Ernst Jünger

TERÄSMYRSKYSSÄ

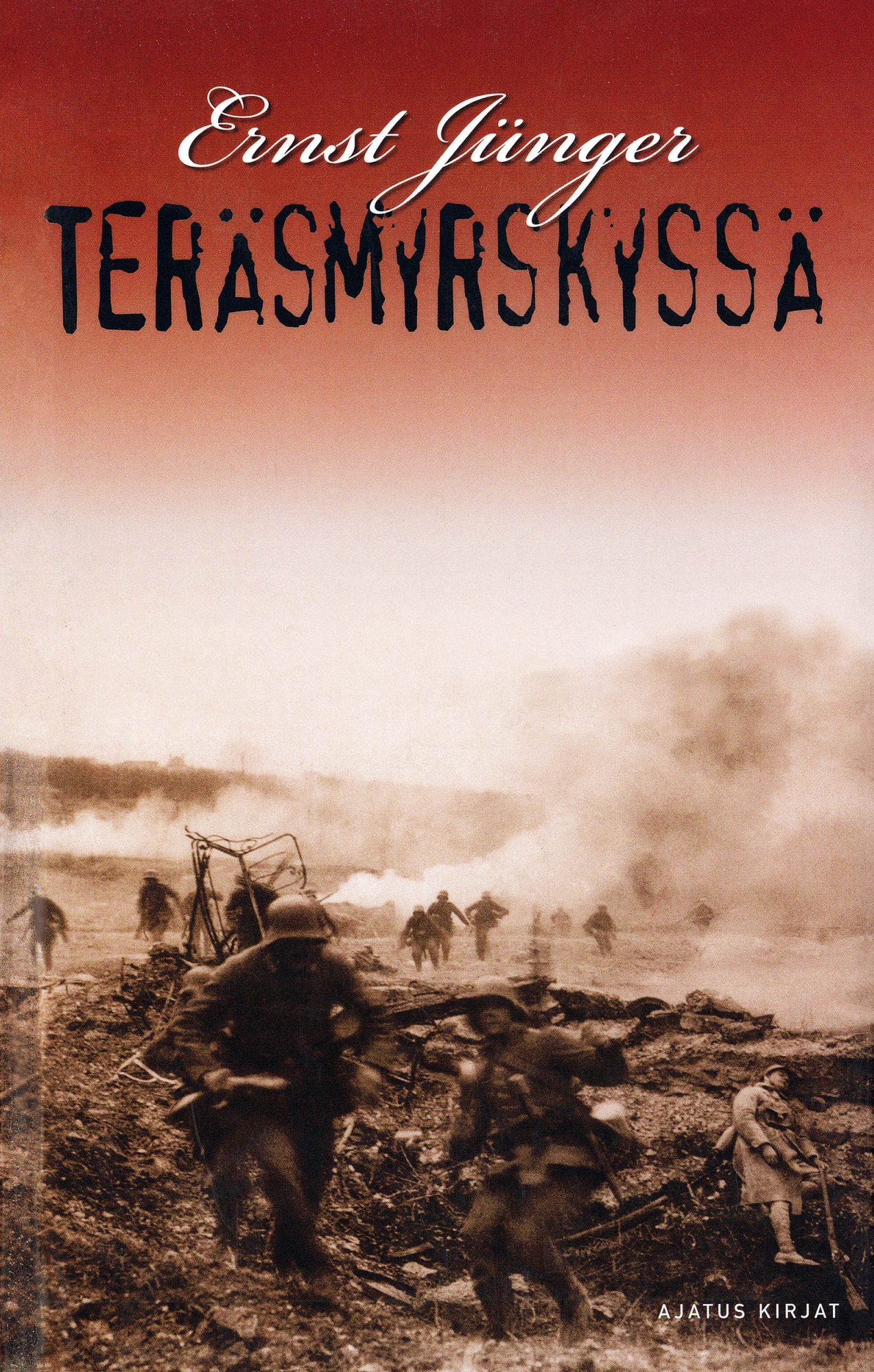

AJATUS KIRJAT

”Taistelutantereen yllä levännyt valtava tuhoamisen tahto tiivistyi aivoihin ja upotti ne punaiseen sumuun. Huusimme toisillemme nyyhkyttäen ja sopertaen katkonaisia lauseita, ja ulkopuolinen tarkkailija olisi voinut luulla, että olimme pakahtua suunnattomasta onnesta.

Vaikeuksitta ylitimme pirstoutuneen piikkilankaesteen ja loikkasimme yli ensimmäisen haudan, jota tuskin enää erotti. Hyökkäysaalto tanssahteli tasoittuneiden kaivantojen yli kuin aaveiden rivistö halki valkean, aaltoilevan savun.”

Saksalainen Ernst Jünger (1895–1998) oli ensimmäisen maailmansodan rintamasankari. Jünger kuvaa sotapäiväkirjaansa perustuvassa *Teräsmyrskyssä* sotilaita ja sotaa elävästi: tunnelmia, värejä ja hajuja, pitkäveteisyyttä ja räjähtävää toimintaa. Tämän hän tekee viileästi, vailla säälin tai surun tunteita.

Teräsmyrskyssä alkaa Jüngerin saapumisesta sotaan champagnelaisella rautatieasemalla. Jünger kuvaa, kuinka hänen ja muiden tulokkaiden sotainnostus laantuu ensimmäisten sotakokemusten myötä ja kuinka he turtuvat epäinhimillisiin olosuhteisiin ja vieraantuvat siviilielämän arvoista.
Jälkisanat on kirjoittanut professori Marjatta Hietala, joka on haastatellut Jüngeriä ja tehnyt hänestä väitöskirjan.

”Niistä monista loistavista muistelmakirjailijoista, joita sikisi ensimmäisestä maailmansodasta, vain harva kesti taisteluja yhtä kauan tai oppi ymmärtämään modernia sodankäyntiä paremmin kuin luutnantti Ernst Jünger.”
– The Times

”Kuoleman kenttien saksalainen ykkösrunoilija”
– Leena Becker, Helsingin Sanomat

ISBN 978-951-20-7024-4
99.139
Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa
Kannen kuva: SKOY/CORBIS
www.ajatuskirjat.fi

Teräsmyrskyssä

Ernst Jünger **Teräsmyrskyssä**

Suomentanut Markus Lång
Jälkisanat Marjatta Hietala

HELSINGISSÄ AJATUS KIRJAT

Ajatus Kirjat
Gummerus Kustannus Oy

Alkuteos: *In Stahlgewittern*
Klett-Cotta © 1920, 1961 J. G. Cotta'sche Buchhandlung
Nachfolger GmbH, Stuttgart

In Stahlgewittern ilmestyi vuonna 1920.
Suomennettu vuoden 1978 laitoksesta.

ISBN 978-951-20-7024-4

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 2008

Kaatuneille

Sisällys

Champagnen liituhaudoissa	9
Bazancourtista Hattonchâteliin	21
Les Eparges	29
Douchy ja Monchy	42
Päivittäisestä asemataistelusta	61
Sommen taistelun alkuvaiheet	80
Guillemont	107
Saint-Pierre-Vaastissa	129
Perääntyminen Sommesta	140
Fresnoyn kylässä	152
Intialaisia vastaan	163
Langemarck	181
Regniéville	208
Vielä kerran Flanderiin	222
Cambrain kaksoistaistelu	236
Cojeulinpurolla	253
Suuri taistelu	258
Englantilaisten hyökkäyksiä	296
Viimeinen rynnäkköni	315
Etenemme lävitse	324

JÄLKISANAT:
Sotaelämyksen tulkitsija,
kiistelty kirjailija Ernst Jünger 333

Champagnen liituhaudoissa

Juna pysähtyi Champagnessa Bazancourtin pikkukaupunkiin. Nousimme vaunuista. Epäuskoisen kunnioituksen vallassa kuuntelimme rintaman valssauslaitoksen hidasta poljentoa, meille pitkien vuosien aikana tutuksi käyvää sävelmää. Srapnellin räjähdyspilvi levisi kaukana harmaalle joulukuun taivaalle. Taistelun hengitys kantautui luoksemme ja sai meidät oudosti värisemään. Aavistimmeko, että meistä melkein kaikki tapaisivat kohtalonsa jonakin tuollaisena päivänä, jolloin matala kaukainen jyly kasvaisi taukoamatta jyliseväksi ukkoseksi — yksi ennemmin, toinen myöhemmin?

Olimme jättäneet luentosalit, koulunpenkit ja työpöydät taaksemme ja sulautuneet lyhyiden koulutusviikkojen aikana suureksi, haltioituneeksi yksiköksi. Rauhan aikaan varttuneina me kaikki janosimme poikkeusoloja, suurta vaaraa. Sota oli saanut meidät valtaansa kuin huume. Lähdimme matkaan kukkien sadellessa, ruusujen ja veren päihdyttämässä mielentilassa. Sodassa saisi kokea suuruutta, vahvuutta ja juhlavuutta. Sota vaikutti meistä sankarien työltä; soturit taistelevat riemuisasti kukkeilla, hurmeen peittämillä kunnailla. "Kauniimpaa ei kuolemaa voi maailmassa olla..." Oi, kotiin en tahdo jäädä, kunpa pääsisin mukaan!

"Ryhmärivistöön järjesty!" Kiihottunut mielikuvitus rauhoittui marssittaessa Champagnen savisessa maastossa. Tornisteri, panokset ja kivääri painoivat kuin lyijy. "Lyhyin askelin! Tahdissa takana!"

Lopulta saavuimme Orainvillen kylään, yhteen seudun kyläpahasista, joka oli 73. jalkaväkirykmentin levähdyspaikka. Linnan ja puiston ympärillä oli viitisenkymmentä tiili- tai liiturakenteista pikkutaloa.

Kyläkadun tohina tarjosi kaupunkijärjestykseen tottuneille silmille oudon kuvaelman. Näimme vain muutamia pelokkaita ja ryysyisiä siviilejä; kaikkialla oli sotilaita kuluneissa, repeytyneissä asetakeissa, heidän kasvonsa olivat ahavoituneita, yleensä pitkän parran reunustamia. He kulkivat hitain askelin tai seisoskelivat pienissä ryhmissä talojen ovien edustalla ja ottivat meidät maitoparrat leikkisin huudahduksin vastaan. Eräässä porttiholvissa hohkasi kenttäkeittiö, josta levisi hernerokan tuoksu, ja ympärillä ruoanhakijat kalistelivat kenttäpakkejaan. Tuntui siltä kuin elämä olisi täällä kulkenut hiukan vaimeammin ja hitaammin. Kylässä alkuun päässyt rappio vielä voimisti vaikutelmaa.

Kun olimme viettäneet ensimmäisen yön valtavassa ladossa, jakoi rykmentin adjutantti, yliluutnantti von Brixen meidät linnan pihassa. Minä jouduin 9. komppaniaan.

Ensimmäinen sotapäivämme ei ehtinyt kulua tekemättä meihin ratkaisevaa vaikutusta. Istuimme syömässä aamiaista koulussa, joka oli osoitettu majapaikaksemme. Yhtäkkiä lähistöllä jyrähti sarja kumeita järähdyksiä, joiden aikana sotilaat ryntäsivät kaikista taloista kylän portille. Seurasimme heidän esimerkkiään tietämättä oikein miksi. Yläpuoleltamme kaikui jälleen omalaatuinen, ennenkuulumaton suhina ja kohina,

joka hukkui pauhaavaan jyrinään. Ihmettelin, kuinka ihmiset juostessaan ympärilläni kyyristyivät, kuin heitä olisi uhattu pelottavasti. Touhu vaikutti minusta jokseenkin naurettavalta, ikään kuin näkisi ihmisten tekevän asioita, joita ei oikein ymmärrä.

Pian sen jälkeen autiolle kylätielle ilmaantui synkkiä ryhmiä, jotka kantoivat telttakankaissa tai sylissään mustia nyyttejä. Varsin pelokkaan ja epätodellisen tunteen vallassa tuijotin erästä veren tahrimaa hahmoa, jonka jalka oli melkein irronnut ruumiista ja roikkui omituisessa asennossa. Hän huusi lakkaamatta käheästi: "Apua!", ikään kuin äkkikuolema yhä istuisi hänen kurkkunsa päällä. Hänet kannettiin taloon, jonka sisäänkäynnin edessä riippui Punaisen Ristin lippu.

Mitä tämä oli? Sota oli paljastanut kyntensä ja heittänyt sivuun leppoisan naamionsa. Tapahtuma oli niin arvoituksellinen, niin persoonaton. Vihollinen ei siinä juuri tullut mieleen, tuo salaperäinen, häijy olento, joka piilotteli jossain kauempana. Täysin ennenkokematon tapaus teki niin voimakkaan vaikutuksen, että oli vaikea käsittää asioiden yhteyksiä. Oli kuin kummitus olisi ilmestynyt keskelle kirkasta päivänvaloa.

Kranaatti oli repinyt ylhäältä linnan pääsisäänkäyntiä ja täyttänyt kulkuväylän kivi- ja sirpalekasalla juuri silloin kun ensimmäisten laukausten pelästyttämät asukkaat tungeksivat portista. Kranaatti vaati kolmetoista uhria, muiden muassa musiikkimestari Gebhardin, jonka tunsin hyvin Hannoverin ulkoilmakonserteista. Muuan hevonen oli vaistonnut vaaran nopeammin kuin ihmiset, repinyt itsensä irti kiinnityksestä muutamaa sekuntia ennen osumaa ja laukannut vahingoittumattomana linnan pihaan.

Vaikka tulitus saattoi toistua milloin hyvänsä, pakottava uteliaisuus veti minua turmapaikalle. Kranaatin osumakohdan vieressä roikkui pikku kyltti, johon koiranleuka oli kirjoittanut sanan "Kranaattikulmaan". Linna tiedettiin siis jo vanhastaan vaaranpaikaksi. Tie oli suurista verilammikoista punainen; joka puolella lojui reikiintyneitä kypäriä ja vöitä. Pääsisäänkäynnin raskas rautaovi oli repeytynyt ja ammuttu seulaksi, reunakiville oli roiskunut verta. Tunsin, kuinka silmäni kiinnittyivät tähän näkyyn kuin magneetin vetäminä; samanaikaisesti minussa tapahtui syvällinen muutos.

Keskustellessani aseveljien kanssa huomasin, että tämä välikohtaus oli laimentanut monien sotainnostusta tuntuvasti. Että tapaus oli vaikuttanut voimakkaasti minuunkin, sen osoittivat monet kuuloharhat, joissa ohi ajavien ajoneuvojen kolina muuttui turmakranaatin kohtalokkaaksi suhinaksi.

Tuo taipumus saattoi meitä ylipäänsä läpi koko sodan: kaikki äkilliset ja odottamattomat äänet saivat hätkähtämään. Jos juna kiiti ohi, jos kirja putosi lattialle, jos yössä kuului huuto — aina sydän pysähtyi hetkeksi varautuen suureen ja tuntemattomaan vaaraan. Tämä johtui siitä, että vietimme neljä vuotta kuolemanvarjon maassa. Elämys vaikutti niin voimakkaasti hämärään, tietoisuuden tuolla puolen sijaitsevaan alueeseen, että aina kun tapahtui jotain tavallisuudesta poikkeavaa, kuolema syöksyi ankarana portinvartijana ovelle – kuin kelloissa, joiden taulun yläpuolelle se ilmestyy joka tunti tiimalasin ja viikatteen kanssa.

Saman päivän iltana koitti pitkään odotettu hetki, jolloin läksimme raskain kantamuksin taisteluasemiin. Betricourtin kylän rauniot kohosivat salaperäisinä hämärästä, kun marssimme niiden halki kuusimetsän kätkemälle metsänvartija-

tilalle "Fasaanitarhalle". Siellä oli rykmentin reservi, joka oli tähän yöhön saakka ollut myös 9. komppanian reservi. Sitä johti luutnantti Brahms.

Meidät otettiin vastaan, jaettiin ryhmiin, ja pian olimme parrakkaiden, saven peittämien toverien joukossa, jotka tervehtivät meitä ironisen hyväntahtoisesti. Meiltä kysyttiin, miltä Hannoverissa näytti ja eikö sota olisi jo lähellä loppuaan. Sitten puhe muuttui lyhytsanaiseksi ja kääntyi vallituksiin, kenttäkeittiöön, taisteluhautojen osiin, kranaattitulitukseen ja muihin asemasodan ilmiöihin, ja me kuuntelimme innokkaasti.

Jonkin ajan kuluttua vajamaisen majapaikkamme oven ulkopuolelta kajahti huuto: "Komppania ulos!" Asetuimme ryhmiemme joukossa riviin ja totellen käskyä "Lataa ja varmista!" täytimme lippaan kovilla patruunoilla salaisen mielihyvän vallassa.

Sitten lähdimme hiljaista hanhenmarssia eteenpäin halki öisen maiseman, jossa pilkotti siellä täällä synkkiä metsiköitä. Välillä kajahti yksinäinen laukaus tai kirkas raketti kohosi sihisten taivaalle ja jätti lyhyen aavemaisen valkeuden jälkeen maiseman entistä synkemmäksi. Kiväärien ja työaseiden monotonista kilinää, jonka keskeytti varoitushuuto: "Huomio, piikkilanka!"

Sitten yhtäkkiä koliseva kompastuminen ja manaus: "Perhana, koeta saada suusi auki jos tulee pommikuoppa!" Korpraali puuttuu keskusteluun: "Hiljaa, perkule, luuletteko että fransmannilla on korvat täynnä sontaa?" Kuljemme nopeammin. Öinen hämäryys, valoammusten lepatus ja kivääriniaukausten verkkainen välke herättävät kiihtymystä, joka pitää epätavallisen virkeänä. Välillä ohi vingahtaa kimeästi ja kau-

kaisuuteen katoaa sokkolaukaus. Kuinka usein tämän ensi kerran jälkeen marssinkaan puolittain melankolisena, puolittain kiihdyksissäni halki kuolleen maiseman kohti etulinjaa!

Lopulta katosimme yhteen juoksuhaudoista, jotka kiemurtelivat yössä kuin valkeat käärmeet kohti asemia. Siellä jouduin yksin ja viluissani kahden olkavarustuksen väliin. Tuijotin rasittuneena haudan edustalla seisovaa kuusirivistöä, johon mielikuvitukseni heijasti kaikenlaisia varjohahmoja. Toisinaan harhaluoteja napsahteli oksistoon, josta ne kimposivat vingahtaen. Ainoaa vaihtelua tähän liki loputtomaan vartioaikaan toi vanhempi aseveli, jonka kanssa kuljin pitkää, kapeaa käytävää etuaseman vartiokuoppaan tarkkailemaan etumaastoa. Kaksi tuntia sain koettaa nukkua uupumustani pois paljaassa liitukuopassa. Aamun sarastaessa olin kalpea ja saven tahrima kuten muutkin, kuin olisin elänyt tätä maamyyrän elämää jo kuukausikaupalla.

Rykmentin asema levittäytyi Champagnen liitumaan halki, vastapäätä Le Godat'n kylää. Oikealla asema rajoittui pirstoutuneeseen metsikköön, kranaattimetsään, kulki siksakkia halki valtavien sokerijuurikaspeltojen, joilla kaatuneiden rynnäkkömiesten punaiset housut paistoivat, ja ulottui puronuomaan, jonka yli yöpartiot pitivät yhteyttä 74. rykmenttiin. Puro kohisi tuhoutuneen myllyn padon yli synkkien puiden keskellä. Puron vesi oli jo kuukausia huuhtonut ranskalaisen siirtomaarykmentin vainajia, joiden kasvot olivat kuin mustaa pergamenttia. Siellä oli kammottavaa oleskella öisin, kun kuun valo loi liikkuvia varjoja ja veden solinan epätavallinen voimakkuus ja ruokojen kahina tuntuivat sulautuvan toisiinsa.

Palvelus oli rasittavaa. Elämä alkoi aamun sarastaessa, jolloin koko miehistön oli kiivettävä hautoihin. Iltakymmenestä aamukuuteen joka ryhmästä kaksi miestä sai nukkua niin että yöunta kesti kaksi tuntia, mutta varhaisen herätyksen, olkienhaun ja muiden toimien takia se kutistui usein muutamiin minuutteihin.

Joko oltiin vartiossa taisteluhaudassa tai mentiin johonkin monista vartiokaivannoista, jotka olivat asemiin yhteydessä pitkien yhdyskaivantojen kautta; tällaisesta vartioinnista kuitenkin luovuttiin pian, koska vartiokaivannot olivat asemasodassa suojattomia.

Loputtomat uuvuttavat yövartiot olivat kirkkaalla säällä ja pakkasellakin vielä siedettäviä, mutta ne muuttuivat piinallisiksi kun satoi, niin kuin enimmäkseen tammikuussa tapahtui. Kun kosteus tunkeutui ensin yläpuolelta telttakankaan läpi, sitten päällystakin ja asepuvun läpi ja valui tuntikaupalla pitkin ihoa, siinä joutui mielentilaan, jota ei voinut kirkastaa edes hitaasti lähenevä vahdinvaihto. Aamunkajastus valaisi uupuneita, liitumaan tahrimia hahmoja, jotka kalpein kasvoin ja hampaat kalisten heittäytyivät likaisille oljille vetisiin korsuihinsa.

Nuo korsut! Juoksuhaudan viereen oli kaivettu liitumaahan avonaiset kuopat ja peitetty ne lankuilla ja lapioitu hiukan multaa päälle. Jos oli satanut, vettä tippui päiväkaupalla; hirtehishuumori oli kastanut ne "tippukiviluoliksi", "miestenkylpyläksi" ynnä muiksi. Jos useampi mies halusi levätä korsussa, he joutuivat oikaisemaan koipensa pettämättömiksi jalka-ansoiksi juoksuhaudassa kulkeville. Näissä oloissa nukkumisesta ei ollut puhetta päiväkausiin. Lisäksi meidän oli seisottava vielä kaksi tuntia päivävarti-

ossa, siivottava taisteluhautoja, haettava muonaa, kahvia, vettä ja kaikkea muuta.

On helppo ymmärtää, että tällainen uudenlainen elämä kävi raskaasti voimillemme, varsinkin kun meistä monet tuskin olivat todellisesta työstä kuulleet puhuttavankaan. Lisäksi meitä ei millään muotoa otettu täällä vastaan sellaisella riemulla, jota olimme odottaneet. Vanhempi väki paremminkin käytti hyväkseen jokaista tilaisuutta, jolloin saattoi kunnolla "höykyttää" meitä, ja jokainen hankala tai odottamaton tehtävä annettiin tietenkin "sotavillikoille". Tuo kasarmeilta sotaan siirtynyt käytäntö, joka ei lainkaan kohentanut mielialojamme, katosi sentään ensimmäisen yhdessä koetun taistelun jälkeen; siitä lähtien me itse pidimme itseämme "vanhoina konkareina".

Komppanian reserviaika ei juuri ollut miellyttävämpää. Olimme tuolloin majoittuneet joko Fasaanitarhaan tai Hillerin metsikköön kuusenoksien peittämiin maakuoppiin, joiden lantapohjainen kamara sentään hohkasi miellyttävää käymislämpöä. Usein tosin sai herätä tuumansyvyisessä vesilammikossa. Vaikka olin kuullut "kolottavasta särystä" tuohon mennessä vain puhuttavan, niin jo muutaman päivän kuluttua tunsin kaikissa jäsenissäni läpimärkyyden aiheuttamaa särkyä. Nukkuessa tuntui kuin nivelissä liikkuisi rautakuulia edestakaisin. Öisin ei täälläkään nukuttu vaan syvennettiin lukuisia yhdyshautoja. Täydellisessä pimeydessä, silloin kun ranskalaiset eivät sattuneet valaisemaan, oli unissakävelijän varmuudella liimauduttava edellä kulkevan kannoille, jos ei halunnut joutua irralleen ja jäädä tuntikausiksi harhailemaan juoksuhautojen sokkeloon. Maata oli kyllä helppo kaivaa; vain ohut savi- ja humuskerros peitti valtavaa liitukerrostumaa, johon

hakku iskeytyi kevyesti. Joskus ilmaan sinkosi vihreitä kipinöitä, kun teräs osui nyrkinkokoiseen rautakiisukristalliin, joita oli maaperässä siellä täällä. Kristallit koostuivat lukuisista palloksi kasaantuneista kuutioista, ja irralleen hakattuina ne hohtivat kultaista säteilyä.

Valopilkkuna tässä eristyneessä yksitotisuudessa oli kenttäkeittiö, joka saapui joka ilta Hillerin metsikön kulmaan ja levitti kattiloita avattaessa lihaisan hernerokan tai muiden ihanien ainesten tuoksua. Mutta kenttäkeittiölläkin oli synkkä varjonsa: kuivatut vihannekset, joita turhautuneet herkkusuut nimittivät "piikkilankaesteeksi" tai "satovahingoiksi".

Tammikuun 6. päivän kohdalta löydän päiväkirjastani pahantuulisen merkinnän: "Kenttäkeittiö saapui myöhässä ja toi sianrehua, joka oli todennäköisesti keitetty paleltuneista rehujuurikkaista." Sitä vastoin 14. päivän kohdalla on haltioitunut purkaus: "Maukasta hernerokkaa, neljä maukasta annosta, ylensyönnistä kipeä. Järjestimme kilpasyömingit ja kilpailimme siitä, missä asennossa pystyy ahmimaan eniten. Minä olin seisojien puolella."

Vaaleanpunaisia ryyppyjä jaettiin isoina annoksina, jotka kaadettiin kenttäpakin kanteen ja jotka tuoksuivat vahvasti spriille, mutta kylmässä ja kosteassa säässä niitä ei käynyt halveksiminen. Myös tupakkaa saatiin vain vahvempia laatuja mutta runsaina annoksina. Tuon ajan sotilas piirtyi muistiin vartiopaikallaan: sotamies seisoo ampuma-aukon takana piikikäs, harmaa kypärä päässä, nyrkit pitkän manttelin taskuissa, ja puhaltaa piipunsavut kiväärinperän yli.

Mieluisimpia olivat lepopäivät, jotka vietettiin Orainvillessä nukkuen univelkaa, puhdistaen varusteita ja äkseeraten. Komppania oli majoittunut valtavaan latoon, jossa sisään-

ja uloskäyntinä oli vain kanalan kulkusiltaa muistuttavat rappuset. Vaikka rakennus oli yhä täynnä olkia, siellä oli uunit. Eräänä yönä kierähdin toista uunia vasten ja heräsin vasta, kun muutamat toverit ryhtyivät sammuttamaan minua tarmokkaasti. Huomasin pelästyneenä, että asepukuni oli selän puolelta tyystin hiiltynyt, niin että jouduin pitkän aikaa liikkumaan frakinkaltaisessa asussa.

Kun olimme jonkin aikaa palvelleet rykmentissä, emme enää elätelleet harhakuvitelmia, joiden vallassa olimme lähteneet matkaan. Kaipaamiemme vaarojen asemesta saimme sietää likaa, työtä ja unettomia öitä, joista selviytyminen olisi edellyttänyt kosolti enemmän sankaruutta. Vielä pahempaa oli pitkäveteisyys, joka rasittaa sotilaan hermoja pahemmin kuin kuoleman läheisyys.

Toivoimme hyökkäystä; olimme kuitenkin saapuneet rintamalle epäsuotuisaan aikaan, jolloin kaikki eteneminen oli pysähdyksissä. Myös pienistä taktisista operaatioista oli luovuttu, koska taisteluhautoja laajennettiin ja puolustajien tulitus oli muuttunut tappavammaksi. Vielä muutamia viikkoja ennen saapumistamme oli yksi komppania uskaltautunut heikon tykistövalmistelun jälkeen osittaishyökkäykseen muutaman sadan metrin päähän. Vain jokunen hyökkääjä oli päässyt ranskalaisten piikkilangoille asti, ja nämä olivat ampuneet heidät kuin ampumaradalla; yksittäiset eloonjääneet odottivat kuoppien suojissa yötä voidakseen ryömiä pimeyden suojissa takaisin lähtöasemiinsa.

Miehistön jatkuva ylirasitus johtui myös siitä, että asemasota oli uudenlainen ja odottamaton ilmiö ja se edellytti voimia käytettävän toisella tavoin. Vartiopaikkojen loputon määrä ja taukoamaton vallitustyö olivat enimmäkseen tarpeettomia ja

jopa haitallisia. Valtavilla vallituksilla ei ole merkitystä vaan rohkeilla ja virkeillä miehillä, jotka seisovat niiden takana. Siirtyminen yhä syvemmälle hautoihin säästi kenties monetkin päät osumalta, mutta samalla se sai takertumaan puolustusasemiin ja vaatimaan turvallisuutta, josta myöhemmin luovuttiin vain vastahakoisesti. Myös rakennelmien ylläpito vaati yhä raskaampia ponnisteluja. Pahin mahdollinen tilanne oli suojasää, joka sai puuromaisen massan valumaan hautoihin roudan lohkomien liituseinämien läpi.

Kuulimme kyllä haudoissa laukausten vinkuvan ja saimme myös silloin tällöin yksittäisiä kranaatteja Rheimsin linnoituksista, mutta näin vähäpätöiset sotatoimet eivät lainkaan vastanneet odotuksiamme. Silti meitä muistutettiin välillä kuolemanvakavuudesta, joka väijyi näiden näennäisen tarkoituksettomien tapausten taustalla. Niinpä 8. päivänä tammikuuta kranaatti osui Fasaanitarhaan ja surmasi pataljoonamme adjutantin luutnantti Schmidtin. Lisäksi talon kerrottiin kuuluvan ranskalaiselle tykistökomentajalle, joka määräsi ammunnan.

Tykistö sijaitsi vielä tiiviisti aivan asemien takana; etulinjaankin oli asetettu kenttätykki, joka oli suojattu niukasti telttakankaalla. Kun vietin aikaa "ruutiukkojen" kanssa, kuulin yllätyksekseni, että heissä kiväärinlaukausten ujellukset herättivät enemmän levottomuutta kuin kranaatinosumat. Näin on kaikkialla: oman ammatin vaarat tuntuvat mielekkäämmiltä eivätkä niin pelottavilta.

Keskiyöllä tammikuun 27. päivän alkaessa kunnioitimme keisaria kolmella hurraa-huudolla ja viritimme koko rintaman leveydeltä laulun "Heil dir im Siegerkranz". Ranskalaiset vastasivat kivääritulituksella.

Noiden päivien aikana sattui epämiellyttävä tapaus, joka oli vähällä tehdä sotilasurastani ennenaikaisen ja häpeällisen lopun. Komppania oli vasemmassa siivessä, ja aamulla, valvotun yön jälkeen, minun oli lähdettävä toverin kanssa puronuomaan kaksoisvartioon. Kylmyyden takia olin käärinyt peiton pääni ympärille ja nojasin puuhun pantuani kiväärin pensaaseen vierelleni. Yhtäkkiä kuulin takaani melua, hamusin asetta — se oli kadonnut! Päivystävä upseeri oli hiipinyt luokseni ja huomaamattani ottanut kiväärin itselleen. Rangaistukseksi hän lähetti minut vain hakku aseenani sata metriä ranskalaisten asemia kohti — intiaanikeksintö, joka melkein maksoi henkeni. Omalaatuisen rangaistusvartioni aikana nimittäin kolmen vapaaehtoissotilaan partio eteni puronuoman leveässä kaislikossa ja melusi niin huolettomasti korsien keskellä, että ranskalaiset huomasivat heidät oitis ja ampuivat. Eräs heistä, Lang nimeltään, sai osuman, eikä häntä nähty enää koskaan. Koska seisoin aivan lähellä, sain minäkin osani tuolloin suosituista yhteislaukauksista, niin että yläpuolellani pajunoksat vingahtelivat. Purin hammasta ja pysyin uhmaten seisaallani. Illan hämärtyessä minut haettiin takaisin.

Iloitsimme koko sydämestämme, kun saimme kuulla, että lähtisimme tästä paikasta lopullisesti ja juhlimme lähtöämme Orainvillessä nauttimalla runsaasti olutta suuressa ladossa. Helmikuun 4. päivänä 1915 marssimme takaisin Bazancourtiin saksilaisen rykmentin saavuttua tilallemme.

Bazancourtista Hattonchâteliin

Bazancourtissa, autiossa champagnelaiskaupungissa, komppania majoitettiin kouluun, joka väkemme hämmästyttävän järjestyksentajun ansiosta alkoi pian muistuttaa rauhanajan kasarmia. Päivystävä aliupseeri herätti aamuisin täsmällisesti, oli tupapalvelusta, ja joka ilta puoliryhmänjohtaja suoritti nimenhuudon. Joka aamu komppaniat marssivat ympäristön kesantopelloille äkseeraamaan tarmokkaasti. Tästä palveluksesta jouduin muutaman päivän kuluttua luopumaan: rykmenttini lähetti minut koulutukseen Recouvrenceen.

Recouvrence oli syrjäinen pikkukylä piilossa ihastuttavien liitukukkuloiden keskellä. Sinne kokoontui nuoria divisioonamme kaikista rykmenteistä saamaan perusteellista sotilaskoulutusta valioupseereilta ja -aliupseereilta. Me 73. rykmentin miehet olimme tässä suhteessa ja muutoinkin suuressa kiitollisuudenvelassa luutnantti Hoppelle.

Tässä syrjäisessä pesässä elämä oli merkillinen sekoitus kasarmikuria ja akateemista vapautta, joka selittyi sillä, että suurin osa miehistöstä oli vielä muutamia kuukausia sitten kansoittanut Saksan yliopistojen luentosaleja ja laitoksia. Päiväsaikaan kasvateista hiottiin kaikkien taiteen sääntöjen mukaan sotilaita, iltaisin he kokoontuivat ryypiskelemään yhtä perusteellisesti Montcornet'n kenttäkaupasta hankittujen jättimäisten tynnyrien ääreen yhdessä opettajiensa kanssa. Kun osastot pik-

kutunneilla tulvivat ulos kapakoistaan, pienet liitukivitalot saivat ihmetellen seurata opiskelijoiden vappujuhlintaa. Kurssimme johtaja, muuan kapteeni, oli lisäksi tottunut odottamaan seuraavana aamupäivänä kaksinkertaista innostusta.

Kerran touhusimme peräti neljäkymmentäkahdeksan tuntia, tosin seuraavasta syystä. Olimme tottuneet juominkien jälkeen saattamaan kapteenimme kunnioittavasti perille majapaikkaansa. Eräänä iltana tuo tärkeä tehtävä annettiin erään tavattoman päihtyneen miekkosen huoleksi, joka toi mieleeni maisteri Laukhardin. Hän palasi pian takaisin ja ilmoitti riemuissaan, että hän oli saattanut "vanhan ukon" navettaan eikä vuoteeseensa.

Rangaistusta ei tarvinnut kauan odottaa. Kun olimme jo ehtineet majapaikkaan ja aioimme käydä makuulle, varuskuntavartio rummutti hälytyksen. Sadatellen pukeuduimme uudelleen asepukuihin ja juoksimme hälytyspaikalle. Vanhus seisoi jo siellä varsin pahantuulisena ja komensi epätavallista toimintaa. Hän tervehti meitä huutaen: "Palohälytys, vartiotupa on tulessa!"

Hämmästyneiden paikkakuntalaisten katsellessa paloruisku kuljetettiin ruiskuhuoneelta, letku vedettiin esiin ja vartiotupaa kasteltiin kuvitteellisilla vesiryöpyillä. Vanhus seisoi kiviportailla virnistellen yhä leveämmin, johti harjoitusta ja yllytti huudoillaan taukoamattomaan toimintaan. Välillä hän ärjyi muutamille sotilaille tai siviileille, jotka saivat hänet kiihdyksiin, ja käski viedä nämä välittömästi pois paikalta. Onnettomat vietiin kiireesti talon taakse pois hänen silmistään. Kun aamu sarasti, seisoimme yhä polvet vapisten pumpunkahvoissa. Lopulta uskalsimme lähteä pois, jotta voisimme valmistautua äkseeraukseen.

Kun ehdimme äkseerauspaikalle, vanhus oli jo paikalla parta ajettuna, hilpeänä ja reippaana, jotta voisi keskittyä kouluttamaan meitä erityisen tarmokkaasti.

Keskinäinen seurustelumme oli varsin toverillista. Täällä solmin useita lujia ystävyyssuhteita, jotka vahvistuisivat monilla taistelukentillä, ja tutustuin erinomaisiin nuoriin ihmisiin, kuten Clementiin, joka kaatuisi Monchyssa, maalari Tebbeen, joka kaatuisi Cambraissa, Steinforthin veljeksiin, jotka kaatuisivat Sommessa. Asuimme kolmen tai neljän ryhminä ja hoidimme yhteistä taloutta. Muistan yhä mainiosti säännölliset illallisateriamme, joilla nautittiin munakokkelia ja paistettuja perunoita. Sunnuntaita juhlistimme maan tavan mukaan kaniinilla tai kukolla. Koska minä huolehdin illallistarpeiden ostamisesta, emäntämme näytti minulle kerran kasan kuitteja, jotka oli saanut pakko-ottoa toimittaneilta sotilailta. Ne olivat varsinainen kansanhuumorin kokoelma, joissa yleensä todettiin jotain sen tapaista, että jalkaväensotilas N. N. on suorittanut rakkaudenpalvelusta talon tyttärelle ja ottanut vahvistuksekseen kaksitoista munaa.

Asukkaat olivat kummissaan siitä, että me yksinkertaiset sotilaat puhuimme enemmän tai vähemmän sujuvaa ranskaa. Joskus siitä seurasi koomisia välikohtauksia. Niinpä istuin eräänä aamuna Clementin kanssa kylän parturissa, kun eräs odottavista asiakkaista huudahti Champagnen paksulla murteella parturille, joka juuri ajoi Clementia: ”Eh, coupe la gorge avec!”*, ja leikkasi kämmensyrjällä kurkkuaan.

---

* Hei, leikkaapa kurkkukin samalla.

Hänen kauhukseen Clement vastasi välinpitämättömästi: "Quant à moi, j'aimerais mieux la garder"*, ja osoitti sellaista tyyneyttä kuin soturin kuuluu.

Helmikuun puolessavälissä 73. rykmentin miehet yllätti tieto suurista tappioista Perthesissä, ja olimme murheissamme sen tähden, että olimme tuolloin joutuneet eroon tovereistamme. Rykmentinlohkon katkera puolustustaistelu "noidankattilassa" toi meille "Perthesin jalopeurain" kunnianimen, joka seurasi meitä kaikkialle länsirintaman taisteluasemiin. Lisäksi meidät tunnettiin "gibraltarilaisina", koska kannoimme sinistä gibraltarilaisnauhaa muistona kantarykmentistämme Hannoverin kaartinrykmentistä, joka puolusti tuota linnoitusta ranskalaisilta ja espanjalaisilta vuosina 1779–1783.

Turmauutinen tavoitti meidät keskellä yötä, kun luutnantti Hoppen johdolla vietimme tavanomaisia istujaisia. Eräs juomaveikoista, pitkä Behrens, sama mies joka oli kuljettanut vanhuksen navettaan, halusi ensi järkytyksensä jälkeen lausua jäähyväiset, "koska olut ei enää maistu". Hoppe kuitenkin pidätti hänet takaisin huomauttaen, että moinen ei ole sotilastapojen mukaista. Hoppe oli oikeassa; hän itse kaatui muutamaa viikkoa myöhemmin Les Epargesissa komppaniansa ampumaketjun edessä.

21. päivänä maaliskuuta palasimme pienen tutkinnon jälkeen rykmenttiimme, joka oli tullut takaisin Bazancourtiin. Muutaman päivän kuluttua rykmentti lähti suuren paraatin ja kenraali von Emmichin jäähyväispuheen jälkeen X armeijakunnasta. 24. päivänä maaliskuuta meidät kuljetettiin Brysselin seudulle, jossa meidät yhdistettiin 76. ja 164. rykmentin

---

* Minä kyllä säästäisin sen mieluummin.

miesten kanssa 111. jalkaväkidivisioonaksi, ja tässä yksikössä taistelimme sodan loppuun saakka.

Pataljoonamme majoitettiin Hérinnen pikkukaupunkiin, joka sijaitsi keskellä viihtyisää flaamilaista maisemaa. 29. päivänä maaliskuuta vietin siellä onnellisena kahdettakymmenettä syntymäpäivääni.

Vaikka belgialaisilla oli taloissaan riittävästi tilaa, komppaniamme sijoitettiin suureen vetoiseen latoon, jonka läpi maaliskuun kylminä öinä seudun raaka merituuli puhalsi. Muutoin Hérinnen-aika tarjosi tervetulleen palautumishetken; äkseerausta oli kyllä paljon, mutta ruoka oli hyvää ja elintarvikkeet huokeita.

Puoliksi flaameista, puoliksi valloneista koostuva väestö suhtautui meihin ystävällisesti. Viihdyin usein erään kuppilanomistajan seurassa, joka oli innokas sosialisti ja vapaa-ajattelija, tuota Belgialle ominaista laatua. Hän kutsui minut pääsiäissunnuntaiksi juhla-aterialle eikä suostunut kertaakaan ottamaan maksua juomistaan. Olimme pian kaikki solmineet tuttavuuksia ja vapaina iltapäivinä kuljeksimme maalaistaloihin, joita oli hajallaan laajalti pitkin maaseutua. Saimme istua putipuhtaiksi kuurattuihin keittiöihin matalan lieden ääreen, jolla seisoi suuri kahvipannu. Rattoisa seurustelu tapahtui flaamiksi ja alasaksaksi.

Oleskelumme lopulla sää muuttui kauniiksi ja kutsui kävelyille ihastuttavaan vesistöjen halkomaan ympäristöön. Maisema, joka oli yön aikana peittynyt keltaisiin rentukoihin, koristui maalauksen lailla, kun lukuisat riisuutuneet sotamiehet istuivat alusvaatteet sylissään poppelien reunustaman puron varrella ja jahtasivat innokkaasti täitä. Koska olin toistaiseksi koko lailla säästynyt tuolta kiusalta, autoin sen

sijaan sotilastoveriani Priepkeä, hampurilaista vientikauppiasta, jonka villaiset liivit kuhisivat elämää kuin muinoin seikkailleen Simplicissimuksen puku. Käärimme tuon vaatekappaleen sisään suuren kiven ja upotimme sen puroon täystuhon aikaansaamiseksi. Koska pian lähdimme Hérinnestä kiireesti, lienevät liivit lahonneet puroon kaikessa rauhassa.

12. päivänä huhtikuuta 1915 meidät lastattiin kyytiin Halissa ja vietiin vakoojien harhauttamiseksi pitkää kiertotietä rintaman pohjoissiiven yli Mars-la-Tourin taistelukentän seudulle. Komppania majoittui totutusti latoon Tronvillen kylään, tyypillisen pitkäveteiseen lothringenilaiseen takapajulaan, jossa oli laakeakattoisia, ikkunattomia kiviarkkuja. Lentäjien vuoksi jouduimme pysyttelemään täpötäydellä paikkakunnalla; kävimme kuitenkin muutamia kertoja lähiseudun kuuluisissa kaupungeissa Mars-la-Tourissa ja Gravelottessa. Muutaman sadan metrin päässä kylästä Gravelotten tie kulki rajan poikki, ja siellä Ranskan rajapaalu lojui murskattuna maassa. Iltaisin ilottelimme alakuloisesti käymällä kävelyllä Saksassa.

Latomme oli niin surkeassa kunnossa, että oli tasapainoiltava, jotta ei putoaisi lahojen lattialankkujen läpi puimapermannolle. Eräänä iltana, kun ryhmämme touhusi kelpo korpraalimme Kerkhoffin komennuksessa jakaen ruoka-annoksia seimestä, suunnaton tammipölkky irtosi kattohirsistä ja putosi jysähtäen alas. Onneksi se juuttui tiukasti päidemme päälle kahden savimuurin väliin. Selvisimme säikähdyksellä; vain ihana liha-annoksemme oli tuprunneen pölyn peitossa. Tuskin olimme painuneet pehkuihin tuon huonon enteen jälkeen, kun oveen jyskytettiin ja ylikersantin käskevä ääni komensi meidät yösijoiltamme. Aluksi, niin kuin

aina tuollaisten yllätysten tullen, vallitsi hetken hiljaisuus, sitten tolkutonta sekasotkua ja hälinää. "Kypäräni!" "Missä leipälaukkuni on?" "En saa saappaita jalkaan!" "Sinä kähvelsit patruunani!" "Kita kiinni, senkin uuno!"

Lopulta kaikki olivat valmiina. Marssimme Chamblayn rautatieasemalle, jolta lähdimme muutaman minuutin kuluttua Pagny-sur-Moselleen. Aamutuntien kuluessa kipusimme Moselin ylänteelle ja pysähdyimme Prényhin, linnanraunion hallitsemaan lumoavaan vuoristokylään. Tällä kertaa latomme oli tuoksuvalla vuoriheinällä täytetty kivirakennus; oviaukosta saatoimme katsella viiniköynnösten peittämiä Moselinvuoria ja laaksossa sijaitsevaa Pagnyn kaupunkia, joka usein peitettiin kranaatein ja lentopommein. Muutamia kertoja Moselista nousi torninkorkuisia vesipylväitä, kun ammukset lensivät korkealta jokeen.

Lämmin kevätsää elähdytti meitä ja houkutteli vapaa-aikoina pitkille kävelyretkille upeaan kukkulamaastoon. Olimme niin riehakkaita, että hulluttelua kesti iltaisin vielä jonkin aikaa, ennen kuin kaikki rauhoittuivat. Pilailimme muun muassa kaatamalla kenttäpullosta vettä tai kahvia kuorsaajien suuhun.

Huhtikuun 22. päivän iltana lähdimme marssimaan Prénystä, kuljimme yli kolmekymmentä kilometriä Hattonchâtelin kylään saakka, emmekä kärsineet marssivaivoista, vaikka kantamukset olivat painavat, ja leiriydyimme kuuluisan Grande Tranchéen oikealle puolen, keskelle Zelten metsää. Kaikista enteistä saattoi päätellä, että seuraavana päivänä joutuisimme taisteluun. Saimme ensiapulaatikot, toisen lihasäilykkeen ja merkinantoliput yhteyden pitämiseksi tykistöön.

Illalla istuin sinivuokkojen ympäröimällä kannolla vielä pitkään merkillisen ennakkotunteen vallassa, josta kaikkien

aikojen soturit osaavat kertoa, ennen kuin ryömin toverien yli telttapaikalleni ja uneksin sekavia kuvia, joissa pääkallo esitti pääosaa.

Kun kerroin siitä aamulla Priepkelle, hän toivoi, että se olisi ollut ranskalaiskallo.

Les Eparges

Metsän tuore vehreys säteili aamun loisteessa. Kuljimme salaisia teitä pitkin ahtaan solan läpi etulinjan taakse. Oli tiedotettu, että 76. rykmentti tekisi rynnäkön vain kahdenkymmenen minuutin tulivalmistelun jälkeen ja me olisimme valmiina reservissä. Täsmälleen kello kaksitoista tykistömme aloitti raskaan tulituksen, joka kaikui moninkertaisena metsän rotkoissa. Täällä kuulimme ensi kertaa tärkeän sanan "rumputuli". Istuimme tornisterien päällä toimettomina ja kiihtyneinä. Taistelulähetti ryntäsi komppanianpäällikön luo. Kiireisiä sanoja. "Kolme ensimmäistä hautaa ovat meidän, saalis kuusi tykkiä!" Hurraa-huuto kajahti. Urhea mieliala virisi.

Vihdoin saapui kaivattu käsky. Lähdimme pitkänä jonona eteenpäin sinne, mistä hiipunut kivääritulitus kuului. Tuli totinen paikka. Metsäpolun viereltä kuusikosta kuului kumeita jysähdyksiä. Eräs arkajalka heittäytyi maahan tovereiden nauraessa väkinäisesti. Sitten kuoleman kutsuhuuto kulki pitkin jonoa: "Lääkintämiehet eteen!"

Pian saavuimme kohdalle, johon osuma oli tullut. Uhrit oli jo viety pois. Verisiä kankaan- ja lihanriekaleita roikkui ympärillä pensaissa — tuo merkillinen, ahdistava näky sai minut ajattelemaan pikkulepinkäistä, joka seivästää saaliinsa orjantappurapensaaseen.

Joukot kiirehtivät esiin suurella juoksuhaudalla. Vettä anelevat haavoittuneet kyyhöttivät teidenvarsilla, paareja kantavat vangit kulkivat huohottaen takaisinpäin, lavetit rämisivät täyttä laukkaa tulen halki. Oikealla ja vasemmalla kranaatit iskeytyivät pehmeään maaperään, paksut oksat katkeilivat. Keskellä tietä makasi kuollut hevonen, jossa ammotti valtavia haavoja, vierellä höyrysivät sisälmykset. Suurten ja veristen kuvaelmien keskellä vallitsi villi, odottamaton hilpeys. Parrakas nostoväkimies nojasi puuhun: "Nyt pojat lujasti päälle, kun fransmanni pinkoo!"

Jouduimme jalkaväen taisteluntäyteiseen valtakuntaan. Rynnäkön lähtöaseman ympäristö oli luotien niittämä. Myllätyssä välimaastossa makasivat rynnäkön uhrit, päät viholliseen päin; harmaat asepuvut tuskin kohosivat maaperästä. Jättiläishahmo tuijotti taivasta punainen täysparta veren tahraamana, sormet pehmeään maaperään kaivautuneina. Nuori mies vääntelehti pommikuopassa, kasvoillaan kuoleman kellertävä enne. Katseemme tuntuivat hänestä epämieluisilta; hän peitti päänsä välinpitämättömästi manttelilla ja jäi makaamaan liikkumatta.

Irtauduimme marssirivistöstä. Ammuksia sihahteli yhä suuntaamme pitkissä, jyrkissä kaarissa, välähdykset lennättivät metsäaukeaman maata korkealle ilmaan. Kenttäkranaattien kimeää vinkunaa olin kuullut jo usein ennen Orainvilleä eikä se tuntunut minusta täälläkään erityisen vaaralliselta. Muodostelma, jossa komppaniamme nyt liikkui levittäytyneenä pitkin tulitettua maastoa, vaikutti päinvastoin rauhoittavasti; ajattelin mielessäni, että tulikaste osoittautui vaarattomammaksi kuin olin odottanut. Erikoislaatuisen väärinkäsityksen vallassa haeskelin ympäriltäni kohteita, joihin kranaatit olisi

suunnattu, tajuamatta että me itse olimme tuo kohde, jota parhaillaan tulitettiin kaikin voimin.

"Lääkintämies!" Meiltä kaatui ensimmäinen. Sotamies Stölteriltä oli srapnellinkuula repäissyt kaulavaltimon auki. Kolme sidosta oli hetkessä imeytynyt täyteen verta. Hän vuoti kuiviin muutamassa sekunnissa. Viereemme tuotiin kaksi tykkiä, jotka vetivät puoleensa yhä voimakkaampaa tulitusta. Eräs tykistöluutnantti, joka etsi etumaastosta haavoittuneita, lensi kumoon, kun hänen edessään singahti savupilari korkealle ilmaan. Hän nousi hitaasti seisomaan ja palasi korostetun rauhallisena takaisin. Tuijotimme häntä silmät sädehtien.

Alkoi hämärtää, kun meidät komennettiin kulkemaan yhä edemmäksi. Tiemme kulki tiheän, luotien pirstoman metsikön läpi pitkin loputonta juoksuhautaa, johon pakenevat ranskalaiset olivat pudotelleet varusteitaan. Les Epargesin kylän lähistöllä meidän täytyi hakata asemapaikka peruskallioon, koska edellämme ei ollut joukkoja. Lopulta lysähdin pensaaseen ja vaivuin uneen. Puoliunessa näin monta kertaa jonkin tykistön kranaattien lentävän kaaressa korkealta ylitseni sytyttimet säkenöiden.

"Miehet jalkeille, lähdemme liikkeelle!" Heräsin kasteisessa ruohikossa. Konekiväärin suhisevan luotisuihkun ajamina syöksyimme takaisin juoksuhautaamme ja miehitimme metsänreunassa hylätyn ranskalaisaseman. Äitelä tuoksu ja piikkilankaesteessä roikkunut mytty kiinnittivät huomiotani. Pyrähdin haudasta aamusumun suojassa, ja edessäni oli ranskalaisen kutistunut ruumis. Kalamainen, mädäntynyt liha pilkotti vaaleanvihreänä asepuvun repeämistä. Käännyin ja ponnahdin pelästyneenä takaisin: joku kyyhötti vieressä puuta vasten. Hänellä oli kiiltävä ranskalainen nahka-asu ja

selässä täyteen pakattu tornisteri, jota kruunasi pyöreä kenttäpakki. Tyhjät silmäkuopat ja muutama hiustöyhtö mustanruskeassa päässä paljastivat, ettei mies ollut elävien kirjoissa. Toinen hahmo istui yläruumis taipuneena eteenpäin jalkojen päälle, kuin hän olisi juuri lyyhistynyt. Ympärillä oli vielä tusinoittain ruumiita, mädäntyneinä, kalkittuina, muumioituneina, jähmettyneinä kaameaan kalmantanssiin. Ranskalaiset olivat sinnitelleet kaiketi kuukausia kaatuneiden tovereidensa keskellä hautaamatta näitä.

Aamupäivän kuluessa aurinko hälvensi sumun ja loi miellyttävää lämpöä. Kun olin nukkunut jonkin aikaa juoksuhaudan pohjalla, uteliaisuus veti minut katselemaan tyhjentynyttä, edellispäivänä vallattua hautaa. Maassa lojui läjäkaupalla muonaa, ammuksia, varusesineitä, aseita, kirjeitä ja lehtiä. Korsut muistuttivat ryöstettyjä romukauppoja. Siellä täällä makasi urheiden puolustajien ruumiita, joiden kiväärit vielä sojottivat ulos ampuma-aukoista. Torso oli juuttunut hajalle ammuttuun hirsirykelmään. Pää ja kaula olivat leikkautuneet irti; valkoinen rusto pilkotti puna-mustan lihan keskeltä. Minun oli vaikea käsittää sitä. Vieressä makasi aivan nuori ihminen selällään, lasittuneet silmät ja nyrkit olivat jähmettyneet tähtäämään. Tuntui merkilliseltä katsoa tuollaisiin kuolleisiin, kysyviin silmiin — siitä väristyksestä en päässyt täysin eroon sodan aikana. Hänen taskunsa oli käännetty nurin, ja vieressä lojui hänen rosvottu rahakukkaronsa.

Tulituksesta piittaamatta maleksin pitkin autioitunutta hautaa. Oli lyhyen aamupäivälevon aika, joka vielä usein olisi taistelukentillä ainoa hengähdystaukoni. Käytin lepohetken katsellen aivan huoletta ja kaikessa rauhassa ympärilleni. Vieraat aseet, korsujen pimeys, tornisterien kaikenkirjava

sisältö, kaikki oli uutta ja arvoituksellista. Korjasin ranskalaisia panoksia taskuuni, irrotin silkinpehmeän telttakankaan ja ryöväsin siniseen kankaaseen kädityn kenttäpullon, ja heitin kaiken menemään kolmen askelen päästä. Kaunis juovikas paita, joka lojui auki revityn upseerinlaukun vieressä, viekoitteli minut riisumaan sukkelasti univormun ja pukemaan kiireestä kantapäähän uudet alusvaatteet. Nautin, kun puhdas palttina kutitti mukavasti ihoa.

Tällä tavoin laittautuneena etsin haudasta aurinkoisen kohdan, istahdin hirrelle ja avasin pistimellä pyöreän lihasäilyketölkin aamiaiseksi. Sitten sytytin piippuni ja silmäilin lukuisia ranskalaisia aikakauslehtiä, joista osa oli lähetetty hautoihin vasta aivan Verdunin aattona, kuten päiväyksestä näkyi.

Hieman kauhistellen muistelen, kuinka tuon aamiaistauon aikana koetin ruuvata auki pienen kapistuksen, joka lojui edessäni juoksuhaudan pohjalla ja jota jostakin käsittämättömästä syystä luulin myrskylyhdyksi. Vasta paljon myöhemmin tajusin, että kapistus, jolla olin leikitellyt, oli ollut varmistamaton käsikranaatti.

Sään kirkastuessa saksalainen patteri alkoi ampua metsiköstä, joka sijaitsi aivan taisteluhaudan takana. Ei kestänyt kauan, kun vihollinen vastasi tuleen. Yhtäkkiä pelästyin takaani kuulunutta voimakasta pamausta ja näin savipilven nousevan suoraan ylös. Koska en ollut tottunut taistelun ääniin, en kyennyt erottamaan toisistaan vihellyksiä ja suhahduksia, omien tykkien pamauksia ja yhä tiheämmin iskeytyviä viholliskranaatteja enkä muodostamaan niistä kokonaiskäsitystä. Ennen kaikkea en saanut selvää siitä, miksi meteli kuului joka puolelta, niin että ammusten suhisevat radat ris-

teilivät näköjään umpimähkään yli haudanpätkän, jossa makasimme hajallaan. Tämä teki minut levottomaksi ja mietteliääksi. Seurasin taistelun mekaniikkaa vielä kokemattomana alokkaana — taistelutahdon ilmaukset vaikuttivat minusta yhtä merkillisiltä ja hajanaisilta kuin vieraan taivaankappaleen tapahtumat. Tuon takia en oikeastaan pelännyt: tuntiessani, ettei minua voitu nähdä, en myöskään voinut uskoa, että minuun voitaisiin tähdätä ja että voisin saada osuman. Niinpä palasin ryhmään ja tarkkailin erittäin välinpitämättömästi etumaastoa. Se oli kokemattoman rohkeutta. Kirjasin nyt niin kuin myöhemminkin tuollaisina päivinä päiväkirjaani ajat, jolloin tulitus vaimeni tai kiihtyi.

Puolenpäivän aikaan tykistötuli voimistui sekasortoiseksi karkeloksi. Ympärillämme räjähteli jatkuvasti. Valkoiset, mustat ja keltaiset pilvet sekoittuivat toisiinsa. Varsinkin ne kranaatit, jotka aiheuttivat mustaa savua ja joita vanhat soturit nimittivät "amerikkalaisiksi" tai "hiilisäilöiksi", räjähtivät kammottavalla voimalla. Räjähdysten välillä kymmenet sytyttimet liversivät omaa lauluaan, joka muistutti kanarialintujen ääntä. Metallinkappaleet lensivät leveän osuma-alueen räjähdyspilvien yli kuparisten soittorasioiden tai jonkinlaisten metallisten hyönteisten lailla. Tuuli vihelsi kuin livertävä huilu niiden pinnoilla. Merkillistä oli, että pikkulinnut eivät tuntuneet piittaavan lainkaan tuosta satakertaisesta metelistä; ne istuivat rauhassa pölypilvien yläpuolella katkenneilla oksilla. Taukojen aikana kuuli niiden kosiokutsut ja huolettoman riemun, tuntui melkein kuin ympärillä kuohuva meluhyöky olisi niitä vain innostanut.

Sellaisina hetkinä, jolloin tulitus kiihtyi, miehet kehottivat toisiaan valppauteen lyhyillä vastavuoroisilla komennoilla.

Siinä kohden hautaa, jonka minä saatoin nähdä ja jonka seinistä oli jo siellä täällä irronnut suuria savimöhkäleitä, vallitsi täysi valmius. Kiväärit sojottivat ampuma-aukoissa varmistamattomina, ja kiväärimiehet tarkkailivat savuavaa etumaastoa. Välillä he vilkuilivat oikealle ja vasemmalle nähdäkseen, vieläkö olimme yhdessä, ja hymyilivät, kun katse osui tuttuun.

Istuin tovereideni kanssa penkillä, joka oli kaivettu haudan saviseinään. Äkkiä meidän ampuma-aukkomme lauta räsähti ja jalkaväen sotilaiden luodit iskeytyivät saveen päidemme väliin.

Vähitellen alkoi tulla haavoittuneita. Oli mahdotonta seurata, mitä taisteluhaudan sekasorrossa tapahtui, mutta yhä useammin kuuluneet "Lääkintämies"-huudot osoittivat, että tulitus alkoi korjata satoaan. Välillä näkyviin tuli kiireisesti taustalle katoava hahmo, jolla oli tuore, kauas erottuva side pään, kaulan tai käden ympärillä. Pikkuosumista ja naarmuista oli huolehdittava viipymättä, sillä sotilaiden taikauskon mukaan pieni vamma ennakoi yleensä vakavaa osumaa.

Toverini, vapaaehtoisena värväytynyt Kohl, säilytti pohjoissaksalaisen tyyneytensä, joka tuntuu luodun juuri tuollaisiin tilanteisiin. Hän pureksi ja puserteli savuketta, joka ei suostunut palamaan kunnolla, ja näytti jotakuinkin unenpöpperöiseltä. Hän ei liiemmin hetkahtanut, kun yhtäkkiä takanamme rätisi kuin olisi ammuttu tuhannella kivääriIlä. Osoittautui, että metsä oli sytytetty tuleen. Suuret liekit kiipesivät räiskyen ylös puunrunkoja.

Näiden tapahtumien aikana minua vaivasi epätavallinen huoli. Minä näet kadehdin "Perthesin jalopeuroja", jotka olivat taistelleet "Noidankattilassa" silloin kun olin itse ollut Recouvrencessa enkä ollut päässyt mukaan. Kun siis hiili-

säilöt lensivät erityisen kiivaasti meidän kolkkaamme, kyselin välillä Kohlilta, joka oli ollut siellä mukana:

"Kuule, onko täällä nyt samanlaista kuin Perthesissä?"

Pettymykseksi hän vastasi joka kerran heilauttaen laiskasti kättään:

"Ei alkuunkaan!"

Kun tulitus vain kiihtyi niin, että savipenkkimme alkoi keinahdella valtavien mustien hirviöiden räjähdellessä, mylvin taas hänen korvaansa:

"Kuule, onko täällä **nyt** samanlaista kuin Perthesissä?"

Kohl oli varsin tunnontarkka sotilas. Hän nousi seisomaan, katseli tutkivasti ympärilleen ja mylvi sitten tyydytyksekseni takaisin:

"Nyt alkaa jo tuntua siltä!"

Tuo vastaus täytti minut naurettavalla riemulla, osoittihan se minun päässeen ensimmäiseen todelliseen taisteluuni.

Tuolla hetkellä juoksuhaudan kulman takaa ilmestyi mies: "Seuratkaa vasemmalle!" Välitimme käskyn eteenpäin ja astelimme pitkin savun täyttämää asemaa. Muonanhakijat palasivat oitis ja sadat hylätyt kenttäpakit höyrysivät rintavarustuksella. Kuka nyt piittaisi syömisestä? Joukko haavoittuneita pusertautui ohitsemme siteet veressä, taistelukiihtymys kalpeilla kasvoillaan. Ylhäällä haudan vierellä kannettiin nopeasti paareja toisensa perään. Vaikean hetken aavistus kävi yhä voimakkaammaksi. "Varokaa, toverit, käteni, käteni!" "Vauhtia, vauhtia, miehet, säilyttäkää yhteys!"

Tunnistin luutnantti Sandvossin, joka poissaolevana ja silmät ammollaan kiiruhti haudan vierellä. Kaulan ympärille käärityn pitkä valkoinen side sai hänet näyttämään harvinaisen avuttomalta, ja niinpä hän toi tuolla hetkellä mieleeni

ankan. Näin kaiken niin kuin sellaisessa unessa, johon jokin pelottava ilmaantuu naurettavassa hahmossa. Pian sen jälkeen kiiruhdimme eversti von Oppenin ohi, joka seisoi käsi asepuvun taskussa ja antoi ohjeita adjutantilleen. "Ahaa, tässä on vielä sentään järkeä ja tarkoitusta", juolahti mieleeni.

Taisteluhauta päättyi metsikköön. Epävarmoina seisoimme suurten pyökkien alla. Joukkueenjohtajamme, luutnantti, ilmaantui tiheän juurimetsikön keskeltä ja huusi vanhimmalle alikersantille: "Levittäytykää ketjussa auringonlaskun suuntaan ja menkää asemiin. Ilmoitukset tuodaan minulle korsuun metsäaukealle." Tämä otti komennon manaillen.

Levittäydyimme ja asetuimme laakeaan kaivantoon, jonka jotkut edeltäjämme olivat kovertaneet maahan. Kesken leikkisää huutelua kuului karmiva ulvaisu. Kaksikymmentä metriä takanamme maamöhkäleet sinkosivat ilmaan valkoisen pilven keskeltä ja kopsahtelivat korkealle oksiin. Kaiku kajahteli monta kertaa metsän halki. Sotilaiden pelokkaat silmät tuijottivat toisiinsa ja kehot painautuivat maata vasten täydellisen, painostavan voimattomuudentunteen vallassa. Laukaukset seurasivat toisiaan. Tukahduttava kaasu leijui juurimetsikössä, savu kätki puunlatvat, puut ja oksat putosivat ryskyen maahan, huudot voimistuivat. Säntäsimme ylös ja juoksimme umpimähkään räjähdysten ja huumaavien paineaaltojen vainoamina puun luota toisen luo etsien suojaa ja kierrellen suuria puunrunkoja kuin takaa-ajettu riista. Korsu, johon monet juoksivat ja johon minäkin suuntasin kulkuni, sai osuman, joka lennätti kattorakenteet ilmaan niin että raskaat pölkyt lentelivät ympäriinsä.

Hyppelin alikersantin kanssa puuskuttaen mahtavan pyökin ympärillä kuin orava, jota kivitetään. Automaattisesti, tau-

koamatta yhä uusien osumien ajamana juoksin esimieheni jäljessä, joka välillä kääntyi, tuijotti minua villisti ja kiljui: "Mitä rakkineita nuo oikein ovat olevinaan? Mitä rakkineita nuo ovat olevinaan?" Yhtäkkiä laajan juurakon keskellä välähti ja oikeaan reiteeni osui sellainen isku, että kaaduin maahan. Luulin, että minuun oli osunut maakokkare, mutta vuolaasti virtaavan veren lämpö paljasti pian, että olin haavoittunut. Myöhemmin selvisi, että äärimmäisen ohut sirpale oli tehnyt haavan lihakseen, kun sen vauhti oli ensin hiljentynyt kulkiessaan rahakukkaroni läpi. Sirpale oli kulkenut partaveitsenterävänä peräti yhdeksän paksun nahkakerroksen läpi ennen kuin haavoitti lihasta.

Heitin tornisterini syrjään ja juoksin hautaan, josta olimme lähteneet. Ympärillä haavoittuneet ponnistelivat tulitetusta metsiköstä kaikilta suunnilta hautaa kohti. Kulkukäytävä oli kammottava, se oli vaikeasti haavoittuneiden ja kuolevien tukkima. Haudan seinään nojasi vyötäisiä myöten riisuttu hahmo, jonka selkä oli repeytynyt auki. Toinen, jonka takaraivossa roikkui kolmikulmainen ihonsuikale, huusi kaiken aikaa kimeällä, järkyttävällä äänellä. Täällä vallitsi suuri tuska, ja ensimmäisen kerran kurkistin kuin halkeaman läpi demonisen valtakunnan syvyyksiin. Ja uusia osumia tuli kaiken aikaa.

Ymmärrykseni hylkäsi minut tykkänään. Häikäilemättä juoksin kaikkien kasojen yli ja horjahdettuani kiireessä muutaman kerran alas kiipesin lopulta taisteluhaudan helvetillisestä tungoksesta päästäkseni kulkemaan vapaammin. Ryntäsin tiheän alakasvuston läpi kuin pillastunut hevonen, yli polkujen ja aukeiden, kunnes lyyhistyin metsikköön Grande Tranchéen lähelle.

Oli jo hämärää, kun kaksi paarinkantajaa, jotka haravoivat maastoa, osuivat paikalle. He nostivat minut paareilleen ja kantoivat puunrunkojen suojaamaan lääkintäkorsuun, jossa vietin yön ahtaasti monien haavoittuneiden kanssa. Uupunut lääkäri seisoi voihkivien ihmisten tungoksessa, kääri siteitä, pisti ruiskeita ja antoi rauhallisella äänellä ohjeita. Vedin kaatuneen miehen manttelin ylleni ja vaivuin uneen, johon nouseva kuume tunkeutui merkillisin kuvin. Joskus keskellä yötä heräsin ja näin lääkärin työskentelevän edelleen lyhdyn valossa. Ranskalainen mies huuteli läpitunkevasti, ja vierelläni joku murisi vihoissaan: "Mokoma ranskalainen. No, jos ne eivät saa valittaa, ne eivät ole tyytyväisiä." Sitten nukahdin uudelleen.

Kun minua kuljetettiin seuraavana aamuna pois, sirpale lävisti paarien purjekankaan polvieni välistä.

Minut lastattiin muiden haavoittuneiden kanssa yhteen sairasvaunuista, jotka sukkuloivat taistelukentän ja pääsidontapaikan välillä. Täyttä laukkaa ylitimme Grande Tranchéen, joka oli edelleen raskaan tulituksen kohteena. Harmaiden telttakangasseinien suojissa matkasimme sokkoina halki vaarojen, jotka saattoivat meitä jysähtelevin jättiläisaskelin.

Yhdellä paareista, jotka oli lastattu vaunuihin kuin leivät uuniin, oli myös toveri, joka oli saanut osuman vatsaan ja kärsi kovia tuskia. Hän kerjäsi joka ikistä meistä ottamaan lääkintämiehen pistoolin, joka roikkui seinällä, ja tekemään lopun hänen tuskistaan. Kukaan ei vastannut. Minä oppisin vielä tuntemaan tuon aistimuksen, jonka kokee matkan jokaisen tärähdyksen osuessa pahoihin vammoihin kuin moukarinisku.

Pääsidontapaikka oli järjestetty metsäaukealle. Sinne oli levitetty pitkät rivit olkia ja katettu ne lehvillä. Haavoittunei-

den tulvasta oli helppo päätellä, että merkittävä taistelu oli käynnissä. Kun näin yleislääkärin, joka tarkasti tehtäväinhoitoa verisen sekasorron keskellä, minut valtasi taas tuo vaikeasti kuvailtava vaikutelma, joka syntyy kun keskellä perustavanlaatuisia kauhuja ja järkytyksiä joku valvoo järjestystä kylmäverisesti kuin muurahainen.

Nautittuani ruokaa ja juomaa ja sytytettyäni savukkeen makasin olkivuoteella keskellä pitkää haavoittuneiden rivistöä tuon epämääräisen tunteen vallassa, joka viriää kun on saanut tutkinnossa moitteita mutta on silti selvinnyt. Lyhyt keskustelu, jonka kuulin viereltäni, sai minut mietteliääksi.

"Mikäs sinulla on, toveri?"

"Minua osui rakkoon."

"Sattuuko kovasti?"

"Eipä se tunnu yhtään. Mutta kun enää ei voi olla mukana – –."

Jo aamupäivällä meidän kuljetettiin suureen haavoittuneiden kokoamispaikkaan Saint-Mauricen kylän kirkkoon. Siellä seisoi jo höyryvireessä sairaalajuna, joka kuljetti meidät kahdessa päivässä Saksaan. Matkan aikana tarkkailin vuoteesta käsin peltoja, joilla näkyi jo kevään merkkejä. Meistä huolehti tunnollisesti muuan hiljainen mies, filosofian yksityisdosentti. Ensimmäisenä palveluksenaan hän leikkasi minulta saappaan kynäveitsellä jalasta. Jotkut ihmiset suhtautuvat hoivaamiseen aivan erityisellä tavalla; niinpä minusta tuntui hyvältä jo kun näin hänen lukevan kirjaa yölamppunsa ääressä.

Juna kuljetti meidät Heidelbergiin.

Kun katselin kukkivien kirsikkapuiden seppelöimiä Neckarvuoria, tunsin voimakasta kotiseuturakkautta. Kuinka kaunis tämä maa olikaan; sen edestä voi mielihyvin vuodattaa

verta ja antaa henkensä. Näin en ollut vielä koskaan kokenut sen lumovoimaa. Mieleni täyttyi jaloilla ja vakavilla aatoksilla, ja ensi kertaa aavistin, että tämä sota oli enemmän kuin vain suuri seikkailu.

Les Epargesin taistelu oli ensimmäinen taisteluni. Se oli jotakin aivan muuta kuin olin kuvitellut. Olin osallistunut suureen sotatoimeen saamatta ainuttakaan vihollista näköpiiriini. Vasta paljon myöhemmin koin avoimen yhteenoton, taistelun huipentuman, kun rynnäkkörintamat ilmestyvät avoimelle tanterelle eikä taistelukentän kaoottisesta autiudesta ole hirvittävien ratkaisutuokioiden aikana tietoakaan.

Douchy ja Monchy

Haava parantui kahdessa viikossa. Minut lähetettiin täydennyspataljoonaan Hannoveriin, ja sain sieltä lyhyen kotimaanloman, jotta tottuisin jälleen kävelemään.

"Ilmoittautuisit sentään lippujunkkariksi", ehdotti isäni, kun eräänä ensimmäisistä aamupäivistä kävelimme hedelmätarhassa katselemassa, kuinka puut olivat puhjenneet silmuille; ja minä noudatin hänen toivettaan, vaikka sodan alussa minusta tuntui paljon houkuttelevammalta osallistua tavallisena jalkamiehenä ja vastata vain omasta itsestäni.

Minut lähetettiin siis rykmentistä Döberitziin koulutettavaksi, ja kuusi viikkoa myöhemmin lähdin sieltä vänrikkinä. Sadoista nuorista miehistä, jotka saapuivat sinne kaikista Saksan heimoista, saattoi nähdä, ettei maassa vielä vallinnut pulaa kunnon sotamiehistä. Kun Recouvrencessa olin tutustunut mieskohtaiseen koulutukseen, niin täällä harjoiteltiin myös liikkumaan maastossa erilaisina pienyksikköinä.

Syyskuussa 1915 palasin takaisin rykmenttiini. Astuin junasta Saint-Léger'n kylässä, jossa divisioonan esikunta piti majaa, ja marssin pienen täydennysyksikön johtajana Douchyhin, rykmentin lepopaikkaan. Ranskan syyshyökkäys oli täydessä käynnissä edustallamme. Rintama erottui pitkänä kuohuvana pilvenä etäämmällä maastossa. Yläpuolellamme säksättivät ilmaeskaaderien konekiväärit. Aina kun ylitsem-

me lensi matalalla ranskalaisten lentokone, jonka kirjavat kokardit tuntuivat tähyävän maaperää kuin suuret perhosensilmät, suojauduin pienen ryhmäni kanssa tienreunaan puiden alle katseiden ulottumattomiin. Ilmatorjuntatykit ampuivat ilmaan pitkiä valkeita juovia, ja siellä täällä sirpaleet putoilivat vinkuen peltomaahan.

Tuo lyhyt marssi salli minun heti hyödyntää uusia taitojani. Todennäköisesti meidät oli havaittu jostain lukuisista tähystyspalloista, joiden keltaiset kuoret loistivat lännessä, sillä juuri kun olimme kääntymässä Douchyn kylään, lensi musta kranaattikartio edessämme ilmaan. Räjähde osui paikkakunnan pienen hautausmaan aivan tien vieressä sijaitsevaan porttiin. Nyt opin ensi kerran tuntemaan nuo sekunnit, joiden kuluessa odottamattomaan tapahtumaan on vastattava päätöksellä.

"Vasemmalle hajaantuen ketjussa, mars, mars!"

Kolonna hajaantui pikamarssia pelloille. Pian käskin miehiä kokoontumaan uudestaan vasemmalle ja vein heidät laajan kaarroksen kautta kylään.

Douchy, 73. jalkaväkirykmentin lepopaikka, oli keskikokoinen kylä, eikä se ollut vielä kärsinyt sodasta paljonkaan. Paikkakunta sijaitsi Artois'n aaltomaisessa maastossa, ja siitä tuli puolitoistavuotisen asemataistelun kuluessa rykmentin toinen varuskunta: toipumis- ja vahvistumispaikka etulinjan raskaiden taistelu- ja työpäivien jälkeen. Kuinka usein hengähdimmekään, kun synkkinä sadeöinä kylänportin yksinäinen valo kajasti vastaamme! Siellä oli taas katto pään päällä ja koruton, häiriötön yösija kuivassa tilassa. Sai nukkua eikä tarvinnut aina neljän tunnin kuluttua lähteä yön selkään. Ei tarvinnut odottaa taukoamatta hyökkäystä, joka tunkeutui

uniinkin. Ensimmäisenä lepopäivänä olo oli kuin vastasyntyneellä, kun oli käyty kylvyssä ja asepuvusta siivottu juoksuhautojen lika. Niittymailla äkseerattiin ja voimisteltiin, jotta jäykistyneet nivelet muuttuisivat notkeiksi ja yhteishenki heräisi jälleen miehissä, jotka olivat eristäytyneet pitkien yövartioiden aikana. Näin saatiin tarmoa uusien raskaiden päivien varalle. Alkuaikoina komppaniat marssivat vuorotellen etulinjaan öiseen vallitustyöhön. Tuo rasittava kaksivuorotyöskentely lakkautettiin myöhemmin harkintakykyisen everstimme von Oppenin käskystä. Aseman turvallisuus perustuu puolustajien virkeyteen ja uupumattomaan rohkeuteen, ei lähestymisreittien monimutkaisiin rakennelmiin eikä taisteluhautojen syvyyteen.

Vapaiden tuntien aikaan Douchy tarjosi harmaille asukeilleen monia virkistysmahdollisuuksia. Lukuisissa kenttäkaupoissa oli vielä runsaasti tarjolla syötävää ja juotavaa. Oli lukusali, kahvio ja myöhemmin jopa suureen latoon taidokkaasti rakennettu elävien kuvien teatteri. Upseereita varten oli yksityinen kerho ja pappilan puutarhassa keilarata. Usein vietettiin komppanianjuhlia, joissa johtajat ja miehet joivat kilpaa kunnon muinaissaksalaiseen tapaan. En tahtoisi myöskään unohtaa lahtijuhlia, joiden hyväksi kenttäkeittiöiden tähteillä lihotetut komppanian siat saivat antaa henkensä.

Koska asukkaat elivät yhä kylässä, tila käytettiin kaikin tavoin hyväksi. Osaan puutarhoja rakennettiin parakkeja ja majoitustiloja. Suuri hedelmätarha kylän keskellä toimi jumalanpalveluspaikkana. Toinen, niin kutsuttu Emmichinaukio, muutettiin huvipuistoksi. Siellä sijaitsivat puunrungoin katetuissa korsuissa parturintupa ja hammasasema. Suuri niitty kirkon vierellä toimi hautuumaana, jonne melkein päi-

vittäin marssi komppania laskemaan yhden tai useampia tovereitaan viimeiseen lepoon virren kaikuessa.

Näin oli rappeutuvaan maalaiskylään kasvanut vuodessa valtavan parasiitin kaltainen sotilaskaupunki. Vanhaa rauhallista näkymää saattoi tuskin enää tunnistaa. Rakuunat juottivat hevosiaan kylälammikossa, jalkaväki äkseerasi puutarhoissa, sotamiehet makailivat niityillä ottamassa aurinkoa. Koko rauhanajan järjestys hajosi; käynnissä oli vain se, mikä liittyi taisteluun. Niinpä puu- ja pensasaitoja kaadettiin tai poistettiin yhteysväylien tieltä, ja kaikissa kulmauksissa loistivat suuret kyltit osoittamassa kulkusuuntia. Samalla kun katot luhistuivat ja huonekalut vähin erin poltettiin, järjestettiin puhelinlaitos ja sähköjohdot. Kellareihin kaivettiin onkaloita, jotta asukkaille järjestyisi turvallinen suoja tulitusten aikana; kaivumaat kasattiin välinpitämättömästi puutarhoihin. Koko kylässä ei enää ollut rajoja eikä yksityisomaisuutta.

Ranskalaisväestö oli siirretty kasarmiin Monchyn tien alkuun. Lapset leikkivät rappeutuneiden talojen kynnyksillä, ja vanhukset liikkuivat kumarassa keskellä uudenlaista hyörinää; meno vieraannutti heitä säälimättä paikoista, joissa he olivat elämänsä viettäneet. Nuoren väen täytyi saapua joka aamu riviin, ja paikkakunnan komendantti, yliluutnantti Oberländer, jakoi heidät hoitamaan kylän maita. Kohtasimme paikallisia asukkaita vain viedessämme heille pyykkimme pestäväksi tai ostaessamme voita ja munia.

Tämän sotilaskaupungin merkillisiin näkyihin kuuluivat kaksi pientä orpoa ranskalaispoikaa, jotka liittyivät joukkoihimme. Molemmat pojat, joista toinen oli noin kahdeksan- ja toinen kaksitoistavuotias, olivat pukeutuneet tyystin kenttäharmaisiin ja puhuivat sujuvasti saksaa. Maanmiehiään

he nimittivät vain "schangeleiksi"*, kuten olivat kuulleet sotilaiden tekevän. Heidän hartain toiveensa oli, että he saisivat joskus lähteä "oman" komppaniansa mukana asemiin. He osasivat äkseerata moitteettomasti ja tervehtiä ylempiään, tulivat nimenhuudoissa vasempaan sivustaan ja pyysivät lomaa, kun halusivat lähteä kanttiiniapulaisten mukana ostoksille Cambraihen. Kun toinen pataljoona lähti muutamaksi viikoksi koulutukseen Quéantiin, toisen pojan, jonka nimi oli Louis, piti jäädä eversti von Oppenin käskystä Douchyhin; häntä ei nähty enää marssin aikana, mutta pataljoonan saapuessa perille hän pinkaisi riemuissaan matkatavaravaunusta, johon oli kätkeytynyt. Vanhempi poika kuulemma lähetettiin myöhemmin Saksaan aliupseerikouluun.

Vajaan tunnin matkan päässä Douchysta sijaitsi Monchy-au-bois'n kylä, johon rykmentin molemmat reservikomppaniat majoitettiin. Kylä oli ollut syksyllä 1914 ankarien taistelujen kohteena; lopulta se joutui saksalaisten hallintaan, ja taistelut laantuivat ajan kuluessa ahtaaseen puoliympyrään muinoin vauraan kylän raunioiden ympärille.

Nyt talot oli poltettu ja ammuttu hajalle, villiintyneet puutarhat oli kynnetty kranaatein ja hedelmäpuut tuhottu. Kiviläjät oli rakennettu täyteen hautoja, piikkilankaesteitä, barrikadeja ja betonisia puolustusasemia. Katuja voitiin tulittaa konekivääreín keskellä sijaitsevasta betonipesäkkeestä, "Torgaun linnakkeesta". Toinen tukipiste oli "Altenburgin linnake", peltoasema kylän oikealla puolella, johon oli majoitettu yksi reservikomppanian joukkue. Tärkeä puolustusasema oli myös kaivos, josta rauhan aikana saatiin liitukiveä talonrakennukseen

* *Schangel* oli saksalaisten ranskalaisista käyttämä pilkkanimitys. Se on johdettu nimestä Jean. (Toim. huom.)

ja jonka löysimme aivan sattumalta. Komppanian kokki, jolta oli pudonnut vesisanko kaivoon, oli laskeutunut alas ja nähnyt siellä luolamaisen reiän, pidemmälle jatkuvan onkalon. Kylä tutkittiin, ja kun löytyi vielä toinenkin kulkutie, rakennelma tarjosi pomminkestävän suojapaikan suurelle soturijoukolle.

Ransartin tien autiolla ylängöllä oli entisen kuppilan raunio, jota kutsuttiin "Bellevueksi", koska sieltä oli laveat näkymät rintamalle — olin mieltynyt tuohon paikkaan huolimatta sen vaarallisesta sijainnista. Katse ylti sieltä kauas kuolleeseen maahan, jonka kylät oli yhdistetty teillä toisiinsa, mutta vaunuja ei näkynyt eikä liioin eläviä olentoja. Taustalla häämöttivät Arras'n hylätyn kaupungin ääriviivat, ja kauempana oikealla loistivat Saint-Eloin suurten miinaräjähdysten synnyttämät liitukuopat. Myös rikkaruohojen peittämät pellot lepäsivät autioina suurten pilvenvarjojen kiitäessä niiden yli. Tiheään kudottu juoksuhautaverkko levittäytyi keltaisina ja valkoisina silmukoina, joihin lähestymistiet johtivat kuin pitkät kurenauhat. Silloin tällöin pöllähti kranaatin savua, joka nousi ilmoille kuin kummitusten luomana ja leijui pois tuulen mukana; tai srapnellin kehä ilmestyi autiuden ylle kuin suuri valkoinen hahtuvatukko ja hälveni vähitellen. Maisema näytti synkältä ja satumaiselta; taistelu oli pyyhkäissyt sivuun seudun kauneuden ja jättänyt siihen ankarat jälkensä, joiden äärellä katsoja kauhistui.

Autius ja syvä hiljaisuus, jonka ammusten kumeat äänet silloin tällöin keskeyttivät, voimistuivat murheellisen tuhonäkymän vaikutuksesta. Revityt tornisterit, rikkoutunee kiväärit, kankaanriekaleet, kauhistuttavana kontrastinaan leikkikalu, kranaatinsytytin, syviä pommikuoppia, pulloja, maatalouskaluja, revittyjä kirjoja, rikkoutuneita taloustavaroita, salaperäistä pimeyttä huokuvat kellarien suuaukot, joiden taka-

na kaikkialle levittäytyneet rottalaumat kenties järsivät onnettomien asukkaiden ruumiita, pieni persikkapuu, jolta oli ryövätty tukimuuri ja joka levitteli avuttomana oksiaan, kotieläinten luurangot, jotka roikkuivat yhä kahlehdittuina talleissa, haudat autioituneissa puutarhoissa, joissa syvällä rikkaruohojen kätköissä kukkasipulit vihersivät, koiruohot, raparperit ja narsissit, viereisillä pelloilla viljakuhilaat, joiden huipulla jyvät jo kasvaa rehottivat. Kaiken keskellä kulki puoliksi täytetty juoksuhauta, ja kaikkialla tuntui palanut ja mädäntynyt haju. Tuollaiset paikat täyttävät soturin synkillä mietteillä, kun hän ajatteli, miten niissä vielä hiljattain oli vietetty rauhallista elämää.

Kuten todettua, taisteluasema kulki ahtaassa puoliympyrässä kylän editse, ja sinne vei muutama juoksuhauta. Asema oli jaettu kahteen osaan, eteläiseen Monchyhin ja läntiseen Mouchyhin. Nämä puolestaan jakaantuivat kuuteen kompanianlohkoon A:sta F:ään. Taisteluaseman kaareva muoto tarjosi englantilaisille oivan mahdollisuuden sivustatulitukseen, joka aiheutti meille raskaita tappioita. Englantilaiset käyttivät tulitukseen aivan linjansa taakse kätkettyä tykkiä ja ampuivat pieniä srapnelleja, joiden laukaisut ja osumat kuulostivat samalta. Oli kuin salama olisi iskenyt kirkkaalta taivaalta, kun hauta täyttyi koko pituudeltaan lyijykuulista, jotka usein vaativat vartiomiehen uhrikseen.

Kierrämme nyt lyhyesti taisteluhaudassa ja tarkastelemme, millaiseksi se tuolloin oli muotoutunut, jotta tietyt yhä uudelleen toistuvat ilmaukset kävisivät ymmärrettäväksi.

Jotta pääsisimme etummaiseen linjaan, lyhyesti "hautaan", kuljemme yhtä monista lähestymisteistä tai juoksuhaudoista, joiden tarkoituksena on suojata marssi taisteluasemaan.

Nämä usein varsin pitkät haudat johtavat siis vihollista kohti, mutta jotta vihollinen ei voisi pyyhkiä niitä tulella, ne on kaivettu siksakin muotoon. Marssittuamme neljännestunnin kuljemme toisen linjan poikki, joka kulkee samansuuntaisesti kuin ensimmäinen ja jossa vastarinta jatkuu, jos taisteluhauta vallataan.

Varsinainen taisteluhauta erottuu jo ensi silmäyksellä heikoista rakennelmista, joita rakennettiin sodan alkaessa. Tämä ei enää ole yksinkertainen hauta, vaan se kulkee kahden tai kolmen miehenmitan verran maanpinnan alla. Puolustajat liikkuvat siis kuin käytävän pohjalla, kun he haluavat tarkkailla etumaastoa tahi tulittaa, he nousevat portaita tai leveitä puutikkaita vartioampumakorokkeelle, pitkälle laverille, joka on pystytetty maahan niin, että seisojan pää kohoaa maanpinnan yläpuolelle. Yksinäinen kivääримies seisoo vartioasemassaan, enemmän tai vähemmän varustetussa komerossaan, päänsä suojana hiekkasäkki tai teräskilpi. Varsinaisesti tähystetään pienten ampumarakojen kautta, joista kivääринpiippu työnnetään ulos. Valtavat maamassat, jotka on kaivettu haudasta, on kasattu linjan taakse valliksi, joka samalla muodostaa selkäsuojan; tuohon maavalliin on rakennettu konekivääriasemat. Sen sijaan haudan etupuolelta maata siirretään jatkuvasti huolella pois, jotta ampuma-ala pysyy vapaana.

Haudan edustalla kulkee usein moninkertaisena linjana piikkilankaeste, tiheä piikkilankapunos, joka tarjoaa hyökkääjälle puuhaa, niin että häntä voidaan rauhassa tulittaa vartiopaikoista.

Este on kasvanut täyteen korkeita kasveja, sillä autioituneilla pelloilla versoo jo uusi ja toisenlainen kasvusto. Villikukat, jotka tavallisesti kukoistavat yksin kappalein laihossa,

ovat saaneet ylivallan; siellä täällä rehottaa jo matala pensaikko. Myös tiet ovat jo kasvaneet umpeen, mutta ne erottuvat vielä selvästi, sillä ratamoiden pyöreät lehdet ovat levittäytyneet niille. Linnut viihtyvät tuossa tiheikössä, niin peltopyyt, joiden erikoisen kutsuhuudon voi kuulla usein yöllä, kuin kiurutkin, joiden moniääninen liverrys kaikuu hautojen yllä aamun ensi valossa.

Jotta taisteluhautaa ei voida pyyhkiä tulella, se kulkee mutkitellen ja siinä on säännöllisiä kaarroksia. Nämä kaarrokset toimivat olkavarustuksina, jotka torjuvat sivulta tulevat laukaukset. Taistelija on siis takaa selkäsuojan ja sivulta olkavarustusten peitossa, ja haudan etuseinämä toimii rintasuojana.

Lepoa varten on rakennettu korsut, jotka ovat muuttuneet yksinkertaisista maasyvennyksistä todellisiksi suljetuiksi asuintiloiksi: kattona on puupalkkeja ja seinät on peitetty laudoin. Korsut ovat suunnilleen miehenkorkuisia, ja ne on rakennettu maan sisään niin, että niiden permanto on käytävän pohjan tasalla. Korsujen kattopalkkien päällä on siis vielä maakerros, joka kestää kevyet osumat. Raskaamman tulituksen aikana korsu on kuitenkin sellainen surmanloukku, että sieltä lähtee mieluummin tunneleiden syvyyksiin.

Tunnelit on verhottu jykevin puukehyksin. Ensimmäinen on upotettu haudan etummaiseen seinään kamaran tasolle, ja se muodostaa tunnelin kulkuaukon; jokainen seuraava kehys on rakennettu pari kämmenenleveyttä alemmalle tasolle, niin että niistä muodostuu nopeasti suoja. Näin syntyvät tunnelinportaat; kolmannellakymmenennellä askelmalla maata on pään yläpuolella siis yhdeksän metriä, haudan syvyys mukaan luettuna jopa kaksitoista metriä. Nyt seuraa hiukan suurempia

kehyksiä, jotka jatkuvat suoraan eteenpäin tai portaista sivuun: niistä muodostuu oleskelutila. Poikittaiset yhteydet muodostavat maanalaisia yhdystunneleita. Vihollisen suuntaan kulkevia haarautumia käytetään kuuntelu- ja miinoitustunneleina.

Kokonaisuutta on kuviteltava mahtavaksi, elottoman näköiseksi maastolinnoitukseksi, jonka uumenissa suoritetaan säännöllistä vartiointi- ja työpalvelusta ja jossa muutaman sekunnin kuluttua hälytyksestä jokainen mies seisoo vartiopaikallaan. Ei myöskään pidä kuvitella tunnelmaa liian romanttisesti; linnoituksessa vallitsee enemmänkin tietty unisuus ja verkkaisuus, joka johtuu läheisestä kosketuksesta maahan.

Minut oli määrätty 6. komppaniaan. Siirryin muutama päivä saapumiseni jälkeen ryhmänjohtajana asemaan, ja sain tervetuliaisiksi heti muutamia englantilaisia kuulamiinoja. Nämä olivat varrellisia, räjähteillä täytettyjä pehmytrautaammuksia. Niiden muotoa on helpointa kuvitella, jos ajattelee sadan naulan punnusta, josta toinen kuula on irrotettu. Kuulamiinojen laukaisuääni oli kumea ja huomaamaton, ja usein niiden laukaisua naamioitiin konekivääreillä. Siksi tuntui aavemaiselta, kun yhtäkkiä aivan vieressämme liekit valaisivat hautaa ja äkäinen paineaalto osui meihin. Miehet kiskoivat minut nopeasti ryhmämme korsuun, jonka luo olimme juuri päässeet. Sisällä kuulimme vielä viisi tai kuusi kertaa kumean mörssärinjysähdyksen. Miina ei oikeastaan osu, vaan se "pesiytyy"; tämä tyyni tuhokeino vaikuttaa epämiellyttävällä tavalla hermoihin. Kun seuraavana aamuna kuljin valoisaan aikaan haudan läpi, näin räjähtäneitä varsikuulia hälytyskelloina roikkumassa joka puolella korsujen edustalla.

C-lohko, johon komppania oli sijoitettu, oli rykmentin etummaisin. Komppanianpäällikkömme luutnantti Brecht, joka oli sodan alkaessa kiiruhtanut tänne Amerikasta, oli sovelias mies puolustamaan tällaista paikkaa. Hän rakasti vaaraa ja kaatui taistelussa.

Haudassa vietettiin ankarasti säädeltyä elämää; esitän tässä päivän kulun sellaisena kuin kahdeksantoista kuukauden aikana päivät seurasivat toinen toistaan, sikäli kuin tavanomainen tulitus ei kiihtynyt "luotipuuroksi".

Taisteluhaudan päivä alkaa vasta illan sarastaessa. Kello seitsemältä ryhmäni mies herättää minut iltapäiväunilta, joille olin käynyt valmistautuakseni yövartioon. Vyöttäydyn, panen valopistoolin ja käsikranaatit vyölle ja poistun enemmän tai vähemmän viihtyisästä korsusta. Kulkiessani tutuksi käynyttä sektoria ensimmäisen kerran varmistan, että kaikki vartiot ovat paikoillaan. Tunnussanat vaihdetaan hiljaisella äänellä. Sillä välin yö on koittanut ja ensimmäiset valoammukset nousevat hopeisina korkeuksiin samalla kun jännittyneet silmät tuijottavat etumaastoa. Rotta rapistelee suojausten päälle heitetyissä säilyketölkeissä. Toinen liittyy vikisten seuraksi, ja pian joka puolella vilisee hiipiviä varjoja, jotka virtaavat esiin kylän rauniokellareista tai osuman saaneista käytävistä. Rottajahti tuo kaivattua vaihtelua vartiopalveluksen autiuteen. Leivänpala asetetaan syötiksi ja kivääri suunnataan siihen, tai suutareiden ruutia valutetaan rottien koloihin ja sytytetään se sitten tuleen. Rotat ryntäävät vikisten ulos, turkit ulessa. Rotat ovat iljettäviä olioita; nousee mieleen jatkuvasti, kuinka ne häpäisevät ruumiita kylän kellareissa. Kerran kun kuljin lämpimänä yönä Monchyn raunioiden läpi, ne tulvivat sellaisin joukoin piilopaikoistaan, että maanpinta muistutti elävää

mattoa, jota albiinot siellä täällä kuvioittivat. Myös muutamat kissat ovat muuttaneet tuhotuista kylistä taisteluhautoihin; ne viihtyvät ihmisten läheisyydessä. Suuri valkoinen kollikissa, jonka etukäpälä on ammuttu irti, liikuskelee usein kummituksen lailla ei-kenenkään-maalla ja näyttää seurustelevan molempien osapuolten kanssa.

Tarkoitus oli kuitenkin puhua taisteluhautapalveluksesta. Tuollaiset sivuseikat ovat tärkeitä; ihminen muuttuu helposti puheliaaksi keventääkseen yön synkkyyttä ja saadakseen ajan kulumaan. Siksi olen pysähtynyt tutun sotilaan tai toisen aliupseerin lähelle kuuntelemaan hänen tuhansia pikkujuttujaan äärimmäisen tarkkaavasti. Vänrikkinä olen myös usein joutunut puheisiin vartiossa olevan hyväntahtoisen upseerin kanssa, joka on tuntenut olonsa yhtä ikäväksi. Hän muuttuu jopa toverilliseksi, puhuu hiljaa ja innokkaasti, kertoilee salaisuuksia ja toiveitaan. Ja minä suostun kernaasti mukaan, sillä haudan raskaat mustat seinät painostavat myös minua, minäkin kaipaan lämpöä ja jonkinlaista inhimillisyyttä tähän kammottavaan yksinäisyyteen. Maisema hohkaa öisin omalaatuista kylmyyttä; se on henkistä kylmyyttä. Niinpä alkaa viluttaa, kun kulkee miehittämättömän haudanosan läpi, jota vain partiot valvovat; ja kun kulkee piikkilankaesteen tuolla puolen ei-kenenkään-maalla, viluntunne kasvaa hampaita kalisuttavaksi huonovointisuudeksi. Romaanikirjailijat käyttävät hampaidenkalinaa täysin virheellisesti; siinä ei ole mitään rajua, vaan se muistuttaa paremminkin heikkoa sähkövirtaa. Usein sitä ei huomaa sen enempää kuin voi havaita puhuvansa unessa. Yleensä se lakkaa heti, kun jotakin todella tapahtuu.

Keskustelu laantuu. Olemme uupuneita. Nojailemme uneliaina olkavarustukseen ja tuijotamme pimeässä hehkuvaa savuketta.

Pakkasella tömistelemme palellen jalkojamme niin, että kamara kajahtelee monista askelista. Kylminä öinä kuuluu loputonta yskimistä, joka kantautuu kauas. Kun hiipii ei-kenenkään-maalle, tuo yskiminen on ensimmäinen merkki vihollislinjasta. Joskus vartiomies myös viheltää tai hyräilee itsekseen laulua, ja syntyy pahantahtoinen kontrasti, kun itse hiipii häntä kohti murha-aikein. Usein sataa, ja silloin seisotaan alakuloisena takinkaulus pystyssä tunnelinsuun sadelipan alla kuunnellen pisaroiden yksitotista ropinaa. Jos esimiehen askelet kuuluvat taisteluhaudan kostealta kamaralta, astutaan nopeasti ulos, kuljetaan eteenpäin, käännytään äkkiä, kopautetaan kantapäitä ja annetaan ilmoitus: "Aliupseeri taisteluhautapalveluksessa. Lohkolla ei mitään uutta!" Tunnelinaukoissa ei nimittäin saa seisoskella.

Ajatukset vaeltelevat. Kuu näkyy taivaalla, ja mieleen tulevat ihanat, viihtyisät päivät kaukana kotona tai suurkaupungissa, jossa ihmiset par'aikaa valuvat kahviloista ja monet kaarilamput valaisevat keskustan vilkasta hyörinää. Tuntuu kuin se olisi unta — niin uskomattoman kaukaista.

Silloin haudan edustalta kuuluu jotakin, kaksi piikkilankaa kahahtelee vienosti. Samalla hetkellä unet haihtuvat, kaikki aistit terävöityvät kipukynnykselle saakka. Sotilas kiipeää vartiotasanteelle, ampuu valoammuksen korkealle: mikään ei liiku. Jänis tai peltopyy saattoi käydä vieraisilla.

Usein vihollisen kuulee työskentelevän piikkilankaesteensä kimpussa. Silloin ammutaan nopeasti sinnepäin, kunnes kiväärin lipas tyhjenee. Paitsi että niin on käsketty tehdä, se tuottaa myös tiettyä tyydytystä. "Nyt ne saavat kököttää siellä peloissaan. Ehkä jopa osui johonkuhun." Mekin vedämme

melkein joka yö piikkilankaa ja monet haavoittuvat. Silloin kiroamme alhaisia englantilaissikoja.

Monin paikoin asemassa, niin kuin ampumahaudan päissä, vartiot ovat vajaan kolmenkymmenen askelen päässä toisistaan. Täällä syntyy joskus henkilökohtaisia tuttavuuksia: Fritzin, Wilhelmin tai Tommyn tunnistaa siitä, kuinka hän yskii, viheltelee tai laulaa. Lyhyet huudahdukset, joissa kukkii karhea huumori, kulkevat suuntaan ja toiseen.

"Hei Tommy, oletko vielä siellä?"

"Kyllä!"

"Painapas pää piiloon, minä meinaan ampua nyt!"

Välillä kumeiden laukausten jälkeen kuuluu myös viheltävää, lepattavaa ääntä. "Huomio, miina!" Silloin syöksytään lähimpään tunnelinaukkoon ja pidätetään henkeä. Miinat jysähtävät aivan eri tavalla, paljon hermostuttavammin kuin kranaatit. Niissä on ylipäänsä jotain raastavaa, petollista, henkilökohtaista kaunantunnetta. Ne ovat kavalia olioita. Kivääri-kranaatit ovat miinojen pienoisversioita. Nuolten lailla ne sinkoutuvat vihollisen taisteluhaudasta kantaen punaruskeaa metallipäätä, joka on paketoitu samalla tavoin kuin suklaalevy, jotta se sirpaloituisi helposti. Jos tietyssä kohden öistä horisonttia näkyy välähdys, kaikki vartiomiehet ponnahtavat paikoiltaan ja katoavat. Pitkän kokemuksensa ansiosta he tietävät, missä seisovat mörssärit, jotka on suunnattu C-lohkoon.

Lopulta kellon hohtava numerotaulu osoittaa, että kaksi tuntia on kulunut. Nyt äkkiä vaihtomies hereille ja korsuun. Ehkä ruoanhakijat ovat tuoneet kirjeitä, paketteja tai sanomalehden. Tuntuu merkilliseltä lukea kotiseudun uutisia ja rauhanajan huolenaiheita, samalla kun lepattavien kynttilöiden liekit luovat hiipiviä varjoja matalaan, karkeaan palkki-

laipioon. Kun olen kaapinut saappaista pahimman loan ja pyyhkinyt niitä huteran pöydän jalkaan, käyn makuulavitsalle ja vedän takin ylitseni "kroosatakseni" neljä tuntia, kuten ammattikielellä sanotaan. Ulkona laukaukset rapsahtelevat yksitoikkoisesti katteisiin, hiiri hiipii kasvojen ja käsien yli häiritsemättä untani. Myös alhaisemmat eläimet jättävät minut rauhaan; savustimme korsun vain muutama päivä sitten perusteellisesti.

Vielä kahdesti minut raastetaan unesta hoitamaan tehtävääni. Viimeisen vuoron aikana vaalea juova itäisellä taivaalla ilmoittaa uuden päivän alkavan. Taisteluhaudan ääriviivat käyvät terävämmiksi; aamun harmaassa valaistuksessa se vaikuttaa sanomattoman autiolta. Kiuru nousee korkeuksiin; sen liverrys ärsyttää minua. Olkavarustukseen nojaten tuijotan voimakkaan havahtumisentunteen vallassa kuollutta, piikkilankojen piirittämää etumaastoa. Kaksikymmentä viimeistä minuuttia eivät tunnu kuluvan millään! Vihdoin takaisin palaavien kahvinhakijoiden kenttäpakit kalisevat juoksuhaudassa: kello on seitsemän. Yövartio on päättynyt.

Menen korsuun, juon kahvia ja peseydyn sillitynnyrissä. Tulen hilpeälle tuulelle; ei haluta mennä enää makuulle. Kello yhdeksältähän minun on jälleen jaettava ryhmälleni työtehtävät ja määrättävä toimet. Me olemme todellisia tuhattaitureita, joille taisteluhauta tarjoaa päivittäin loputtomasti haasteita. Kaivamme syvätunneleita, rakennamme korsuja ja betonipesäkkeitä, valmistamme piikkilankaesteitä, kaivamme ojitusjärjestelmiä, laudoitamme, tuemme, tasoitamme, korotamme ja viistotamme, luomme käymälöitä umpeen, lyhyesti sanottuna suoritamme omin voimin kaikenlaista käsityötä. Miksipä ei, sillä ovathan kaikki säädyt ja ammattikunnat täällä

edustettuna. Mitä yksi ei osaa, toinen osaa. Aivan äskettäin muuan kaivosmies otti minulta hakun kädestä, kun kaivoin ryhmämme käytävässä, ja sanoi: "Iskekää aina alas, herra vänrikki, ylhäältä maa sortuu itsestään!" Merkillistä, että niin yksinkertaista asiaa ei ollut siihen mennessä tiennyt. Mutta täällä, keskellä autiota maisemaa, jossa on yhtäkkiä etsittävä suojaa ammuksilta, suojauduttava tuulelta ja säältä, kyhättävä itselleen pöytä ja vuode, rakennettava uunit ja portaat, oppii nopeasti käyttämään käsiään. Käsityön arvo käy ilmeiseksi.

Kello yhdeltä päivällinen haetaan suurilla astioilla, entisillä maitotonkilla ja hillokattiloilla keittiöstä, joka on rakennettu Monchyhin kellariin. Ruokahuolto on sotilaallisen yksitoikkoista mutta runsasta, mikäli ruoanhakijat eivät joudu matkalla "sumuun" niin että puolet ruoasta läikkyy maahan. Ruoan päälle nukutaan hiukan tai lueskellaan. Vähitellen koittavat myös ne kaksi tuntia, jotka on määrätty päiväajan taisteluhautapalvelukseen. Ne kuluvat huomattavasti nopeammin kuin yötunnit. Tuttua vihollisasemaa tarkkaillaan kiikarilla tai haarakaukoputkella, ja usein päästään myös ampumaan kiikarikiväärillä otsamaaleihin. Mutta varoen, sillä myös englantilaisella on tarkat silmät ja hyvät kiikarit.

Vartiomies lyyhistyy yhtäkkiä verissään maahan. Osuma päähän. Toverit kiskovat ensiapupakkauksen hänen takintaskustaan ja sitovat hänet. "Willem, ei voi enää mitään." "Kuule, hengittää kyllä vielä." Sitten tulevat lääkintämiehet ja vievät sidontapaikalle. Paarit törmäilevät raskaasti olkavarustusten mutkiin. Tuskin ne ovat kadonneet näkyvistä, kun kaikki palaa entiselleen. Joku heittää muutaman lapiollisen maata punaiseen lammikkoon, ja kaikki palaavat töihinsä. Vain maitoparta nojaa yhä kasvot kalpeina laudoitukseen. Hän koettaa

kaikin voimin tajuta asioiden yhteyksiä. Tapaus oli niin äkillinen, niin pelottavan yllättävä, sanomattoman raaka hyökkäys. Eihän sellainen voi olla edes mahdollista, saati todellista. Poikaparka, taempana vaanii vielä jotain aivan muuta.

Usein on myös varsin rattoisaa. Monet osallistuvat toimiin urheilumielellä. Asiantuntijan tyytyväisyydellä he seuraavat vihollishaudan tykistöosumia. "Pojat miten upposi!" "Perhana, katso miten roiskuu! Tommy-parka! Kyllä nyt on tippa linssissä!" He ampuvat mielellään kivääri kranaatteja ja kevyitä miinoja vastapuolelle, jaloluonteisempien suureksi harmiksi. "Lopeta, hyvä ihminen, tuo typeryys, tänne tulee muutenkin tarpeeksi höysteitä!" Tämä ei kuitenkaan estä heitä suunnittelemasta, kuinka he voisivat parhaiten singota käsikranaatteja eräänlaisilla itse keksityillä katapulteilla tai lisätä etumaaston vaarallisuutta jollakin helvetinkoneella. Joskus he saattavat leikata kapean kujan esteeseen vartiopaikkansa edustalle, jotta voisivat houkutella mukavasta kulkuväylästä ilahtuneita tiedustelijoita tähtäimensä eteen, joskus taas hiipivät etumaastoon ja kiinnittävät piikkilankaan kellon, jota kilistävät pitkän langan avulla omasta haudastaan hermostuttaakseen englantilaisia vartiomiehiä. Sota on heille nimenomaan hauskanpitoa.

Iltapäivän kahvihetki voi olla usein oikein leppoisa. Vänrikin on tuolloin usein pidettävä seuraa jollekulle komppaniaupseereista. Tilanne on hyvin muodollinen; peräti kaksi posliinikuppia kimaltelee säkkikankaisella pöytäliinalla. Seuraavaksi sotilaspalvelija asettaa vaappuvalle pöydälle pullon ja kaksi lasia. Keskustelu muuttuu tuttavallisemmaksi. On merkillistä, kuinka rakas lähimmäinen kelpaa täälläkin kaikkein suosituimmaksi viihteeksi. Hautajuorut

suorastaan rehottavat, ja jutut kulkeutuvat kerkeästi eteenpäin iltapäivävierailujen mukana, melkein niin kuin pienessä varuskunnassa. Esimiehet, toverit ja alaiset joutuvat perinpohjaisen kritiikin kohteeksi, ja uusi huhu on tuossa tuokiossa kiirinyt vasemmasta siivestä oikeaan kaikkien kuuden lohkon joukkueenjohtajakorsuihin. Tähystysupseerit, jotka vakoilevat rykmentin asemia kaukoputkella ja luonnoskansiolla, eivät ole siinä aivan syyttömiä. Komppanian asema ei ole täysin suljettu. Läpikulkuliikenne on jatkuvaa. Hiljaisina aamutunteina esimiehet ilmaantuvat paikalle ja rintamamiehen suureksi kiusaksi määräävät tehtävää, sillä tämä oli juuri asettunut levolle vartiovuoronsa päätyttyä ja kuultuaan kauhunhuudon "Divisioonankomentaja taisteluhaudassa!" ryntää määräysten mukaisessa asussa ulos tunnelista. Sitten seuraavat pioneeri-, haudanrakennus- ja ojitusupseerit — kaikki käyttäytyen kuin hauta olisi järjestetty vain heidän erityisalaansa varten. Kovinkaan ystävällisesti ei tervehditä tykistötarkastajaa, joka haluaa järjestää sulkutulikokeen, sillä tuskin hän on lähtenyt haarakaukoputkineen, jota hän työntää joka puolella touhukkaasti ylös haudasta kuin hyönteinen tuntosarviaan, kun englantilaistykistö antaa kuulua itsestään, ja jalkaväen sotilas kantaa seuraamukset. Lisäksi tulevat etuosastojen ja linnoitusosastojen johtajat. He istuvat yömyöhään asti joukkueenjohtajan korsussa, siemailevat totia, tupakoivat, pelaavat puolalaista lottoa ja lopulta tyhjentävät pöydän kuin rottalauma. Myöhemmin pieni mies ilmaantuu hautaan, hiipii vartiomiehen taakse, huutaa hänen korvaansa: "Kaasuhyökkäys!", ja seuraa, montako sekuntia kuluu kaasunaamarin asettamiseen. Hän on kaasusuojelu-upseeri. Keskiyöllä koputetaan vielä korsun lautaoveen: "Jukra, joko täällä koisataan?

Tässä, kuitatkaa äkkiä kaksikymmentä espanjalaista ratsua ja kuusi käytävänkehystä!" Materiaalinkantajat ovat saapuneet. Ainakin rauhallisina päivinä hyörinä on niin taukoamatonta, että onneton käytäväasukas lopulta huokaa: "Rupeaisi nyt jo ampumaan, että päästäisiin vihdoin rauhaan." Itse asiassa pari suurta paukkua kohentaa tunnelmaa. Silloin olemme omin joukoin ja säästymme vaivalloiselta paperityöltä.

"Herra luutnantti, pyydän saada poistua, palvelukseni alkaa puolen tunnin kuluttua!" Ulkopuolella vallien saviseinämät loistavat auringon viime säteiden valossa. Taisteluhauta on jo syvällä varjossa. Pian ensimmäinen valoammus nousee ylös, ja yövartiot astuvat asemiinsa.

Taisteluhautasotilaan elämässä alkaa uusi päivä.

Päivittäisestä asemataistelusta

Näin päivämme kuluivat rasittavan yksitoikkoisesti, ja vaihtelua toivat vain lyhyet lepojaksot Douchyssa. Silti taisteluasemassakin vietettiin monia rattoisia hetkiä. Usein istuin mukavan turvallisuudentunteen vallassa pöydän äärellä pienessä korsussani, jonka karkeat, aseiden peittämät lautaseinät toivat mieleen villin lännen. Join teetä, tupakoin ja luin, samalla kun sotilaspalvelijani touhusi pikkuruisen uunin ääressä, josta levisi kammioon paahdettujen leipäviipaleiden tuoksu. Kukapa taisteluhautasotilas ei tietäisi tätä tunnelmaa? Ulkopuolella vartiokorokkeella tömähtelivät raskaat, tasaiset askelet; yksitoikkoinen tervehdys kajahti, kun vartiomiehet kohtasivat haudassa. Turtuneet korvat tuskin enää erottivat ainaista kivääritulitusta, katteeseen iskeytyviä ammuksia tai valoraketteja, jotka sihisivät aikansa valokuilun suuaukon luona ja sammuivat. Sitten otin muistikirjani karttalaukusta ja kirjasin päivän tapahtumat lyhyin sanoin.

Näin päiväkirjastani kehkeytyi ajan mittaan C-lohkon pikkutarkka kronikka. Pitkästä rintamasta lohko oli pieni, polveileva katkelma, jossa pidimme majaamme. Jo vanhastaan tunsimme siitä jokaisen umpeen luodun pisto-ojan ja ränsistyneen korsun. Ympärillemme kasatuissa savivalleissa lepäsivät kaatuneiden tovereiden ruumiit, maaperän jokaisella askelella oli tapahtunut draama, jokaisen olkavarustuksen takana koh-

talo väijyi yötä päivää iskeäkseen valikoimatta uhriinsa. Silti tunsimme vahvasti kuuluvamme yhteen lohkomme kanssa, olimme kasvaneet siihen lujasti kiinni. Tunsimme sen omaksemme, kun se halkoi mustana juovana lumista maisemaa, kun ympäröivän kukkean erämaan huumaavat tuoksut tunkeutuivat sinne keskipäivän hetkinä ja kun täysikuun aavemainen kalpeus heitti varjonsa sen pimentoihin, joissa vikisevät rottalaumat viettivät kammottavaa elämäänsä. Pitkinä kesäiltoina istuimme hilpeinä savipenkeillä, kun lauha ilma kantoi touhukkaan kolistelun ja kotiseutulaulun vihollispuolelle; syöksyimme palkkien ja katkottujen piikkilankojen yli, kun kuolema iski teräsnuijallaan hautoihin ja sitkeä savu nousi repeytyneistä saviseinistä. Eversti tahtoi usein määrätä meidät rauhallisempaan osaan rykmentin asemaa; joka kerran koko komppania anoi yhtenä miehenä, että saisi jäädä C-lohkoon. Esitän tässä otteita huomioista, joita tuolloin kirjoitin muistiin Monchyn öinä.

7. lokakuuta 1915. Seisoin aamun sarastaessa ryhmäni vartioaseman vieressä korsumme äärellä ampumakorokkeella, kun kiväärinlaukaus repi miehen kenttälakin edestä kuitenkaan haavoittamatta häntä. Samoihin aikoihin kaksi pioneeria haavoittui piikkilangalla. Toinen sai kimmokkeen molempiin jalkoihinsa, toisen korvan lävisti luoti.

Aamupäivällä luoti meni vasemman siiven vartiomiehen molempien poskiluiden läpi. Veri valui paksuina virtoina haavoista. Pahaksi onneksi tänään tuli vielä luutnantti von Ewald osastoomme valokuvatakseen vain viidenkymmenen metrin päässä taisteluhaudasta sijaitsevaa ampumahauta N:ää. Kun hän käännähti kiivetäkseen alas vartiokorokkeelta, luoti murskasi hänen takaraivonsa. Hän kuoli välittömästi. Vartio-

korokkeella lojui isoja kallonkappaleita. Lisäksi yksi mies sai kevyen osuman olkapäähänsä.

19. lokakuuta. Osaston keskimmäistä joukkuetta ammuttiin viidentoista senttimetrin kranaateilla. Yksi mies sinkoutui paineaallon voimasta laudoituksen tukipuuta vasten. Hän sai vakavia sisäisiä vammoja; lisäksi puunsäle lävisti käsivarsivaltimon.

Aamusumussa korjatessamme piikkilankaa havaitsimme oikean siiven edustalla ranskalaisen ruumiin, joka oli varmaankin kuukausia vanha.

Vetäessään yöllä piikkilankaa kaksi miestämme haavoittui. Gutschmidtiltä luoti lävisti molemmat kädet ja reiden, Schäferiä osui polveen.

30. lokakuuta. Yöllä kaatosateen jälkeen kaikki olkavarustukset sortuivat ja muodostivat yhdessä sadeveden kanssa sitkeää velliä, joka muutti koko haudan syväksi rämeeksi. Ainut lohtu oli, ettei englantilaisten ollut käynyt yhtään paremmin, sillä näkyi, kuinka heidän haudoistaan äyskäröitiin kuumeisesti vettä. Koska olemme hiukan ylempänä, pumppasimme omatkin tulvavetemme heidän suuntaansa. Otimme myös kiikarikiväärit käyttöön.

Luhistuneet haudanseinämät paljastivat koko joukon edellissyksyn taisteluista jääneitä ruumiita.

9. marraskuuta. Seisoin nostoväkimies Wiegmannin vierellä "Altenburgin linnakkeen" edessä, kun kaukaa lentänyt luoti lävisti hänen olallaan roikottamansa pistimen ja haavoitti häntä vaikeasti lantioon. Englantilaiset luodit, joiden kärki sirpaloituu herkästi, ovat todellisia dumdum-luoteja.

Ylipäänsä oleskelu tässä pienessä, maaston keskelle kätketyssä maarakennelmassa, jossa majailen puolijoukkueen

osien kanssa, tarjoaa enemmän liikkumavapautta kuin etulinja. Rintamalta nähden olemme pienen kohouman kätkössä. Takanamme maasto kohoaa Adinferin metsään päin. Viisikymmentä askelta puolustuslaitteiden takana, taktisesti epäsuotuisalla paikalla, sijaitsee istuinkäymälämme — kahden pukin varaan asetettu riuku, jonka alle on kaivettu pitkä kuoppa. Sotilas viipyy täällä pitkään, lukeakseen lehteä tai järjestääkseen kanarialintujen lailla yhteisistunnon. Täältä lähtevät liikkeelle kaikki synkät huhut, jotka kiertelevät rintamalla ja joista käytetään yhteisnimitystä "huusipuheet". Tässä tapauksessa viihtyisyyttä häiritsee kuitenkin se, että vaikka paikkaa ei voi nähdä, se voi joutua epäsuoran tulituksen kohteeksi laakean kohouman takaa. Jos tähdätään tiukasti kohouman yli, luodit lentävät alas notkelmaan rinnan korkeudella, ja sotilas on turvassa, jos makaa litteänä maassa. Niinpä saattaa tapahtua, että yhden ja saman istunnon aikana joutuu kaksi tai kolmekin kertaa enemmän tai vähemmän pukeissa heittäytymään pitkäkseen, kun konekivääärisarja pyyhkäisee yli kuin sävelasteikko. Tämä tarjoaa tietenkin tilaisuuden kaikenlaisiin kujeisiin.

Vartioaseman tarjoamaan vaihteluun kuuluu myös monenlainen metsästys, varsinkin peltopyiden, joita elää valtavin määrin autioituneilla pelloilla. Haulikoiden puuttuessa joudumme hiipimään kesynpuoleisten "muonapalvelukokelaiden" lähelle ja ampumaan niille kuulan päähän, koska muutoin paistista ei jäisi paljonkaan jäljelle. Joka tapauksessa on varottava nousemasta jahdin huumassa ylös, koska silloin muuttuu metsästäjästä riistaksi ja joutuu taisteluhautojen tulitukseen.

Rottia pyydämme täällä vahvoilla rotanloukuilla. Elikot ovat kuitenkin niin vahvoja, että ne pyrkivät livistämään

raudat selässä kolisten; silloin syöksymme korsuista nuijimaan ne hengiltä. Jopa leipäämme nakertavia hiiriä varten olemme kehittäneet oman pyyntikeinonsa: kivääri ladataan patruunalla, jossa on jäljellä vain hitunen ruutia, ja luodin paikalla on paperikuula.

Olen kehittänyt erään alikersantin kanssa vielä yhden hupaisan ampumalajin, joka ei kuitenkaan ole täysin vaaraton. Keräämme näet sumun keskellä isoja ja pieniä suutareita, usein melkein sentnerin painoisia kapineita, joista ei tällä seudulla ole pulaa. Järjestämme ne jonkin matkan päähän kuin keilat ja tulitamme niitä ampumarakojen suojista. Ampumataulupalvelua ei kuitenkaan tarvita, sillä täysosuma eli luodiniskemä sytyttimeen paljastuu voimakkaasta räjähdyksestä. Se vahvistuu vielä tuntuvasti, jos tulee "täyskaato" eli jos räjähdys laukaisee kaikki suutarit.

14. marraskuuta. Yöllä uneksin että luoti lävisti käteni. Siksi pidin päivällä varani.

21. marraskuuta. Vein linnoitustyöläisosaston "Altenburgin linnakkeesta" C-lohkoon. Nostoväkimies Diener kiipesi haudanseinän ulokkeelle lapioidakseen maata varustuksen päälle. Tuskin hän oli päässyt ylös, kun ampumahaudasta ammuttu luoti kulki vinosti hänen päänsä läpi ja heitti hänet kuolleena haudan pohjalle. Hän oli naimisissa, ja hänellä oli neljä lasta. Hänen toverinsa vaanivat vielä pitkään ampumarakojen takana vaatien verikostoa. He itkivät raivosta. He tuntuivat kantavan henkilökohtaista kaunaa englantilaiselle, joka oli luodin ampunut.

24. marraskuuta. Osastomme konekiväärikomppanian mies sai pahan osuman päähän. Puoli tuntia myöhemmin ammus repi selän auki toiselta komppaniamme mieheltä.

29. päivänä marraskuuta pataljoonamme lähti kahdeksi viikoksi harjoittelemaan ja nauttimaan takamaaston siunauksista divisioonan huoltoalueella sijaitsevaan Quéantin pikkukaupunkiin, joka myöhemmin saisi veristä kuuluisuutta. Oleskelumme aikana minut ylennettiin luutnantiksi ja siirrettiin 2. komppaniaan.

Quéantissa ja ympäristössä paikkakunnankomendantit kutsuivat meidät usein raskaisiin juominkeihin, ja saimme lyhyin väläyksin seurata lähes rajatonta pakkovaltaa, jota nämä kylänruhtinaat harjoittivat alamaisiaan ja asukkaita kohtaan. Ratsumestarimme nimitti itseään Quéantin kuninkaaksi, ja pöytäseurue otti hänet joka ilta vastaan nostaen oikeaa kättä ja karjuen: "Eläköön kuningas!", ja hyväntuulisena majesteettina hän hallitsi seuruetta hamaan aamunsarastukseen asti rangaisten olutkierroksella jokaisesta etiketin ja mutkikkaiden juomatapojensa rikkomisesta. Me rintamamiehet uusina tulokkaina selviydyimme tietenkin erityisen kehnosti. Seuraavana päivänä hän näyttäytyi jälleen päivällisen jälkeen, yleensä pienessä maistissa, ajoi kevyissä rattaissa tiluksiensa halki naapurikuninkaiden luo suorittamaan Bacchukselle runsaita uhreja ja valmistautumaan arvonsa mukaisesti iltaa varten. Käyntejään hän nimitti "yllätyshyökkäyksiksi". Kerran hän joutui kiistaan Inchyn kuninkaan kanssa ja käski ratsastavan kenttäsantarmin viedä tälle taisteluhaasteen. Muutamien taistelutoimien jälkeen, joiden aikana peräti kaksi tallirenkiosastoa viskoi maakokkareita pienistä, piikkilangoin suojatuista haudoista, Inchyn kuningas oli niin varomaton, että herkutteli Quéantin kanttiinissa perinpohjaisesti baijerilaisella oluella ja joutui yksinäiselle paikalle lähdettyään yllätetyksi ja vangituksi. Hän joutui ostamaan itsensä vapaaksi

mahtavalla oluttynnyrillä. Niin päättyi kahden mahtimiehen sota.

Joulukuun 11. päivänä lähdin suojausten yli etulinjaan ilmoittautumaan luutnantti Wetjelle, uuden komppaniani päällikölle, joka oli tullut entisen 6. komppaniani kanssa C-lohkoon. Kun olin hyppäämäisilläni taisteluhautaan, kauhistuin muutosta, joka asemassa oli tapahtunut kaksiviikkoisen poissaolomme aikana. Asema oli vajonnut valtavaksi liejun täyttämäksi montuksi, jossa miehet viettivät surkean vetistä elämää. Lonkkaa myöten upoksissa kaipailin surkeana Quéantin kuninkaan pyöreää pöytää. Voi meitä puskajusseja! Lähes kaikki korsut olivat sortuneet ja suojatunnelit täyttyneet vedellä. Seuraavien viikkojen aikana jouduimme työskentelemään taukoamatta saadaksemme kiinteää maata jalkojemme alle. Majailin tilapäisesti luutnanttien Wetjen ja Bojen luona tunnelissa, jonka katosta valui vettä kuin saavista huolimatta alle ripustetusta telttakankaasta ja josta sotilaspalvelijoiden oli puolen tunnin välein kannettava vettä ämpäreillä ulos.

Kun seuraavana aamuna lähdin tunnelista likomärkänä, en voinut uskoa silmiäni. Maisema, joka tähän asti oli ollut kuoleman ja autiuden leimaama, kuhisi väkeä kuin vuosimarkkinoilla. Molempien taisteluhautojen miehistöt olivat paenneet liejua rintavarustuksille, ja piikkilankaesteiden välissä hierottiin jo innokkaasti osto- ja vaihtokauppoja ryypyistä, savukkeista, asetakinnapeista ja muista tavaroista. Khakinvärinen ihmisjoukko, joka ilmaantui aiemmin niin autioista englantilaishaudoista, vaikutti ällistyttävältä kuin aave keskellä kirkasta päivää.

Yhtäkkiä toiselta puolen kajahti laukaus, joka kaatoi yhden meikäläisen kuolleena liejuun, ja molemmat osapuolet kato-

sivat hautoihin kuin maamyyrät. Minä lähdin englantilaisten ampumahautaa vastapäätä olevaan asemanosaan ja huusin, että haluaisin puhua upseerin kanssa. Oitis muutamat englantilaiset lähtivät takaisin ja hetken kuluttua toivat päähaudasta mukanaan nuoren miehen, jolla oli, sikäli kuin kiikarilla erotin, muita juhlallisempi päähine. Seuraavaksi neuvottelimme englanniksi, sitten hiukan sujuvammin ranskaksi, samalla kun miehistö kuunteli ympärillä. Moitin häntä siitä, että yksi miehistämme oli ammuttu kavalasti, mihin hän vastasi, että se ei ollut hänen vaan naapurikomppanian tekosia. "Il y a des cochons aussi chez vous!"* hän arveli, kun muutama vierusosastostamme ammuttu luoti iskeytyi hänen päänsä läheisyyteen ja valmistauduin suojautumaan kokonaan. Keskustelimme kuitenkin vielä paljon tavalla, josta ilmeni lähestulkoon urheilijamainen kunnioitus, ja olisimme mieluusti vaihtaneet lahjoja muistoksi.

Olosuhteiden selventämiseksi julistimme toisillemme juhlallisesti sodan alkavaksi kolmen minuutin kuluttua neuvottelujen päättymisestä, ja hänen toivotettuaan "Guten Abend!" ja minun vastattuani "Au revoir!" ammuin miesteni harmiksi hänen suojakilpeensä, ja vastalaukaus tuli välittömästi ja melkein iski kiväärin kädestäni.

Tuossa tilanteessa pystyin ensi kerran katselemaan ampumahaudan edustan välimaastoa, sillä tavallisesti tuossa vaaranpaikassa ei voinut näyttäytyä edes lakinrajaa myöten. Havaitsin silloin, että aivan esteemme edustalla makasi luuranko, jonka valkoiset luut paistoivat sinisten asepuvunriekaleiden välistä. Englantilaisten kokardeista päättelimme tuona päivänä, että vastassamme oli Hindustan-Leicestershiren rykmentti.

* On niitä sikoja teidänkin joukoissa.

Pian tuon keskustelun jälkeen tykistömme ampui vihollisasemaan muutamia laukauksia, minkä jälkeen silmiemme edessä kannettiin neljät paarit avoimen kentän yli, eikä niitä päin ammuttu ilokseni meidän puoleltamme laukaustakaan.

Sodassa pyrin aina suhtautumaan vastustajaan vihoittelematta ja arvostamaan häntä rohkeutensa mukaisesti. Pyrin kohtaamaan vihollisen taistelussa surmatakseni hänet enkä odottanut häneltäkään mitään muuta. Koskaan en pitänyt häntä halpamaisena. Kun myöhemmin sain sotavankeja, tunsin olevani vastuussa heidän turvallisuudestaan ja tein heidän hyväkseen sen, mihin voimani riittivät.

Joulun lähestyessä sää muuttui yhä lohduttomammaksi; meidän oli järjestettävä pumput taisteluhautaan, jotta saisimme vesimassat edes jotenkin hallintaamme. Mutakauden aikana tappiommekin kasvoivat tuntuvasti. Niinpä joulukuun 12:nnen kohdalla päiväkirjassani lukee: "Tänään Douchyssa haudattiin seitsemän miestämme, ja kaksi on jo ammuttu kuoliaaksi." Joulukuun 23:nnen kohdalla lukee: "Lieju ja loka pääsevät voitolle. Tänä aamuna kello kolme jättiläisvyöry rytisi sisälle korsuuni. Minun oli käskettävä työhön kolme miestä, jotka ammensivat vettä vaivalloisesti ulos, samalla kun sitä virtasi kohisten sisään. Hautamme on peruuttamattomasti veden vallassa, liejua on napaan asti, tilanne epätoivoinen. Oikeassa siivessä paljastui vainaja, toistaiseksi vain jalkopäästä."

Jouluaattoillan vietimme asemassa, ja liejussa seisten viritimme joululauluja, jotka englantilaiset kuitenkin hukuttivat konekivääreillään. Joulupäivänä menetimme kolmannesta joukkueesta miehen, jonka pään lävisti luoti. Pian sen jälkeen englantilaiset koettivat ystävällisempää lähestymistä ja nos-

tivat rintasuojalleen joulukuusen, mutta katkeroituneet miehemme ampuivat sen muutamalla laukauksella nurin, mihin Tommy puolestaan vastasi kiväärikranaatein. Näin joulujuhlamme sujui sangen vastahakoisesti.

Joulukuun 28. päivänä olin jälleen "Altenburgin linnakkeen" komendantti. Tuona päivänä yksi parhaista miehistäni, sotamies Hohn, menetti kätensä kranaatinsirpaleen osumasta. Toinen, Heidötting, haavoittui vaikeasti reiteen harhaluodista, joita lenteli notkelmamme kaivantoihin. Myös uskollinen August Kettel haavoittui ensimmäisenä monista sotilaspalvelijoistani lähdettyään Monchyhin hakemaan ateriaani. Hän kaatui srapnelliammuksen räjähdykseen, joka viskasi hänet maahan henkitorvi auki. Kun hän oli ollut lähdössä astioineen, olin vielä sanonut hänelle: "August, älähän anna kenenkään viedä sinua matkalla." "Mihin muka, herra luutnantti!" Nyt minut kutsuttiin paikalle, kun hän makasi aivan korsun edessä koristen. Jokainen hengenveto imi ilmaa kaulahaavan kautta keuhkoihin. Annoin kuljettaa hänet takaisin; hän kuoli muutamaa päivää myöhemmin sairaalassa. Tässä tapauksessa, niin kuin usein muulloinkin, minusta tuntui erityisen tuskalliselta, että uhri ei kyennyt puhumaan vaan tuijotti auttajiaan neuvottomin katsein kuin rääkätty eläin.

Monchyn ja "Altenburgin linnakkeen" välinen tie vaati paljon verta. Tie kulki alamäkeen pitkin vähäistä kohoumaa, joka oli noin viidensadan askelen päässä etulinjastamme. Vihollinen, joka oli kaiketi ilmakuvista päätellyt tien olevan käytössä, oli ryhtynyt epäsäännöllisin välein pyyhkimään sitä konekivääritulella ja sinkoamaan sinne srapnelleja. Vaikka tien vierellä kulki yhteyshauta ja vaikka sotilaita oli ankarasti määrätty käyttämään sitä, kaikki kulkivat vanhojen soturien

välinpitämättömyydellä vaara-alueella suojautumatta. Yleensä kaikki sujui hyvin, mutta kohtalo korjasi uhrin tai kaksi joka päivä, ja ajan mittaan sillä alkoi olla merkitystä. Tälläkin kertaa harhaluodit syöksyivät joka ilmansuunnalta vierailulle käymälään, niin että usein joutui vaillinaisesti pukeutuneena ja sanomalehteä heilutellen pakenemaan avoimeen maastoon. Silti tuo välttämättömyyslaitos jätettiin piittaamattomasti vaaralliseen paikkaan.

Myös tammikuu oli työntäyteistä aikaa. Jokainen ryhmä poisti lapioilla, sangoilla ja pumpuilla liejua aluksi korsunsa välittömästä läheisyydestä ja sitten kun oli saanut kuivaa maata jalkojensa alle, koetti luoda yhteyden naapuriryhmään. Puunkaatokommandot olivat uurastaneet Adinferin metsässä, tykistömme tukikohdassa, karsien nuoria puita ja halkoen pitkiä runkoja. Taisteluhaudan seiniä viistettiin ja verhottiin tiiviillä laudoituksella. Rakennettiin myös lukuisia viemärirumpuja ja -ojia sekä poistoputkia, ja olot muuttuivat vähitellen taas siedettäviksi. Erityisen tehokkaita olivat viemäriputket, jotka kaivettiin vetisen savipeitteen läpi niin, että vesi kulkeutui huokoiseen liitukerrostumaan.

28. päivänä tammikuuta 1916 eräs ryhmäni mies haavoittui vartaloon ammuksesta, joka pirstoutui hänen suojakilpeensä. 30. päivänä toinen mies sai kuulan reiteensä. Kun meidät vaihdettiin 1. päivänä helmikuuta, lähestymisteitä tulitettiin kiivaasti. Srapnelli lensi entisen siivoojani, 6. komppanian jalkaväensotilas Jungin jalkoihin mutta ei räjähtänyt vaan paloi pitkällä pistoliekillä, niin että hänet jouduttiin kantamaan vaikeasti palaneena pois.

Näinä päivinä myös eräs 6. komppanian alikersantti, jonka tunsin hyvin ja jonka veli oli kaatunut muutamaa päivää

aikaisemmin, haavoittui kuolettavasti löytämästään kuulamiinasta. Hän oli ruuvannut sytyttimen irti ja huomattuaan, että ulos valuva vihreä pulveri paloi iloisesti, työntänyt reikään hehkuvan savukkeen. Miina tietenkin räjähti ja teki häneen yli viisikymmentä haavaa. Tällaisilla tavoilla kärsimme jatkuvia tappioita kevytmielisyyden takia, joka räjähteiden keskellä elämisestä seurasi. Epämieluisa naapuri tässä suhteessa oli luutnantti Pook, joka asui yksinäisessä korsussa vasemman sivustan takaisessa käytäväsokkelossa. Hän oli raahannut sinne joukon jättikokoisia suutareita ja ajankulukseen ruuvaili sytyttimiä irti ja purki niitä osiinsa kuin pieniä kellonkoneistoja. Kiersin tuon kaamean majapaikan aina laajassa kaaressa, kun jouduin kulkemaan ohi. Myös silloin, kun miehet hakkasivat taltalla suutareiden kuparisia johtorenkaita valmistaakseen niistä paperiveitsiä tai rannerenkaita, sattui usein jotakin.

Helmikuun 3:nnen vastaisena yönä saavuimme jälleen Douchyhin rasittavan asemapalveluksen jälkeen. Seuraavana aamuna istuin tyystin ensimmäisen lomapäivän tunnelmissa majapaikassani Emmichinaukion laidalla ja join tyytyväisenä kahvia, kun yhtäkkiä kammottava kranaatti räjähti aivan oveni vieressä, heitti ikkunan huoneeseeni ja ilmoitti siten paikkakunnan joutuneen tulitukseen. Kolmella harppauksella olin kellarissa, johon talon muutkin asukkaat olivat hakeutuneet hämmästyttävän nopeasti. Koska kellari oli rakennettu puoliksi maanpinnan yläpuolelle ja sitä erotti puutarhasta vain ohut seinä, kaikki ahtautuivat lyhyeen, kapeaan suojakäytävänpätkään, jota oli alettu rakentaa vain muutama päivä aikaisemmin. Paimenkoirani tunkeutui eläimenvaistonsa ohjaamana yhteenpuristuneiden ruumiiden välistä uikuttaen

kohti pimeintä nurkkaa. Kaukaisuudesta kuului säännöllisin väliajoin heikko laukaussarja. Kun niiden jälkeen oli laskenut suunnilleen kolmeenkymmeneen, raskaat rautakappaleet saapuivat ujeltaen, ja lento päättyi raskaisiin räjähdyksiin pikku talojemme ympärillä. Joka kerran kellarinikkunan läpi kävi epämiellyttävä paineaalto ja maakokkareet ja sirpaleet ropisivat tiilikatolle samalla kun pillastuneet hevoset korskuivat ja polkivat maata tallissa. Lisäksi koira uikutti, ja jokaisen ujelluksen lähestyessä tukeva muusikko kiljui kuin häneltä kiskottaisiin hammasta.

Lopulta myllerrys päättyi, ja uskaltauduimme jälleen ulkoilmaan. Autio kylänraitti muuttui taas eloisaksi kuin sohittu muurahaiskeko. Majapaikkani näytti kurjalta. Aivan kellarinseinän vieressä maanpinta oli repeytynyt monin paikoin. Hedelmäpuut olivat katkeilleet, ja keskellä porttikäytävää lojui ivallisena pitkä suutari. Katto oli täynnä aukkoja. Suuri ammus oli repäissyt puolet savupiipusta. Alhaalla kansliassa muutamat rotevat sirpaleet olivat iskeytyneet seinien ja suuren vaatekomeron läpi ja silponeet asepuvut, joita siellä säilytettiin kotimaanlomia varten.

8. päivänä helmikuuta osasto joutui ankaraan tulitukseen. Jo varhain aamulla oma tykistö ampui oikean siiven ryhmäni korsuun suutarin, joka yllätti asukkaat epämukavasti, särki oven ja kumosi kamiinan. Tuo onnekkaasti sujunut tapaus ikuistettiin pilapiirrokseen, jossa kahdeksan miestä tungeksii yhtä aikaa savuavan kamiinan yli rikkoontuneelle ovelle, samalla kuin suutari virnistelee häijysti nurkassa. Lisäksi meiltä ammuttiin vielä kolme korsua murskaksi, mutta siinä onneksi haavoittui vain yksi mies lievästi polveen, sillä vartiomiehiä lukuun ottamatta kaikki olivat vetäytyneet tunnelei-

hin. Seuraavana päivänä jalkaväensotilas Hartmann osastostani haavoittui kuolettavasti kylkeen.

25. päivänä helmikuuta meitä murehdutti kuolemantapaus, joka riisti keskuudestamme erinomaisen toverin. Hiukan ennen vaihtoa sain korsuuni tiedon, että vapaaehtoismies Karg oli kaatunut viereisessä tunnelissa. Lähdin paikalle ja kohtasin, niin kuin jo kovin usein, vakavan joukon seisomassa liikkumattoman hahmon ympärillä, joka makasi lumessa kädet kouristuneina ja tuijotti lasittunein silmin hämärtyvää iltataivasta. Taas uusi sivustapatterin uhri! Karg oli ollut taisteluhaudassa, kun ensimmäiset laukaukset olivat kajahtaneet, ja hypännyt oitis tunneliin. Kranaatti oli lentänyt korkealta vastakkaiseen haudanseinään niin onnettomasti, että suuri sirpale oli sinkoutunut tunnelin kulkuaukkoon, jonka piti olla täysin suojaisa. Karg oli jo uskonut olevansa turvassa mutta saanut kuitenkin osuman takaraivoon; nopea, odottamaton kuolema oli korjannut hänet.

Sivustapatteri oli näinä päivinä ylipäänsä ärhäkkä. Suunnilleen tunnin välein patterista tuli yllättäviä yhteislaukauksia, joiden sirpaleet lensivät suoraan taisteluhautaan. Kuutena päivänä helmikuun 3:nnesta 8:nteen ne tappoivat kolme ja haavoittivat vaikeasti kolmea ja lievästi neljää. Vaikka patteri sijaitsi ilmeisesti enintään tuhannenviidensadan metrin päässä meistä vasemmalla sivustallamme vuorenrinteessä, ei tykistö kyennyt sitä vaimentamaan. Siksi koetimme olkavarustuksen lisäyksin ja korotuksin rajoittaa tulituksen vaikutuksen mahdollisimman lyhyeen osaan hautaa. Paikat, joihin voisi nähdä korkealta, verhottiin heinäsuojuksin tai kankaanriekalein. Vahvistimme myös vartiokorokkeita palkein ja teräsbetonilaatoin. Silti vilkas läpikulkuliikenne tyydytti englantilaisten

tarkoituksia, kun he halusivat sieltä täältä "napsaista yhden" tuhlaamatta liiemmin ammuksia.

Maaliskuun alussa olimme jättäneet pahimmat loat taaksemme. Sää muuttui kuivemmaksi, ja hauta oli laudoitettu huolellisesti. Joka ilta istuin korsussa pienen kirjoituspöytäni ääressä ja luin tai jutustelin, jos oli tullut vieraita. Komppanianpäällikön lisäksi meitä upseereita oli neljä, ja asuimme toverillisesti. Joka päivä joimme jonkun korsussa kahvia tai söimme iltapalaa, yleensä pullo tai muutama kyytipoikana. Tupakoimme ja pelasimme korttia keskustellen kuin palkkasoturit ikään. Hyvinä päivinä ruoaksi oli silliä, kuoriperunoita ja voita, varsinaista herkkua. Nämä rattoisat hetket ovat säilyneet muistissa paremmin kuin veren, lian ja työn täyttämät päivät. Ne olivat mahdollisia vain tämän pitkän asemajakson aikana, kun asuimme tiiviisti yhdessä ja noudatimme lähestulkoon rauhanajan tapoja. Suurin ylpeydenaiheemme oli rakennustoiminta, johon päällystö ei juuri puuttunut. Kolmikymmenportaisia tunneleita kaivettiin saviseen liitumaahan taukoamatta uurastaen ja yhdistettiin toisiinsa poikkikäytävin, niin että pääsimme mukavasti maan uumenissa liikkumaan joukkueemme vasemmasta siivestä oikeaan. Rakkain aikaansaannoksemme oli kuusikymmentä askelta pitkä suojatunneli, joka ulottui omasta korsustani komppanianjohtajan korsuun ja jonka oikealle ja vasemmalle puolen oli järjestetty kuin maanalaiseen porstuaan räjähde- ja asuinkammioita. Tämä rakennelma tuli myöhemmissä taisteluissa tarpeeseen.

Kun aamukahvin jälkeen — melkein säännöllisesti saimme sanomalehden rintamalle — raikkaasti peseytyneinä, tuumamitta kädessä kohtasimme toisemme haudassa, vertailimme osastojemme edistystä, ja puhe pyöri tunnelinke-

hyksissä, mallikorsuissa, työajoissa ja muussa sellaisessa. Suosittu keskustelunaihe oli "soppeni" rakennustyö, pieni makuukoiju, jota kaivettiin maanalaisessa yhdyskäytävässä kuivaan liitumaahan kuin parastakin ketunkoloa ja jossa voisi uinua vaikka maailmanloppu tulisi. Patjana oli hieno rautalankaverkko; seinien verhoiluun oli säästetty hiekkasäkkikangasta.

Kun seisoin 1. päivänä maaliskuuta telttakankaan takana nostoväkimies Ikmannin kanssa, joka kaatui pian sen jälkeen, aivan vieressämme laukesi ammus. Sirpaleet suhahtivat ohitsemme osumatta meihin. Kun katsoimme tarkemmin, näimme että useat ilkeän kokoiset ja terävät raudanpalat olivat silponeet telttakangasta. Kutsuimme näitä loukuttimiksi tai kartesseiksi, koska niistä ei kuulunut muuta ääntä kuin sirpalepilven äkillinen suhina ympärillä.

14. päivänä maaliskuuta viidentoista senttimetrin kranaatti iski täysosuman oikeanpuoleiseen naapurilohkoomme, haavoitti kolmea miestä vaikeasti ja tappoi kolme muuta. Yksi heistä katosi jäljettömiin, toinen paloi pikimustaksi. 18. päivänä vartiomies sai korsuni edessä osuman kranaatinsirpaleesta, joka repäisi hänen poskensa auki ja toisen korvanlehden irti. 19. päivänä jalkaväensotilas Schmidt II haavoittui oikeassa siivessä vaikeasti päähän. 23. päivänä aivan korsuni vieressä jalkaväensotilas Lohmann kuoli saatuaan osuman päähänsä. Samana iltana eräs vartiomies ilmoitti minulle, että vihollispartio oli tarkertunut piikkilankaesteeseen. Lähdin muutaman miehen kanssa haudasta, mutta en saanut partiosta havaintoja.

7. päivänä huhtikuuta jalkaväensotilas Kramer haavoittui oikeassa siivessä kiväärinluodin sirpaleista päähän. Tällaisia

haavoittumisia sattui melko usein, koska englantilaiset ammukset pirstoutuivat pienimmästäkin kimpoamisesta. Iltapäivällä korsuni ympäristöä tulitettiin tuntikaupalla raskain kranaatein. Valokuilu hajosi, ja jokaisen räjähdyksen jälkeen karkea saviryöppy lensi aukosta sisään, mutta se ei häirinnyt kahvinjuontiamme.

Sitten kävimme kaksintaistelua huimapäisen englantilaisen kanssa, jonka pää näkyi korkeintaan sadan askelen päässä juoksuhaudan reunan yli ja joka ampui tarkoin tähdättyjä laukauksia ampuma-aukkoihimme. Vastasin tuleen muutaman miehen kanssa, mutta aukkomme reunaan osui tarkoin tähdätty luoti, joka pölläytti silmämme täyteen hiekkaa ja haavoitti minua vähäpätöisesti kaulaan. Emme kuitenkaan hellittäneet vaan astuimme eteenpäin, tähtäsimme nopeasti ja katosimme jälleen. Heti sen jälkeen ammus räsähti jalkaväensotilas Storchin kivääriin, ja tämän kasvoihin osui vähintään kymmenen sirpaletta, joiden osumista valui veri. Seuraava laukaus repäisi ampuma-aukkomme reunaa; seuraava hajotti peilin, jonka avulla tarkkailimme maastoa, mutta iloksemme vihollinen katosi jäljettömiin sen jälkeen, kun savipenkkaan aivan hänen kasvojensa eteen iskeytyi muutama luoti. Heti sen jälkeen ammuin kolme kovaa panosta suojakilpeen ja sain sen lennähtämään yli kohouman, jonka takaa tuo hurja miekkonen oli yhä uudelleen ilmaantunut.

9. päivänä huhtikuuta kaksi englantilaiskonetta lensi toistuvasti aivan asemamme yli. Koko miehistö ryntäsi korsuista ja ampui ilmaan raivopäiden lailla. Sanoin juuri luutnantti Sieversille: "Kunhan nyt sivustapatteri ei havahdu!", kun ensimmäiset raudanpalat jo alkoivat lennellä korviemme ohi ja syöksyimme lähimpään suojatunneliin. Sievers seisoi sisään-

käynnin luona; kehotin häntä tulemaan sisemmälle, ja räiskis! Kämmenenlevyinen, savuava sirpale iskeytyi hänen jalkoihinsa kosteaan saveen. Lisäksi saimme niskaamme muutamia srapnellimiinoja, joiden mustat kuulat pirstoutuivat voimakkaasti räjähtäen päittemme yläpuolella. Eräs mies sai olkapäähänsä sirpaleen, joka ei ollut neulanpäätä suurempi mutta aiheutti silti ankaraa tuskaa. Tästä hyvästä istutin englantilaisten taisteluhautaan muutaman "ananaksen" eli viiden paunan heittomiinan, joka muistutti muodoltaan tuota herkullista hedelmää. Jalkaväen sanattoman sopimuksen mukaan oli tyydyttävä käyttämään kivääriä, ja räjähteiden käyttö kostettiin kaksinkertaisesti. Valitettavasti vihollisilla oli yleensä niin runsaasti ammuksia, että he vetivät pidemmän korren.

Näiden kauhujen kunniaksi joimme Sieversin korsussa muutaman pullon punaviiniä. Ne saivat minut yllättäen sellaiselle tuulelle, että huolimatta kirkkaasta kuunpaisteesta kävelin varustusten yli majapaikkaani. Pian menetin suuntavaistoni, jouduin valtavaan miinakuoppaan ja kuulin englantilaisten ahertavan lähellä vihollishaudassa. Kun olin häirinnyt rauhaa kahdella käsikranaatilla, vetäydyin sukkelasti omaan hautaamme ja käteni osui vielä omien hienojen jalkaansojemme piikkiin. Ansat oli rakennettu neljästä teroitetusta rautapiikistä, jotka oli asetettu niin, että yksi osoitti suoraan ylös. Asetimme niitä vakoilupoluille.

Näinä päivinä piikkilankojen edustalla kävi ylipäänsä eloisa tohina, jossa ei aina vältytty tietyltä veriseltä huumorilta. Niinpä omat ampuivat erään partiomiehemme, koska hän änkytti eikä saanut tunnussanaa lausuttua riittävän nopeasti. Toisella kertaa eräs mies, joka oli juhlinut Monchyn ruokalassa keskiyöhön asti, kiipesi esteen yli ja

alkoi omin päin tulittaa kohti omia linjojamme. Kun hän oli ampunut panoksensa loppuun, hänet kiskottiin alas ja rökitettiin asianmukaisesti.

Sommen taistelun alkuvaiheet

Huhtikuun puolessavälissä vuonna 1916 minut komennettiin koulutukseen Croisilles'n pikkukaupunkiin divisioonamme rintaman taakse. Koulutusta johti divisioonamme komentaja kenraalimajuri Sontag. Kurssilla opetettiin eri sotilasalojen teoriaa ja käytäntöä. Erityisen kiehtovia olivat majuri von Jarotzkyn johtamat taktiset ratsastusretket; hän oli pienikokoinen, tukeva esikuntaupseeri, joka palveluksen aikana kiivastui usein suunnattomasti. Kutsuimme häntä "keittolaatikoksi". Olimme tottuneet suhtautumaan yliolkaisesti siihen, mitä etummaisen haudan takana oli. Lukuisat huviretket ja katselmukset takamaaston usein maasta polkaistuihin rakennelmiin, auttoivat meitä ymmärtämään, kuinka uutterasti taistelujoukkojen takamaastossa aherrettiin. Niinpä vierailimme Boyellesin teurastamossa, muonavarastossa ja tykistökorjaamossa, Bourlonin metsän sahalaitoksessa ja Inchyn pioneerikenttämakasiinissa, meijerissä, sikalassa ja teurasjätteenkäsittelylaitoksessa sekä Quéantin lentovarikolla ja leipomossa. Sunnuntaisin matkustimme lähistön kaupunkeihin Cambraihen, Douaihen ja Valenciennesiin "taas kohtaamaan neitoja hilkkapäitä".

En menettelisi kovinkaan somasti, jos jättäisin tässä lukuisia verisiä asioita kuvaavassa kirjassa kertomatta seikkailusta, jossa sain esittää melkoisen koomista roolia. Aikaisemmin talvella, kun pataljoonamme oli Quéantin kuninkaan vie-

raana, minun oli nuorena upseerina ensi kerran tarkastettava vartiot. Paikkakunnan portilla olin eksynyt ja mennyt pieneen yksinäiseen mökkiin kysyäkseni tietä rautatieaseman vartioon. Ainoa asukas oli seitsentoistavuotias tyttö nimeltä Jeanne, jonka isä oli hiljattain kuollut ja joka asui nyt taloa yksinään. Kun hän kertoi minulle suunnan, häntä nauratti, ja kun kysyin syytä, hän arveli: "Vous êtes bien jeune, je voudrais avoir votre devenir."* — Näistä sanoista huokuvan sotahengen vuoksi annoin hänelle tuolloin nimen Jeanne d'Arc, ja sittemmin ajattelin yksinäistä taloa monet kerrat hautataistelujen aikana.

Eräänä iltana Coisilles'ssa mieleni teki yhtäkkiä ratsastaa Jeannen luokse. Annoin satuloida hevosen, ja kaupunki oli pian jäänyt selkäni taa. Oli toukokuinen ilta, kuin luotu sellaiseen ratsastukseen. Apila kasvoi suurina mättäinä orapihlajain ympäröimillä niityillä, ja kylien porteilla kukkivat kastanjat loistivat suurten lyhtyjen lailla iltahämärässä. Ratsastin halki Bullecourtin ja Ecoustin aavistamatta, että kahta vuotta myöhemmin joutuisin rynnäköimään aivan toisenlaisen maiseman keskellä kylien kammottaviin raunioihin, vaikka tänä iltana ne pilkottivat niin rauhallisina lampien ja kukkuloiden keskellä. Pikku asemalla, jolla olin aikoinaan suorittanut tarkastuksen, siviilit purkivat vielä kaasupulloja junasta. Tervehdin heitä ja viivähdin hetkisen. Pian eteeni ilmestyi mökki ja sen punaruskea, pyöreiden sammalmättäiden peittämä katto. Kolkutin ikkunaluukkuihin, jotka oli jo suljettu.

"Qui est là?"

"Bon soir, Jeanne d'Arc!"

---

* Olette kovin nuori, olisipa minulla edessäni teidän tulevaisuutenne.

”Ah, bon soir, mon petit officier Gibraltar!”*

Minut otettiin vastaan niin ystävällisesti kuin olin toivonutkin. Sidottuani hevosen astuin sisään ja sain osallistua illalliselle: munia, vaaleaa leipää ja voita, joka seisoi houkuttelevasti kaalinlehdellä. Sellaisissa oloissa ei kauan kursailla vaan isketään ruokaan kiinni.

Kaikki olisikin sujunut mukavasti, mutta kun astuin taas ulos, taskulamppu loisti kasvoihini ja kenttäsantarmi tivasi minulta henkilötietoja. Keskusteluni siviilien kanssa, valppaus jolla olin tarkastellut kaasupulloja, odottamaton ilmaantumiseni tälle harvaan asutulle seudulle — kaikki sai epäilemään vakoilua. Olin tietenkin unohtanut sotilaspassini, ja jouduin lähtemään Quéantin kuninkaan eteen, joka tavalliseen tapaansa istui yhä pyöreän pöydän ääressä.

Siellä seikkailuuni suhtauduttiin suopeasti. Henkilöyteni vahvistettiin ja minut kutsuttiin ystävällisesti seuraan. Tällä kertaa kuningas näyttäytyi toisenlaisessa valossa; oli jo myöhä, ja hän kertoi trooppisista aarniometsistä, joissa hän oli kauan johtanut rautatien rakentamista.

16. päivänä kesäkuuta kenraali lähetti meidät takaisin joukko-osastoihimme mainiten lyhyesti, että vihollinen valmistelisi suurhyökkäystä länsirintamalla, jonka vasen sivusta oli suunnilleen asemaamme vastapäätä. Sommen taistelu heitti jo varjonsa. Sen myötä sodan ensimmäinen ja kevyin vaihe päättyisi; kuljimme hiljakseen kohti uudenlaista sotaa. Toistaiseksi olimme kokeneet mitään aavistamatta, kuinka sota oli yritetty voittaa kaikenlaisin kenttätaisteluin ja

---

* – Kuka siellä?
– Hyvää iltaa Jeanne d'Arc!
– Iltaa rakas Gibraltarin upseerini!

tämä sota oli valunut asemasodaksi. Nyt edessämme oli materiaalitaistelu ja sen jättimäiset ponnistukset. Tämä puolestaan vaihtui vuonna 1917 mekanisoituun taisteluun, joka ei kuitenkaan enää saavuttanut täydellistä muotoaan.

Meille kävi selväksi, että jotakin oli ilmassa myös palattuamme rykmenttiin, sillä toverit kertoivat meille etumaaston käyneen yhä levottomammaksi. Englantilaiset olivat kaksi kertaa, tosin menestyksettä, lähettäneet hyökkäyspartion C-lohkoon. Me olimme kostaneet kolmen upseeripartion voimin raskaasti valmistellulla hyökkäyksellä niin kutsuttuun hautakolmioon ja ottaneet vankeja. Poissaoloni aikana Wetje oli haavoittunut srapnellinkuulasta käsivarteen, mutta pian paluuni jälkeen hän otti komppanian taas johdettavakseen. Korsunikin oli sillä välin muuttunut; osuma oli pienentänyt sen puoleen. Englantilaiset olivat hyökkäyksensä aikana käristäneet sen käsikranaateilla. Sijaiseni oli onnistunut ryömimään valokuilun ikkunasta ulos, mutta hänen sotilaspalvelijansa kaatui. Veriroiskeet näkyivät vielä laudoituksessa suurina ruskeina laikkuina.

20. päivänä kesäkuuta minut komennettiin kuuntelemaan vihollishaudan edustalle, suorittiko vihollinen miinoitustöitä, ja keskiyön aikaan kiipesin vänrikki Wohlgemutin, korpraali Schmidtin ja jalkaväensotilas Parthenfelderin kanssa melko korkean piikkilankaesteemme yli. Kuljimme alkumatkan kumarassa ja hiivimme sitten rinnakkain yli tiheäkasvuisen etumaaston. Mieleen muistuivat Karl Mayn tarinat alakouluajoilta, kun siinä ryömin vatsallani kosteassa ruohossa ja karhiaisryteikössä koettaen kaikin voimin välttää risahteluja, sillä viidenkymmenen askelen päässä edessämme kohosi englantilaisten asema mustana juovana puoli-

pimeästä. Kaukaisen konekiväärin luotisuihku ropisi melkein kohtisuoraan ympärillemme; silloin tällöin valoammus kohosi korkeuksiin ja loi kylmää valoaan tähän epäystävälliseen maapalaan.

Kerran takaamme kuului eloisa risahdus. Kaksi varjoa vilisti hautojen välistä. Kun valmistauduimme käymään niiden kimppuun, ne olivat jo kadonneet jäljettömiin. Pian sen jälkeen kaksi käsikranaattia jysähti englantilaisten haudassa paljastaen, että olimme kohdanneet omia miehiä. Hitaasti ryömimme eteenpäin.

Yhtäkkiä vänrikki tarrasi käsivarteeni: "Huomio, oikealla, aivan lähellä, hiljaa, hiljaa!" Siinä samassa kuulin oikealta puoleltamme kymmenen askelta ja moninkertaista kasvustonkahinaa. Olimme kulkeneet sivuun ja ryömineet englantilaisten piikkilangan myötäisesti; todennäköisesti vihollinen oli kuullut meidät ja lähti nyt haudastaan tutkimaan etumaastoa.

Tuollaisia öisiä hiiviskelyjä ei voi unohtaa. Silmät ja korvat ovat jännittyneet äärimmilleen, korkean ruohon halki lähestyvät vieraat askelet kasvavat pahaenteisen voimakkaiksi. Henki kulkee sykäyksittäin. Oma läähätys on vaiennettava väkisin. Kuuluu pieni metallinen naksahdus, kun pistoolista poistetaan varmistin; tuo ääni viiltää hermoihin kuin puukko. Hampaat kitisevät käsikranaatin sytytysnyörissä. Yhteenotto on lyhyt ja tappava. Ihminen vapisee kahden väkevän tunteen vallassa: metsästäjän kohonnut jännitys ja riistan kauhu. Ihminen on oma maailmansa, täynnä synkkää, pelottavaa tunnelmaa, joka lepää aution maiseman yllä.

Joukko epäselviä hahmoja ilmaantui aivan viereemme, kuiskailu kuului luoksemme. Käänsimme päämme sinnepäin; kuulin kuinka baijerilainen Parthenfelder puri tikarinsa terää.

Hahmot tulivat vielä askelen suuntaamme, alkoivat sitten ahertaa piikkilangan kimpussa huomaamatta meitä. Ryömimme erittäin hitaasti taaksepäin päästämättä heitä silmistämme. Kuolema, joka oli kiihkein odotuksin saapunut osapuolten väliin, katosi apeana. Jonkin ajan kuluttua kohottauduimme ja jatkoimme matkaa pystyssä, kunnes saavuimme vahingoittumattomina osastoomme.

Retken onnistuminen innosti meitä yrittämään vangin ottamista, ja päätimme lähteä seuraavana iltana uudelleen. Olin asettunut sen vuoksi iltapäivällä levolle, kun jyrisevä räjähdys korsun lähellä pelästytti minut perin pohjin. Englantilaiset ampuivat kuulamiinoja, jotka hiljaisista lähtölaukauksista huolimatta olivat niin raskaita, että niiden sirpaleet läpäisivät keveästi laudoituksen rungonpaksuiset tukipuut. Sadatellen kiipesin nukkumasopestani ja menin taisteluhautaan, jossa jouduin pinkaisemaan saman tien seuraavaan suojatunneliin huutaen: "Miina vasemmalla!", kun näin jälleen yhden mustan varsipallon lähestyvän kaaressa. Seuraavina viikkoina saimme vastaanottaa niin paljon kaikenkokoisia ja monenlaisia miinoja, että haudassa kulkiessa tuli tavaksi tiirata aina toisella silmällä yläilmoihin, toisella seuraavaan tunnelinsuuhun.

Yöllä lähdin siis jälleen hiiviskelemään hautojen väliin kolmen saattajan kanssa. Ryömimme päkiöiden ja kyynärpäiden varassa aivan englantilaisten esteen luo ja kätkeydyimme yksittäisten ruohomättäiden taa. Jonkin ajan kuluttua paikalle ilmaantui useita englantilaisia, jotka raahasivat piikkilankakelaa. He pysähtyivät aivan eteemme seisomaan, laskivat kelan, napsaisivat piikkilankasaksilla ja jutustelivat kuiskaten. Puikkelehdimme kohti ja neuvottelimme kiivaasti

supattaen: "Nyt yks käsikranaatti sekaan ja kimppuun vaan!" "Hyvä ihminen, niitä on neljä miestä!" "No sulla tuli taas vetelät housuun!" "Älä nyt höpötä!" "Hiljaa, hiljaa!" Varoitukseni tuli liian myöhään; kun nostin katseeni, englantilaiset ryömivät jo kuin sisiliskot piikkilankansa ali ja katosivat hautaansa. Silloin tunnelma muuttui painostavammaksi. Ajattelin: "Nyt he tuovat konekiväärin asemaansa", ja suuhuni kohosi tympeä maku. Muutkin pelkäsivät samaa. Ryömimme takaisin aseiden kalistessa voimakkaasti. Englantilaisten hauta muuttui eloisaksi. Askelten töminää, kuiskailua, juoksentelua. Psiuh... valoraketti. Ympäristö kylpi päivänvalossa, ja me yritimme painaa päämme ruohomättäitten taa. Toinen valoraketti. Tuskallisia hetkiä. Olisin halunnut vajota maan alle ja olla mieluummin jossain muualla kuin kymmenen metrin päässä vihollisvartiosta. Vielä yksi. Pang! Pang! Lähietäisyydeltä ammuttiin muutama kivääriniaukaus, joiden terävästä, huumaavasta äänestä ei voinut erehtyä. "Voi ei! Meidät on huomattu!"

Kehotimme toisiamme kovalla äänellä enempiä varomatta juoksemaan henkemme edestä, ponnahdimme ylös ja pyrimme kiihtyvän tulituksen keskellä kohti asemaamme. Muutaman loikan jälkeen horjahdin ja syöksyin pieneen, laakeaan kranaattikuoppaan, samalla kun toiset kolme luulivat minun kuolleen ja kiiruhtivat ohitseni. Painauduin tiiviisti maahan, käperryin kokoon ja annoin luotien niittää korkeaa ruohoa yläpuoleltani. Yhtä epämiellyttäviä olivat valoraketeista putoilevat magnesiumkokkareet, joista osa paloi loppuun aivan vieressäni ja joita koetin sutia lakillani. Vähitellen tulitus laantui, ja neljännestunnin kuluttua lähdin suojapaikastani ensin hitaasti ja sitten niin kiireesti kuin kädet ja

jalat kantoivat. Koska kuu oli sillä välin laskenut, en nähnyt lainkaan ympäristöä enkä tiennyt, millä suunnalla englantilaisten ja saksalaisten asemat olivat. Edes Monchyn myllyn omalaatuista rauniota ei näkynyt taivaanrannassa. Samaan aikaan jommaltakummalta puolelta suhahti luoti pelottavan läheltä ohi. Lopulta heittäydyin maahan ja päätin odottaa aamunsarastusta. Yhtäkkiä aivan vierestäni kuului kuiskuttelua. Valmistauduin uudelleen taisteluun ja varovaisena miehenä esitin ensin luonnonääniä, joista ei voinut päätellä, olinko saksalainen vai englantilainen. Ensimmäiseen englanninkieliseen kysymykseen päätin vastata käsikranaatilla. Ilokseni kuitenkin osoittautui, että vastassa olivat omat mieheni, jotka olivat jo irrottamassa vöitään kantaakseen ruumiini niillä takaisin. Istuksimme vielä hetken pommikuopassa ja iloitsimme onnekkaasta jälleennäkemisestä. Sitten palasimme hautaamme, jonne pääsimme kolmituntisen poissaolon päätteeksi.

Seuraavana aamuna minun oli aloitettava taisteluhautapalvelus jo kello viideltä. Ensimmäisen ryhmän osastossa kohtasin ylikersantti Hockin korsunsa edustalla. Kun ihmettelin, miksi hän oli niin varhain liikkeellä, hän kertoi väijyvänsä suurta rottaa, joka järsintä ja rapistelu vei häneltä yöunet. Samalla hän tarkkaili valppaana naurettavan pientä korsuaan, jolle hän oli antanut nimeksi "Onnenmyyrän huvila".

Kun seisoimme vierekkäin, kuulimme kumean laukauksen, joka yleensä ei olisi merkinnyt mitään erikoista. Hock oli edellisenä päivänä kuitenkin saanut melkein surmansa suuren kuulamiinan räjähtäessä, ja siksi hän oli hyvin peloissaan, ryntäsi salamana lähimpään tunneliaukkoon, liukui kiireessään viisitoista ensimmäistä askelmaa ja viidentoista

viimeisen askelman matkalla pyöri kolme kertaa ympäri. Minä seisoin ylhäällä suuaukossa ja unohdin miinat ja suojatunnelit nauraessani sitä, kun rottajahti oli keskeytynyt näin tuskallisella tavalla, kunnes kuulin uhrin könytessään valittavan tuskallisesti eri jäseniään ja yrittävän vetää peukaloa takaisin sijoilleen. Kovaonninen mies tunnusti minulle myös, että miina säikäytti hänet, kun hän oli edellisiltana syömässä iltapalaa. Ensinnäkin koko hänen ateriansa oli peittynyt hiekkaan, ja hän oli jo tuolloin kaatunut portaissa kunnolla. Hän oli saapunut juuri rintamalle eikä ollut tottunut rosoiseen saveemme.

Tämän välinäytöksen jälkeen menin korsuuni, mutta tänäkään yönä en nukkunut kunnolla. Aikaisin aamusta alkaen taisteluhautaamme heitettiin yhä lyhyemmin väliajoin miinoja. Puolenpäivän aikoihin aloin hermostua. Järjestin muutamien miesten kanssa Lanz-miinanheittimemme toimintavalmiiksi ja aloin tulittaa vihollishautoja — vastaus oli kyllä heikonpuoleinen verrattuna raskaisiin ammuksiin, joilla meitä ammuttiin runsaasti. Kyykimme hikoillen kesäkuun auringon polttamassa maassa haudannotkelmassa ja ammuimme miinan toisensa perään.

Koska englantilaisten toimiin ei mikään tuntunut vaikuttavan, Wetje tarttui puhelimeen, ja tarkan harkinnan jälkeen huusimme hätäkutsun: "Helena räkii hautaamme, pelkkiä isoja murenia, tarvitaan perunoita, isoja ja pieniä!" Käytimme tällaista siansaksaa, kun oli vaarana että vihollinen kuuntelee; kohta yliluutnantti Deichmannilta tulikin lohdullinen vastaus, että tuota pikaa "tukeva poliisimestari, jolla on muhkeat viikset, tulisi paikalle pikkupoikien seurassa", ja oitis sen jälkeen ensimmäinen kahden sentnerin miinamme syöksyi vihollis-

hautaan räjähtäen ennenkuulumattoman voimakkaasti muutaman kenttätykistöosaston säestämänä. Saimme olla loppupäivän rauhassa.

Seuraavana päivänä tanssi kuitenkin alkoi puolenpäivän maissa kiivaammin. Ensi ammusten osuessa menin maanalaista tunnelia pitkin toiseen hautaan ja sieltä taisteluhautaan, johon olimme pystyttäneet miinanheittimemme. Avasimme tulen niin, että jokaista saapuvaa kuulamiinaa kohti ammuimme Lanz-miinan. Kun olimme vaihtaneet noin neljäkymmentä miinaa, vihollisen konekivääriampujat tuntuivat kääntävän tulensa meidän suuntaamme. Pian muutama ammus osui viereemme oikealle, muutama vasemmalle, mutta ne eivät saaneet toimiamme keskeytymään, ennen kuin yksi ohjautui suoraan meitä kohti. Viime hetkellä vetäisimme vielä laukaisunuorasta ja juoksimme sitten pois niin nopeasti kuin mahdollista. Tuskin olin päässyt liejuiseen, piikkilangoitettuun hautaan, kun takanani räjähti hirvittävällä voimalla. Väkevä paineaalto heitti minut piikkilankojen yli vihreälietteiseen kranaattikuoppaan, samalla kun kovat savikokkareet ropisivat kuurona niskaani. Kohottauduin puolikuurona ja kolhiintuneena. Housut ja saappaat olivat repeytyneet piikkilankoihin, kasvot, kädet ja asepuku olivat sitkeän liejun tahmaamat, polvessa pitkä nirhauma vuoti verta. Melkoisen rökitettynä kuljin hautaa pitkin korsuuni levähtämään.

Muutoin miinat eivät saaneet suurta vahinkoa aikaan. Hauta oli tuhoutunut muutamin paikoin, Priester-miinanheitin oli tuhoutunut, ja "Onnenmyyrän huvila" oli luhistunut saatuaan täysosuman. Huono-onninen asukas oli jo istunut alhaalla tunnelissa; muutoin hän olisi saanut tilaisuuden kolmanteen porrassyöksyynsä.

Ammuskelu jatkui taukoamatta koko iltapäivän, ja illan mittaan loputtomat sylinterimiinat kiihdyttivät sen rumputuleksi. Kutsuimme näitä lieriönmuotoisia ammuksia "pyykkivasumiinoiksi", koska usein näytti siltä kuin niitä kaadettaisiin vasukaupalla taivaalta. Niiden muotoa on helpointa kuvitella, kun ajattelee taikinakaulinta, jonka kummassakin päässä on kahva. Niitä näkyi ammuttavan erityisiltä revolverimaisilta alustoilta, ja ne lensivät ilman halki pitäen tunnusmerkkistä vinkunaa; matkan päästä ne muistuttivat pitkiä meetvursteja. Miinoja tuli niin solkenaan, että niiden osumat kuulostivat rakettipanoksen rätinältä. Siinä missä kuulamiinat olivat lähinnä murskaavia, nämä vaikuttivat hermoihin raastavammin.

Istuimme jännittyneen odotuksen vallassa tunnelien suuaukoilla, valmiina tervehtimään jokaista tulokasta kivääreinä ja käsikranaatein, mutta puolen tunnin kuluttua tulitus laantui jälleen. Yöllä jouduimme kestämään vielä kaksi tuliiskua, joiden aikana vartiomiehemme pitivät järkkymättä vahtia korokkeillaan. Heti kun tulitus hellitti, lukuisat valoraketit valaisivat tunneleista syöksyviä puolustautujia, ja raivokas tulitus vakuutti viholliselle, että taisteluhaudoissamme oli vielä elämää.

Tulituksen kiivaudesta huolimatta menetimme vain yhden miehen, jalkaväensotilas Diersmannin, jonka kallo murskautui, kun miina osui hänen suojakilpeensä. Toinen mies haavoittui selkään.

Myös seuraavana päivänä tuon rauhattoman yön jälkeen lukuisat tuliryöpyt saivat meidät valmistautumaan koettamaan hyökkäystä. Tuolloin hautaamme ammuttiin lyhyitä ja pieniä sarjoja, ja se muuttui lähes kulkukelvottomaksi lau-

doituksista singonneiden puunpirstaleiden takia; myös muutama korsu luhistui.

Lohkon komentaja lähetti eturintamaan tiedotuksen: "Siepattu englantilainen puhelinviesti: Englantilaiset kuvailevat tarkasti piikkilankamurrosteemme aukkoja ja vaativat 'teräskypäriä'. Ei vielä tiedetä, onko teräskypärä raskaiden miinojen peitenimitys. Pysykää valmiudessa!"

Päätimme siis pysyä tulevana yönä visusti vartiossa, ja sovimme, että jokainen, joka ei vastaa komentoon "Haloo" ilmoittamalla nimensä, ammuttaisiin välittömästi. Jokainen upseeri oli ladannut valopistooliinsa punaisen raketin voidakseen antaa välittömästi tiedon tykistölle.

Yöstä tuli todella vielä hurjempi kuin edellisestä. Erityisesti tykistöisku kello 2.15 ylitti kaikki edelliset. Korsuni ympäristöön iskeytyi kuurona raskaita ammuksia. Seisoimme täydessä aseistuksessa tunnelinportailla, ja kynttilännysien valo heijastui välkkyen kosteista, homeisista seinistä. Aukoista virtasi sinistä savua, maa ropisi laipiosta. Pum! "Perhana!" "Tulitikku! Tulitikku!" "Valmistautukaa!" Sydän hakkasi kurkussa. Kädet liikahtivat irrottamaan käsikranaattien nallit. "Tuo oli viimeinen!" "Ulooos!" Kun ryntäsimme uloskäynnille, vielä yksi aikasytytteinen miina räjähti ja paineaalto sinkosi meidät takaisin. Siitä huolimatta oli kaikki vartioasemat jo miehitetty, kun vihonviimeiset rautalinnut vielä kohisivat alas. Valorakettien ilotulitus teki paksujen savupilvien peittämästä etumaastosta kirkkaan kuin keskipäivällä. Tässä hetkessä, jolloin koko miehistö seisoi äärimmäisen jännittyneenä rintasuojan takana, oli jotakin lumoavaa; se muistutti sekunteja, jolloin hengitystä pidätetään ennen kuin ratkaiseva esitys alkaa, musiikki vaikenee ja päävalot syttyvät.

Tuona yönä seisoin muutaman tunnin nojaten korsuni oveen, joka vastoin sääntöjä avautui vihollisen suuntaan, ja katselin yhä uudelleen kelloa tehdäkseni muistiinpanoja tulituksesta. Tarkkailin vartiosotilasta, vanhahkoa miestä ja perheenisää, joka seisoi yläpuolellani kiväärinsä takana täydellisen liikkumatonna, välillä räjähdysten salamojen valaisemana.

Kun tulitus oli jo päättynyt, kärsimme vielä yhden menetyksen. Jalkaväensotilas Nienhüser putosi yhtäkkiä vartiokorokkeeltaan ja kieri kolisten tunnelinportaita alas keskelle tovereitaan, jotka seisoivat alhaalla täydessä valmiudessa. Kun he tutkivat kammottavaa tulokasta, he huomasivat otsassa pienen haavan ja oikean nännin yllä verisen aukon. Jäi epäselväksi, kuoliko hän haavoittumiseen vai jyrkkään pudotukseen.

Tuon kauhunyön päätyttyä 6. komppania tuli vaihdossa tilallemme. Erityislaatuisen alakulon vallassa, jonka aamuaurinko saa valvotun yön jälkeen aikaan, kuljimme juoksuhautaa Monchyhin ja sieltä toiseen asemaan, joka oli siirretty Adinferin metsän ääreen. Sieltä tarjoutui valtava näkymä Sommen taistelun esinäytökseen. Vasemmalla puolen sijaitseva rintamanosa oli valkoisten ja mustien savupilvien peitossa, raskaat osumat iskeytyivät toinen toisensa jälkeen maahan nostattaen tornimaisen pilven; kaiken yllä välähtelivät satojen srapnellien salamat. Vain kirjavat merkkiliput, mykät avunhuudot tykistölle, paljastivat asemissa olevan vielä elämää. Täällä näin ensi kerran tulitusta, jota saattoi verrata vain luonnonnäytelmään.

Kun illalla tahdoimme vihdoin nukkua uupumustamme, meidät komennettiin Monchyhin lastaamaan raskaita miinoja, ja jouduimme odottamaan turhaan koko yön pysähdyksiin joutuneessa vaunussa, kun englantilaiset tavoittelivat

henkeämme konekiväärien kaaritulella ja katuja lakaisevilla srapnelleilla, onneksi tuloksetta. Erityisesti meitä ärsytti konekiväärimestariampuja, joka ampui luotisuihkunsa niin jyrkästi ilmaan, että ne putosivat painovoiman kiihdyttäminä suoraan alas. Siinä ei auttanut suojautua muurin taa.

Tuona yönä vihollinen antoi meille näytteen huolellisesta tiedustelustaan. Toisessa asemassa, suunnilleen kahdentuhannen metrin päässä vihollisesta, rakenteilla olevan räjähdekammion edustalle oli kohonnut liitukasa. Englantilaiset tekivät tästä valitettavasti oikean johtopäätöksen, että tuo kumpu naamioitaisiin yöllä, ja ampuivat sinne joukon srapnelleja, jotka haavoittivat vaikeasti kolmea miestä.

Aamulla minut pelästytettiin jälleen hereille määräyksellä, että minun oli vietävä joukkueeni vallitustyöhön C-lohkoon. Osastoni jaettiin osiin 6. komppaniaan. Minä palasin muutaman miehen kanssa Adinferin metsään komentaakseni heidät savottaan. Palatessani taisteluhautaan menin korsuun nukkuakseni puolisen tuntia. Toive oli turha, sillä näinä päivinä en saanut nukkua häiriöittä. Tuskin olin kiskonut saappaat jalasta, kun kuulin tykistömme tulittavan metsänreunasta erinomaisen ankarasti. Samalla hetkellä sotilaspalvelijani Paulicke ilmaantui tunnelinsuulle ja huusi alhaalla olijoille: "Kaasuhälytys!"

Tempasin kaasunaamarin mukaan, kiskoin saappaat jalkaan, kiinnitin soljet, juoksin ulos ja näin, kuinka suuri valtaisa kaasupilvi riippui valkoisena höyryten Monchyn yllä ja tuulenvireen ajamana vyöryi maassa sijaitsevaa pistettä 124 kohti.

Koska joukkueeni oli suurimmaksi osaksi etuasemassa ja hyökkäys oli todennäköinen, ei miettimisaikaa ollut. Pinkai-

sin toisen aseman esteen yli, juoksin eteenpäin ja olin pian keskellä kaasupilveä. Pistävä kloorinhaju osoitti, että kyse ei ollut keinotekoisesta savusta, kuten olin ensin luullut, vaan todellakin vahvasta taistelukaasusta. Panin siis naamarin päähäni mutta riuhtaisin sen oitis pois, koska olin juossut niin nopeasti, että en saanut tarpeeksi ilmaa suodattimen läpi; myös suojalasit höyrystyivät saman tien, eikä niiden läpi nähnyt mitään. Teko vastasi kaikkineen melko huonosti "kaasuhälytysopetusta", jota olin itsekin varsin usein antanut. Koska rintaani alkoi pistää, yritin kulkea pilven läpi niin nopeasti kuin mahdollista. Kylän laidalla minun oli vielä ylitettävä sulkutulilinja, jonka osumat yhdessä loputtomien srapnellipilvien kanssa leikkasivat käymättömiä kesantopeltoja pitkänä säännöllisenä ketjuna.

Tuollaisessa avoimessa maastossa, jossa voi liikkua vapaasti, ei tykistötuli vaikuta todellisuuteen eikä mielikuviin sillä tavoin kuin asuma-alueilla ja asemissa. Niinpä olin tuossa tuokiossa kulkenut tulilinjan poikki ja saavuin Monchyhin, joka oli mielettömän srapnellisateen alla. Kuulat, kuoret ja sytyttimet sihisivät ja suhahtelivat kuurona villiintyneisiin puutarhoihin läpi hedelmäpuiden oksiston ja kopsahtelivat muureihin.

Eräässä puutarhakorsussa näin komppaniatoverini Sieversin ja Vogelin istumassa; he olivat sytyttäneet roihuavan nuotion ja kumartuivat liekkien ylle puhdistuakseen kloorista. Pidin heille siinä puuhassa seuraa, kunnes tuli hiipui, ja lähdin sitten yhteyshaudan 6 kautta etuasemaan.

Pysähtelin katsomaan kloorin tappamia pieneläimiä, joita lojui suuret määrät haudanpohjalla, ja ajattelin: "Sulkutuli käynnistyy varmasti pian uudelleen, ja jos vielä lorvailet,

niin tässä istut kuin hiiri loukussa." Siitä huolimatta jatkoin parantumattoman verkkaisesti.

Ja niin todellakin kävi, että päästyäni vain viidenkymmenen metrin päähän komppaniankorsusta jouduin uuteen ja rajumpaan tulihyökkäykseen, ja tuntui täysin mahdottomalta päästä edes tuota lyhyttä matkaa juoksuhaudassa saamatta osumaa. Onnekseni huomasin aivan vieressä syvennyksen, joka oli kaivettu yhteyshaudan seinämään lähettejä varten. Kolme tunnelinkehystä ei ollut paljon mutta tyhjää parempi. Niinpä painauduin syvennykseen ja annoin myrskyn raivota ylläni.

Olin näköjään valinnut suojattomimman kulman. Kevyt ja raskaat kuulamiinat, pullomiinat, srapnellit, "loukuttimet", kaikenlaiset kranaatit riehuivat — en kyennyt enää erottamaan, mitä kaikkea ylhäällä surisi, möyrysi ja räjähteli. Jouduin muistelemaan kelpo korpraaliani, joka huusi kauhistuneena Les Epargesin metsässä: "Mitä rakkineita nuo ovat olevinaan?"

Välillä korvat kuuroutuivat kokonaan yksittäisestä, liekkien saattelemasta helvetillisestä räjähdyksestä. Sen jälkeen taukoamaton terävä sihinä synnytti vaikutelman kuin sadat naulanpunnukset olisivat vinkuneet uskomattomalla nopeudella alas. Välillä suutari jysähti terävästi alas niin, että maa keinahti. Kymmenet srapnellit räjähtelivät sirosti kuin paukkukaramellit, kylvivät pikku kuuliaan tiheinä pilvinä, ja kuoret sihisivät perässä alas. Kun kranaatti iskeytyi lähistölle, multa ritisi ja ropisi maahan, ja niiden välillä sirpaleet iskeytyivät terävästi.

Meteliä on kuitenkin helpompi kuvata kuin kestää, sillä jokainen rautakappaleen suhahdus tuo kuoleman mieleen. Niinpä kyyhötin maakuopassani käsi silmien edessä, samalla

kun mielessäni kummittelivat kaikki mahdolliset osumat. Uskon keksineeni vertauksen kuvaamaan osuvasti tuota tilannetta, johon minä ja kaikki muut sotilaat niin usein jouduimme: Kuvittele, että sinut on sidottu tiukasti paaluun ja miehenroikale uhkaa lyödä raskaalla moukarilla. Kohta moukari kohoaa iskuun ja kiitää alas niin että melkein iskeytyy päähän, mutta osuukin paaluun niin että puunsäleet lentelevät — juuri tuommoinen tila vastaa sitä, mitä kokee suojattomana keskellä raskasta tulitusta. Onneksi tunsin vielä sisimmässäni "Kaikki sujuu hyvin" -luottamusta, sellaista jota koetaan pelatessakin. Se rauhoittaa, vaikkei siihen olisi aihetta. Niin tämäkin tulitus päättyi, ja saatoin jatkaa kulkuani, nyt kiireemmin.

Etuasemassa miehet ahkeroivat niin usein harjoitellun "kaasuhälytysmenettelyn" mukaisesti öljyten kivääreiä, joiden piiput olivat täysin kloorin mustaamat. Muuan vänrikki esitteli minulle alakuloisena uutta miekantupsuaan, joka oli menettänyt hopeisen loistonsa ja muuttunut vihreänruskehtavaksi.

Koska vihollispuolella kaikki oli rauhoittunut, lähdin joukkueineni uudelleen liikkeelle. Monchyssa näimme kasarmialueen edustalla joukon kaasu-uhreja, jotka puristivat kylkiään, voihkivat ja köhivät, samalla kun vesi valui heidän silmistään. Tila ei suinkaan ollut vaaraton, sillä jotkut heistä kuolivat muutamaa päivää myöhemmin valtaviin kipuihin. Olimme saaneet kokea kloorikaasuhyökkäyksen; puhdas kloori syövyttää ja polttaa keuhkoja. Tuona päivänä päätin, että en enää lähtisi liikkeelle ilman kaasunaamaria, sillä aikaisemmin olin uskomattoman kevytmielisesti jättänyt naamarin korsuun ja ottanut koteloon voileipiä kuin mihinkin kasvienkeruulaatikkoon. Nuo näyt antoivat minulle opetuksen.

Kotimatkalla poikkesin 2. pataljoonan kenttäkauppaan ostaakseni jotakin ja tapasin alakuloisen kanttiinipojan keskellä särkyneiden tavaroiden läjää. Kranaatti oli tullut katon läpi ja räjähtänyt kaupassa, ja hänen aarteensa olivat muuttuneet marmelaatin, säilykkeiden ja vihreän saippuan sotkuksi. Hän oli juuri preussilaisella täsmällisyydellä arvioinut vahingot 82 markaksi ja 58 pfennigiksi.

Illalla joukkueeni, joka oli siihen asti ollut jakaantuneena toisessa asemassa, vedettiin epävarman taistelutilanteen vuoksi takaisin kylään ja majapaikaksi osoitettiin kaivos. Järjestimme lukuisat syvennykset leiriytymispaikoiksi ja sytytimme suuren nuotion, jonka savun päästimme nousemaan kaivonaukosta, mikä suuresti ärsytti muutamia komppanian kokkeja, kun he melkein tukehtuivat savuun hilatessaan vesiämpäreitä ylös. Kun olimme saaneet vahvaa totia, istuimme tulen ympärille liitulohkareille ja lauloimme, joimme ja tupakoimme.

Keskiyöllä Monchyn rintamankaarteessa pääsi hornannäytelmä valloilleen. Kymmenet hälytyskellot soivat, sadat kiväärit kajahtelivat ja vihreät ja valkoiset valoraketit nousivat taukoamatta taivaalle. Heti sen jälkeen sulkutulemme alkoi, raskaat miinat räjähtelivät ja jättivät jälkeensä tulisia kipinälaahuksia. Kaikkialta, missä raunioiden seassa oli ihmisiä, kuului pitkittynyt huuto: "Kaasuhälytys! Kaasuhälytys! Kaasua! Kaasua! Kaaaasua!"

Valorakettien loisteessa hehkuva kaasuvirta vyöryi mustien muurinsakaroiden yli. Koska myös kaivoksessa alkoi tuntua väkevä kloorinhaju, sytytimme suuaukoille suuret olkinuotiot, joiden kirvelevä savu melkein ajoi meidät ulos suojapaikastamme ja pakotti meidät puhdistamaan ilmaa heiluttelemalla mantteleita ja telttakankaita.

Seuraavana aamuna saimme ihmetellä kylässä kaasun jättämiä jälkiä. Suurin osa kasveista oli lakastunut, etanoita ja maamyyriä makasi kuolleina, ja Monchyhin tuodulta lähetinhevoselta valui vesi suusta ja silmistä. Joka puolelle levinneet ammukset ja kranaatinsirpaleet olivat kauniin vihreän patinan peitossa. Vielä Douchyhinkin pilvi oli jättänyt jälkensä. Siviilit, joita tilanne kammotti, kokoontuivat eversti von Oppenin majapaikan edustalle ja vaativat kaasunaamareita. Heidät koottiin kuorma-autojen lavoille ja kuljetettiin kaukaisemmille paikkakunnille.

Seuraavankin yön vietimme kaivoksessa; illalla tuli tieto, että saisimme kahvia kello 4.15, sillä eräs englantilainen loikkari oli ilmoittanut hyökkäyksen alkavan kello viisi. Toden totta, tuskin kahvinhakijat olivat palattuaan ehtineet häiritä untamme, kun kajahti tutuksi käynyt huuto: "Kaasuhälytys!" Ulkona leijui imelä tuoksu; myöhemmin saimme tietää, että tällä kertaa olimme saaneet fosgeenikaasua. Monchyn kaarteessa kaikui ankara rumputuli, mutta se laantui pian.

Näitä rauhattomia hetkiä seurasi virkistävä aamu. Luutnantti Brecht saapui yhteyshautaa 6 kylänraitille verinen side kädessään, saattajinaan sotamies pistin kiväärissä ja englantilaisvanki. Brecht otettiin riemuiten vastaan läntisen esikunnan päämajassa, ja hän kertoi seuraavan:

Englantilaiset olivat kello viisi puhaltaneet kaasu- ja savupilviä ja tulittaneet hautaa ankarasti miinoilla. Miehemme olivat tavalliseen tapaansa lähteneet suojista jo tulituksen aikana, ja kaatuneita oli tullut yli kolmekymmentä. Sitten savupilvien kätköistä oli ilmestynyt kaksi vahvaa englantilaispartiota, joista toinen oli tunkeutunut hautaan ja vienyt haavoittuneen aliupseerin. Toinen oli tuhottu ennen kuin se oli päässyt edes piikki-

lankaesteelle. Brecht, joka oli ennen sotaa elänyt Amerikassa uudisasukkaana, otti kurkusta kiinni tuhotun partion ainoaa eloonjäänyttä, ja vastaanotti hänet tervehtien: "Come here, you son of a bitch!" Tämä yksinäinen mies sai nauttia lasillisen viiniä, ja hän katseli puoliksi kauhistunein, puoliksi ihmettelevin silmin kylänraittia, joka hetkeä aikaisemmin oli ollut autio mutta nyt kuhisi ruoanhakijoita, paarinkantajia, lähettejä ja uteliaita. Hän oli isokokoinen, melko nuori ihminen, jolla oli kullanvaaleat hiukset ja raikkaat lapsenkasvot. "Surkeaa joutua ampumaan tuollaisia miekkosia kuoliaiksi", ajattelin nähdessäni hänet.

Pian sidontapaikalle saapui pitkä saatto paareja. Monchyn eteläpuoleltakin saapui paljon haavoittuneita, sillä myös E-lohkossa vihollinen oli onnistunut suorittamaan lyhyen sisäänmurron. Näiden tunkeutujien joukossa lienee ollut kylmäpäinen kaveri. Hän oli hypännyt huomaamatta taisteluhautaan ja juossut vartiokorokkeiden taa, joilla miehistö tarkkaili etumaastoa. Hän ponkaisi järjestyksessä puolustautujien kimppuun, jotka eivät nähneet kaasunaamarien takia ympärilleen, ja kaatoi näitä nuijan tai kiväärinperän iskulla koko joukon ja palasi yhtä huomaamattomasti takaisin englantilaisten linjaan. Kun hautaa raivattiin, löydettiin kahdeksan vartiomiestä takaraivo murskana.

Suunnilleen viidettoista paarit, joilla miehet makasivat valkoisissa, verisissä siteissä, oli järjestetty aaltopeltiholvien edustalle, ja lääkäri touhusi keskellä hihat käärittyinä.

Nuori poikanen, jonka siniset huulet loistivat lumivalkeissa kasvoissa huonona enteenä, takelteli: "Minä olen liian pahasti... minä en enää... minä — taidan — kuolla." Tukeva lääkintäalikersantti katseli häntä myötätuntoisesti ja mutisi monta kertaa lohduttavasti: "Noh, noh, toveri!"

Englantilaiset olivat valmistaneet lukuisin miinaiskuin ja kaasupilvin tätä pientä hyökkäystä, jonka oli määrä sitoa voimamme Sommen-hyökkäystä varten. Silti he saivat käsiinsä vain yhden haavoittuneen vangin ja joutuivat jättämään lukuisia vainajia piikkilankamme edustalle. Meidänkin tappiomme olivat huomattavat; rykmentti menetti tuona iltapäivänä yli neljäkymmentä miestä kaatuneina, näiden joukossa kolme upseeria, sekä monia haavoittuneina.

Seuraavana iltapäivänä lähdimme vihdoin muutamaksi päiväksi rakkaaseen Douchyhin. Vielä samana iltana juhlimme operaation onnekasta sujumista muutaman hyvin ansaitun pullon äärellä.

1. päivänä heinäkuuta murheellinen tehtävämme oli haudata osa vainajistamme kirkkomaahan. Kolmekymmentäyhdeksän puuarkkua, joiden höyläämättömiin lautoihin oli kirjoitettu nimet lyijykynällä, laskettiin rinnatusten hautakaivantoon. Pastori puhui tekstistä "He ovat hyvän taistelun taistelleet" ja aloitti sanoen: "Gibraltar on teidän merkkinne, ja totisesti te kestitte kuin kallio kuohuvassa meressä!"

Näiden päivien aikana opin arvostamaan miehiä, joiden rinnalla taistelisin vielä kaksi vuotta. Tämän englantilaisten toimenpiteen, jota ei päämajan tiedonannoissa juuri mainittu, tarkoituksena oli sitoa meidät paikoillemme, vaikka suurhyökkäys ei kohdistunutkaan. Miehistön ei tarvinnut tehdä täällä muuta kuin ottaa muutamia askelia, nimittäin kulkea vartiokorokkeen ja tunnelinsuun väliä. Nämä askelet oli kuitenkin otettava tulituksen käydessä voimakkaimmaksi, kun hyökkäystä odotettaessa toimitaan pelkän tuntuman varassa. Tuo tumma aalto, joka noina öinä toistuvasti hyökyi raivoavan tulen läpi rintasuojuksen taakse, vaikka käskynanto

oli mahdotonta, tallentui sydämeeni inhimillisen luotettavuuden vertauskuvaksi.

Erityisen vahvasti muistiini painui myllerretty ja yhä savuava asema, kun kuljin sen halki pian hyökkäyksen jälkeen. Päivävartiot olivat jo asettuneet paikoilleen, mutta taisteluhautoja ei ollut vielä raivattu. Siellä täällä vartiokorokkeet olivat kaatuneiden peitossa, ja heidän välissään, kuin heidän ruumiistaan kasvaneina, seisoivat uudet vahdit kivääreineen. Nämä ryhmät synnyttivät hyytävän vaikutelman — ikään kuin elämän ja kuoleman ero olisi hetkeksi väistynyt.

Heinäkuun 3. päivän iltana lähdimme jälleen eturintamaan. Oli suhteellisen rauhallista, mutta pienet enteet paljastivat, että jotakin oli tulollaan. Myllyn luota kuului hiljaista ja taukoamatonta kolketta ja vasarointia, ikään kuin metallia työstettäisiin. Usein vastaanotimme salaperäisiä puheluja, jotka oli ohjattu etulinjaan eräälle pioneeriupseerille ja jotka käsittelivät kaasupulloja ja räjäytyksiä. Aamunkoitosta viimeiseen iltahämärään englantilaiset lentokoneet eristivät takamaaston tiiviillä ilmasululla. Hautatulitus oli selvästi voimakkaampaa kuin yleensä; myös maaleja vaihdettiin epäilyttävästi, ikään kuin uudet patterit hakisivat tuntumaa. Tästä huolimatta mitään epämieluisaa ei ollut tapahtunut, kun meidät vapautettiin 12. päivänä kesäkuuta ja jäimme Monchyhin reserviin.

13. päivän iltana puutarhakorsujamme tulitettiin kahdenkymmenenneljän senttimetrin laivatykillä, jonka valtavat kranaatit lensivät terävää laakarataa. Kranaatit pirstoutuivat jysähtäen todella pelottavasti. Yöllä heräsimme ankaraan tulitukseen ja kaasuhyökkäykseen. Istuimme korsussa kaasunaamarit päässä kamiinan ympärillä lukuun ottamatta Vogelia. Hän ei löytänyt naamariaan mistään, penkoi jokaista soppea ja

juoksenteli ympäriinsä, samalla kun muutamat hänen simputtamansa vahingoniloiset kaverit ilmoittivat kaasunhajun käyvän yhä voimakkaammaksi. Lopulta annoin hänelle toisen hengityssuodattimeni, ja hän kyyhötti tunnin ajan voimakkaasti savuavan kamiinan takana, piti nenästään ja hengitti suodattimen läpi.

Tuona päivänä menetin kaksi miestä joukkueestani, kun nämä haavoittuivat kylässä: Hasselmann sai kivääriinluodin käsivarteensa, Maschmeier srapnellinkuulan kaulaansa.

Yöllä ei tullut hyökkäystä. Siitä huolimatta rykmentti menetti jälleen kaksikymmentäviisi kuolleina ja monia haavoittuneina. 15. ja 17. päivänä jouduimme kestämään kaksi uutta kaasuhyökkäystä. 17. päivänä meidät vapautettiin vaihdossa, ja jouduimme Douchyssa kaksi kertaa ankaraan tulitukseen. Toinen yllätti meidät kesken upseereiden neuvottelun, jota majuri von Jarotzky piti hedelmäpuutarhassa. Vaarasta huolimatta oli hupaisaa katsella, kun seurue säntäsi hajalle, kaatuili nenälleen, tunkeutui uskomattoman nopeasti pensasaitojen läpi ja katosi salamannopeasti kaikenlaisiin mahdollisiin suojiin. Kranaatti tappoi majapaikkamme puutarhaan pienen tytön, joka penkoi puutavaraa kuopasta.

20. päivänä heinäkuuta palasimme asemaan. 28. päivänä sovin vänrikki Wohlgemutin ja korpraalien Bartelsin ja Birknerin kanssa partion muodostamisesta. Meillä ei ollut muuta tarkoitusta kuin kiertää piikkilankojen välissä katselemassa, oliko ei-kenenkään-maalla mitään uutta, sillä asemassa aika alkoi jälleen käydä pitkäksi. Iltapäivällä 6. komppanian upseeri, luutnantti Brauns, joka saapui vapauttamaan minut, vieraili korsussani ja toi tullessaan erinomaista Burgundia. Puolenyön aikaan lopetimme istuntomme; minä lähdin hau-

taan, jossa kolme seuralaistani jo seisoivat koossa olkavarustuksen varjossa. Hankittuani muutaman kuivan käsikranaatin kiipesin hyväntuulisena piikkilangan yli, ja Braus huusi perääni: "Kutia kurkkuun ja miinaa mahaan!"

Pian olimme hiipineet vihollisen esteelle. Aivan sen edustalta löysimme korkeasta ruohikosta melko paksun, huolella eristetyn metallilangan. Havainto tuntui minusta tärkeältä, ja pyysin Wohlgemutia leikkaamaan siitä pätkän mukaamme. Samalla kun hän paremman työkalun puutteessa nyhersi lankaa sikarinleikkurillaan, aivan edessämme piikkilangan toisella puolen kilisi; muutama englantilainen ilmaantui esiin ja alkoi työskennellä huomaamatta ruohikkoon painautuneita hahmojamme.

Edellisen sissiretken kovat kokemukset muistissani henkäisin Wohlgemutille melkein kuulumattomasti: "Wohlgemut, käsikranaatti tuonne väliin!"

"Herra luutnantti, ehkä annamme heidän työskennellä vielä vähäisen!"

"Vänrikki, tämä on käsky!"

Käskytys ei jäänyt tässäkään erämaassa vaille mahtivaikutustaan. Kohtalokkaan tunteen vallassa, jota epävarmaan seikkailuun ryhtyminen synnyttää, kuuntelin irti revittävän sytytysnyörin kuivakasta ritinää viereltäni ja seurasin, kuinka Wohlgemut, välttääkseen näyttäytymästä, heitti käsikranaatin aivan laakeasti kierimään pitkin maata. Kranaatti pysähtyi varvikkoon, melkein englantilaisten keskelle, eivätkä nämä tuntuneet sitä huomaavan. Kului muutama erittäin jännittynyt tuokio. Jysähdys! Salama valaisi hoippuvia hahmoja. Huutaen: "You are prisoners!", syöksyimme kuin tiikerit valkoiseen pilveen. Synkkä leikki käynnistyi sekunnin murto-osissa. Osoitin pistoolilla suoraan kasvoihin, jotka loistivat

naamion lailla pimeydestä vastaani. Varjo lennähti kurnuttavasti huutaen selälleen piikkilankaesteeseen. Se oli kauhistuttava huuto, suunnilleen "Uääh!" — jollaisen ihminen kykenee päästämään vain silloin kuin kummitus tulee vastaan. Vasemmalla puolellani Wohlgemut ampui pistoolillaan, kun Bartels kiihdyksissään sinkosi käsikranaatin välistämme.

Ensi laukauksella lipas lennähti pistoolini perästä. Seisoin huutaen englantilaisen edessä, joka painoi selkäänsä peloissaan piikkilankaa vasten, ja vedin yhä uudelleen liipaisimesta, tuloksetta. Laukausta ei kuulunut — tilanne oli kuin lamaantuneessa unessa. Taisteluhaudasta edessämme alkoi kuulua meteliä. Käskyt kajahtelivat, konekivääri heräsi kolisten eloon. Ponkaisimme takaisin. Taas kerran jäin pommikuoppaan seisomaan ja suuntasin pistoolin varjoon, joka seurasi tiiviisti kannoillani. Tällä kertaa aseen toimintavirhe osoittautui onnekkaaksi, sillä hahmo oli Birkner, jonka luulin päässeen takaisin jo hyvän aikaa sitten.

Sitten juosta viiletettiin kohti omaa hautaa. Oman piikkilankamme edustalla luodit vihelsivät jo niin että jouduin loikkaamaan vetiseen, piikkilangoitettuun miinakuoppaan. Keinahdellen piikkilangoissa vedenpinnan yllä kuuntelin, kuinka luodit suhisivat ylitseni kuin valtava mehiläisparvi, samalla kun piikkilanganpätkät ja metallinsirpaleet ropisivat kuopanseinään. Puolen tunnin kuluttua tulituksen laannuttua ponnistelin esteen yli ja ponnahdin alas hautaan, ja vastaanotto oli riemukas. Wohlgemut ja Bartels olivat jo siellä; vielä toiset puoli tuntia, ja Birknerkin palasi. Kaikki iloitsivat seikkailun onnellisesta päätöksestä ja pahoittelivat vain, että kaivattu vanginotto oli tälläkin kertaa epäonnistunut. Kokemus oli käynyt hermoille, minkä huomasin vasta korsussa,

kun makasin hampaat kalisten lavalla enkä saanut unta uupuneenakaan. Tunsin jälleen kiivasta ja jännittynyttä valppautta, ikään kuin jossain ruumiissani olisi kilissyt pieni sähköinen soittokello. Seuraavana aamuna saatoin tuskin kävellä, sillä toisen polveni yläpuolelle, muiden historiallisten naarmujen sekaan, oli piikkilanka repinyt ison haavan. Toisesta polvesta pisti esiin sirpale, joka oli lähtöisin Bartelsin viskaamasta kranaatista.

Nämä lyhyet sissiretket, joiden kuluessa oli kerättävä rohkeutensa kokoon, auttoivat tehokkaasti karkaisemaan luonnetta ja lievittämään hautaelämän yksitotisuutta. Sotilaan on ennen kaikkea vältettävä pitkästymästä.

11. päivänä elokuuta Berels-au-bois'n kylän edustalla kuljeksi musta ratsuhevonen, jonka muuan nostoväkimies surmasi kolmella laukauksella. Englantilaisupseeri, jolta hevonen oli karannut, tuskin katseli tapahtumaa kovin tyytyväisenä. Yöllä jalkaväensotilas Schulzin silmään osui kiväärinluodin vaippa. Myös Monchyssa tappiot kasvoivat, sillä tykkitulen hajottamat muurit suojasivat yhä heikommin sokkona ammutuilta konekivääärisuihkuilta. Aloimme kaivaa hautoja kylän poikki, ja vaarallisimpiin kohtiin pystytimme uusia muureja. Villiintyneissä puutarhoissa olivat marjat kypsyneet, ja ne maistuivat sitäkin makeammilta, koska niitä saattoi kerätä vain harhaluotien viheltäessä.

12. elokuuta oli kauan odotettu päivä, jolloin matkustin toista kertaa sodan aikana lomalle. Tuskin olin kuitenkaan ehtinyt asettua taloksi, kun perääni lähetettiin sähkösanoma: "Palattava välittömästi. Tarkemmat tiedot Cambrain komendantinvirastosta." Kolmen tunnin kuluttua istuin junassa. Kulkiessani rautatieasemalle ohitseni maleksi kolme tyttöä vaa-

leissa vaatteissa, tennismailat kainalossa. Elämä jätti säteilevät jäähyväiset, joita muistelin vielä pitkään rintamalla.

21. päivänä olin jälleen tutulla seudulla, jonka tiet vilisivät joukkoja 111. divisioonan marssiessa pois ja uuden divisioonan saapuessa. Ensimmäinen pataljoona oli Ecoust-Saint-Meinissä, jonka rauniot ottaisimme kaksi vuotta myöhemmin rynnäköllä takaisin.

Paulicke, jonka päivät olivat yhtä lailla luetut, tervehti minua. Hän kertoi, että osastoni nuoret miehet olivat jo kymmenisen kertaa tiedustelleet, enkö ollut vielä palannut. Tieto vaikutti minuun piristävästi ja täytti minut voimalla; huomasin, että raskaina päivinä, jotka meitä odottivat, saatoin luottaa heidän kuuliaisuuteensa paitsi virka-asemani myös henkilökohtaisen hyväksynnän tähden.

Minut majoitettiin kahdeksan muun upseerin kanssa erään autiotalon ullakolle. Illalla istuimme vielä pitkään valveilla ja joimme vahvemman puutteessa kahvia, jota naapuritalon ranskalaisnaiset valmistivat. Tiesimme, että tällä kertaa edessä olisi taistelu, jonka vertaista maailma ei ollut vielä nähnyt. Olimme vähintään yhtä hyökkäysintoisia kuin joukot, jotka olivat ylittäneet rajan kaksi vuotta sitten, mutta me olimme vaarallisempia, koska meillä oli taistelukokemusta. Olimme tuolloin mainiolla ja hilpeällä tuulella, eikä "väistö" kuulunut enää sanavarastoomme. Joka näki tuon hyväntuulisen seurueen, joutui tuumimaan, että sille uskotut asemat olisi menetetty vasta viimeisen puolustajan kaaduttua.

Niin sitten tapahtuikin.

Guillemont

23. päivänä elokuuta 1916 meidät lastattiin kuorma-autoihin ja vietiin Le Mesnil'hin saakka. Vaikka olimme jo saaneet tietää, että meidät sijoitettaisiin Sommen taistelun tarumaiseen polttopisteeseen Guillemontin kylään, oli tunnelma erinomainen. Kokkapuheet sinkoilivat autosta toiseen yleisen naurun raikuessa.

Tauon aikana eräs autonkuljettaja ruhjoi peukalonsa halki käynnistäessään autoa. Olin muuttunut yhä herkemmäksi tuollaisille haavoille, ja tuo vamma sai minut melkein voimaan pahoin. Mainitsen tämän, koska on sitäkin merkillisempää, että seuraavina päivinä kykenin katsomaan paljon pahempia silpoutumisia. Tämä osoittaa, kuinka elämässä kokonaismerkitys määrää vaikutelmia.

Le Mesnil'stä marssimme pimeän koittaessa Sailly-Saillisellin, jossa pataljoona riisui tornisterit suurelle niitylle ja valmisti rynnäkköpakkaukset.

Tykistötuli jyrisi ja jyskytti edessämme uskomattoman voimakkaana; tuhannet välähtelevät salamat verhosivat läntisen horisontin liekkimereen. Kaiken aikaa haavoittuneet laahustivat takaisinpäin kalpein, kuopille painunein kasvoin, usein väistyen nopeasti ojaan ohi kolistelevien tykkien tai muonakolonnien edestä.

Württembergiläisen rykmentin taistelulähetti ilmoittautui minulle viedäkseen osastoni kuuluisaan Comblen pikku-

kaupunkiin, johon jäisimme toistaiseksi reserviin. Hän oli ensimmäinen saksalaissotilas, jonka näin teräskypärässä, ja hän näytti heti vieraan, ankaramman maailman asukkaalta. Istuin hänen viereensä ojanpenkalle ja kyselin uteliaasti, millaiset olot asemissa oli. Kuulin yksitotisen tarinan siitä, miten kyyhötettiin päiväkausia kranaattikuopissa vailla yhteyksiä ja lähestymisteitä, hyökkäykset jatkuivat keskeytyksittä, tanner oli ruumiiden peitossa, mieletön jano vaivasi, haavoittuneet nääntyivät ynnä muuta sellaista. Teräksisen kypäränreunan rajaamat ilmeettömät kasvot ja yksitotinen, rintamamelun säestämä ääni tekivät meihin aavemaisen vaikutuksen. Muutama päivä oli lyönyt leimansa tähän viestimieheen, jonka oli määrä saattaa meidät liekkien valtakuntaan, ja hän tuntui eroavan meistä sanoinkuvaamattomalla tavalla.

"Joka kaatuu, jää makaamaan. Silloin kukaan ei tule auttamaan. Kukaan ei tiedä, selviääkö hän elossa. Joka päivä hyökkäävät kimppuumme, mutta läpi eivät pääse. Kaikki tietävät, että kysymys on elämästä ja kuolemasta."

Tässä äänessä oli jäljellä vain suurta välinpitämättömyyttä; muu oli palanut tulen hehkussa. Sellaisten miesten kanssa voi taistella.

Kuunvalossa valkoisen nauhan lailla pimeän maaston halki ojentuvaa leveää tietä pitkin marssimme kohti kanuunanjyrinää, jonka ahnas jyly kävi yhä ankarammaksi. Heittäkää kaikki toivo! Maisema näytti erityisen synkeältä, kun tiet kiemurtelivat valkeina suonina kuunvalossa eikä niillä näkynyt ristin sielua. Oli kuin olisimme astelleet öisen kirkkomaan kimmeltäviä polkuja.

Pian ensimmäiset kranaatit iskeytyivät tien molemmille puolille. Keskustelu laantui ja vaimeni lopulta tyystin.

Kaikki kuulostelivat saapuvien ammusten ujellusta erinomaisen jännittyneinä, niin että vähäisinkään ääni ei jäisi havaitsematta. Erityisesti Frégicourt-Fermen, Comblesin hautuumaan edustalla sijaitsevan pienen taloryhmän ohitus tarjosi ensimmäisen haasteen. Comblesin ympärille oli muodostunut tasku, joka oli siinä tiukimmillaan. Jokaisen, joka halusi saapua kaupunkiin tai lähteä sieltä, täytyi kulkea siitä läpi, ja raskas tulitus oli siksi kohdistunut tuohon elintärkeään valtimoon kuin polttolasin säde. Johdattajamme oli jo valmistanut meitä tuohon pahamaineiseen pullonkaulaan; juoksimme pikamarssia läpi, kun rauniot rätisivät.

Niin kuin kaikissa vyöhykkeen vaaranpaikoissa, täälläkin raunioiden yllä leijui vahva ruumiiden haju, sillä tulitus oli niin ankaraa, ettei kukaan piitannut ruumiista. Siellä sai juosta henkensä kaupalla, ja kun juostessani aistin huurun, en juuri yllättynyt — se kuului paikan ilmapiiriin. Sitä paitsi tuo raskas ja äitelä tuoksu ei ollut yksinomaan vastenmielinen; yhdessä räjähteiden pistävän usvan kanssa se aiheutti myös liki selvänäkijämäistä kiihtymystä, jollaista voi kokea vain kuoleman välittömässä läheisyydessä.

Täällä havaitsin, oikeastaan ainoan kerran koko sodan aikana, että on sellaista kauhua, joka on yhtä outoa ja vierasta kuin tutkimaton maa. Niinpä en noina hetkinä kokenut pelkoa vaan suurta ja lähes demonista kepeyttä, samoin kuin yllättäviä naurunpurskahduksia, joita ei käynyt hillitseminen.

Sikäli kuin pimeässä saattoi erottaa, Comblesista näkyivät vain asutuksen rangat. Suuret puukasat raunioiden välissä sekä tielle viskotut talouskalut paljastivat, että hävitys oli varsin tuoretta. Kiivettyämme srapnellien kirittäminä lukuisien rojukasojen yli pääsimme majapaikkaamme, suureen

seulaksi ammuttuun taloon, jonka valitsin kolmen ryhmän kanssa asunnoksemme. Samalla kaksi muuta ryhmää lähti vastapäisen raunion kellariin.

Jo kello neljältä meidät herätettiin patjoiltamme vastaanottamaan teräskypärät. Siinä yhteydessä löysimme eräästä kellarinnurkasta säkillisen kahvinpapuja, ja löytöä seurasi innokas mokankeitto.

Aamiaisen jälkeen katselin paikkakuntaa. Raskaan tykistön vaikutukset olivat muutamassa päivässä muuttaneet rauhallisen huoltokauppalan kauhunnäyksi. Kokonaiset talot olivat sortuneet maahan tai haljenneet keskeltä, niin että huoneet avautuivat kalusteineen kaaoksen ylle kuin teatterilavasteet. Monista raunioista tunkeutui ilmoille ruumiiden haju, sillä ensimmäinen, ankara tulitus oli yllättänyt asukkaat tyystin ja haudannut monet raunioihin, ennen kuin he ehtivät rynnätä taloistaan ulos. Erään kynnyksen edessä makasi pikkutyttö oikoisenaan punaisessa lammikossa.

Tuhoutuneen kirkon edessä sijaitseva aukio oli joutunut ankaran tulituksen kohteeksi. Aukion laidalta kuljettiin katakombeihin, ikivanhaan luolakäytävään, johon oli räjäytetty syvennyksiä ja johon taistelujoukkojen melkein koko esikunta oli ahtautunut asumaan. Kerrottiin, että tulituksen alkaessa asukkaat olivat avanneet hakuilla kulkuaukon, joka oli salattu saksalaisilta koko miehitysajan.

Katujen paikalla oli enää vain kapeat kinttupolut, jotka kiemurtelivat valtavien hirsi- ja muurikasojen yli ja ohi. Myllätyissä puutarhoissa haaskaantuivat vihannekset ja hedelmät.

Kun olimme keittäneet päivällistä keittiössä rautaisannoksista, joita oli tarjolla suuret määrät, ja nauttineet ruoan päälle

vahvaa kahvia, heittäydyin yläkerrassa nojatuoliin levähtämään. Ympärillä lojuvista kirjekuorista havaitsin, että talo kuului panimonomistaja Lesagelle. Huoneessa oli auki kiskottuja kaappeja ja lipastoja, kumottu pesukaappi, ompelukone ja lastenvaunut. Seinillä roikkui rikottuja kuvia ja peilejä. Lattialla lojui metrinkorkuisessa kasassa sekaisin vetolaatikoita, alusvaatteita, korsetteja, kirjoja, lehtiä, yöpöytiä, sirpaleita, pulloja, nuotteja, tuolinjalkoja, hameita, takkeja, lamppuja, verhoja, ikkunaluukkuja, saranoiltaan revittyjä ovia, pitsejä, valokuvia, öljymaalauksia, albumeja, rikottuja rasioita, naisten hattuja, kukkaruukkuja ja tapetteja.

Särkyneiden ikkunaluukkujen välistä näkyi kranaattien kyntämä autio nelikulmainen tori, joka oli pirstoutuneiden lehmuksien peitossa. Sekasortoa synkensi vielä taukoamaton tykistötuli, joka riehui paikkakunnan ympärillä. Aika ajoin metelin läpi tunkeutui kolmenkymmenenkahdeksan senttimetrin kranaatin jättimäinen jyrähdys. Silloin sirpalepilvet lensivät pitkin Comblesia, kopisivat puunoksiin tai iskeytyivät muutamille säilyneille katoille niin että liuskelevyt kolisivat alas.

Iltapäivän kuluessa tulitus kiihtyi niin voimakkaaksi, että se kuulosti yhtenäiseltä jylinältä, joka nielaisi kaikki yksittäiset äänet. Kello seitsemästä lähtien toria ja ympäröiviä taloja alettiin tulittaa puolen minuutin välein viidentoista senttimetrin kranaateilla. Joukossa tuli paljon suutareita, joiden nopeat, epämiellyttämät tömähdykset tärisyttivät taloa perustuksiin asti. Istuimme koko ajan kellarissa silkkipäällysteisissä nojatuoleissa pöydän ympärillä, päät käsiin nojaten ja laskimme iskujen välistä aikaa. Sukkeluudet kävivät yhä harvinaisemmiksi, ja lopulta vaikeni ylimielisinkin. Kello kah-

deksalta naapuritalo sortui saatuaan kaksi täysosumaa. Sortuminen syöksi ilmoille mahtavan savupilven.

Kello yhdeksän ja kymmenen välillä tulitus kasvoi mielettömän raivoisaksi. Maa vapisi, taivas muistutti kuohuvaa hiidenkattilaa. Sadat raskaat patterit jyskyttivät Comblesissa ja sen ympärillä, lukemattomat kranaatit risteilivät vonkuen ja sähisten yläpuolellamme. Kaikki peittyi paksuun savuun, jota kirjavat valoraketit valaisivat pahaenteisesti. Voimakkaiden pää- ja korvakipujen takia saatoimme viestiä keskenämme vain mylvimällä irrallisia sanoja. Looginen ajattelukyky ja painovoimantuntu vaikuttivat kadonneen. Väistämättömyyden ja ehdottoman välttämättömyyden kokemus sai tuntemaan, että alkuaineet ovat nousseet toisiaan vastaan. 3. joukkueen alikersantti sai raivokohtauksen.

Kello kymmeneltä hornankarnevaali laantui vähitellen ja muuttui rauhalliseksi rumputuleksi, josta ei tosin vielä kyennyt erottamaan yksityisiä laukauksia.

Kello yhdeltätoista lähetti toi käskyn, että joukot on tuotava kirkon luo. Liityimme siellä kahteen muuhun joukkueeseen marssiaksemme asemaan. Jotta huolto kulkisi eturintamaan, irrotettiin neljäs joukkue, jota johti luutnantti Sievers. Nämä miehet ympäröivät meidät, kun kiireisten komentojen johdolla kokoonnuimme vaaranpaikkaan, ja varustivat meidät leivällä, tupakalla ja säilykelihalla. Sievers tyrkytti minulle pakillisen voita, puristi kättäni jäähyväisiksi ja toivotti paljon onnea.

Sitten lähdimme marssimaan jonossa peräkkäin. Jokaista oli käsketty ehdottomasti pysyttelemään etumiehen jäljessä. Heti paikkakunnan portilla oppaamme huomasi lähteneensä väärään suuntaan. Jouduimme tekemään täys-

käännöksen ankarassa srapnellitulituksessa. Sitten kuljimme enimmäkseen juoksumarssia yli avoimen kentän pitkin valkoista johtolankaa, joka oli ammuttu pieniksi pätkiksi. Usein jouduimme seisahtumaan juuri pahimpiin paikkoihin, koska oppaamme oli eksynyt suunnasta. Tuolloin oli kiellettyä heittäytyä pitkäkseen, jotta yhteys säilyisi.

Siitä huolimatta 1. ja 3. joukkue olivat yhtäkkiä kadonneet. Eteenpäin! Raskaasti ammutussa solassa ryhmät ruuhkautuivat. Maahan! Vastenmielinen läpitunkeva lemu paljasti, että tämä kujanne oli vaatinut jo monia uhreja. Juosten henkemme edestä päädyimme toiseen solaan, jossa taistelujoukkojen komentajan korsu sijaitsi, juoksimme harhaan ja kiihtyneiden miesten tungeksiessa teimme täyskäännöksen. Korkeintaan viiden metrin päähän Vogelin ja minun väliin rinteenseinämään iskeytyi jysähtäen keskikokoinen kranaatti ja heitti niskaamme valtavia maamöhkäleitä, samalla kun kuolemanpelko värisytti selkäpiitämme. Lopulta opas löysi silmiinpistävän ruumiskasan opastamana takaisin oikealle tielle. Yksi vainajista makasi kuin ristiinnaulittuna liituseinää vasten — millainen mielikuvitus voisi keksiä sopivamman tienviitan?

Eteenpäin! Eteenpäin! Miehet lyyhistyivät juostessaan; meidän oli uhattava heitä ankarasti, jotta he ammentaisivat viimeiset voimat uupuneesta ruumiistaan. Haavoittuneita putosi kranaattikuoppiin oikealle ja vasemmalle, mutta heihin ei kiinnitetty huomiota. Matka jatkui silmät tiukasti etumieheen kiinnittyneinä yli pommikuopista muodostuneen polvensyvyisen haudan, jossa makasi vainaja toisensa vieressä. Vastahakoisesti astuin pehmeiden, periksi antavien ruumiiden päälle, joiden muodot jäivät pimeyden kätköön.

Myös tielle syöksyneet haavoittuneet kokivat saman kohtalon, joutuivat eteenpäin kiiruhtavien jalkoihin.

Ja kaikkialla tuo imelä haju! Myös taistelulähettini pikku Schmidt, joka oli seurannut minua monilla vaarallisilla retkillä, alkoi horjahdella. Tempaisin häneltä kiväärin käsistä, mitä vastaan kelpo nuorukainen koetti tuolla hetkellä vielä vastustella.

Viimein saavuimme etulinjaan, jossa sotilaat kyyhöttivät tiiviisti kuopissa; heidän sävyttömät äänensä värisivät ilosta, kun he saivat tietää, että vaihto oli tullut. Baijerilainen ylikersantti luovutti minulle lyhytsanaisesti osaston ja valopistoolin.

Minun joukkueeni lohko muodosti rykmentinkaistan oikean sivustan, jonka paikkana oli laakea, leveäksi notkelmaksi pommitettu kaivanto. Se ulottui avoimen maaston halki parinsadan askelen päähän Guillemontista kylän vasemmalle puolelle ja toisesta reunasta hiukan lähemmäs Bois de Trônesia sen oikealle puolelle. Oikeanpuolisen vierusjoukkomme 76. jalkaväenrykmentin ja meidän välissä oli viisisataa askelta leveä miehittämätön kaista, jossa kukaan ei voinut selviytyä tavattoman ankaran tulituksen takia.

Baijerilaisylikersantti katosi nopeasti, ja seisoin aivan yksin valopistooli kädessä keskellä kammottavaa kuoppaista maisemaa, jota maanpinnassa matelevat sumusuikaleet verhosivat uhkaavalla ja arvoituksellisella tavalla. Takaani kuului vaimea, epämiellyttävä ääni; totesin merkillisen asiallisesti, että kysymyksessä oli jättimäinen mätänevä ruumis.

Koska en ollut alkuunkaan selvillä siitä, millä taholla vihollinen suunnilleen olisi, menin miesteni luo ja neuvoin heitä valmistautumaan pahimpaan. Pysyimme kaikki valveilla; vie-

tin yön Paulicken ja kahden kenttälähettini kanssa ketunkolossa, jossa oli suunnilleen kuutiometri tilaa.

Aamun valjetessa outo ympäristö paljastui ällistyneille silmille vähin erin.

Kaivanto näkyi olevan vain jono valtavia pommikuoppia, jotka olivat täynnä asepuvun repaleita, aseita ja vainajia; ympäröivä maasto oli kauttaaltaan, niin kauas kuin silmä kantoi, raskaiden kranaattien myllertämä. Katse ei löytänyt ainuttakaan ruohonkortta. Myllerretty taistelutanner oli kauhea näky. Elävien puolustajien keskellä makasi vainajia. Raivatessamme suojakaivantoja havaitsimme, että heitä oli kerroksittain. Komppania toisensa perään oli niitetty maahan niiden sinnitellessä ahtaasti sulloutuneina rumputulessa, sitten ruumiit olivat hautautuneet ammusten heittämien maamassojen alle, ja vaihtomiehistö oli tullut kaatuneiden sijaan. Nyt oli meidän vuoromme.

Kaivanto ja sen takainen maasto oli kylvetty täyteen saksalaisia, edusta täyteen englantilaisia. Kuopista pisti käsiä, jalkoja ja päitä; kaivantojemme edustalla lojui irronneita raajoja ja vainajia, joiden päälle oli siellä täällä heitetty mantteleita ja telttakankaita, jotta ei tarvitsisi jatkuvasti katsella heidän vääristyneitä kasvojaan. Kuumuudesta huolimatta kukaan ei ajatellut ruumiiden hautaamista.

Guillemontin kylä näkyi kadonneen jäljettömiin; vain valkoinen läikkä pommikuoppakentän laidalla osoitti kohdat, joissa talojen liitukivi oli jauhautunut pölyksi. Edessämme makasi rautatieasema murskattuna kuin leikkikalu. Kauempana taustalla oli lastuiksi pirstottu Delvillen metsä.

Tuskin päivä oli valjennut, kun matalalla lentävä englantilaiskone kiiti luoksemme ja kierteli yläpuolellamme kuin

haaskalintu, samalla kun me pakenimme kuoppiimme ja kyykötimme kumarassa. Tiedustelijan tarkat silmät lienevät kuitenkin meidät havainneet, sillä pian ylhäältä kuului lyhyin väliajoin pitkiä, vaimeita sireeniääniä. Ne toivat mieleen taruolennon, joka äänteleе ja vaanii armotonna erämaan yllä.

Pian patteri tuntui vastaanottaneen viestin. Raskas ammus toisensa perään syöksyi laakeaa rataa uskomattoman raivokkaasti luoksemme. Kyyhötimme toimettomina pakopaikoissamme, sytytimme silloin tällöin savukkeen ja heitimme pois, odottaen hautautumista hetkellä millä hyvänsä. Suuri sirpale leikkasi Schmidtiltä takinhihan.

Jo kolmas ammus hautasi viereisen kuopan asukin valtavalla jysähdyksellä. Kaivoimme hänet oikopäätä esiin; siitä huolimatta maamassojen paino oli vienyt häneltä voimat ja painanut kasvot kuopalle, niin että ne muistuttivat pääkalloa. Hän oli korpraali Simon. Hän viisastui vahingosta, sillä kun päivän aikana miehet liikkuivat lentäjän nähden ulkona, alkoi hän heti moittia näitä ja heilutella nyrkkiään uhkaavasti teltttakankaan peittämästä ketunkolosta.

Kello kolmelta iltapäivällä vartiomieheni tulivat vasemmalta ja ilmoittivat, että he eivät kestäneet enää, koska heidän kuoppansa oli ammuttu tohjoksi. Jouduin käyttämään kaiken käskyvaltani, jotta sain heidät palaamaan paikoilleen. Minä olin itse vaarallisimmassa paikassa, ja se kasvatti arvovaltaani.

Hiukan ennen kello kymmentä illalla iski rykmentin vasempaan siipeen tulimyrsky, joka ylti kahdenkymmenen minuutin kuluttua meihinkin. Pian olimme kokonaan savun ja pölyn peitossa. Enimmät osumat iskeytyivät silti aivan haudan eteen tai sen taakse, jos myllerrettyä syvennystämme haudaksi edes

voi nimittää. Ympärillämme riehuvan hirmumyrskyn aikana katsastin joukkueeni lohkon. Miehet olivat kiinnittäneet pistimet. He seisoivat kiväärit kädessä kaivannon alkupäässä hievahtamatta kuin kallio ja tuijottivat etumaastoon. Silloin tällöin näin valoraketin loisteessa teräskypärät rinnakkain, pistimet rivissä, ja minut täytti haavoittumattomuuden tunne. Meidät voitaisiin murskata, mutta meitä ei voitaisi lyödä.

Vasemmanpuoleisessa naapurilohkossa ylikersantti Hock, Monchyn huono-onninen rotanpyytäjä, aikoi ampua valkoisen valoraketin mutta ottikin vahingossa väärän. Punainen sulkutulimerkki kohosi taivaalle ja sai seuraa kummaltakin puolelta. Tykistömme heräsi oitis sellaiseen vauhtiin, että sitä seurasi ilolla. Mörssärikranaatti toisensa perään kiiti ulvoen ilman halki ja pirstoutui etumaastossa sirpaleiksi ja kipinöiksi. Pölyn, pistävän kaasun ja sinkoilevien ruumiiden löyhkä kohosi pommikuopista.

Tämän tuho-orgian jälkeen tulitus laantui tavanomaiseen tasoonsa. Yksilön kiihtynyt tempaus oli käynnistänyt valtaisan sotakoneiston.

Hock oli kovan onnen mies ja sellaisena pysyi; hän ampui vielä samana yönä valoraketin saappaanvarteensa ladatessaan valopistoolia, niin että hänet täytyi kantaa pois vaikeasti palaneena.

Seuraavana päivänä satoi rankasti, mikä ei meitä haitannut, sillä pölyn hälvennyttyä kuivuus ei tuntunut kitalaessa niin piinaavalta ja suuret sinimustat kärpäset, jotka kokoontuivat valtavin parvin kuin tummat samettityynyt aurinkoisiin paikkoihin, hävisivät tiehensä. Istuin melkein koko päivän maassa ketunkoloni edustalla, tupakoin ja söin hyvällä ruokahalulla ympäristöstä piittaamatta.

Seuraavana iltapäivänä joukkueeni jalkaväensotilas Knicke sai jostakin suunnasta rintansa läpi kiväärinluodin, joka osui myös selkärankaan niin, ettei hän kyennyt enää liikuttamaan jalkojaan. Knicke makasi maakuopassa niin kuin ihminen, joka on selvittänyt tilinsä kuoleman kanssa. Illalla hänet raahattiin tykistötulituksen läpi, missä hän sai vielä luunmurtuman, koska kantajat joutuivat hakeutumaan yhtäkkiä suojaan. Hän kuoli sidontapaikalla.

Iltapäivällä eräs joukkueeni mies huusi ja viittilöi minua tarkkailemaan Guillemontin rautatieasemaa englantilaissotilaan irronneen jalan yli. Sadat englantilaissotilaat kiiruhtivat laakeaa juoksuhautaa pitkin eturintamaan piittaamatta ihmeemmin heikosta konekivääritulituksesta, joka oitis kääntyi heihin. Näkymä havainnollisti taisteluvoimiemme epäsuhtaa. Jos me olisimme rohjenneet tehdä samoin, olisi osastomme ammuttu muutamassa minuutissa. Kun meidän puolellamme ei näkynyt ainuttakaan tähystyspalloa, vastapuolella oli niitä yli kolmekymmentä suurena loistavankeltaisena rypäänä. Niistä seurattiin Argoksen silmin jokaista myllätyssä maastossa näkyvää liikettä, jotta siihen suuntaan voitaisiin saman tien osoittaa luotikuuro.

Kun illalla tiedotin tunnussanat, vatsaani sinkosi vielä suuri kranaatinsirpale, mutta onneksi se oli lentoratansa lopussa ja kimposi vain voimakkaasti vyönsoljestani. Olin niin ällistynyt, että vasta huolestuneet saattajani, jotka tarjosivat minulle kenttäpullojaan, saivat minut tajuamaan vaaran.

Ensimmäisen joukkueen lohkon edustalle ilmaantui pimeän laskeuduttua kaksi englantilaista ruoanhakijaa, jotka olivat kulkeneet harhaan. He lähestyivät lohkoa erittäin rennosti; toisella oli pyöreä ruoka-astia, toisella pitkulainen teekattila

kädessään. Molemmat ammuttiin aivan lähietäisyydeltä; toisen yläruumis putosi kaivantoon, kun taas jalat jäivät vallinreunalle. Vankien ottaminen oli tässä hornassa tuskin mahdollista, ja kuinka heidät olisi saatu vietyä sulkutulivyöhykkeen läpi?

Kello yksi yöllä Schmidt ravisti minut hereille sikeästä unesta. Kiihtyneenä kohottauduin ja tartuin kivääriin. Vaihtomme oli tullut. Luovutimme tulijoille sen, mitä luovutettavissa oli, ja lähdimme kiireen vilkkaa tuosta pirulaisen tyyssijasta.

Tuskin olimme päässeet laakeaan juoksuhautaan, kun ensimmäinen srapnellisarja räjähti välissämme. Kuula lävisti etumieheni ranteen, ja veri ruiskusi valtoimenaan. Hän alkoi horjahdella ja aikoi käydä vierustalle pitkäkseen. Tartuin häntä käsivarresta, nostin ylös piittaamatta voihkinnasta ja jätin hänet vasta lääkintäkorsussa taistelujoukkojen komentajan tunnelin luona.

Kummassakin solassa oli kuumat paikat. Hengästyimme niin että tuntui. Pahimpaan paikkaan jouduimme eräässä laaksossa, jossa srapnellit ja kevyet kranaatit leimahtelivat taukoamatta. Tuo rautainen pyörre ympäröi meidät rysähdellen ja ryskyen, syösten kipinäsateita pimeyteen. Fiuuu! Taas uusi sarja! Minulta salpautui henki, sillä sekunnin murto-osia aikaisemmin tajusin kiihtyvästä ujelluksesta, että ammuksen laskeva lentorata päätyisi aivan minun eteeni. Juuri silloin jalansijoilleni osui raskas jysähdys niin, että kosteat saviklöntit lentelivät korkealle. Juuri tämä kranaatti oli suutari!

Joka puolella vaihtojoukot ja vapautetut joukot kiiruhtivat yön ja tulen läpi, osa täysin eksyksissä, huohottaen kiihtymyksestä ja uupumuksesta; välillä kajahtivat kutsut ja käskyt, ja

pommikuoppa-alueelle jääneiden haavoittuneiden pitkät avunhuudot toistuivat yksitotisina. Annoin eksyneille ohjeita sännätessäni ohi, kiskoin miehiä pommikuopista, uhkasin toisia, jotka aikoivat niihin asettua, huusin taukoamatta nimeäni pitääkseni miehet koossa ja toin näin osastoni takaisin Comblesiin kuin ihmeen kaupalla.

Meidän oli saman tien marssittava Saillyn ja Gouvernements-Fermen ohi Hennois'n metsään, johon meidän oli määrä majoittua ulkosalle. Vasta nyt uupumuksemme alkoi ilmetä toden teolla. Päät turtana riippuen laahustimme tietämme eteenpäin, usein väistyen autojen tai muonituskolonnien tieltä. Sairaalloisen kiihtymyksen vallassa uskoin vakaasti, että ohi kolistelevat ajoneuvot ajoivat yksinomaan meidän kiusaksemme niin lähellä tienreunaa, ja toistuvasti huomasin käteni tarttuneen pistoolinkahvaan.

Marssin jälkeen meidän oli vielä pystytettävä teltat ennen kuin saatoimme heittäytyä kovalle maalle. Oleskellessamme tässä metsäleirissä saimme niskaamme ankaria sadekuuroja. Telttojen oljet alkoivat mädäntyä ja monet sairastuivat. Me viisi upseeria emme kosteudesta paljon piitanneet vaan istuimme iltaisin laukkujemme päällä teltassa muutaman pullean pullon seurassa, jotka oli jotenkin saatu hankittua. Tuollaisessa tilassa punaviini on lääkettä.

Yhtenä tuollaisena iltana kaarti teki rynnäköllä vastahyökkäyksen Maurepas'han. Kun molemmat tykistöt raivosivat toisiaan vastaan laajoilla tasangoilla, puhkesi pelottava ukonilma, niin että maallinen mellakka kilpaili taivaallisen kanssa kuin homeerisessa jumalten ja ihmisten taistossa.

Kolme päivää myöhemmin lähdimme jälleen Comblesiin, jossa majoituin joukkueineni neljään pienehköön kella-

riin. Nämä kellarit oli rakennettu liitumöhkäleistä: ne olivat kapeita, pitkiä ja tynnyrimäisesti holvattuja; ne huokuivat turvallisuutta. Kellarit näyttivät kuuluneen viinitarhurille — päätellen ainakin siitä, että ne oli varustettu pienillä muuriin upotetuilla kamiinoilla. Järjestettyäni vartiot heittäydyimme lukuisille patjoille, jotka edeltäjämme olivat tänne koonneet.

Ensimmäisenä aamuna oli kohtalaisen rauhallista; niinpä tein pienen kävelylenkin hävitettyihin puutarhoihin ja ryöväsin herkullisia persikoita notkuneet kasvatussäleiköt. Harhaillessani jouduin korkeiden pensasaitojen ympäröimään taloon, jossa lienee asunut vanhojen kauniiden esineiden ihailija. Huoneiden seinillä riippui kokoelma maalattuja lautasia, vihkivesiastioita, kuparipiirroksia ja puuhun kaiverrettuja pyhimyksenkuvia. Suuriin kaappeihin oli pinottu vanhaa posliinia, soreita nahkasidoksia oli viskottu lattialle, niiden joukossa *Don Quijoten* arvokas vanha laitos. Kaikki nämä aarteet olivat hävitykselle alttiina. Mieluusti olisin ottanut muiston mukaani, mutta minulle kävi niin kuin Robinsonille kultakimpaleiden kanssa; näillä tavaroilla ei ollut täällä mitään arvoa. Niinpä myös eräässä manufaktuurissa haaskaantui suuret paalit kaikkein ihaninta silkkikangasta, eikä kukaan siitä piitannut. Kun ajatteli Frégicourt-Fermen sulkutulta, joka tätä seutua ympäröi, luopui mieluusti kaikesta ylimääräisestä kantamuksesta.

Kun saavuin majapaikkaan, olivat miehet tehneet samanlaisen tiedusteluretken puutarhoihin ja keittäneet lihasäilykkeistä, perunoista, herneistä, porkkanoista, artisokista ja erilaisista vihanneksista keittoa, jossa kauha pysyi pystyssä. Ruokaillessamme taloon iskeytyi kranaatti ja lähistölle kolme häiritsemättä meitä ihmeemmin. Olimme jo liiaksi tylsisty-

neet ärsykkeiden runsaudesta. Talossa lienee sattunut jotakin veristä, sillä keskihuoneen rojukasaan oli pystytetty karkeatekoinen risti ja puuhun oli kaiverrettu joukko nimiä. Seuraavana päivänä noudin puolenpäivän aikaan posliininkerääjän talosta niteellisen *Le Petit Journalin* kuvaliitteitä. Sitten istuin ehjään huoneeseen, viritin huonekalujen osista pienen valkean kamiinaan ja aloin lukea. Jouduin puistelemaan päätäni usein, sillä käsiini oli osunut Fašodan tapauksen aikaan painettuja numeroita. Lukutuokioni aikana talomme sai neljä osumaa. Suunnilleen kello seitsemältä olin silmäillyt viimeisen sivun ja lähdin kellaritilan porstuaan, jossa miehet valmistivat pienellä joukolla illallista.

Tuskin olin kävellyt heidän keskelleen, kun oven edustalta kuului terävä räjähdys ja samalla hetkellä tunsin vahvan iskun vasemmassa sääressäni. Päästäen vanhan soturihuudon "Minuun osui!" säntäsin shag-piippu suussa alas kellarinportaita.

Pian saatiin valoa paikalle ja tapausta tutkittua. Kuten aina tuollaisessa tilanteessa, annoin toisten kertoa tilanteen. Samalla tuijotin laipiota, sillä vammaan ei tee mieli katsoa. Nauhasääryksessä ammotti pykäläinen aukko, josta valui ohut verivana maahan. Toisella puolen pullotti pyöreänä ihon alle jäänyt srapnellinkuula.

Diagnoosi oli siis yksinkertainen — tyypillinen kotimaanpyrähdys: ei liian vähäpätöinen eikä liian vaikea. Tämä oli kuitenkin vihonviimeinen paikka "rei'itykselle", jos ei halunnut kyytiä takaisin Saksaan. Osuma oli melkein liiankin nokkela, sillä srapnelli oli räjähtänyt maassa pihamuurimme ulkopuolella. Kranaatti oli tehnyt tuohon muuriin pyöreän aukon, jonka edessä kohosi oleanteri. Kuulani oli siis lentänyt ensin kranaatinaukon lävitse, sitten oleanterin, kiitänyt

sisäpihan poikki ja oven läpi ja kaikista paikalla seisoneista jaloista valinnut minun sääreni.

Kun toverit olivat käärineet pikaisesti jalkani, he kantoivat minut tulitetun kadun yli katakombiin ja asettivat minut suoraan leikkauspöydälle. Samalla kuin paikalle kiiruhtanut luutnantti Wetje piteli päätäni, lääkintämajurimme leikkasi puukolla ja saksilla srapnellinkuulan ulos ja onnitteli minua, sillä lyijykuula oli kulkenut suoraan sääri- ja pohjeluun välistä rikkomatta luuta. "Habent sua fata libelli et balli" , arveli entinen osakuntaylioppilas jättäessään minut lääkintämiehen sidottavaksi.

Kun makasin pimeäntuloon asti paareilla katakombin syvennyksessä, useat miehet tulivat ilokseni jättämään minulle jäähyväiset. Heillä oli edessään vaikeat paikat. Myös kunnioittamani eversti von Oppen pistäytyi hetkeksi.

Illalla minut kannettiin muiden haavoittuneiden kanssa paikkakunnan ulosmenotielle ja lastattiin sairaankuljetusvaunuun. Piittaamatta kyytiläisten huudoista kuljettaja kaahasi pommikuoppien ja muiden esteiden yli pitkin tietä, jota tulitettiin Frégicourt-Fermen ympärillä yhtä ankarasti kuin aina. Hän luovutti meidät lopulta toiseen autoon, joka kuljetti meidät Finsin kylän kirkkoon. Ajoneuvojen vaihto suoritettiin keskiyöllä yksinäisen taloryhmän luona, missä lääkäri tarkisti siteet ja päätti, jatkaisimmeko matkaa. Puoliksi kuumeen kourissa minulle syntyi vaikutelma kovin nuoresta miehestä, jolla oli täysin valkoiset hiukset ja joka tutki haavojamme uskomattoman varovaisesti.

Finsin kirkkoon oli sijoitettu satoja haavoittuneita. Sairaanhoitajatar kertoi minulle, että viime viikkojen aikana tässä paikassa oli hoidettu yli kolmeakymmentätuhatta miestä. Sellai-

sen luvun edessä minun onneton säärihaavani tuntui tosiaan vähäpätöiseltä.

Finsistä minut siirrettiin neljän muun upseerin kanssa pieneen sairaalaan, joka oli järjestetty porvaristaloon Saint-Quentiniin. Kun meidät nostettiin autosta, helisivät kaupungin kaikki ikkunat. Juuri tuohon aikaan englantilaiset valloittivat Guillemontin keskittäen ponnistukseen kaiken tykistövoimansa.

Kun viereiset paarit nostettiin autosta, kuulin tuon soinnittoman äänen, jota ei unohda: "Olkaa hyvä ja viekää heti lääkäriin – – minä olen hyvin sairas – – minulla on ajotulehdus." Sillä tarkoitettiin pelottavaa verenmyrkytyksen muotoa, joka silloin tällöin haavoittumisten yhteydessä aiheuttaa kuoleman.

Minut kannettiin huoneeseen, jossa oli kaksitoista vuodetta niin tiiviisti, että tila näytti lumenvalkein pieluksin täytetyltä. Useimmat vammat olivat vaikeita, ja kuumeisissa unissani osallistuin vallitsevaan sekasortoon. Niinpä pian saapumiseni jälkeen nuori mies, jonka päähän oli kääritty turbaanimainen side, ponnahti ylös vuoteeltaan ja piti puheen. Arvelin sitä eriskummalliseksi pilaksi, mutta hän lyyhistyi yhtä nopeasti kuin oli ponnahtanut ylös. Hänen vuoteensa siirrettiin ahdistuneen hiljaisuuden vallassa pienestä hämärästä ovesta.

Vieressäni makasi pioneeriupseeri. Hän oli astunut juoksuhaudassa räjähteeseen, joka oli kosketettaessa sylkenyt pitkän pistoliekin. Hänen palaneen jalkansa päälle oli asetettu läpinäkyvä harsosidos. Hän oli ylimalkaan hyväntuulinen ja iloinen saatuaan minusta kuuntelijan. Vasemmalla puolellani aivan nuorta vänrikkiä ruokittiin punaviinillä ja munankeltuaisella; hän oli niin äärimmäisen riutunut kuin kuvitella saattaa. Kun hoitajatar halusi sijata hänen vuoteensa, hän nosti miehen

kuin höyhenen; ihon alta näkyivät kaikki luut, joita ihmisruumiissa on. Kun hoitajatar kysyi häneltä illalla, eikö hän haluaisi kirjoittaa vanhemmilleen kauniin kirjeen, aavistin että hänen hetkensä oli koittanut. Niin vielä samana yönä hänenkin vuoteensa vietiin hämärästä ovesta kuolinhuoneeseen.

Jo seuraavana keskipäivänä makasin sairaalajunassa, joka kuljetti minut Geraan saamaan erinomaista hoitoa varuskuntasairaalaan. Viikon kuluttua livistin jo iltaisin omille teilleni, mutta oli varottava törmäämästä ylilääkäriin.

Täällä myös luovutin sotalainaksi kolmetuhatta markkaa, jotka tuohon aikaan omistin, näkemättä niitä enää koskaan. Kun pidin arkkeja käsissäni, minua miellytti kaunis ilotulitus, joka lähti nurin kääntyneestä valoraketista — näky, joka oli varmasti maksanut yli miljoonan.

Palaamme vielä kerran pelättyyn kaivantoon seuraamaan viimeistä näytöstä, jossa kyseinen draama päättyy, ja kuuntelemme muutamien eloonjääneiden haavoittuneiden selostuksia, ennen kaikkea taistelulähettini Otto Schmidtin.

Haavoittumiseni jälkeen varamieheni ylikersantti Heistermann otti joukkueen johtoonsa viedäkseen sen hetkeä myöhemmin Guillemontin pommikuoppakentälle. Lukuun ottamatta muutamia miehiä, jotka haavoittuivat jo marssin aikana ja palasivat Comblesiin sikäli kuin saattoivat kävellä, koko miehistö katosi taistelun tulisokkeloon.

Joukkue asettui vuoronvaihdon jälkeen tuttuihin ketunkoloihin. Oikean sivustan aukot olivat sillä välin leventyneet jatkuvassa tuhotulituksessa niin paljon, ettei niiden yli enää näkynyt. Myös vasempaan sivustaan oli syntynyt aukkoja, niin että asema muistutti mahtavan tulivirran saartamia luo-

toja. Samanlaisista yhä kiivaammin hupenevista suuremmista ja pienemmistä luodoista lohko ylipäänsä koostui. Hyökkäystä pidätteli verkko, jonka silmät olivat kasvaneet niin laajoiksi, ettei se enää kyennyt hyökkäystä pysäyttämään.

Yö kului kasvavan levottomuuden vallitessa. Aamutuimaan 76. rykmentistä saapui kahden miehen vahvuinen tiedustelupartio, joka oli loputtomin ponnisteluin onnistunut löytämään kulkuväylän. Partio häipyi saman tien tulimereen ja sen mukana viimeinen yhteys ulkomaailmaan. Tulitus iski yhä voimakkaammin oikeaan sivustaan ja levensi aukkoja hävittämällä linjasta vastarintapesäkkeen toisensa jälkeen.

Kuuden aikaan aamulla Schmidt päätti hakea muonapakkinsa syödäkseen aamiaista. Hän oli jättänyt sen vanhan ketunkolomme edustalle, mutta jäljellä oli vain litistynyt, rei'itetty alumiinilevy. Tulitus alkoi pian uudestaan ja kiihtyi sellaiseen raivoon, että se oli pettämätön merkki hyökkäyksen lähestymisestä. Paikalle saapui lentokoneita, ja ne alkoivat kierrellä aivan maan pinnassa kuin alas syöksyneet korppikotkat.

Heistermann ja Schmidt asuttivat yksinään piskuista maakuoppaa. Se oli kuin ihmeen kaupalla säilynyt näin pitkään, ja he ymmärsivät, että valmistautumisen hetki oli lyönyt. Kun he astuivat savun ja pölyn peittämään kaivantoon, he eivät nähneet ketään muuta. Tulitus oli tasoittanut yön aikana viimeiset säilyneet varustukset heidän ja oikean sivustan väliltä ja peittänyt asukit alas syöksyneisiin maamassoihin. Mutta myös vasemmalla puolen kaivannon reunus näkyi tyhjentyneen puolustajista. Miehistön jäänteet, näiden joukossa konekivääriampujat, olivat vetäytyneet ahtaaseen, vain lankkujen ja ohuen maakerroksen peittämään korsuun. Se oli tehty suunnilleen kaivannon puoliväliin takaluiskaan, ja siinä oli

kaksi sisäänkäyntiä. Tähän viimeiseen pakopaikkaan yrittivät Heistermann ja Schmidtkin päästä. Matkalla kuitenkin ylikersanttikin katosi; hänellä oli juuri tuolloin syntymäpäivä. Hän jäi käänteen taakse, eikä häntä sen koommin näkynyt.

Pienen korsuryhmän luo saapui oikealta vielä korpraali, jonka kasvot olivat siteissä; yhtäkkiä hän repi siteensä irti niin, että miesten ja aseiden päälle roiskui verta ja asettui kuolemaan. Tuolloin tulituksen raivo kiihtyi taukoamatta. Ääriään myöten täydessä korsussa, jossa ei enää aikoihin puhuttu sanaakaan, varauduttiin osumaan.

Kauempana vasemmalla muutama kolmannen joukkueen mies sinnitteli vielä pommikuopissaan, kun koko asemaa jauhettiin murskaksi oikealta puolelta entisestä aukosta, joka oli jo aikoja sitten revennyt hallitsemattomaksi padonmurtumaksi. Viimeisten keskitettyjen tuli-iskujen jälkeen läpi tunkeutuneet englantilaiset iskujoukot kohtasivat todennäköisesti juuri nämä miehet. Joka tapauksessa miehistö sai ensi varoituksen vasemmalta kuuluneesta huudosta, joka kertoi vihollisen saapuvan.

Koska Schmidt oli saapunut korsuun viimeisenä ja istui lähimpänä uloskäyntiä, hän pääsi kaivantoon ensimmäisenä. Hän juoksi kranaatin räjähdyspilveen. Hälventyvien pilvien läpi hän näki nyt jo oikeallakin, aivan meitä niin uskollisesti varjelleen entisen poteron luona kyyristyneitä khakinvärisiä hahmoja. Samalla hetkellä vihollinen murtautui tiheinä osastoina aseman vasempaan osaan. Mitä tapahtui etummaisen vallin toisella puolen, sitä ei voinut kaivannon syvyyden takia nähdä.

Tässä epätoivoisessa asemassa korsun seuraavat asukit, kärjessä ylikersantti Sievers, ryntäsivät ulos ehjän konekivääärin ja ampujan kanssa. Ase oli pystytetty hetkessä kaivantoon

ja oikeanpuoleinen vihollinen otettu tähtäimeen. Mutta juuri kun ampuja oli saanut patruunavyön käteensä ja sormensa latausvivulle, etummaista vallia pitkin vieri englantilaisten käsikranaatteja. Molemmat ampujat lyyhistyivät aseensa viereen ehtimättä ampua laukaustakaan. Ne, jotka vielä säntäsivät korsusta ulos, vastaanotettiin kiväärinlaukauksin, niin että muutamassa hetkessä kummankin uloskäynnin edustalla makasi kaatuneita läjässä.

Jo ensimmäinen käsikranaattiaalto oli viskannut Schmidtin maahan. Yksi sirpale osui häntä päähän, muut repivät kolme sormea. Hän jäi makaamaan kasvot maata vasten korsun lähelle, joka vielä pitkään veti puoleensa kiivasta kivääri- ja käsikranaattitulitusta.

Lopulta tuli hiljaista; englantilaiset ottivat hallintaansa tämänkin osan asemaa. Schmidt, joka kaiketi oli viimeinen elävä sielu varsinaisessa kaivannossa, kuuli askelia, jotka ilmaisivat hyökkääjän lähestyvän. Heti sen jälkeen kuului läheltä maanpintaa kaikuvia kiväärinlaukauksia sekä räjähteiden ja kaasupommien jysähdyksiä, kun korsua savustettiin. Siitä huolimatta illan koittaessa korsusta ryömi vielä muutamia eloonjääneitä, jotka olivat kätkeytyneet suojaisaan nurkkaan. Heistä kaiketi koostui pieni vankiryhmä, joka joutui iskujoukkojen käsiin. Englantilaiset paarinkantajat korjasivat heidät mukaansa.

Pian sen jälkeen kukistui myös Combles, kun pussi oli suljettu Frégicourt-Fermen kohdalla. Viimeiset puolustajat, jotka olivat pysytelleet tulituksen aikana katakombeissa, surmattiin taistelussa kirkon raunioiden ympärillä.

Tämän jälkeen alue rauhoittui, kunnes valtasimme sen takaisin alkuvuodesta 1918.

Saint-Pierre-Vaastissa

Vietettyäni neljätoista vuorokautta sairaalassa ja yhtä monta lomalla lähdin rykmenttiin, joka oli asemissa Deuxnouds'ssa, aivan lähellä Grande Tranchéen tuttua seutua. Rykmentti viipyi siellä saapumiseni jälkeen vain kaksi päivää ja saman verran Hattonchâtelin ikiaikaisessa vuoristokylässä. Sitten lähdimme Mars-la-Tourin rautatieasemalta takaisin Sommen alueelle.

Nousimme junasta Bohainissa ja majoituimme Brancourtiin. Tämä myöhemmin sivuamamme seutu on peltoviljelijäin aluetta, mutta melkein joka talossa oli kangaspuut.

Minut majoitettiin avioparin luo, jolla oli oikein viehättävä tytär. Jaoimme kaksi huonetta, joista mökki koostui, ja iltaisin jouduin kulkemaan perheen makuuhuoneen läpi.

Isäntä pyysi minua heti ensimmäisenä päivänä laatimaan valituskirjelmän paikkakunnan komendantille, koska muuan naapuri oli tarrannut häntä kurkusta, piessyt ja uhannut tappaa huutaen: "Demande pardon!"*

Kun eräänä aamuna aioin poistua huoneestani lähteäkseni palvelukseen, tytär painoi ovea kiinni ulkopuolelta. Ajattelin, että se oli hänen kujeitaan, ja painoin omalta puoleltani ovea voimakkaasti, niin että yhteisvoimamme vaikutuksesta ovi nousi saranoiltaan ja hoipertelimme sen kanssa ympäri

* Pyydä anteeksi!

huonetta. Yhtäkkiä väliseinämme kaatui, ja kaunotar seisoi molempien hämmennykseksi ja äitinsä suureksi hilpeydeksi Eevan asussa.

Koskaan en ole kuullut kenenkään sättivän jotakuta niin vuolaasti kuin tämän Brancourtin ruusun vastatessa erään naapurinaisen syytökseen, että hän olisi harjoittanut "vuokraustointa" eräällä Saint-Quentinin kadulla. "Ah, cette plure, cette pomme de terre pourrie, jetée sur un fumier, c'est la crème de la crème pourrie",* hän sähisi ja säntäili pitkin huonetta kädet ojollaan kuin raatelukourat löytämättä vihalleen kohdetta.

Elämä sujui tässä pesässä ylimalkaan varsin palkkasoturimaisesti. Eräänä iltana halusin vielä tavata erään toverin, joka oli majoitettu kyseisen naapurin, aitoflaamilaisen kaunottaren madame Louisen luo. Menin suoraan puutarhan läpi ja näin pikku ikkunasta madame Louisen istuvan pöydän ääressä ja nauttivan kahvia suuresta pannusta. Yhtäkkiä ovi avautui ja tämän mieluisan majapaikan vieras astui huoneeseen kuin unissakävelijä ja ällistyksekseni kaikkea muuta kuin kattavissa pukeissa. Sanaakaan sanomatta hän tarttui pannuun ja määrätietoisesti kaatoi nokasta tanakan annoksen kahvia suuhunsa. Sitten hän poistui yhtä vaitonaisena. Minusta tuntui, että moisessa idyllissä voisin olla ainoastaan häiriöksi, ja pujahdin hiljaa tieheni.

Tällä seudulla meno oli verkkaisempaa, mikä oli merkillisessä ristiriidassa sen maaseutuluonteen kanssa. Tämä johtui kai kudonnasta, sillä kaupungeissa ja maaseudulla, joissa värttinä hallitsee, kohtaa aivan toisenlaisen hengen kuin vaikkapa siellä, missä taotaan.

---

* Ooh, tuo raato, tuo tunkiolle viskattu mätä peruna, mätämunien kuningatar!

Koska meidät oli jaettu komppanioittain yksityisille paikkakunnille, kokoonnuimme iltaisin vain pienellä seurueella. Joukkomme koostui tavallisesti luutnantti Bojesta, joka johti 2. komppaniaa, luutnantti Heilmannista, hurjasta soturista jolta oli ammuttu toinen silmä, vänrikki Gornickista, joka myöhemmin liittyi Pariisin lentäjiin, ja minusta. Joka ilta söimme suolaperunoita ja säilykegulaššia, ja sitten otettiin pelikortit ja muutama pullo "Puolalaista ritaria" tai "Vihreitä pomeransseja" pöydälle. Täällä ennen kaikkea Heilmann johdatteli puhetta – hän kun kuului ihmisiin, joihin mikään tehnyt vaikutusta. Hän nimittäin asui yhdessä melkein parhaista majapaikoista, oli haavoittunut melkein pahiten tai osallistunut melkein suurimpiin hautajaisiin. Vain hänen kotiseutunsa Ylä-Sleesia muodosti poikkeuksen, sillä siellä oli maailman suurin kylä, suurin tavara-asema ja syvin kaivoskuilu.

Minut oli määrätty tiedustelu-upseeriksi tulossa olevaan operaatioon, ja käytössäni oli kaksi alikersanttia ja neljä divisioonan miestä. Tuollaiset erikoisoperaatiot eivät minua juuri miellyttäneet, sillä komppania oli minulle kuin perhe ja vain vastahakoisesti erkanin siitä ennen taistelua.

8. päivänä marraskuuta pataljoona matkusti kaatosateessa Gonnelieun hylättyyn kylään. Sieltä tiedusteluosasto komennettiin Liéramontiin divisioonan tiedustelu-upseerin, ratsumestari Böckelmannin alaisuuteen. Ratsumestari asui yhdessä meidän neljän tiedusteluosaston johtajan, kahden tähystysupseerin ja adjutanttiensa kanssa tilavaa pappilaa, jonka huoneet jaoimme keskenämme. Yhtenä ensimmäisistä illoista kirjastossa kehkeytyi pitkä keskustelu Saksan rauhantarjouksesta, joka oli juuri julkistettu. Böckelmann päätti sen toteamalla, että sodan aikana sotilaita pitäisi kieltää edes mainitsemasta sanaa rauha.

Edeltäjämme tutustuttivat meidät divisioonan asemiin. Meidän oli joka yö lähdettävä eturintamaan. Tehtävänämme oli tiedustella kulloistakin tilannetta, tarkistaa yhteydet ja perehtyä ympäristöön niin, että hätätilanteessa pystyisimme osoittamaan joukoille paikat ja suorittamaan erikoistehtäviä. Työalueekseni määrätty lohko oli Saint-Pierre-Vaastin metsän vasemmalla puolen, välittömästi "nimettömän metsän" edustalla.

Öinen maisema oli liejuinen ja autio. Raskaiden tuli-iskujen jyminä kaikui usein kaikkialla. Vähän väliä ilmaan kohosi keltaisia raketteja, jotka räjähtivät ilmassa ja putosivat maahan tulisateena ja joiden väri toi mieleeni alttoviulun sävyn.

Heti ensimmäisenä yönä eksyin täydellisessä pimeydessä Tortillepuron rämeeseen, johon melkein hukuin. Siellä oli pohjattomia silmäkkeitä. Vasta edellisyönä hevosvetoiset räjähdekärryt olivat kadonneet jättimäiseen kranaattikuoppaan, joka piilotteli liejupinnan alla.

Selvittyäni tuosta korpimaasta koetin hapuilla kohti nimetöntä metsää, jota ympäröi heikko mutta taukoamaton kranaattitulitus. Varsin huolettomasti kuljin sinnepäin, sillä osumien vaimea kumu sai minut olettamaan, että englantilaiset hävittivät siellä hyllyntäytteitään. Yhtäkkiä kevyt tuulenhenki toi kuitenkin imelää sipulinhajua, samalla kun kuulin metsästä joukon ääniä: "Kaasua, kaasua, kaasua!" Huuto kuulosti matkan päästä omalaatuisen heikolta ja valittavalta, kuin heinäsirkan siritys.

Seuraavana aamuna sain tietää, että useat meikäläiset kuolivat kaasumyrkytykseen metsässä, jonka alakasvustoon raskaat fosgeenipilvet sitkeästi tarttuivat.

Silmät kyynelissä hoipertelin takaisin Vaux'n metsään ja höyrystyneen kaasunaamarin sokaisemana putosin pommi-

kuoppaan toisensa jälkeen. Yö oli aavemaisen yksinäinen laajuutensa ja autiutensa takia. Kun kohtasin pimeyden keskellä vartiomiehiä tai eksyneitä sotilaita, minut valtasi hyytävä tunne, että en ollut enää tekemisissä ihmisten vaan demonien kanssa. Siellä kuljeksittiin kuin jättimäisellä kaatopaikalla tunnetun maailman äärien tuolla puolen.

12. päivänä marraskuuta lähdin parempaa onnea toivoen toisen kerran eturintamaan tarkastamaan pommikuoppa-aseman yhteyksiä. Pyrin määränpäähäni edeten pitkin maakuoppiin kätkettyä vaihtovartioketjua.

Pommikuoppa-asemaa ei ollut suotta noin nimetty. Vuorenharjanteella Rancourtin kylän edustalla oli lukemattomia kraattereita, jotkin siellä täällä joidenkin sotilaiden miehittämiä. Pimeä tasanko, jonka yli luodit risteilivät viheltäen, oli autio ja lannistava.

Jonkin ajan kuluttua kadotin yhteyden pommikuoppaketjuun ja käännyin takaisin, jotta en joutuisi ranskalaisten käsiin. Siinä törmäsin tuttuun upseeriin, joka oli 164. rykmentistä, ja hän varoitti minua jäämästä paikalle enää aamun sarastaessa. Niinpä kuljin kiireesti nimettömän metsän halki ja kompastelin syviin pommikuoppiin, kaatuneisiin puihin ja lähes kulkukelvottomaan oksaryteikköön.

Kun pääsin metsästä, oli tullut valoisaa. Pommikuoppakenttä levittäytyi elottomana edessäni. Pysähdyin säpsähtäen, koska sodassa autiot paikat ovat aina epäilyttäviä.

Näkymättömän ampujan luoti osui yhtäkkiä minua molempiin jalkoihin. Heittäydyin lähimpään pommikuoppaan ja sidoin haavat nenäliinalla, koska olin tietysti jälleen kerran unohtanut sidetarpeeni. Luoti oli lävistänyt oikean pohkeen ja raapaissut vasenta.

Äärimmäisen varovasti ryömin takaisin metsään ja nilkutin sieltä raskaasti tulitetun maaston halki sidontapaikalle.

Hiukan tätä ennen sain jälleen kokea esimerkin siitä, miten pienistä seikoista sotaonni riippuu. Suunnilleen sata metriä ennen tienristeystä, jonne olin pyrkimässä, minua kutsui erään linnoitusosaston johtaja, jonka kanssa olin ollut 9. komppaniassa. Tuskin olimme keskustelleet minuutin, kun keskellä risteystä räjähti kranaatti, jonka uhriksi olisin todennäköisesti ilman tuota kohtaamista joutunut. Tuommoinen ei tunnu ensinkään sattumalta.

Pimeyden laskeuduttua minut kannettiin Nurluhyn paareilla. Sieltä ratsumestari nouti minut autolla. Vihollisen valonheittimien valaisemalla tiellä kuljettaja painoi yhtäkkiä jarrun pohjaan. Epämääräinen este tukki tien. "Älkää katsoko!" määräsi Böckelmann, joka piti kiinni käsivarrestani. Siellä oli jalkaväkiryhmä, joka oli juuri saanut johtajineen täysosuman. Toverit makasivat koossa kuolleina kuin nukkuisivat rauhallisesti.

Pappilassa osallistuin vielä illalliselle ainakin sikäli, että minut asetettiin yhteishuoneen sohvalle ja sain lasillisen punaviiniä. Leppoisa tunnelma häiriintyi kuitenkin pian, kun Liéramont sai oman iltahartautensa. Asuinalueiden tulitukset ovat erityisen epämiellyttäviä. Niinpä siirryimme kiireesti kellariin kuultuamme muutaman kerran rauta-airuiden vinkuvaa laulua, joka päättyi räjähtäen talojen puutarhoihin ja kattopalkkeihin.

Minut käärittiin ensimmäisenä peittoon ja vietiin suojaan. Vielä samana yönä minut kuljetettiin Villeret'n kenttäsairaalaan ja sieltä Valenciennesin sotasairaalaan.

Sotasairaala oli järjestetty kymnaasiin rautatieaseman lähelle, ja siellä oli hoidettavana yli neljäsataa vaikeasti haavoit-

tunutta. Joka päivä ruumissaatto lähti kumean rummunpäristyksen saattelemana pääovesta. Avarassa leikkaussalissa tiivistyi sodan koko surkeus. Leikkauspöytärivistön ääressä lääkärit suorittivat veristä käsityötään. Tässä irrotettiin raajaa, tuossa avattiin kalloa tai irrotettiin kiinni kasvanutta sidettä. Ruikutus ja tuskanhuudot kaikuivat säälimättömän valon täyttämässä tilassa, samalla kun valkopukuiset sairaanhoitajat kiiruhtivat leikkausvälineiden tai sidetarpeiden kanssa pöydän luota toisen luo.

Viereisessä vuoteessa makasi ylikersantti, joka oli menettänyt toisen jalkansa ja taisteli vakavaa verenmyrkytystä vastaan. Sekavat kuumotuspuuskat vuorottelivat vilunväristysten kanssa, ja kuumekäyrä hyppelehti kuin pillastunut hevonen. Lääkärit koettivat vahvistaa elämää kuohuviinillä ja kamferilla, mutta vaaka kallistui yhä selvemmin kuolemaan päin. Huomionarvoista oli, että vaikka hän oli viimeiset päivät ollut jo oikeastaan poissa luotamme, kuolemansa hetkellä hän ymmärsi taas kaiken selvästi ja ryhtyi vielä muutamiin valmisteluihin. Niinpä hän pyysi hoitajatarta lukemaan Raamatusta rakkaimman lukunsa, sitten hän hyvästeli meidät kaikki pyytäen anteeksi, että niin usein oli häirinnyt yörauhaamme kuumekohtauksillaan. Lopuksi hän kuiskasi äänellä, joka vielä koetti kuulostaa leikkisältä: "Eikö Teillä Fritz ois enneä yhteän leipeä?", ja kuoli muutaman minuutin päästä. Viimeiset sanat viittasivat sairaanhoitajaamme Fritziin, vanhahkoon mieheen, jonka murretta tapasimme jäljitellä, ja meitä kosketti se, kuinka mies koetti meitä kuollessaan ilahduttaa.

Tuon oleskelun aikana kärsin synkkämielisyyden puuskasta, ja siihen varmasti osaltaan vaikuttivat muistot kylmästä liejumaastosta, jossa haavoituin. Joka iltapäivä liikkasin pit-

kin aution kanavan parrasta lehdettömien poppelien keskellä. Erityisesti minua masensi, etten päässyt mukaan rykmenttini rynnäkköön Saint-Pierre-Vaastin metsään — tuo mahtava uroteko saattoi käsiimme satoja sotavankeja.

Kun haavani olivat neljäntoista päivän kuluttua puoliksi umpeutuneet, palasin takaisin joukko-osastooni. Divisioona piti yhä hallussaan samaa asemaa, johon olin sen haavoituttuani jättänyt. Kun junani saapui Epéhyn asemalle, ulkoa kuului sarja osumia. Lommoiset kiskojen vierellä lojuvat tavaravaunujen jäänteet kertoivat, ettei täällä ollut leikin paikka.

"Mitä täällä oikein tapahtuu?" kysyi vastapäätä istuva kapteeni, joka oli ilmeisen hiljattain lähtenyt kotimaasta. Jäämättä esittämään vastausta riuhtaisin vaunuosaston oven auki ja suojauduin ratavallin taa, vaikka juna jatkoi vielä matkaansa. Onneksi nuo ammukset olivat viimeiset. Yksikään matkustaja ei loukkaantunut; vain karjavaunusta talutettiin muutamia haavoittuneita hevosia.

Koska en vielä kyennyt marssimaan kunnolla, minut siirrettiin erään tähystysupseerin vartiopaikkaan. Tähystyspaikka sijaitsi rinteessä Nurlun ja Moislainsin välissä. Paikassa oli kiinteästi asennettu haarakaukoputki, jonka läpi tarkkailin hyvin tuntemaani etulinjaa. Jos näkyi ankaraa tulitusta, värillisiä valoraketteja tai epätavallisia liikkeitä, oli siitä tiedotettava puhelimitse divisioonaan. Päiväkaudet kyyhötin viluissani pikku jakkaralla kaksoisputken takana marraskuun usvassa, ja vain yhteystarkistus toi vähäistä vaihtelua. Jos johdin oli ammuttu poikki, oli pyydettävä vikapartiota korjaamaan se. Nämä miehet, joiden työskentelyä en toistaiseksi ollut juuri pannut taistelualueella merkille, olivat todellakin näkymättömiä ahertajia kuolemanvaaran keskellä. Samaan

aikaan kun kaikki koettivat ylimalkaan välttää tulitusvyöhykettä, vikapartio pyrki sinne virkansa puolesta viipymättä. Öin ja päivin partio etsi vielä lämpimän pommikuopan liittääkseen uudelleen yhteen kaksi johdonpäätä; tämä työ oli yhtä lailla vaarallista kuin näkymätöntäkin.

Tähystyspaikka oli rakennettu maastoon huomaamattomasti. Ulkopuolelta näkyi vain kapea aukko, joka piilotteli puoliksi ruohomättään alla. Niinpä lähistölle tuli vain satunnaisia osumia, ja saatoin seurata turvallisesta kätköstäni yksittäisten miesten ja pienten osastojen käytöstä, johon ei kiinnitä yhtä lailla huomiota kulkiessaan tulitetun alueen halki. Ajoittain, varsinkin iltahämärässä, maisema muistutti suurta eläinten kansoittamaa aroa. Varsinkin kun säännöllisin väliajoin yhä uudet tulokkaat pyrkivät tulituskohtiin, heittäytyivät sitten äkisti maahan ja kiiruhtivat nopeasti pois, mieleen nousi vertauskohdaksi vihamielinen luonnonympäristö. Vaikutelma oli siksikin niin voimakas, koska minä samanaikaisesti seurasin tapahtumia kaikessa rauhassa sodanjohdon eteen työnnettynä aistinelimenä. Minulla ei ollut oikeastaan mitään muuta tehtävää kuin odotella hyökkäyshetkeä.

Aina kahdenkymmenenneljän tunnin välein minut vapautti toinen upseeri. Virkistäydyin läheisessä Nurlussa, jossa suureen viinikellariin oli järjestetty kohtalaisen mukavat majoitustilat. Muistelen vielä kauan pitkiä, mietteliäitä marraskuun iltoja, jotka vietin piippua poltellen yksin kamiinan ääressä tynnyriholvin alla, samalla kun ulkona autiossa puistossa usva tiivistyi paljaisiin kastanjoihin ja räjähdyksen kaiku katkaisi välillä hiljaisuuden.

18. päivänä joulukuuta divisioona vaihdettiin, ja minä liityin jälleen rykmenttiin, joka levähti Fresnoy-le-Grandin kylässä.

Siellä otin 2. komppanian komentooni luutnantti Bojen lähdettyä lomalle. Fresnoyssa rykmentti sai nauttia neljä viikkoa keskeytymättömästä rauhasta, ja kaikki pyrkivät nauttimaan siitä täysin siemauksin. Joulua ja uuttavuotta juhlittiin komppanian voimin niin, että olut ja toti virtasivat. 2. komppaniassa oli vielä tasan viisi miestä, jotka olivat juhlineet joulua kanssani Monchyn taisteluhaudoissa.

Asuin vänrikki Gornickin ja veljeni Fritzin kanssa, joka oli tullut lippujunkkarina kuudeksi viikoksi rykmenttiini; ranskalainen eläkeläinen oli vuokrannut meille salongin ja kaksi makuuhuonetta. Täällä vietin taas vilkasta elämää ja saavuin taloon usein vasta varhain aamulla.

Eräänä aamuna kun vielä lojuin unenpöpperössä vuoteella, eräs toveri tuli huoneeseeni pyytämään minulta palvelusta. Jutustellessamme hän leikitteli pistoolillani, jonka olin tavalliseen tapaan asettanut yöpöydälle, ja ampui luodin aivan pääni vierestä. Olen nähnyt sodassa monien haavoittuvan kuolettavasti varomattoman aseenkäsittelyn takia; sellaiset tapaukset ovat erityisen suututtavia.

Ensimmäisellä viikolla kenraali Sontag suoritti tarkastuksen, jossa rykmenttiä kiitettiin ja muistettiin monin huomionosoituksin Saint-Pierre-Vaastin metsään tehdystä rynnäköstä. Kun johdin 2. komppaniaa paraatimarssissa, uskoin huomanneeni, kuinka eversti von Oppen mainitsi minusta kenraalille. Muutamia tunteja myöhemmin minut käskettiin esikunnan majapaikkaan, jossa kenraali myönsi minulle 1. luokan rautaristin. Olin sitäkin iloisempi, sillä olin oikeastaan saapunut paikalle odottaen salaa jonkinlaisia moitteita. "Te olette haavoittuneet useasti", kenraali kuitenkin tervehti minua, "siksi olen huolehtinut teille laastarin."

17. päivänä tammikuuta 1917 minut komennettiin Fresnoysta neljäksi viikoksi taisteluharjoituspaikalle Sissonneen Laonin varrelle komppanianpäällikkökurssille. Osastomme esimies, kapteeni Funk teki palveluksesta varsin miellyttävää. Hän kykeni tiivistämään sekavan määräysviidakon muutamaksi perussäännöksi; tämä taito auttaa aina, toimittiinpa millä alalla hyvänsä.

Sen sijaan muonitus oli tuona aikana varsin kurjaa. Perunat olivat käyneet vähiin; joka päivä, kun kohotimme jättimäisessä ruokasalissa kattilankansia, löysimme vetisiä lanttuja. Pian emme enää kestäneet nähdä keltaisia juureksia. Sinänsä ne ovat oikeastaan mainettaan parempia — edellyttäen tietenkin, että niiden seuraksi paistetaan kunnon könttä sianlihaa eikä pippuriakaan säästellä. Näitä tosin puuttui.

Peräänty minen Sommesta

Helmikuun 1917 lopulla palasin jälleen rykmenttiin, joka oli ollut muutamia päiviä asemassa Villers-Carbonnelin raunioiden luona, ja otin 8. komppanian johdettavakseni.

Marssi taisteluhautoihin mutkitteli Sommen alangon kammottavalla, autioituneella alueella. Virran yli johti vanha, jo pahoin vaurioitunut silta. Muutoin yhteyspolut olivat kapeita kapulasiltoja, jotka ylittivät alangon suosyvängön; miehet kulkivat niitä peräkanaa kahisevan ruokovyöhykkeen läpi ja ylittivät hiljaisena kimmeltävän mustan vedenpinnan. Kun tällä osuudella kranaatit iskeytyivät ja lennättivät suomaata korkeina pylväinä ilmaan tai kun konekivääripuolustuksen suihkut harhautuivat suon yli, saattoi vain purra hammasta, sillä kulku oli kuin nuorallakävelyä eikä vierellä ollut suojauksia. Siksi muutamia mielikuvituksekkaasti tuhottuja vetureita, jotka olivat jääneet seisomaan korkealle vastarannalle kiskojen päälle ja jotka ilmoittivat matkan päättyneeksi, tervehdittiin aina helpotuksen tuntein.

Kylät Brie ja Saint-Christ sijaitsivat alangossa. Tornit, joista oli jäänyt jäljelle vain muutamia kapeita muureja ja joiden ikkuna-aukoista kuunvalo kajasti, synkät raunio-kasat, joista sekavat parruröykkiöt sojottivat, ja yksinäiset oksattomat puut, jotka törröttivät osumien mustaamilla laajoilla lumikentillä, reunustivat kulkuamme kuin metalliset

kulissit, joiden taustalla maiseman aavemaisuus tuntui vaaniskelevan.

Taisteluhaudat oli saatettu ankaran mutakauden jälkeen mitenkuten käyttökuntoon. Joukkueenjohtajat kertoivat minulle, että viime aikoina he olivat voineet vaihtaa vuoroja vain valorakettien loisteessa, jotta sotilaat eivät olisi joutuneet hukkumisvaaraan. Vinosti haudan yli ammuttu valoraketti merkitsi: "Minä luovutan vartioinnin", ja toinen, vastakkaiseen suuntaan ammuttu: "Olen ottanut vartioinnin haltuuni."

Minun korsuni oli noin viidenkymmenen metrin päässä etulinjan takana poikittaishaudassa. Siellä minun ja pienen esikuntani kanssa asui myös komentoryhmäni. Hauta oli kuiva ja huolellisesti korjattu. Telttakankain peitettyjen kahden uloskäynnin vieressä oli pienet rautauunit ja niissä korkeat piiput, joihin raskaan tulituksen aikaan usein vieri maakokkareita kolisten kohtalokkaasti. Tunnelista haarautui suorakulmaisesti muutamia umpikäytäviä, jotka muodostivat sarjan pikkuisia kammioita. Majoituin yhteen niistä. Kapean makuulavan, pöydän ja muutaman käsikranaattikirstun lisäksi kalustuksena oli vain muutamia vanhastaan tuttuja esineitä: spriikeitin, kynttiläpihti, kenttäpakki ja henkilökohtaiset tarvikkeet.

Täällä myös vietimme iltaisin leppoisia juttutuokioita, kukin kyyröttäen kahdenkymmenenviiden kovan käsikranaatin päällä. Seuraa minulle pitivät komppanian upseerit Hambrock ja Eisen, ja luullakseni pienen piirimme maanalaiset istunnot kolmensadan metrin päässä vihollisesta olivat varsin merkillisiä.

Hambrock oli ammatiltaan tähtitieteilijä. Hän ihaili E. T. A. Hoffmannia ja piti pitkiä puheita Venuksen havainnoinnista

väittäen, ettei Maan päällä mikään ylitä tuon tähden puhdasta hohtoa. Hän oli pienikokoinen, hintelä, punatukkainen, ja hänen kasvonsa olivat täynnä keltaisia ja vihertäviä kesakkoja, joiden tähden olimme antaneet hänelle lisänimen "Gorgonzolan markiisi". Sodan aikana hän oli omaksunut omalaatuisia tapoja. Hän nukkui päivät pitkät ja virkosi vasta illan tullen ja kummitteli välillä yksinään saksalaisten tai englantilaisten hautojen edustalla. Hänellä oli myös arveluttava tapa hiipiä vartiomiehen taakse ja laukaista aivan tämän korvan juuressa valoraketti "koetellakseen rohkeutta". Valitettavasti hänen terveydentilansa oli liian heiveröinen sotaan, ja siksi hän kuolikin vaarattomaan vammaan, jonka sai hieman myöhemmin Fresnoyssa.

Eisen oli yhtä pienikokoinen hahmo mutta tukeva, ja koska hän oli kasvanut siirtolaisten poikana Lissabonin lämpimässä ilmastossa, kylmyys vaivasi häntä alinomaa. Tämän tähden hän kääri päänsä lämmikkeeksi suuren punaruutuisen nenäliinan, joka meni teräskypärän ympäri ja oli solmussa leuan alta. Lisäksi hän kantoi mielellään aseita. Jatkuvasti kuljettamansa kiväärin lisäksi hänellä oli kaikenlaisia puukkoja, pistooleja, käsikranaatteja ja lamppu vyöllä roikkumassa, niin että kun hänet kohtasi taisteluhaudassa, luuli törmänneensä jonkin sortin armenialaiseen. Jonkin aikaa hän kuljetteli myös munakäsikranaatteja housuntaskuissaan, kunnes tuo tapa johti varsin epämieluisaan elämykseen, jonka hän eräänä iltana meille kertoi. Hän oli näet kopeloinut taskuaan vetääkseen piippunsa esiin, ja tämä oli tarttunut munakäsikranaatin lenkkiin ja saanut sen irtoamaan. Silloin hänet oli yhtäkkiä yllättänyt erehtymätön heikko pamaus, jolla käynnistyi sytykkeen kolme sekuntia kestävä hiljainen sähinä. Koetta-

essaan kauhuissaan kiskoa kapinetta ulos voidakseen heittää sen kauas suojauksen yli hän sotkeutui niin pahoin omaan housuntaskuunsa, että kranaatti olisi repinyt hänet kappaleiksi, ellei räjähde olisi satumaisen onnenpotkun vaikutuksesta ollut suutari. Puoliksi lamaantuneena ja tuskanhiessä kylpien hän uskoi saaneensa elämän uudelleen lahjaksi.

Hän sai kuitenkin vain lyhyen lykkäyksen, sillä hän kaatui muutaman kuukauden päästä Langemarckin taistelussa. Hänenkin ruumiinsa tarvitsi tahdonvoimaa; hän oli sekä likinäköinen että huonokuuloinen, ja kuten eräässä pienessä yhteenotossa ilmeni, miesten täytyi ensin kääntää hänet vihollisen suuntaan, jotta hän olisi voinut osallistua taisteluun.

Raihnaiset ihmiset ovat kyllä sydämeltään parempia kuin rotevat pelkurit, niin kuin tässä asemassa vietettyjen muutamien viikkojen aikana jälleen monta kertaa ilmeni.

Vaikka tätä rintamanosaa voisi luonnehtia rauhalliseksi, niin välillä yllättäen hautoja moukaroivat mahtavat tuliiskut paljastivat, ettei tykistöstä ollut pulaa. Lisäksi englantilaiset olivat sangen uteliaita, eikä kulunut viikkoakaan, etteivät he koettaneet pienten tiedusteluosastojen avulla juonin tai väkivalloin saada yleiskäsitystä asemastamme. Kuiskailtiin kaikenlaista suuresta "lisämateriaalitaistelusta", jossa keväällä olisi tulossa toisenlaiset juhlat kuin mihin edellisvuoden Sommen-taistelussa oli totuttu. Jotta ensi rynnäkön raivoa vaimennettaisiin, valmistelimme laajamittaista raivausta. Selostan tässä joitakin kokemuksia tuolta ajalta:

1. maaliskuuta 1917. Iltapäivällä tulitettiin voimakkaasti, koska sää oli selkeä. Erityisesti muuan raskas patteri tasoitti ilmapallotähystyksen avustuksella kolmannen joukkueen lohkon lähes kokonaan. Täydentääkseni asemakarttaani tarvoin

sinne iltapäivällä täysin veden valtaaman "nimettömän haudan" kautta. Matkan aikana näin edessämme valtavan keltaisen auringon vajoavan maahan ja suitsuttavan pitkää mustaa savuvanaa. Saksalaislentäjä oli ottanut inhotun kiintopallon tähtäimeensä ja sytyttänyt sen ammuksillaan. Maajoukkojen raivoisan tulituksen vainoamana hän vetäytyi jyrkin kaarroksin onnekkaasti paikalta.

Illalla korpraali Schnau tuli ilmoittamaan, että hänen ryhmänsä korsun alta oli jo neljän päivän ajan kuulunut hakunääniä. Välitin havainnon eteenpäin ja sain käyttööni pioneerin, jolla oli kuuntelulaite. Mitään epäilyttävää ei kuitenkaan havaittu. Myöhemmin todettiin, että koko asema oli tuolloin miinoitettu altapäin.

5. päivänä maaliskuuta varhain aamulla partio lähestyi hautaamme ja alkoi leikata piikkilankaestettä. Eisen kiiruhti vartiomiehen ilmoituksesta paikalle muutaman miehen kanssa ja heitti käsikranaatteja; viholliset lähtivät niitä pakoon ja jättivät kaksi miestä jälkeensä. Toinen, nuori luutnantti, kuoli välittömästi; toinen, kersantti, haavoittui vaikeasti käsivarteen ja jalkaan. Upseerin papereista kävi ilmi, että hänen nimensä oli Stokes ja että hän kuului Munsterin 2. kuninkaalliseen jalkaväkirykmenttiin. Hän oli pukeutunut huolellisesti, ja hänen kuoleman kouristamat kasvonpiirteensä olivat älykkäät ja tarmokkaat. Hänen muistikirjassaan oli koko joukko lontoolaistyttöjen osoitteita; se liikutti minua. Hautasimme hänet taisteluhautamme taakse ja pystytimme koruttoman ristin, johon annoin kirjata hänen nimensä kengännauloin. Tästä kokemuksesta opin, etteivät kaikki partioretket väistämättä pääty niin onnellisesti kuin tähän mennessä tekemäni.

Seuraavana aamuna englantilaiset hyökkäsivät lyhyen tykistövalmistelun jälkeen viidelläkymmenellä miehellä luutnantti Reinhardtin komentamaan lohkoon. Hyökkääjät olivat hiipineet piikkilangan edustalle, ja kun eräs heistä oli antanut hihaan kiinnitetyllä raapaisupinnalla valomerkin englantilaisille konekivääreille tulituksen lopettamiseksi, he syöksyivät yhtä aikaa viimeisten kranaattiensa kanssa hautaamme. Kaikki olivat noenneet kasvonsa, jotta he eivät erottuisi pimeyden keskeltä.

Miehemme kuitenkin ottivat heidät niin taiten vastaan, että vain yksi mies pääsi hautaan saakka. Hän juoksi suoraan toisen linjan läpi, ja kun hän ei totellut antautumiskomentoa, hänet ammuttiin kuoliaaksi. Piikkilangan yli pääsivät vain yksi luutnantti ja yksi kersantti. Luutnantti kaatui, vaikka hänellä oli panssari univormunsa alla. Reinhardtin lähietäisyydeltä ampuma pistoolinluoti iski metallipalan hänen ruumiiseensa. Käsikranaatinsirpaleet repivät kersantilta molemmat jalat melkein irti; silti hän puri lyhyttä piippuaan stoalaisen tyynesti hampaidensa välissä. Täällä, niin kuin muulloinkin englantilaisia kohdatessamme, rohkea miehuullisuus teki ilahduttavan vaikutuksen.

Voittoisan aamun jälkeen kuljeskelin aamupäivällä pitkin hautaani ja näin eräällä vartiokorokkeella luutnantti Pfaffendorfin, joka ohjasi haarakaukoputken avulla miinanheittimensä tulitusta. Astuttuani hänen vierelleen huomasin heti englantilaisen, joka kulki varustuksen päällä kolmannen vihollislinjan takana ja khakinvärisessä asepuvussaan piirtyi selvästi horisonttia vasten. Riuhtaisin viereiseltä vartiomieheltä kiväärin kädestä, asetin tähtäimen kuuteensataan, otin miehen tarkasti jyvälle, tähtäsin vähän pään eteen ja laukai-

sin. Hän otti vielä kolme askelta, kaatui sitten selälleen, ikään kuin häneltä olisi viety jalat ruumiin alta, huitoi pari kertaa käsillään ja kieri kranaattikuoppaan, josta näimme kiikareilla hänen ruskean hihansa vielä pitkään.

9. päivänä maaliskuuta englantilaiset tulittivat lohkoamme jälleen ampumataidon kaikkien vaatimusten mukaisesti. Jo varhain aamulla heräsin ankaraan tulitusiskuun, tartuin pistooliin ja syöksyin unenpöpperössä ulos. Kun kiskaisin telttakankaan sivuun tunnelinsuulta, oli vielä sysipimeää. Ammusten räikeät leimahdukset ja mudan roiske saivat minut pian virkoamaan. Juoksin pitkin hautaa kohtaamatta ristin sielua, kunnes tulin suojatunnelin luo, jonka portailla johtajaton osasto kyyhötti kuin kanat sateella toisiinsa painautuneena. Otin heidät mukaani ja saatoin haudan liikekannalle. Jostakin kuulin ilokseni pikku Hambrockin piipittävän äänen, kun hän samalla tavoin järjesti toimintaa.

Tulituksen laannuttua palasin apeana tunneliini, jossa huono tuuleni vain pahentui komentopaikan puhelusta. "Mitä hemmettiä siellä oikein on tekeillä? Miksi Te tulette vasta nyt puhelimeen?"

Aamiaisen jälkeen tulitus jatkui. Tällä kertaa englantilaiset moukaroivat asemaa hitaasti mutta suunnitelmallisesti raskain kranaatein. Lopulta se alkoi kyllästyttää; menin maanalaista käytävää pikku Hambrockin luo katsomaan, mitä juotavaa hänellä oli, ja pelasin hänen kanssaan korttia. Jättimäinen räjähdys aiheutti häiriötä; maamöhkäleet vierivät ovesta ja savupiipusta. Tunnelinsuu oli sortunut umpeen, ja laudoitus oli rutistunut kuin tulitikkulaatikko. Välillä tuuletuskanavasta tuli pistelevää karvasmantelinhajua — ampuiko se veijari sinihappoa? No, yhdet sille! Kerran minun täytyi käydä asialla;

raskaat ammukset häiritsivät niin, että asia piti hoitaa neljässä erässä. Pian sen jälkeen sotilaspalvelija ryntäsi ilmoittamaan, että täysosuma oli hajottanut käymälän säpäleiksi, mikä sai Hambrockin arvioimaan ihailevasti moukan tuuriani. Vastasin: "Jos olisin jäänyt sinne, minulla olisi nyt ehkä yhtä paljon kesakoita kuin Teillä."

Illan tullen tulitus lakkasi. Noustuani hautaan minut valtasi mieliala, jota tunsin aina raskaan tulituksen päätyttyä ja jota voi verrata ukonilman jälkeiseen puhdistumisen tunteeseen. Hauta näytti sekasortoiselta; pitkiä pätkiä oli sortunut, viisi tunnelinsuuta luhistunut. Useita miehiä oli haavoittunut; kävin heidän luonaan, ja he olivat suhteellisen hyvällä tuulella. Haudassa makasi yksi vainaja telttakankaan peitossa. Pitkä sirpale oli repäissyt häneltä vasemman lonkan irti, kun hän oli seisonut syvällä tunnelinportaissa.

Illalla meidät vaihdettiin.

13. päivänä maaliskuuta sain eversti von Oppenilta tehtävän. Komppanian taisteluhautalohko oli pidettävä kahden ryhmän partioin hallussa, kunnes rykmentti olisi kokonaisuudessaan vetäytynyt Sommen yli. Etulinjan kaikki neljä lohkoa oli miehitettävä partiolla, ja jokaista johti upseeri. Osastot oli oikeasta sivustasta lähtien määrätty luutnanttien Reinhardt, Fischer, Lorek sekä minun komentoon.

Kylät, joiden läpi marssimme etulinjaan, muistuttivat suuria hullujenhuoneita. Kokonaiset komppaniat kumosivat ja repivät muureja tai istuivat katoilla ja murskasivat tiiliä. Puita kaadettiin, ikkunoita rikottiin; ympäröivistä rojukasoista nousivat valtaisat savu- ja pölypilvet. Miesten näki säntäilevän ympäriinsä asukkailta jääneissä puvuissa ja mekoissa, silinterihatut päässä. Hävitysvimmaisella tarkkuudella he keksivät talojen

kantavat palkit, kiinnittivät niihin köydet ja kiskoivat tahdissa huutaen niin kauan kunnes rakennukset sortuivat rysähtäen. Toiset heiluttivat valtavia moukareita ja pirstoivat kaiken mitä vastaan tuli, niin kukkaruukut ikkunalaudalta kuin taidokkaat lasirakennelmat talvipuutarhasta.

Siegfried-linjaan asti jokainen kylä oli raunioina, jokainen puu kaadettu, jokainen katu miinoitettu, jokainen kaivo myrkytetty, jokainen joenuoma padottu, jokainen kellari räjäytetty tai ansoitettu räjähtein, jokainen kisko ruuvattu irti, jokainen puhelinkaapeli korjattu pois, kaikki palava poltettu; lyhyesti sanottuna muutimme erämaaksi alueen, joka odotti eteenpäin tunkeutuvaa vihollista.

Kuten sanottua, näkymät olivat kuin hullujenhuoneesta, ja ne aiheuttivat vastaavanlaisia, puoliksi koomisia, puoliksi nurjia seurauksia. Ne myös rappeuttivat kuria, kuten saattoi oitis huomata. Täällä näin ensi kerran järjestelmällistä tuhoamista, jota olen joutunut myöhemmin elämässäni kohtaamaan kyllästymiseen asti; se on turmiollisella tavalla liitoksissa aikakautemme talousopilliseen ajatteluun, se aiheuttaa myös tuhoajalle enemmän vahinkoa kuin hyötyä, eikä se ole sotilaalle kunniaksi.

Seuraajillemme valmisteltujen yllätysten joukossa oli muutamia pahanilkisiä oivalluksia. Niinpä talojen ja tunneleiden kulkuaukoille viritettiin lähes näkymättömiä, jouhenohuita lankoja, jotka pienimmästäkin värähdyksestä laukaisivat kätketyt räjähteet. Monin paikoin teille kaivettiin kapeita uria, joihin upotettiin kranaatti; tämän päälle asetettiin tammilankkuja ja jälleen maata. Lautaan oli asetettu naula, joka oli aivan kranaatin sytyttimen päällä. Lautojen paksuus oli määritelty niin, että marssiosastot saattoivat kulkea vaaratta yli,

mutta kun ensimmäinen kuorma-auto tai ensimmäinen tykki vyöryi yli, lauta antoi periksi ja kranaatti räjähti. Inhottaviin keksintöihin kuuluivat myös aikapommit, joita kätkettiin ehjien rakennusten kellareihin. Metalliseinämä jakoi pommit kahteen osaan. Toinen kammio oli täynnä räjähdettä, toinen happoa. Kun nuo paholaisenmunat oli kätketty, happo syöpyi viikkojen mittaan metallin läpi ja laukaisi räjähteen. Yksi tuollainen pommi lennätti Bapaumen raatihuoneen ilmaan juuri, kun korkeimmat viranomaiset olivat kokoontuneet voitonjuhlaan.

Niin myös 2. komppania lähti asemasta 13. päivänä maaliskuuta ja jätti sen kahden ryhmäni haltuun. Yöllä Kirchhofniminen mies kuoli saatuaan osuman päähänsä. Huomionarvoista kylläkin, tuo onneton laukaus oli ainut, jonka vihollinen ampui useaan tuntiin.

Järjestin kaikkea mahdollista, jotta viholliselle syntyisi väärä käsitys vahvuudestamme. Siellä täällä lensi välillä lapiollinen multaa suojausten yli, ja ainut konekivääримme ampui sarjan milloin oikeasta, milloin vasemmasta siivestä. Siitä huolimatta tulituksemme kuulosti varsin mitättömältä, kun tähystäjät lensivät matalalta aseman yli tai vallitusosasto kulki vihollisen takamaastossa. Niinpä joka yö eri kohtiin hautamme edustalle ilmestyi partioita, jotka koettivat käydä piikkilangan kimppuun.

Viimeistä edellisenä päivänä olin vähällä kokea harmillisen lopun. Erään ilmapallontorjuntakanuunan suutari syöksyi alas valtavasta korkeudesta ja räjähti olkavarustuksessa, johon olin mitään aavistamatta nojannut. Paineaalto sinkosi minut suoraan vastapäiseen tunnelinaukkoon, jossa tokenin äärimmäisen äimistyneenä.

17. päivän aamuna huomasimme, että hyökkäys taisi olla lähellä. Etummaisesta, muutoin miehittämättömästä ja veden valtaamasta englantilaishaudasta kuului useiden saappaiden loiske. Vahvan osaston nauru ja huudot paljastivat, että nämä miehet olivat nauttineet runsaasti myös sisäistä kostuketta. Hämärät hahmot lähestyivät piikkilankaamme, ja heidät ajettiin laukauksin pakoon; yksi lyyhistyi vaikertaen ja jäi makaamaan. Asetin ryhmäni siilimäisesti erään yhteyshaudan suulle ja koetin parhaani mukaan pitää etumaaston valaistuna valoraketeilla, kun tykistö- ja miinatulitus äkillisesti alkoivat. Koska valkoiset loppuivat pian, ammuimme ilmaan todella kirjavan ilotulituksen. Kun kello viideltä koitti vetäytymisen hetki, räjäytimme vielä nopeasti korsuja hajalle käsikranaatein, sikäli kuin niitä ei ollut osin varustettu nerokkaasti asennetuilla helvetinkoneilla, joihin käytimme loput räjähteemme. Viimeisinä tunteina en enää uskaltanut koskea yhteenkään kirstuun, yhteenkään oveen enkä yhteenkään vesiämpäriin siitä pelosta, että lentäisin yhtäkkiä ilmaan.

Määrätyllä hetkellä partiot, osaksi jo käsikranaateilla taistellen, vetäytyivät Sommeen päin. Kun olimme viimeisinä kulkeneet alangon poikki, pioneerikommandot räjäyttivät sillat ilmaan. Meidän asemassamme riehui yhä rumputuli. Vasta muutaman tunnin kuluttua vihollisen ensimmäiset tiedusteluosastot ilmestyivät Sommeen. Vetäydyimme Siegfried-linjan taa, jota tuolloin vielä rakennettiin; pataljoona majoittui Saint-Quentinin kanavan varrella sijaitsevaan Lehaucourtin kylään. Asuin sotilaspalvelijani kanssa viehättävässä pikku talossa, jossa oli vielä runsaasti tavaraa kirstuissa ja kaapeissa. Kelpo Knigge ei suostutteluista huolimatta siirtänyt yösijaansa lämmitettyyn olohuoneeseen vaan halusi nuk-

kua kylmässä keittiössä — merkitsevä osoitus meille alasakseille ominaisesta pidättyvyydestä.

Ensimmäisenä rauhallisena iltana kutsuin ystäväni nauttimaan talonomistajalta jääneillä yrteillä maustettua glögiä, sillä partiokomennuksemme oli muiden tunnustusten ohessa tuonut meille kahden viikon loman.

Fresnoyn kylässä

Loma, jolle muutaman päivän kuluttua lähdin, ei tällä kertaa katkennut ennenaikaisesti. Päiväkirjastani löytyy lyhyt, paljonpuhuva merkintä: "Loma sujui varsin hyvin, ei tarvitse harmitella kuoleman jälkeen." 9. päivänä huhtikuuta 1917 palasin jälleen 2. komppaniaan, joka oli majoittunut Merignies'n kylään lähelle Douaita. Riemullista jälleennäkemistä häiritsi yllätyslähtö, joka kävi minulle varsin epämieluisaksi, koska minun oli johdettava taistelukuormasto Beaumontiin. Ratsastin sateessa ja lumituiskussa johtaen matelevaa autokolonnaa, kunnes kello yhdeltä yöllä saavutimme määränpäämme.

Kun miehet ja hevoset oli saatu mitenkuten suojaan, lähdin etsimään majapaikkaa itselleni, mutta pienimmätkin sopet oli jo varattu. Lopulta intendentinviraston työntekijä keksi tarjota oman vuoteensa minulle, koska hänen oli päivystettävä puhelimen ääressä. Kun heittäydyin vuoteelle saappaineni ja kannuksineni, hän kertoi minulle, että englantilaiset olivat vallanneet Baijerissa Vimyn ylänteen ja suuren maa-alueen. Kaikesta hänen vieraanvaraisuudestaan huolimatta oli pääteltävä, että hiljaisen tukialuekylän muuttuminen taisteluosastojen kohtauspaikaksi oli hänestä äärimmäisen epämieluisaa.

Seuraavana aamuna pataljoona marssi kohti kanuunanjyrinää aina Fresnoyn kylään saakka. Siellä minut komennettiin järjestämään tähystyspaikka. Etsin muutamien mies-

ten kanssa kylän länsireunalta pikku talon, jonka katon läpi annoin tehdä rintamalle suunnatun tähystysaukon. Asumuksen järjestimme kellariin, jota raivattaessa löysimme säkillisen perunoita mukavaksi täydennykseksi äärimmäisen niukkaan muonitukseemme. Niinpä Knigge keitti minulle joka ilta suolattuja kuoriperunoita. Lisäksi Gornick, joka piti kenttävartiota tyhjennetyssä Villerwalin kylässä, lähetti kiireessä unohtuneesta muonavarastosta toverilahjana muutaman pullon punaviiniä sekä suuren erän maksamakkaraa. Lähetin oitis saalispartion hakemaan näitä kalleuksia lastenvaunuilla ja muilla kulkupeleillä. Ikävä kyllä partio joutui kääntymään takaisin tyhjin käsin, sillä englantilaiset olivat jo edenneet kylän reunaan ja järjestäneet tiiviit ampumaketjut. Gornick kertoi minulle myöhemmin, että punaviinivaraston löydyttyä oli kylään, johon jo tulitettiin, muodostunut huoleton juomaseura, joka vain vaivoin saatiin hajotettua. Siitä lähtien tapasimme vastaavissa tilanteissa ampua koripullot ja vastaavat esineet pistoolilla hajalle.

14. päivänä huhtikuuta minut käskettiin järjestämään kylään viestikeskus. Käyttööni osoitettiin juoksu- ja polkupyöräsähettejä, puhelinkojeita, vilkkumerkkiasema ja maajohtolennätin, kirjekyyhkyjä ja valorakettivartioketju. Etsin illalla soveliaan kellarin, jossa oli tunneli, ja lähdin viimeistä kertaa vanhalle asunnolleni kylän länsireunaan. Päivä oli ollut työläs, ja palasin uupuneena. Yöllä luulin kuulleeni muutamia kumeita räjähdyksiä ja Kniggen huudon, mutta olin niin nukuksissa, että mutisin: "Ampukoot!", ja käänsin kylkeä, vaikka huoneessa leijui pölyä kuin kalkkimyllyssä. Seuraavana aamuna heräsin eversti von Oppenin sisarenpojan pikku Schultzin huutoon: "Herranen aika, ettekö Te tiedä,

että talonne on ammuttu raunioiksi?" Kun nousin ylös ja tarkastelin vahinkoja, jouduin toteamaan, että raskas kranaatti oli räjähtänyt katolla ja repinyt kaikki huoneet tähystyskorokkeen alapuolella. Jos sytytin olisi ollut hiukankin hitaammin viritetty, meidät olisi saanut "kaapia lusikalla ja haudata kenttäpakissa", kuten rintamalla kauniisti sanottiin. Schultz kertoi, että nähdessään tuhoutuneen talon oli hänen lähettinsä virkkanut: "Tuolla vielä eilen yksi luutnantti asusteli; mennäänpäs katsomaan, asuuko enää." Knigge oli aivan poissa tolaltaan uskomattoman sikeän uneni takia.

Aamupäivällä siirryimme uuteen kellariimme. Matkalla kirkontorni luhistui ja rauniot melkein hautasivat meidät, kun pioneeri räjäytti ne ilmaan enempiä siekailematta vaikeuttaakseen vihollistykistön tulta. Eräässä naapurikylässä oli jopa unohdettu ilmoittaa kaksimiehiselle vartiolle, joka tähysti räjäytettävän tornin luukusta. Kuin ihmeen kaupalla miehet saatiin vahingoittumattomina esiin hirsien keskeltä. Tuon aamupäivän kuluessa lähiseudulla räjäytettiin toistakymmentä kirkontornia maan tasalle.

Asetuimme tilavaan kellariimme oikein mukavasti raahattuamme sinne huonekaluja linnasta ja mökeistä sikäli kuin onnistuimme niitä löytämään. Mikä ei miellyttänyt, joutui polttopuuksi.

Näiden päivien aikana yläpuolellamme käytiin sarja ankaria ilmataisteluja. Ne päättyivät lähes tyystin englantilaisten häviöön, koska taistelulaivue Richthofen kaarteli seudun yllä. Usein viisi kuusi lentokonetta pakotettiin peräkkäin maahan tai ammuttiin liekehtivinä alas. Kerran näimme lentäjän sinkoutuvan pitkässä kaaressa koneestaan ja syöksyvän maahan mustana pisteenä koneensa ulkopuolella. Tuijottelussa oli

tosin vaaransa; eräs 4. komppanian mies haavoittui kuolettavasti kaulaansa osuneesta sirpaleesta.

18. päivänä huhtikuuta vierailin 2. komppanian luona asemassa, joka sijaitsi Arleux'n kylän ympärille kietoutuneessa rintamankaarroksessa. Boje kertoi, että haavoittuneita oli tullut toistaiseksi vain yksi, sillä englantilaisten pedanttisen tulituksen vuoksi kyseinen lohko ehdittiin aina tyhjentää.

Toivotettuani hänelle kaikkea hyvää lähdin juosten, koska raskaita kranaatteja iskeytyi kylään kaiken aikaa. Kolmensadan metrin päässä Arleux'n takana pysähdyin katselemaan korkealle kohoavia räjähdyspilviä, jotka olivat punaisia tai mustia sen mukaan, murskattiinko tiilimuureja vai myllättiinkö puutarhamultaa. Seassa näkyi räjähtelevien srapnellien hempeää valkoista. Kun joukko kranaatteja varisi Arleux'n ja Fresnoyn yhdistävälle kapealle polulle, luovuin enemmästä tunnelmoinnista ja lähdin kiireesti kentältä, jotta en "korjautuisi kuoleman mukaan", kuten 2. komppaniassa tuohon aikaan yleisesti ammattikielellä todettiin.

Tein kohtalaisen usein tuollaisia kävelyretkiä, jotka joskus ulottuivat Henin-Liétardin pikkukaupunkiin saakka, koska kahden ensimmäisen viikon aikana ei suuresta henkilökunnasta huolimatta tullut ainoatakaan viestiä toimitettavaksi.

Huhtikuun 20. päivästä alkaen Fresnoy joutui laivatykkien tulitukseen, ja kranaatit ujelsivat pirullisesti vonkuen. Jokaisen osuman jälkeen kylä oli valtavan sienen muodossa leviävän punaruskean pikriinipilven peitossa. Jo suutarit aiheuttivat pienen maanjäristyksen. Eräs 9. komppanian sotilas, joka joutui linnanpihalla sellaisen ammuksen yllättämäksi, sinkoutui korkealle puiston puiden yli ja mursi alas tullessaan kaikki luunsa.

Eräänä iltana ajoin polkupyörällä kukkulalta kylään, kun näin tutun punaruskean pilven nousevan. Nousin pyörän selästä ja asetuin pellolle odottamaan tulituksen päättymistä kaikessa rauhassa. Suunnilleen kolmen sekunnin kuluttua jokaisesta osumasta kuului valtava räjähdys, jota säesti moniääninen piipitys ja viserrys, kuin suuri lintuparvi lentäisi kohti. Sitten sadat sirpaleet pöllyttivät ympärillä kuivaa peltomaata. Sama näytelmä toistui monta kertaa, ja joka kerran odotin puoliksi kiusallisen, puoliksi kihelmöivän uteliaisuuden vallassa sirpaleiden melko hidasta saapumista.

Iltapäivisin kylää tulitettiin erikaliiberisin tykein. Vaarasta huolimatta saatoin tuskin poistua taloni kattoikkunan äärestä, sillä oli jännittävää katsella, kuinka yksittäiset osastot ja lähetit ylittivät maalialueen nopeasti ja välillä maahan heittäytyen, samalla kun maa pöllysi heidän oikealla tai vasemmalla puolellaan. Kun näin kurkki kohtalon kortteja, oma turvallisuus unohtui helposti.

Kun erään tuollaisen tulikokeen jälkeen — sillä sellaisista todellakin oli kysymys — lähdin kylään, sortui vielä yksi kellari. Kaivoimme savuavasta onkalosta kolme vainajaa. Sisäänkäynnin vieressä makasi vainaja mahallaan univormu riekaleina; pää oli repeytynyt irti ja veri valunut lammikoksi. Kun lääkintämies käänsi hänet ympäri kerätäkseen arvoesineet, näin kuin painajaisunessa, miten käsivarrentyngässä törrötti pelkkä peukalo.

Päivä päivältä tykistötuli muuttui kiivaammaksi, eikä hyökkäyksen lähestymisestä ollut enää epäilystäkään. 27. päivänä sain keskiyöllä kaukopuhelun: "67 alkaen 5 epp.", mikä meidän koodiavaimemme mukaan tarkoitti: "Korotettu hälytysvalmius alkaen kello viisi aamulla."

Asetuin siis heti levolle, jotta olisin virkeä ponnistelujen alkaessa. Juuri kun olin nukahtanut, kranaatti iskeytyi taloon, kaatoi kellarinportaiden seinämän ja romahdutti muurin kellariin. Ponnahdimme pystyyn ja kiiruhdimme tunneliin.

Kun kyyhötimme ärtyneinä ja väsyneinä rappusilla kynttilänvalossa, valomerkinantoryhmämme johtaja, jonka asema sekä kaksi arvokasta merkkilamppua olivat iltapäivällä särkyneet, ryntäsi paikalle ja ilmoitti: "Herra luutnantti, talon numero 11 kellari sai täysosuman, miehiä on vielä raunioissa!" Koska minulla oli kaksi polkupyörälähettiä ja kolme puhelinyhteysmiestä nukkumassa siellä, kiiruhdin apuun muutaman miehen kanssa.

Paikan päällä tunnelissa oli korpraali ja haavoittunut mies, ja sain seuraavan selostuksen: Kun ensimmäiset ammukset osuivat huolestuttavan lähelle, päätti neljä viidestä asukkaasta siirtyä käytävään. Yksi juoksi heti alas ja yksi jäi rauhassa vuoteelleen makaamaan, kun muut kiskoivat ensin saappaat jalkaan. Varovaisin ja välinpitämättömin selvisivät, niin kuin sodassa usein tapahtuu. Toinen selvisi tyystin vammoitta, ja nukkuja sai sirpaleen reiteensä. Kellarinseinän läpi lentänyt ja vastakkaisessa nurkassa räjähtänyt kranaatti repi muut kolme.

Selostuksen jälkeen sytytin savukkeen ja astuin savuntäyteiseen kellariin, jonka keskellä lojui synkeä kasa olkisäkkejä, särkyneitä vuoteita ja huonekalujen kappaleita melkein laipioon saakka. Asetettuamme muutamia valaisimia muurinliitoksiin ryhdyimme murheelliseen työhön. Tartuimme rojun seassa sojottaviin raajoihin ja kiskoimme ruumiit esiin. Yhdeltä oli lähtenyt pää irti, ja kaula törrötti ruumiissa kuin iso verinen sieni. Toisen käsivarrentyngästä pilkotti luu, ja

asepuku oli tahriutunut vereen suuresta rintahaavasta. Kolmannen sisälmykset pursuivat repeytyneestä ruumiista. Kun kiskoimme häntä esiin, pirstoutunut lauta tunkeutui inhottavalla äänellä kauheaan haavaan. Toinen lähetti huomautti siitä, ja Knigge käski häntä vaikenemaan sanoen: "Olepa hiljaa, nyt ei mutinat auta!"

Luetteloin arvoesineet, joita heiltä löytyi. Se oli kammottavaa puuhaa. Kynttilät lepattivat punertavina tiheässä pölyssä, kun miehet ojensivat minulle lompakoita ja hopeaesineitä kuin salakähmäiset rikostoverit. Vainajien kasvoille oli varissut hienoa keltaista tiilipölyä, ja kasvot muistuttivat jäykkiä vahanaamioita. Peittelimme heidät ja kiiruhdimme ulos kellarista käärittyämme haavoittuneen telttakankaaseen. Totellen stoalaista neuvoa: "Hammasta purren, toverit!", raahasimme hänet villin srapnellitulituksen läpi lääkintäkorsuun.

Palattuani majapaikkaani saatoin itseni ensin tasapainoon kirsikkalikööorillä. Pian jouduimme jälleen ankaraan tulitukseen ja kokoonnuimme kiireesti tunneliin, jossa vastikään näkemämme esimerkki tykistön kellarituhoista näkyi vielä selvänä silmissämme.

Kello 5.14 tulitus kiihtyi muutamassa sekunnissa ennenkuulumattoman ankaraksi. Tiedustelupalvelumme oli siis ennustanut tapahtumat hyvin. Tunneli huojui ja vapisi kuin laiva myrskyävällä merellä; ympärillä muurit rytisivät ja naapuritalot sortuivat osumien voimasta.

Kello seitsemän sain vilkkusanoman prikaatilta 2. pataljoonalle: "Prikaati haluaa viipymättä tilanneselvityksen." Tunnin kuluttua henkihieveriin nääntynyt lähetti toi minulle viestin takaisin: "Vihollinen miehittänyt Arleux'n kylän sekä vari-

kon. Lähetetty 8. komppania vastaiskuun, toistaiseksi ei tietoja. Rocholl, kapteeni."

Tämä oli ainoa mutta sitäkin tärkeämpi viesti, jonka välitin suurella laitteellani kolmen Fresnoyn-viikkoni aikana. Nyt siellä, missä toimintani merkitsi eniten, oli tykistö saattanut melkein kaikki laitteet käyttökelvottomiksi. Itse istuin tulipeitteen alla kuin hiiri kiikissä. Tämän viestiaseman rakentaminen oli siis epätarkoituksenmukaista: se oli ylikeskitetty.

Tuo yllättävä tiedonanto sai minut ymmärtämään, miksi jo jonkin aikaa melkoisen läheltä ammutut jalkaväenlaukaukset olivat ropisseet muureihin.

Tuskin olimme päässeet perille rykmentin suurista menetyksistä, kun tykistötuli alkoi uudella raivolla. Knigge seisoi yksinään vielä tunnelin ylimmillä portailla, kun ukkosenjyrähdys ilmoitti, että englantilaiset olivat vihdoin onnistuneet ampumaan kellariimme. Kelpo Knigge sai järeän kivenlohkareen selkäänsä, mutta ei vahingoittunut muuten. Ylhäällä kaikki oli pirstana. Päivänvalo häämötti enää kahden käytävänsuulle rutistuneen polkupyörän läpi. Vetäydyimme melko hiljaisina alimmille askelmille, samalla kun jatkuvat kumeat tärähdykset ja kivien kolina saivat meidät vakuuttumaan suojapaikkamme turvattomuudesta.

Kuin ihmeen kaupalla puhelinkojeessa oli yhä virta; esitin tilanteemme divisioonan tiedotusosaston päällikölle, ja hän käski minun vetäytyä miehineni läheiseen lääkintätunneliin.

Pakkasimme siis välttämättömät tavarat ja valmistauduimme poistumaan tunnelista toisen, vielä käyttökelpoisen uloskäynnin kautta. Vaikka en säästellyt käskyjä enkä uhkauksia, puhelinkomppanian kokemattomat miehet epäröivät

lähteä tunnelin suojista tulituksen keskelle niin kauan, että toinenkin uloskäynti sortui kranaatin räjähtäessä. Onneksi keneenkään ei osunut; vain pieni koiramme ulvoi surkeasti ja katosi pian sen jälkeen.

Kiskoimme sivuun polkupyörät, jotka tukkivat kellarin sisäänkäynnin, konttasimme rauniokasan yli ja pääsimme muurinaukosta ulkoilmaan. Emme jääneet tarkastelemaan paikkakunnan hämmentävää muodonmuutosta vaan juoksimme kylän portille. Tuskin viimeinen mies oli päässyt pihaportista, kun mahtava osuma antoi talolle armoniskun.

Kylänreunan ja lääkintätunnelin välisessä maastossa oli yhtenäinen sulkutuli. Kevyet ja raskaat kranaatit, joissa oli isku-, poltto- ja aikasytyttimet, suutarit, liekinheittopommit ja srapnellit muodostivat silmiä ja korvia huumaavan sekasorron. Niiden välissä apujoukot pyrkivät eturintamaan kiertäen kylän noidankattilaa oikealta ja vasemmalta.

Fresnoyssa torninkorkuinen maapatsas seurasi toistaan, jokainen sekunti tahtoi ylittää edellisen. Kuin taikaiskusta talo toisensa jälkeen katosi maan nielemänä; muurit murtuivat, päädyt sortuivat ja alastomat parrurakennelmat sinkoutuivat ilman halki hajottaen naapuritalojen katot. Sirpalepilvet tanssivat valkeiden höyrypilvien yllä. Silmät ja korvat seurasivat tuhomylläkkää kuin lumottuina.

Vietimme vielä kaksi päivää lääkintätunnelin piinaavassa ahtaudessa, sillä miesteni lisäksi sinne tulivat vielä kaksi pataljoonan esikuntaa, vaihtokommandot ja vääjäämättömästi harhautuneet. Sisäänkäyntien vilkas liikenne, joka kuhisi kuin mehiläispesä, ei tietenkään jäänyt huomaamatta. Pian ohi kulkevalta peltotieltä alettiin ampua minuutin välein tarkasti kranaatteja, jotka vaativat lukuisia uhreja. Pian lääkintämie-

hiä huudettiin jatkuvasti. Menetin epämieluisassa tulituksessa neljä polkupyörää, jotka olimme asettaneet tunnelinsuun vierustalle. Ne sinkoutuivat taivaan tuuliin merkillisesti vääntyneinä.

Sisäänkäynnin edustalla makasi jäykkänä ja liikkumattomana, telttakankaaseen käärittynä, suuret luusankalasit vielä kasvoillaan, 8. komppanian päällikkö luutnantti Lumière, jonka hänen miehensä olivat kantaneet tänne. Hän oli saanut luodin suuhunsa. Hänen nuorempi veljensä kaatui muutamaa kuukautta myöhemmin samanlaisesta osumasta.

30. päivänä huhtikuuta seuraajani 25. rykmentistä tuli vaihtoon, ja me lähdimme Flersiin, 1. pataljoonan kokoontumispaikkaan. Jätimme pahoin vaurioituneen Chezbontempsin kalkkitehtaan vasemmalle taaksemme ja laahustimme ylen tyytyväisinä lämpimässä iltapäivässä peltotietä Beaumontiin. Silmät nauttivat jälleen maan kauneudesta ja iloitsivat siitä, että oli päästy tunneliloukon kestämättömästä ahtaudesta. Keuhkot huumaantuivat lenseästä kevätilmasta. Kun kanuunanjyrinä jäi selän taa, uskalsimme sanoa:

Tämän päivän Herra, Luoja maailman,
antoi työhön sulompaan kuin taisteluun.

Flersissä minulle osoitetun majapaikan oli miehittänyt muutama tukialueen ylikersantti, jotka kieltäytyivät tekemästä tilaa sillä verukkeella, että heidän oli vartioitava huonetta erään paroni N:n puolesta, mutta he eivät osanneet varautua uupuneen ja ärtyneen rintamasotilaan pahaan sisuun. Annoin kursailematta saattajieni murtaa oven, ja lyhyen käsikähmän jälkeen, jota talon asukkaat kiiruhtivat kauhistuneina katsomaan

yöpaidoissaan, herrat lensivät portaita alas. Knigge meni kohteliaisuudessaan jopa niin pitkälle, että viskasi heidän pitkät saappaansa perään. Hyökkäystaistelun jälkeen kiipesin valmiiksi lämmitettyyn vuoteeseen ja tarjosin puolet ystävälleni Kiusille, joka vielä harhaili ympäriinsä vailla majapaikkaa. Yöuni pitkään kaivatun kalusteen sylissä teki niin hyvää, että aamulla heräsimme virkeämpinä kuin konsanaan.

Koska 1. pataljoona oli menettänyt viime päivien taisteluissa vain muutamia miehiä, oli tunnelma varsin hilpeä marssiessamme Douain rautatieasemalle. Määränpäämme oli Séraincin kylä, jossa lepäisimme muutaman päivän. Saimme hyvät majapaikat ystävällisten paikallisten luota, ja jo ensimmäisenä iltana monista taloista kaikui toverien jälleennäkemisjuhlien iloinen häly.

Nuo onnekasta taistelua seuraavat juomauhrit kuuluvat vanhojen soturien rakkaimpiin muistoihin. Jos tusinasta kaatui kymmenen, viimeiset kaksi tapasivat varmasti ensimmäisenä vapaailtana kolpakon ääressä, joivat hiljaa vainajien muistoksi ja muistelivat hilpeästi yhteisiä kokemuksia. Näissä miehissä sykki elävänä piirre, jota sodan karuus korosti ja silti henkevöitti: aimo ilo vaaran koittaessa, urhoollinen voitontahto. Neljän vuoden kuluessa tulessa puhdistui yhä puhtaampi, yhä pelottomampi soturikaarti.

Seuraavana aamuna Knigge ilmaantui luokseni ja luki minulle ääneen käskyjä. Niistä minulle valkeni puoleenpäivään mennessä, että minun olisi otettava 4. komppania johtooni. Syksyllä 1914 siitä oli kaatunut Reimsin edustalla alasaksilainen runoilija Hermann Löns melkein viisikymmenvuotiaana vapaaehtoismiehenä.

Intialaisia vastaan

6. päivänä toukokuuta 1917 marssimme jälleen kohti tuttua Brancourtia, ja seuraavana päivänä kuljimme Montbréhainin, Ramicourtin ja Joncourtin kautta Siegfried-linjaan, josta olimme muutamia kuukausia sitten lähteneet.

Ensimmäinen ilta oli myrskyisä. Ankarat raekuurot piiskasivat tulvivaa maastoa. Pian kuitenkin sarja kauniita lämpimiä päiviä hyvitteli meitä uudessa asemapaikassamme. Nautin suurenmoisista maisemista täysin siemauksin huolehtimatta srapnellien valkeista savupalloista ja kranaattien räjähdyskeiloista. Joka kevät alkoi uusi taisteluvuosi; suurhyökkäyksen enteet kuuluivat siihen yhtä olennaisesti kuin kevätesikot ja luonnon vehreys.

Lohkomme muodosti puolikuun muotoisen ulokkeen, joka kulki Saint-Quentinin kanavan editse, taustallaan kuuluisa Siegfried-linja. Minulle jäi arvoitukseksi, miksi meidän täytyi kyyhöttää ahtaissa, keskeneräisissä liituhaudoissa, kun takanamme oli jättimäisen vahva vallitus.

Etulinja kiemurteli pienten puuryhmien varjostamassa niittymaastossa, joka loisti varhaiskevään hennoissa väreissä. Hautojen edustalla ja taustalla saattoi liikkua pelotta, sillä lukuisat, kauas eteen työnnetyt kenttävartiot turvasivat asemaa. Asemat olivat piikkinä vihollisen lihassa, eikä usean viikon aikana ollut ainuttakaan yötä, jolloin se ei olisi juonin

tai väkivalloin koettanut jostain kohden karkottaa niiden pieniä miehistöjä.

Ensimmäinen asemajaksomme sujui kuitenkin mukavan rauhallisesti. Säät olivat niin kauniit, että nukuimme yöt ruohikossa. 14. päivänä toukokuuta 8. komppania tuli vaihtoon, ja jättäen palavan Saint-Quentinin oikealle puolellemme lähdimme lepopaikkaamme Montbréhainin isoon kylään, joka oli toistaiseksi kärsinyt sodasta vähän ja tarjosi oikein mukavan majoituksen. 20. päivänä miehitimme reservikomppaniana Siegfried-aseman. Nautimme kesän raikkaudesta; päivisin istuimme vallitukseen rakennetuilla lukuisilla kuisteilla tai uimme ja soutelimme kanavassa. Tuona aikana luin ruohikossa loikoillen suureksi nautinnokseni Arioston koko tuotannon.

Tuollaisten malliasemien varjopuolena ovat esimiesten tiheät vierailut, jotka jo taisteluhaudoissa häiritsevät leppoisuutta melkoisesti. Joka tapauksessa vasemmassa, Bellenglisen kylään rajoittuvassa ja jo tuntuvasti "naarmutetussa" sivustassani ei voinut valittaa tykkitulen puutteesta. Heti ensimmäisenä päivänä eräs miehistäni sai srapnellinpiikin oikeaan pakaraansa. Kun kiiruhdin uutisen saatuani onnettomuuspaikalle, mies istui jo melko tyytyväisenä vasemmalla kankullaan odottaen lääkintämiestä, joi kahvia ja ahmi kyytipojaksi valtavaa hilloleipää.

25. päivänä vapautimme vaihdossa 12. komppanian Rique-val-Fermessä. Tämä tila, joka oli ollut suuri herraskartano, majoitti kulloinkin yhtä neljästä asemakomppaniasta. Sieltä käsin miehitimme ryhmittäin kolmea takamaastoon siroteltua konekivääripesäkettä. Nämä šakkilautamaisesti aseman taakse ryhmitellyt tukipisteet edustivat joustavan puolustuksen ensi kokeiluja.

Herraskartano sijaitsi korkeintaan tuhannenviidensadan metrin päässä etulinjan takana; silti umpeenkasvaneen puiston ympäröimät rakennukset olivat vielä täysin vahingoittumattomia. Kunhan tunnelit oli saatu rakennettua, rakennuksissa myös asuttiin tiiviisti. Puiston punakukkaiset orapihlajakäytävät ja miellyttävä ympäristö tarjosivat rintaman läheisyydestä huolimatta aavistuksen hilpeän nautinnollisesta maalaiselosta, jonka ranskalaiset niin hyvin tuntevat. Makuuhuoneeseeni oli pesiytynyt pääskypari, joka heti aamun varhaisimpina hetkinä alkoi kohinalla ruokkia kyltymätöntä jälkikasvuaan.

Iltaisin otin kävelykeppini nurkasta ja kuljeskelin kapeita peltoteitä, jotka kiemurtelivat kukkuloiden lomassa. Pilaantuneilla pelloilla kasvoi kukkia, jotka tuoksuivat yhä voimakkaammin ja villimmin. Välillä matkan varrella oli yksinäisiä puita, joiden varjossa maamies lienee levähtänyt rauhan aikana; ne olivat valkoisten, ruusun- tai tummanpunaisten kukkien peitossa, taianomaisia ilmestyksiä keskellä autiutta. Sota oli sävyttänyt tätä maisemakuvaa sankarillisesti ja alakuloisesti tuhoamatta sen ihanuutta; kukkain runsaus vaikutti huumaavammalta ja loistavammalta kuin tavallisesti.

Tuollaisen luonnon keskellä tuntuu helpommalta lähteä taisteluun kuin kylmässä ja kuolleessa talvimaastossa. Täällä yksinkertainenkin sydän aavistaa, että hänen elämänsä on syvään juurtunut eikä kuolema merkitse loppua.

30. päivänä toukokuuta tämä idylli oli osaltani mennyttä, sillä sairaalasta päässyt luutnantti Vogeley palasi 4. komppanian johtoon. Palasin takaisin 2. komppaniaan etulinjaan.

Osastomme oli roomalaistiestä niin kutsuttuun tykistöhautaan saakka kahden joukkueen miehittämä; komppanianpäällikkö oli 3. joukkueen kanssa pienen rinteen takana

suunnilleen parinsadan askelen päässä. Siellä kohosi myös piskuinen lautavaja, jota asutin yhdessä Kiusin kanssa luottaen englantilaistykistön hutilointiin. Yksi seinä oli kiinni pienessä, ampumasuuntaan kulkevassa rinteessä, kolme muuta tarjosivat sivustansa viholliselle. Joka päivä, kun aamutervehdys saapui kovalla kiireellä, saattoi kuulla suunnilleen seuraavanlaisen vuoropuhelun, joka virisi ylemmän ja alemman laverin välille:

"Kuule, Ernst!"

"Hm?"

"Taitavat ampua!"

"No, maataan nyt vielä vähäsen; ne taisivat olla viimeiset."

Neljännestunnin kuluttua:

"Kuule, Oskar!"

"No?"

"Tänään ei kai lopu ollenkaan; srapnellinkuula taisi juuri lentää seinän läpi. Olisi varmaan parempi nousta. Naapurin tykistötähystäjä livisti jo ajat sitten!"

Saappaat olimme aina kevytmielisesti riisuneet. Kun saimme itsemme valmiiksi, olivat yleensä englantilaisetkin jo lopettaneet, ja saatoimme istuutua tyytyväisinä naurettavan pienen pöydän ääreen, juoda kuumuudessa hapantunutta kahvia ja sytyttää aamusavukkeet. Iltapäivisin otettiin oven edustalla telttakankaan päällä aurinkoa englantilaistykistön pilkaksi.

Muutoin vajamme oli erinomaisen rattoisa. Kun suloisen joutilaana lojui laverilla, valtavat kastemadot kiemurtelivat maaseinustalla ja häirittyinä ampaisivat käsittämättömän nopeasti koloihinsa. Äreä maamyyrä tuli silloin tällöin pesästään nuuskimaan ja osaltaan tuntuvasti piristi kiireetöntä päivälepoamme.

12. päivänä kesäkuuta minun oli miehitettävä kahdenkymmenen miehen kanssa komppanian lohkoon kuuluva kenttävartio. Myöhään illalla lähdimme asemasta ja kuljimme lauhassa ilmassa kinttupolkua, joka kiemurteli kumpumaastossa. Hämärä oli edennyt jo niin pitkälle, että villiintyneillä pelloilla kaaliunikot ja kirkkaanvihreä ruoho sulautuivat yhdeksi tummaksi värisävyksi. Heikentyvässä valossa alkoi erottua yhä selvemmin lemmikkivärini, hyvin tumma punainen, joka vaikuttaa samanaikaisesti sekä hurjalta että alakuloiselta.

Laahustimme ääneti eteenpäin jokainen ajatuksissaan, kivääri olalla yli kukkaismaton, ja saavuimme määränpäähämme kahdenkymmenen minuutin kuluttua. Tunnussanat ja vartiot vaihdettiin kuiskaten, vartiomiehet asettuivat hiljaa paikoilleen, ja vapautettu miehistö katosi pimeyteen.

Kenttävartio oli pienen jyrkänteen alla, johon oli hätäisesti kaivettu joukko poteroita. Taempana villiintynyt metsänryteikkö jatkui yöhön; ryteikön ja rinteen välissä oli noin sata metriä leveä niittykaistale. Edustalla ja oikealla laidalla kohosi kaksi kukkulaa, joilla englantilaisten linja kulki. Toisella kukkulalla sijaitsi raunioita, joilla oli lupaava nimi "Taivaaseenastumisen kartano". Kukkuloiden välistä kulki solatie vihollisen luo.

Lähtiessäni vartiopaikalta kohtasin yliväpeli Hackmannin ja muutamia 7. komppanian miehiä; he olivat valmistautuneet partiointiretkelle. Vaikka en oikeastaan olisi saanut poistua kenttävartiosta, lähdin heidän mukaansa sivustakatsojaksi.

Ylitimme kaksi piikkilankasulutetta käyttämällä keksimääni etenemismenetelmää ja pääsimme poikkeuksellisesti kohtaamatta ainuttakaan vartiota mäen toiselle puolelle, missä kuulimme englantilaisten valmistavan vallituksia oikealla ja vasem-

malla. Myöhemmin minulle selvisi, että vihollinen oli vetänyt vartionsa taakse, jotta nämä eivät joutuisi kärsimään, kun kenttävartiotamme vastaan tehtäisiin tulihyökkäys, josta kerron kohta.

Mainitsemani etenemistapa oli sellainen, että maastossa, jossa milloin tahansa saattaisi törmätä viholliseen, annoin partionjäsenten ryömiä vuorotellen kärjessä. Niinpä kaiken aikaa vain yksi mies, jonka kohtalo tahtoisi valita, oli vaarassa joutua vaanivan kivääriampujan tulittamaksi. Samalla toiset olisivat koossa hänen takanaan valmiina puuttumaan peliin. En jättäytynyt tuon palveluksen ulkopuolelle, vaikka minun ei olisi pitänyt olla koko partiossa; mutta sodassa eivät ratkaise yksinomaan taktiset seikat.

Hiiviskelimme usean vallitusryhmän ympärillä, mutta valitettavasti ne olivat paksujen esteiden takana. Omintakeinen kersanttimme ehdotti, että hän ilmoittautuisi loikkariksi ja neuvottelisi niin kauan kunnes olisimme päässeet ensimmäisten vihollisvartioiden ohi, mutta hylkäsimme ehdotuksen nopean neuvottelun jälkeen ja hiivimme takaisin kenttävartioomme.

Tuollaiset huviretket vaikuttavat kiihdyttävästi; veri kiertää nopeammin ja ajatukset tulvehtivat. Päätin viettää leudon yön haaveillen ja järjestin jyrkänteen päälle korkeaan ruohoon pesän, jonka vuorasin manttelillani. Sitten sytytin piippuni niin hyvin piiloutuneena kuin mahdollista ja heittäydyin kuvitelmien huomaan.

Kauneimpien pilvilinnojen keskellä säikähdin kovasti merkillistä kahinaa, joka kuului metsiköstä ja niityltä. Vihollisen edessä aistit ovat aina valppaina, ja merkillistä on, että tuollaisina hetkinä voi aivan tavanomaisista äänistä oitis tietää: Nyt on jotain hullusti!

Heti sen jälkeen lähin vartiomies ryntäsi luokseni: ”Herra luutnantti, juuri nyt seitsemänkymmentä englantilaista etenee metsänreunaa kohti!”

Hiukan kummastelin tarkkaa lukumäärää, mutta kätkeydyin joka tapauksessa neljän lähistöllä maanneen jalkaväensotilaan kanssa jyrkänteen päälle korkeaan ruohoon havainnoimaan tapahtumien kehittymistä. Muutaman sekunnin kuluttua näin yhden ryhmän hiipivän niityn poikki. Samalla kun mieheni tähtäsivät sitä kivääreillään, huusin hiljaa: ”Kuka siellä?” Vastassa oli alikersantti Teilengerdes, ansioitunut sotakonkari 2. komppaniasta, kokoamassa hermostunutta ryhmäänsä.

Muutkin ryhmät kiiruhtivat nopeasti ohi. Muodostin ampumaketjun, jonka sivustat nojasivat jyrkänteeseen ja metsikköön. Minuutin kuluessa miehet olivat kiinnittäneet pistimensä. Ei haittaisi, jos tuota suuntaa pidettäisiin silmällä; sellaisissa tilanteissa mikään turhantarkkuus ei ole liikaa. Kun aioin nuhdella erästä miestä, joka seisoi vähän syrjempänä, sain vastaukseksi: ”Olen paarinkantaja.” Hän osasi ohjesäännöt ulkoa. Rauhoittuneena käskin lähteä etenemään.

Kun kuljimme niittykaistaleen poikki, päidemme yli lensi srapnellikuularyöppy. Tuolla tavoin vihollinen sulki meidät pussiin katkaistakseen yhteytemme. Siirryimme vaistomaisesti juoksumarssiin, jotta pääsisimme kukkulalta katsoen kuolleeseen kulmaan.

Yhtäkkiä edestäni ruohikosta kohosi tumma varjo. Tempasin käsikranaatin ja heitin karjaisten kohti hahmoa. Kauhukseni tunnistin räjähdyksen välähtäessä alikersantti Teilengerdesin, joka oli juossut huomaamattani edellemme ja kompastunut piikkilankaan. Onneksi hän selvisi vammoitta.

Samanaikaisesti viereltämme kuului englantilaisten käsikranaattien terävämpiä räjähdyksiä ja srapnellitulitus muuttui epämiellyttävän tiiviiksi.

Ampumaketju repeytyi ja hupeni jyrkänteen puolella, missä tulitus oli kiivaampaa, samalla kun minä pysyin paikallani yhdessä Teilengerdesin ja kolmen uskollisen miehen kanssa. Yhtäkkiä eräs heistä tönäisi minua: "Englantilaiset!"

Kuin unikuvana silmiini painui tupruavien kipinöiden valaisemalle niitylle polvistuneiden hahmojen kaksoisrivistö, kun he nousivat etenemään. Näin selvästi upseerin hahmon, joka antoi oikealla sivustalla lähtökäskyn. Ystävät ja viholliset olivat kuin lamaantuneet kohdatessaan äkkiä ja odottamatta. Sitten livistimme tiehemme — muuta emme voineet — herpaantuneen vihollisen ampumatta meitä.

Juoksimme täyttä vauhtia jyrkänteelle. Vaikka kompastuin ja lensin nurin korkeaan piikkilankaan, joka oli vedetty häijysti ruohon keskelle, pääsin onnekkaasti perille ja järjestin sieltä löytyneet levottomat mieheni kiireesti ampumaketjuksi kyynärpäätuntumaan.

Tilanteemme oli nyt sellainen, että olimme tulikatteen alla kuin ahtaassa kopassa. Kaikesta päättäen pikku hyökkäyksemme oli saanut liikekannalle koko osaston, jonka oli määrä raivata meidät tieltä. Olimme jyrkänteen alla peltotiellä, jota oli ajettu jonkin verran. Pyörien jättämät matalat ajourat riittivät sentään suojaamaan meitä mitenkuten kiväärinluodeilta, sillä vaaranpaikassa ihminen painautuu maahan tiiviisti kuin emon syliin. Tähtäsimme kivääreillä metsikköön, ja englantilaisten linjat olivat takanamme. Tilanne huolestutti minua enemmän kuin kaikki, mitä metsässä tapahtui; siksi tapahtumien edetessä lähetin välillä tähystäjän jyrkänteelle.

Yhtäkkiä tulitus vaikeni; jouduimme valmistautumaan hyökkäykseen. Tuskin korva oli ehtinyt tottua yllättävään hiljaisuuteen, kun metsän alakasvuston läpi liikkui moninkertainen rapina ja kahina.

"Seis! Kuka siellä? Tunnussana!?"

Mylvimme varmaankin viisi minuuttia ja huusimme myös ensimmäisen pataljoonan vanhaa tunnuslausetta "Ryhtikierros", jonka kaikki hannoverilaiset tietävät tarkoittavan viinaa ja olutta; silloin vastaukseksi kajahti vain sekavaa huutoa. Lopulta päätin antaa tulikäskyn, vaikka jotkut väittivät kuulleensa saksalaisia sanoja. Kaksikymmentä kivääriäni lennättivät ammuksensa metsikköön, lukot rasahtivat, ja pian kuulimme tiheiköstä haavoittuneiden valitusta. Tunsin silloin hienoista epävarmuutta, sillä ei ollut mahdotonta, että olisimme tulittaneet luoksemme kiiruhtaneita apujoukkoja.

Sitten rauhoituin, kuin meitä vastaan välähti yksittäin keltaisia pikkuliekkejä, jotka sammuivat nopeasti. Yksi mies sai osuman olkaansa, mutta paarinkantaja huolehti hänestä.

"Tuli seis!"

Käsky kulki hitaasti eteenpäin, ja tuli lakkasi. Toiminta oli helpottanut jännitystä.

Uudelleen huudettiin tunnussanaa. Kaavin kokoon sen mitä englantia osasin ja huusin muutamia suostuttelevia kehotuksia: "Come here, you are prisoners, hands up!"*

Vastaukseksi moniäänistä huutoa, joka miestemme mielestä kuulosti samalta kuin "Kosto, kosto!" Yksinäinen kivääri-mies ilmestyi metsänreunasta ja lähti suuntaamme. Yksi mies teki virheen ja huusi hänelle: "Tunnussana!", jolloin hän jäi empien seisomaan ja kääntyi takaisin. Ilmeisestikin tähystäjä.

* Tulkaa tänne, olette vankeja, kädet ylös!

”Ampukaa nurin!”

Tusina laukauksia: hahmo lyyhistyi kasaan ja liukui korkeaan ruohikkoon.

Välinäytös täytti meidät tyytyväisyydellä. Metsänreunasta kuului jälleen merkillistä hälinää; kuulosti siltä, kuin viholliset rohkaisisivat toinen toistaan lähtemään salaperäistä puolustautujaa vastaan.

Äärimmäisen jännittyneinä tuijotimme hämärään metsänreunaan. Aamu alkoi sarastaa; ohut usva nousi niittymaasta.

Nyt eteemme avautui näkymä, jota tässä kaukovaikutteisten aseiden sodassa tuskin oli vielä nähty. Aluskasvuston hämärästä lähti rivinä varjoja etenemään avoimelle niitylle. Viisi, kymmenen, viisitoista, koko ketju. Vapisevat kädet väänsivät varmistinvivut auki. He olivat viidenkymmenen metrin päässä, kolmenkymmenen, viidentoista... tulta! Kiväärit räiskyivät minuuttikaupalla. Kipinät sinkoilivat, kun lyijyluodit ryöppysivät päin aseita ja teräskypäriä.

Yhtäkkiä huuto: ”Huomio, vasemmalla!” Äärivasemmalta meitä päin ryntäsi hyökkääjäkaarti, kärjessä jättiläishahmo heilutti revolveri ojossa valkeaa nuijaa.

”Vasen ryhmä vasempaan päin!”

Miehet kääntyivät ja ottivat tulokkaat seisten vastaan. Muutama vihollinen, näiden joukossa johtaja, lyyhistyi kiireen kaupalla ammuttuihin luoteihin, loput katosivat yhtä nopeasti kuin olivat tulleetkin.

Hyökkäyksen hetki oli koittanut. Pistimet kivääreissä ja hurraata huutaen rynnäköimme metsikköön. Käsikranaatit lensivät tiheään vesakkoon, ja tuossa tuokiossa olimme jälleen ottaneet kenttävartion kokonaan hallintaamme, vaikka emme olleetkaan saaneet sukkelaa vihollista kiinni.

Kokoonnuimme viereiselle viljavainiolle ja tuijotimme toisiamme kalpein, valvonein kasvoin. Aurinko oli noussut säteillen. Leivo nousi korkeuksiin ja ärsytti meitä liverryksellään. Kaikki tuntui epätodelliselta kuin kuumeisesti pelatun yön jälkeen.

Kun tarjosimme toisillemme kenttäpulloja ja sytytimme savukkeet, kuulimme, kuinka vihollinen kulki solatietä poispäin muutamien äänekkäästi valittavien haavoittuneiden kanssa. Näimme jopa hetken aikaa vihollisen saattueen, valitettavasti emme niin pitkään, että olisimme saaneet tehtyä siitä selvää.

Päätin lähteä taistelupaikalta. Niityltä kuului tunnistamattomia kutsuja ja tuskanhuutoja. Äänet muistuttivat sammakoita, joiden kuulee kurnuttavan niityllä ukkosen jälkeen. Löysimme korkean ruohon keskeltä koko joukon vainajia sekä kolme haavoittunutta, jotka käsiinsä nojaten anoivat meiltä armoa. He tuntuivat olevan täysin vakuuttuneita siitä, että tappaisimme heidät siihen paikkaan.

Kysyessäni: "Quelle nation?", yksi vastasi: "Pauvre Rajput!" *

Vastassamme oli siis intialaisia, jotka olivat tulleet kaukaa merten takaa tänne Jumalan selän taakse ottamaan köniinsä hannoverilaisilta jalkaväensotilailta.

Soreat hahmot olivat ruhjoutuneet pahoin. Näin lyhyeltä etäisyydeltä jalkaväen luodit vaikuttavat räjähtävällä voimalla. Osa oli saanut toisen osuman maatessaan, jolloin ammuksen rata oli kulkenut koko ruumiin pituudelta. Kaikki olivat saaneet enemmän kuin kaksi osumaa. Otimme heidät mukaamme ja raahasimme omaan taisteluhautaamme. Koska he huusivat kuin puukko kurkulla, mieheni pitivät heidän suutaan kiinni

* Mikä maa? – Kurja radžput!

ja uhkasivat nyrkillä, mikä vain kasvatti heidän pelkoaan. Yksi kuoli matkalla, mutta hänet otettiin silti mukaan, koska jokaisesta vangista maksettiin palkkio siitä riippumatta, oliko hän elävä vai kuollut. Muut koettivat päästä suosioomme huutamalla jatkuvasti: "Anglais pas bon!"* Miksi nämä miehet puhuivat ranskaa, ei oikein selvinnyt minulle. Saatossa, jossa vankien valitus sekaantui riemuumme, oli jotakin ikimuistoista. Se ei ollut enää sotaa; se oli ikiaikainen kuvaelma.

Taisteluhaudassa komppania, joka oli kuullut taistelun melskeen ja joutunut ankaraan sulkutuleen, otti meidät voitonriemulla vastaan. Saalistamme ällisteltiin asiaankuuluvasti. Täällä minun onnistui hiukan rauhoittaa vankejamme, joille oli kerrottu meistä ilmeisen ikäviä asioita. He alkoivat elostua ja kertoivat minulle nimensä; toinen oli Amar Singh. Heidän joukko-osastonsa oli First Hariana Lancers, kelpo rykmentti. Sitten vetäydyin mökkiimme Kiusin kanssa, joka oli oitis ottanut puoli tusinaa valokuvia, ja juhlapäivän kunniaksi sallin hänen kestitä minua paistetuilla munilla.

Pikku taistelumme mainittiin divisioonan päiväkäskyssä. Kahdenkymmenen miehen voimin olimme voittoisasti vastustaneet monin verroin ylivoimaista selustaamme pääsyttä vihollista, vaikka meidät oli määrätty vetäytymään ylivoimaisen hyökkäyksen edessä. Asemasodan toimettomuudessa olin odottanut liiankin kiihkeästi tuollaista tilaisuutta.

Lisäksi osoittautui, että haavoittuneen lisäksi olimme menettäneet yhden salaperäisesti kadonneen miehen. Kysymys oli sotilaasta, joka tuskin oli enää taistelukelpoinen, koska aikaisempi haavoittuminen oli tehnyt hänestä sairaalloisen pelokkaan. Aloimme kaivata häntä vasta seuraavana päivänä;

* Englanti ei hyvä!

oletin, että hän oli juossut peloissaan jollekin viljavainioista ja kaatunut siellä saatuaan osuman.

Seuraavana päivänä minut komennettiin miehittämään kenttävartio uudelleen. Koska vihollinen oli saattanut tällä välin pesiytyä sinne, ympäröin metsän pihtimäisesti kahdella osastolla; toista johti Kius, toista johdin minä. Täällä käytin ensi kerran erityistä lähestymistapaa edetessäni vaaralliseen kohtaan: miehet kulkivat peräkkäin laajassa kaaressa kohteen ympärille. Jos paikka osoittautui miehitetyksi, yksinkertaisella käännöksellä oikeaan tai vasempaan syntyi sivustatulirintama. Sodan jälkeen liitin tämän järjestyksen "ampumarivistönä" jalkaväen taisteluohjesääntöön.

Molemmat osastot yhtyivät jyrkänteellä ilman välikohtauksia — jos jätetään huomiotta, että Kius melkein ampui minut virittäessään pistooliaan.

Vihollisesta ei näkynyt jälkeäkään; vain vartiomies huusi meille solatieltä, jolla olin käynyt tiedustelemassa ylikersantti Hackmannin kanssa, ampui valoraketin ja tulitti. Panimme suulaan nuorukaisen muistiin seuraavan tiedusteluretken varalle.

Siellä, missä olimme edellisenä yönä torjuneet sivustahyökkäyksen, makasi kolme ruumista. Kaksi oli intialaisia ja yksi valkoihoinen upseeri, jolla oli kaksi kultaista tähteä olkaimissa, siis luutnantti. Hän oli saanut luodin silmäänsä. Ulos tullessaan luoti oli kulkenut ohimon läpi ja murskannut hänen teräskypäränsä syrjän, ja otin sen mukaani voitonmerkiksi. Hänen oikeassa kädessään oli yhä hänen oman verensä tahraama nuija ja vasemmassa raskas, kuudesti laukeava Colt-revolveri, jonka rummussa oli enää kaksi patruunaa ampumatta. Hän oli siis käynyt kimppuumme vakain aikein.

Seuraavina päivinä löytyi metsikön aluskasvillisuuden kätköstä vielä muutamia ruumiita — osoitus hyökkääjän raskaista tappioista, jotka synkistivät paikkaa entisestään. Kun tunkeuduin yksinäni tiheikön läpi, ihmettelin hiljaista sipinää ja kurnutusta. Astuin lähemmäs ja näin kaksi ruumista, jotka olivat heränneet kuumuudessa aavemaiseen eloon. Yö oli painostava ja hiljainen; seisoin pitkän aikaa kuin noidutuna kammottavan kuvaelman ääressä.

18. päivänä kesäkuuta kenttävartioon hyökättiin jälleen; tällä kertaa asiat eivät sujuneet yhtä onnekkaasti. Syntyi pakokauhu; miehistö säntäsi pakoon eikä sitä saanut enää koottua. Yksi mies, alikersantti Erdelt, juoksi sekaannuksissaan suoraan jyrkänteelle, vieri alas ja huomasi joutuneensa keskelle vaaniskelevaa intialaisjoukkoa; hän viskoi käsikranaatteja ympärilleen, mutta intialaisupseeri tarttui häntä heti kauluksesta ja sivalsi vanunkipiiskalla kasvoihin. Sitten häneltä vietiin kello. Tönäisyjen ja lyöntien ohjaamana hänen täytyi lähteä marssimaan; hän onnistui kuitenkin pakenemaan, kun intialaiset heittäytyivät maahan sivustatulessa. Harhailtuaan pitkään vihollisrintaman takana hän saapui takaisin meidän linjallemme syvät viirut kasvoissaan.

Kesäkuun 19. päivän iltana lähdin pikku Schultzin, kymmenen miehen sekä kevyen konekiväärin kanssa melkoisen ahdistavasta paikastamme partioretkelle sen vartiomiehen luokse, joka oli taannoin esiintynyt solatiellä niin remseästi. Schultz meni miehineen solatien oikealta, minä vasemmalta puolelta; sovittuamme, että autamme toisiamme, jos jompikumpi ryhmä joutuisi tulitukseen. Ryömimme eteenpäin ruohikon ja värihernetiheikön halki ja pysähdyimme välillä kuulostelemaan.

Yhtäkkiä kuului kivääринlukon rusahdus, kun se avattiin ja vedettiin kiinni. Makasimme kuin naulittuina. Jokainen vanha partioretkeläinen tietää seuraavien sekuntien epämiellyttävät tuntemukset. Toimintavapaus on hetkeksi mennyttä, ja on vain odotettava, mitä vihollinen tekee.

Laukaus lävisti painostavan hiljaisuuden. Makasin hernepensaan takana; oikealla puolellani sotilas heitti käsikranaatin solatielle. Silloin eteemme syttyi ampumalinja. Laukausten kammottavan terävä kajahdus paljasti, että kivääримiehet väijyivät vain muutaman askelen päässä edessämme. Tajusin, että olimme joutuneet kavalaan ansaan, ja käskin miehiäni vetäytymään. Ponnahdimme ylös ja juoksimme mielipuolisen kiireesti takaisin samalla, kun vasemmalla puolellamme alkoi kivääритulitus. Tämän räiskeen keskellä luovuin tykkänään toiveesta, että selviäisimme ehjin nahoin takaisin. Tietoisuutta vallitsi osuman odotus. Kuolema oli rynnistänyt ajojahtiin.

Vasemmalta lähti osasto kimppuumme huutaen kimeästi hurraata. Pikku Schultz tunnusti minulle myöhemmin kuvitelleensa, että hintelä intialainen heilutti puukkoaan aivan hänen takanaan ja tarrasi häntä jo kaulukseen.

Yhtäkkiä syöksyin maahan ja ylitseni lensi aliupseeri Teilengerdes. Menetin teräskypärän, pistoolin ja käsikranaatit. Ei muuta kuin eteenpäin! Vihdoin pääsimme jyrkänteen suojaan ja säntäsimme ylöspäin. Samalla hetkellä Schultz tuli miehineen. Hän kertoi aivan hengästyneenä, että ainakin hän oli kurittanut röyhkeää vartiomiestä käsikranaateilla. Heti sen jälkeen tuotiin miestä, jolta oli mennyt luoti molempien jalkojen läpi. Muut olivat säästyneet haavoittumiselta. Suurin vahinko oli se, että konekivääрin kantaja, muuan alokas, oli kompastunut haavoittuneeseen mieheen ja hylännyt aseen.

Kun vielä puhua pulisimme vilkkaasti ja suunnittelimme uutta lähestymistä, alkoi tykistötulitus, joka toi tarkasti mieleeni 12:nnen vastaisen yön, myös siksi että tuloksena oli oitis toivoton sekasorto. Jäin yksin ja aseettomana jyrkänteelle haavoittuneen kanssa, joka raahautui molempien käsiensä varassa luokseni ja valitti: "Herra luutnantti, älkää jättäkö!"

Niin pahalta kuin se tuntuikin, jouduin jättämään hänet ja järjestämään kenttävartion. Hänet haettiin kuitenkin ennen päivänkoittoa.

Kokoonnuimme metsänreunaan vartiokuoppien riviin ja iloitsimme koko sydämestämme, kun aamu sarasti eikä mitään erikoista ollut sattunut.

Seuraavana iltana olimme jälleen samassa paikassa. Aioimme hakea konekiväärin, mutta hiipiessämme vihollisen luo sarja epätavallisia ääniä paljasti, että siellä oli jälleen vahva miehitys vaanimassa.

Siksi saimme tehtäväksemme hakea menettämämme aseen väkivalloin, ja seuraavana yönä kello kaksitoista meidän oli hyökättävä kolmen minuutin tulivalmistelun jälkeen vihollisvartioon ja etsittävä ase. Olin jo pelännyt, että aseen menettäminen aiheuttaisi meille ikävyyksiä, mutta en ollut millänikään ja iltapäivällä ammuin patterissa itsekin muutamia tarkkuutuslaukauksia.

Kello yhdeltätoista olin jälleen kovan onnen toverini Schultzin kanssa tuolla kammottavalla alueella, jolla olimme jo kokeneet hurjia hetkiä. Mätänevien ruumiiden löyhkä oli käynyt hiostavassa ilmassa liki sietämättömäksi. Sirottelimme vainajien päälle kloorikalkkia, jota olimme tuoneet säkeissä. Vaaleat läiskät loistivat pimeässä kuin käärinliinat.

Heti ensi alkuun oman konekivääremme ammukset lentelivät jaloissamme ja ropisivat jyrkänteen seinämään. Sen vuoksi minun ja pikku Schultzin välille syntyi ankara riita, sillä hän konekivääärin sinne oli järjestänyt. Pääsimme kuitenkin sovintoon, kun Schultz yllätti minut pensaan takaa neuvottelemasta burgundi-pullon kanssa, jonka olin tuonut vahvistamaan arveluttavaa seikkailuamme.

Sovitulla hetkellä ensimmäinen kranaatti syöksyi kohti. Se iskeytyi viidenkymmenen metrin päähän taaksemme. Ennen kuin ehdimme kummastella merkillistä tulitusta, toinen iskeytyi yläpuolellemme ja peitti meidät multasateeseen. Tällä kertaa en voinut edes kiroilla, koska minä olin tulituksen kiinnittänyt.

Tuon vähemmän innostavan alun jälkeen lähdimme etenemään, enemmänkin kunnian vuoksi kuin menestyksen toivossa. Onneksemme vartiomiehet näkyivät lähteneen asemistaan; muutoin olisimme saaneet tylyn tervetulotoivotuksen. Valitettavasti emme löytäneet konekivääriä, mutta emme myöskään etsineet sitä kovin kauan. Todennäköisesti se oli jo pitkään ollut englantilaisten hallussa.

Paluumatkalla Schultz ja minä vaihdoimme vielä painavia mielipiteitä: minä konekivääärin käsittelystä, Schultz tykkien tulenjohdosta. Olin kohdistanut tykit niin huolellisesti, että en ymmärtänyt asiaa ollenkaan. Vasta myöhemmin sain tietää, että kaikki tykit ampuvat yöllä lyhemmälti ja että etäisyysmittaan olisi pitänyt lisätä sata metriä. Sitten neuvottelimme koko hankkeen tärkeimmästä yksityiskohdasta: ilmoituksesta. Sommittelimme sen niin, että kaikki olivat tyytyväisiä.

Kun erään toisen divisioonan joukot tulivat seuraavana päivänä vaihtoon, etuvartiokahakka päättyi. Palasimme tila-

päisesti Montbréhainiin ja marssimme sieltä Cambraihen, jossa vietimme lähes koko heinäkuun.

Kenttävartio menetettiin lopullisesti lähtömme jälkeisenä yönä.

Langemarck

Cambrai on unelias pikkukaupunki Artois'ssa, ja sen nimeen liittyy monia historiallisia muistoja. Ahtaat vanhanaikaiset kujat kiemurtelevat suuren raatihuoneen, rapautuneiden kaupunginporttien ja lukuisien kirkkojen ympärillä, joista suurimmassa Fénelon saarnasi. Jykevät tornit kohoavat ylöspäin suippojen talonpäätyjen keskeltä. Leveät puistokadut johtavat hoidettuun kaupunginpuistoon, jota koristaa lentäjä Blériot'n muistomerkki.

Asukkaat ovat hiljaista, ystävällistä väkeä, joka viettää viihtyisää elämää suurissa, koruttoman näköisissä ja vauraasti varustetuissa taloissa. Monet koroillaeläjät viettävät täällä viimeiset vuotensa. Kaupungille on syystäkin annettu lisänimi "La ville des millionaires", sillä ennen sotaa täällä oli laskettu asuvan yli neljäkymmentä miljonääriä.

Suursota tempaisi pesän ruususenunestaan ja siirsi sen valtavien taistelujen polttopisteeseen. Uudenlainen kiireinen elämä rämisi pitkin epätasaista katukiveystä ja kilisi vasten pieniä ikkunoita, joiden takana pelokkaat kasvot kurkkivat. Vieraat miekkoset joivat vauraat kellarit tyhjiksi, heittäytyivät suuriin mahonkivuoteisiin ja häiritsivät asukkaiden mietiskelyrauhaa vaihtuessaan jatkuvasti. Nämä saattoivat vain seisoskella kadunkulmissa ja ovien edustoilla keskellä muuttunutta ympäristöään ja varovaisella äänellä kuiskutella kauhukerto-

muksia sekä varmoja uutisia maanmiesten lopullisen voiton lähestymisestä.

Miehistö majoittui kasarmiin; upseerit majoitettiin Rue des Liniers'lle. Oleskelumme aikana tämä katu alkoi muistuttaa opiskelijakorttelia; yleinen seurustelu ikkunoista käsin, öiset laulutuokiot ja pikku seikkailut veivät aikamme.

Joka aamu lähdimme äkseeraamaan suurelle aukiolle lähelle Fontainen kylää, josta sittemmin tuli kuuluisa. Minulla oli mieluisa palvelustehtävä, sillä eversti von Oppen antoi minun koota ja kouluttaa rynnäkköjoukon. Useat miehet olivat ilmoittautuneet vapaaehtoisiksi, joista asetin etusijalle tiedustelu- ja partioretkieni kumppanit. Koska kysymys oli uusista toimintamuodoista, luonnostelin itse ohjesäännön.

Majapaikkani oli viihtyisä; vuokraisäntäni, ystävällinen jalokivikauppiaspariskunta Plancot-Bourlon salli minun harvoin syödä päivällistä lähettämättä yläkertaan jotakin maukasta. Iltaisin istuimme yhdessä teekupposen äärellä, pelasimme trictracia* ja jutustelimme. Erityisen usein pohdittiin vaikeaa kysymystä, miksi ihmiset sotivat.

Tuollaisina iltoina kelpo monsieur Palcot kertoi oivallisesti Cambrain monista alati toimettomista ja sukkelista asukkaista, jotka rauhanaikana olivat täyttäneet kadut, viinituvat ja kauppatorin raikuvalla naurullaan ja toivat mieleeni mainion "Benjamin-sedän".

Kerran muuan lurjus oli lähettänyt kaikille ympäristön kyttyräselille määräyksen, että näiden oli tärkeän perintöasian vuoksi saavuttava tietyn notaarin luo. Vastapäisen talon ikkunasta hän sitten katseli ystävineen, kuinka seitsemäntoista

* Backgammonin kaltainen lautapeli.

kiukkuista ja metelöivää vuorenpeikkoa tunkeutui ilmoitetulla kellonlyömällä notaariparan luo.

Hauska oli myös kertomus vanhasta eukosta, joka asui vastapäätä ja jonka tunnisti oudosti kiertyneestä joutsenkaulasta. Kaksikymmentä vuotta sitten hänet tunnettiin neitona, joka halusi oikein kunnolla naimisiin. Kuusi nuorta miestä kiinnostui, ja neito antoi innoissaan kaikille luvan tulla pyytämään hänen kättään hänen vanhemmiltaan. Seuraavana sunnuntaina talon luo saapui jättikiesit, joissa kuusi kosiomiestä istuivat, kaikilla kukkavihko kädessä. Kaunokainen lukitsi kauhuissaan oven ja piiloutui, samalla kun riiarit reuhasivat naapureiden riemuksi mielettömästi kadulla.

Tai seuraava pikku tarina: Kauppatorille tulee huonomaineinen nuori cambrailaismies ja kysyy maanviljelijän emännältä osoittaen pehmeää, pyöreää juustoa, jonka päälle on houkuttelevasti ripoteltu ruoholaukkaa:

"Paljonko juusto maksaa?"

"Kaksikymmentä souta, hyvä herra!"

Mies antaa emännälle kaksikymmentä souta.

"Juusto kuuluu nyt siis minulle?"

"Totta kai, hyvä herra!"

"Minä voin siis tehdä tälle juustolle mitä haluan?"

"No tietenkin!"

Pläts! hän heittää emäntää juustolla kasvoihin ja painelee tiehensä.

25. päivänä heinäkuuta lähdimme mukavasta kaupungista ja matkustimme pohjoiseen Flanderiin. Sanomalehdistä olimme lukeneet, että siellä oli jo viikkokaupalla riehunut tykistötaistelu, joka ylitti mitoiltaan Sommenkin taistelun ja

ulottui laajemmalle alueelle, vaikka ei ollutkaan yhtä ankaraa kuin Guillemontissa ja Comblesissa.

Stadenissa meidät vastaanotti kaukainen kanuunanjyly, ja marssimme aution maiseman halki Ohndankin leiriin. Viivasuoran valtatien molemmin puolin viheriöivät hedelmälliset, kasvilavojen lailla korotetut pellot ja sakeat, pensasaitojen rajaamat niityt. Siellä täällä oli somia maataloja, joissa oli matalat olki- tai tiilikatot ja joiden muureille oli ripustettu tupakanlehtinippuja kuivumaan. Tiellä kohtasimme flaamilaista maalaisväkeä, joka puhui keskenään karkeaa, kotoisan miellyttävää kieltä. Vietimme iltapäiviä yksityisten maatalojen puutarhoissa, piilossa vihollislentäjien katseilta. Silloin tällöin laivatykkien kranaatit ujelsivat koristen päidemme yli ja iskeytyivät lähistölle. Yksi osui erääseen lähiseudun monista puroista ja tappoi muutamia 91. rykmentin miehiä, jotka olivat siellä uimassa.

Illan tullessa minun täytyi lähteä etuosaston kanssa valmiuspataljoonan asemaan valmistelemaan vaihtoa. Kuljimme Houlthulstin metsän ja Koekuitin kylän läpi reservipataljoonan luo ja matkalla jouduimme muutaman kerran "antamaan tietä" raskaille kranaateille. Pimeydestä kuului myös tapoihimme tottumattoman alokkaan ääni: "Tuo luutnanttihan ei maastoudu koskaan." "Hän tuntee nämä asiat", valisti eräs iskujoukon jäsen. "Kun tulee oikeasti kohdalle, hän on ensimmäisenä maastossa."

Suojauduimme ainoastaan silloin, kun se oli välttämätöntä, mutta silloin nopeasti. Välttämättömyyden pystyi arvioimaan vain tunnistamalla kokemuksen avulla lentoradan päätepisteen; vie aikansa, ennen kuin uusikko havaitsee heikon, paljastavan äänensävyn. Jotta olisin kuullut paremmin, vaihdoin teräskypärän kenttälakkiin vaara-alueella.

Oppaamme eivät tuntuneet olevan aivan varmoja asiastaan ja kulkivat pitkin loputtoman pitkää laatikkohautaa. Sillä tavoin nimitetään juoksuhautoja, joita ei pohjaveden takia kaiveta vaan jotka rakennetaan maan päälle hiekkasäkkien ja vitsakimppujen avulla. Sitten kuljimme kammottavan runnellun metsän halki, josta oppaidemme mukaan esikunta oli muutamia päiviä aikaisemmin ajettu pois sellaisilla pikkujutuilla kuin kahdenkymmenenneljän senttimetrin kranaateilla. "Täällä taitaa olla kaikki vähän suurempaa", ajattelin silloin.

Harhailtuamme ristiin rastiin tiheässä alakasvustossa seisoimme neuvottomina, oppaidemme hylkääminä kaislikossa keskellä hyllyvää suomaastoa, jonka tummasta vedenkalvosta kuunvalo heijastui. Kranaatit lentelivät pehmeään maahan ja muta lensi korkealle ilmaan ja läiskähteli alas. Lopulta onneton oppaamme, johon kiukkumme kohdistui, palasi ja kertoi löytäneensä tien. Hän vei meidät kuitenkin taas harhaan, aina lääkintäkorsun luo, jonka yläpuolella kaksi srapnellia räjähti melkein peräkkäin ja kuulat ja kuoret piiskasivat oksistoa. Päivystävä lääkäri antoi käyttöömme järkevän miehen, joka vei meidät Mäuseburgiin, valmiusjoukkojen komentajan päämajaan.

Minä jatkoin heti matkaa 225. rykmentin komppaniaan, jonka tilalle meidän 2. komppaniamme oli määrä tulla, ja etsittyäni pitkään löysin pommikuoppamaastosta muutamia sortuneita taloja, joita oli huomaamattomasti vahvistettu teräsbetonilla. Yksi talo oli edellispäivänä sortunut maan tasalle raskaan osuman voimasta, ja alas pudonnut kattolaatta oli murskannut miehistön kuin rotanloukku.

Loppuyöksi ahtauduin komppanianpäällikön täpötäyteen betonionkaloon. Tuo rehti puskajussi kulutti aikaansa soti-

laspalvelijan kanssa viinapullon ja suuren suolalihatölkin avustuksella, välillä piti tauon ja kuunteli alati kiihtyvää tykistötulitusta päätään puistellen. Sitten hän haikaili ihania Venäjän-aikojaan ja manasi rykmenttinsä uupumusta. Lopulta silmäni painuivat umpeen.

Uni oli raskas ja pelokas: rakennuksen ympärille säkkipimeässä putoilevat räjähteet aiheuttivat sanomatonta yksinäisyyttä ja avuttomuutta kuolleen maiseman keskellä. Painauduin tahattomasti kiinni mieheen, joka nukkui vieressäni makuulavalla. Yhtäkkiä ankara sysäys säikäytti minut jalkeille. Valaisimme seiniä nähdäksemme, oliko rakennukseen tullut reikää. Osoittautui, että kevyt kranaatti oli osunut ulkoseinään ja räjähtänyt.

Seuraavan iltapäivän vietin pataljoonankomentajan luona Mäuseburgissa. Komentopaikan viereen iskeytyi katkeamattomana sarjana viidentoista senttimetrin kranaatteja, samalla kun ratsumestari pelasi loputonta skat-korttipeliä adjutanttinsa ja lähettiupseerin kanssa, ja sikunaviinalla täytetty soodavesipullo kiersi. Välillä hän laski kortit käsistään saattaakseen lähetin matkaan tai keskustellakseen huolestuneen näköisenä betoniluolamme pomminkestävyydestä. Pontevista vastaväitteistä huolimatta saimme hänet vakuuttumaan siitä, että emme selviäisi ylhäältä tulevasta osumasta.

Illalla tavallinen kokonaistulitus kiihtyi raivokkaaksi. Eturintamalta nousi katkeamattomana sarjana kirjavia valoraketteja. Pölyn peittämät lähetit toivat tiedon, että vihollinen hyökkää. Viikkokausien rummutuksen jälkeen jalkaväentaistelu alkoi. Saavuimme siis viime hetkellä.

Palattuani komppanianpäällikön suojaan odotin 2. komppanian saapumista, kunnes se saapui kello neljältä aamulla

kiivaan tykistötulen aikana. Otin joukkueeni ja vein sen asemiin, erään tuhoutuneen talon raunioiden peittämään betonirakennelmaan, joka sijaitsi keskellä valtavaa, kauhistuttavaa pommikuoppa-aavikkoa.

Kello kuudelta aamulla paksu flanderilainen usva hälveni ja saatoimme tarkastella pelottavaa ympäristöämme. Pian sen jälkeen joukko vihollislentäjiä saapui tutkimaan tiiviisti maan pinnassa pommitusmaastoa. He antoivat sireenimerkkejä, samalla kun eksyksissä harhailevat jalkaväensotilaat koettivat kätkeytyä kranaattikuoppiin.

Puoli tuntia myöhemmin alkoi tuliylläkkö, joka ympäröi oitis suojasaarekkeemme tulitaifuunilla. Ympärillämme räjähdykset tiivistyivät tulta tupruttavaksi seinämäksi. Kyyhötimme yhdessä ja odotimme joka hetki jysähtävää osumaa, joka hävittäisi meidät sekä betonilohkareet jäljettömiin ja jättäisi jälkeensä yhden uuden kuopan.

Päivä kului odotellessa tuollaisia valtavia tuli-iskuja, joihin saattoi valmistautua pitkähköjen taukojen aikana.

Illalla saapui uupunut taistelulähetti ja toi minulle käskyn, josta päättelin, että 1., 3. ja 4. komppania lähtisivät vastahyökkäykseen kello 10.50. 2. komppania odottaisi vaihtoa ja siirtyisi kokonaisuudessaan etummaiseen linjaan. Jotta voisin ottaa seuraavat tunnit vahvana vastaan, asetuin pitkäkseni aavistamatta, että veljeni Fritz, jonka luulin yhä viipyvän Hannoverissa, kiiruhti 3. komppanian ryhmän kanssa tulimyrskyn läpi aivan majani ohi.

Untani häiritsi pitkään haavoittuneen miehen vaikerrus; kaksi pommikuoppakentälle eksynyttä saksia olivat tuoneet hänet tänne ja nukahtaneet sitten täysin uupuneina. Kun he aamulla heräsivät, oli heidän toverinsa kuollut. He kan-

toivat hänet lähimpään kranaattikuoppaan, heittivät päälle pari lapiollista maata ja jatkoivat matkaansa jättäen taakseen yhden monista yksinäisistä ja tuntemattomista sankarihaudoista, joita tässä sodassa riitti.

Heräsin raskaasta unesta vasta kello yhdeltätoista. Peseydyin teräskypärä astianani ja lähetin miehen hakemaan määräyksiä komppanianpäälliköltä, mutta ällistyksekseni tämä oli lähtenyt pois ilmoittamatta meillekään mitään. Tällaista sodassa on: kohtaat laiminlyöntejä, joista taisteluharjoituksissa ei tohdi edes uneksia.

Kun vielä istuin kiroillen laverillani ja mietin mitä tehdä, pataljoonan lähetti saapui ja toi käskyn, että minun olisi otettava 8. komppania heti komentooni.

Sain tietää, että 1. pataljoonan yöllinen vastahyökkäys oli tyrehtynyt raskaisiin menetyksiin ja että loput miehet puolustautuivat edessämme Dobschützwaldin metsikössä sekä sen molemmin puolin. 8. komppanialle oli annettu tehtäväksi rynnätä joukolla vahvistukseksi, mutta välimaastossa se oli raskain menetyksin hajonnut sulkutuleen. Koska myös komppanianpäällikkö yliluutnantti Büdingen oli haavoittunut, minun olisi johdettava joukko uudelleen metsikköön.

Kun olin jättänyt jäähyväiset orvolle joukkueelleni, läksin kulkemaan srapnellein kylvetyn autiuden halki lähetin kanssa. Epätoivoinen ääni pysäytti hetkeksi kumaran juoksumme. Kaukana pommikuopasta kohottautui hahmo puoliksi reunan yli ja viittoi verisellä kädentyngällä. Osoitimme hökkeliin, josta olimme lähteneet, ja kiiruhdimme eteenpäin.

8. komppania löytyi betonilohkareiden takaa kyyhöttämästä lannistuneena.

"Joukkueenjohtajat!"

Kolme alikersanttia ilmoittautui, ja he pitivät uutta hyökkäystä Dobschützwaldiin mahdottomana. Raskaat osumat kohosivat tosiaankin kuin tulisena seinänä edessämme. Käskin joukkueiden ensin kokoontua kolmen betonilohkareen taakse; jokaisessa oli vielä noin viisitoista–kaksikymmentä miestä. Tuolla hetkellä tulitus kääntyi myös meitä kohti. Syntyi sanoinkuvaamaton sekasorto. Vasemmanpuoleisen betonilohkareen luona kokonainen joukkue lensi ilmaan, oikeanpuoleinen sai täysosuman ja hautasi tonnien painoisten raunioidensa alle yliluutnantti Büdingenin, joka makasi siellä yhä haavoittuneena. Me olimme kuin huhmaressa, jossa raskaat iskut jysähtelivät lakkaamatta. Kalmankalpeat kasvot vilkuilivat toisiinsa; haavoittuneiden parkaisut kaikuivat lakkaamatta.

Nyt oli täysin yhdentekevää, jäisimmekö paikoillemme vai karkaisimmeko eteen- tai taaksepäin. Käskin siis miesten seurata ja ryntäsin keskelle tulitusta. Jo parin loikan jälkeen kranaatti peitti minut multaan ja sinkosi taaksepäin lähimpään pommikuoppaan. Oli käsittämätöntä, ettei minuun ollut osunut, sillä kranaatteja satoi niin tiheässä, että ne tuntuivat hipovan kypärää ja olkapäitä, ja jättimäisten eläinten lailla ne mylläsivät maata jalkojen alta. Pääsin kulkemaan eteenpäin saamatta osumaa ylipäätään vain siksi, että moninkertaisesti myllerretty maaperä nielaisi ammukset syvälle, ennen kuin vastus räjäytti ne. Niinpä kranaattien räjähdyspilvet eivät levinneet niin kuin pensaat vaan kohosivat suoraan ylöspäin kuin suikeat poppelit. Muut lennättivät ympärilleen vain kuvun. Huomasin myös pian, että tulen kiivaus väheni edempänä. Kun olin selvinnyt pahimmasta paikasta, katsoin ympärille. Alueella ei näkynyt ainuttakaan ihmistä.

Lopulta savu- ja pölypilvestä ilmaantui kaksi miestä, sitten yksi, sitten taas kaksi. Näiden viiden kanssa pääsin onnekkaasti määränpäähäni.

Puoliksi tuhoutuneen betonilohkareen suojissa istui 3. komppanian johtaja luutnantti Sandvoss sekä pikku Schultz kolmen konekiväärin kanssa. Minua tervehdittiin raikuvasti ja sain siemauksen konjakkia, ja sitten he selvittivät minulle tilanteen, joka oli varsin tukala. Aivan edessämme kököttivät englantilaiset; oikealle ja vasemmalle ei ollut enää yhteyttä. Totesimme, että tämä nurkkaus sopi enää vain vanhoille, ruudinsavun kärventämille sotureille.

Äkkiä Sandvoss kysyi minulta, olinko kuullut mitään veljestäni. Voi kuvitella, kuinka huolestuin kuullessani, että hän oli osallistunut yölliseen rynnäkköön ja joutunut kateisiin. Hän oli minulle kaikkein läheisin; korvaamattoman menetyksen tunne valtasi minut.

Pian sen jälkeen eräs sotilas tuli kertomaan, että veljeni makasi haavoittuneena läheisessä korsussa. Hän osoitti synkkää, kaatuneiden puiden kattamaa linnaketta, jonka puolustajat olivat jo hylänneet. Kiiruhdin yli aukion, jota tarkk'ampujat tulittivat, ja astuin sisään. Mikä jälleennäkeminen! Veljeni makasi ruumiinhajun täyttämässä tilassa keskellä vaikeasti haavoittuneiden vaikerrusta. Hän oli surkeassa kunnossa. Rynnäkön aikana häneen oli osunut kaksi srapnellinkuulaa; toinen oli mennyt keuhkon läpi, toinen murskannut oikean olkanivelen. Kuume hehkui hänen silmissään; avonainen kaasunaamari roikkui rinnan päällä. Hän saattoi liikkua, puhua ja hengittää vain vaivoin. Puristimme kättä ja kerroimme vaiheemme.

Oli selvää, ettei hän saisi jäädä tähän paikkaan, sillä englantilaiset saattaisivat hetkellä millä hyvänsä rynnätä tai

heittää kranaatin ja tehdä pahoin vaurioituneesta betonirakennelmasta lopun. Parhain veljespalvelus olisi, että veisin hänet saman tien mukanani. Vaikka Sandvoss vastusti kynsin hampain iskuvoimamme heikentämistä, komensin viisi mukanani tullutta miestä kantamaan Fritzin lääkintäkorsu "Kolumbuksen munaan" ja tuomaan sieltä miehiä muiden haavoittuneiden kuljettamiseksi. Käärimme hänet telttakankaaseen ja työnsimme sen läpi pitkän seipään, jonka kaksi miestä otti harteilleen. Vielä kädenpuristus, ja onneton saatto lähti liikkeelle.

Seurasin katseellani heilahtelevaa kantamusta, joka eteni kirkontorninkorkuisten kranaattipatsaiden tiheikössä. Jokaisen osuman tullessa hätkähdin, kunnes pikku saattue oli kadonnut taistelun utuun. Tunsin samalla olevani äitini edustaja ja vastaavani hänelle veljeni kohtalosta.

Kun olin tulittanut hitaasti eteneviä englantilaisia metsänedustan pommikuopista, vietin yön tällä välin kasvaneen miehistöni sekä konekivääriyksikön kanssa betonirakennelman raunioiden välissä. Lähistölle osui kaiken aikaa epätavallisen voimakkaita räjähdyskranaatteja, joista yksi melkein tappoi minut illalla.

Aamupuolella konekivääriampuja alkoi yhtäkkiä tulittaa, koska hämäriä hahmoja lähestyi. He olivat 76. jalkaväkirykmentin yhteyspartiosta, josta hän surmasi yhden miehen. Tuollaisia erehdyksiä sattui näinä päivinä usein, eikä niitä pitkään pähkäilty.

Kello kuudelta aamulla osa 9. komppaniasta tuli vaihtoon ja antoi minulle määräyksen, että olisi siirryttävä Rattenburgin taisteluasemaan. Matkalla srapnellinkuula teki vielä yhdestä vänrikistäni taistelukyvyttömän.

Rattenburg osoittautui hajalle ammutuksi, betonilohkarein vahvistetuksi taloksi, joka sijaitsi aivan Steenbachin rämeisellä äyräällä. Nimi "Rottalinnake" oli osuvasti valittu. Melkoisen uupuneina asetuimme taloksi ja heittäydyimme olkipeitteisille lavereille, kunnes runsas päivällinen ja virkistävä piipullinen tupakkaa saivat meidät taas tokenemaan.

Varhain iltapäivällä alkoi raskaiden aseiden tulitus. Kello kuudesta kahdeksaan räjähdykset seurasivat toisiaan; usein rakennus tärähteli inhottavasti ja uhkasi sortua lähelle iskeytyvien suutareiden voimasta. Tuona aikana keskusteltiin tavanomaiseen tapaan suojapaikan turvallisuudesta. Pidimme betonikatetta melko luotettavana; mutta koska linnake sijaitsi aivan uoman partaalla, pelkäsimme että raskas sivuosuma sortaisi maan altamme ja sinkoaisi meidät yhdessä betonilohkareiden kanssa joenpohjaan.

Kun tulitus laantui illan tullen, hiivin srapnellinkuulien tiheänä verhona pyyhkimän kukkulan yli lääkintäkorsu "Kolumbuksen munaan" tiedustelemaan veljeni tilaa lääkäriltä, joka juuri tutki kuolevan miehen kammottavasti vahingoittunutta jalkaa. Suureksi riemukseni kuulin, että veljeni oli hoidettu eteenpäin kohtalaisen hyvässä kunnossa.

Ruoanhakijat ilmaantuivat myöhään illalla ja toivat pienelle, kaksikymmenmiehiseksi kutistuneelle komppanialle lämmintä keittoa, säilykelihaa, kahvia, leipää, tupakkaa ja viinaksia. Söimme tukevasti ja annoimme "98-prosenttisen" pullon kiertää. Sitten asetuimme levolle, jota tavan takaa häiritsivät joenuomasta nousevat hyttysparvet, kranaatit ja ajoittaiset kaasuhyökkäykset.

Levottoman yön jälkeen nukuin niin sikeästi, että mieheni joutuivat herättämään minut huolestuttuaan aamulla tulituk-

sen kiihtymisestä. He kertoivat, että etulinjasta saapui eksyneitä sotilaita, joiden mukaan etulinja oli raivattu tyhjäksi ja vihollinen eteni.

Noudattaen vanhaa sotilasviisautta "Kunnon aamiainen miehen tiellä pitää" söin ensin vahvistusta, sytytin piipun ja tarkastin sitten, miltä ulkona näytti.

Näin vain vaatimattomasti, sillä ympäristö oli paksun savun peitossa. Tulitus kiihtyi hetki hetkeltä ja saavutti lopulta sellaisen huipputason, että koska pahempaa ei voinut enää tulla, syntyi melkeinpä huvittunutta välinpitämättömyyttä. Multakokkareet ropisivat taukoamatta katollemme, ja kaksi kertaa rakennus itse sai osuman. Palokranaateista lähti suuria maidonvalkeita pilviä, joista tulipärskeet ropisivat alas. Kokkare tuota paloainetta läiskähti kivelle jalkojeni juureen ja paloi vielä minuuttien ajan. Myöhemmin kuulimme, että tuon aineen polttamat miehet kieriskelivät maassa saamatta tulta sammumaan. Viiveräjähteet mylläsivät jysähdellen maata ja nostivat ilmaan laakeita maakumpuja. Kaasu- ja sumupilvet hiipivät raskaasti kentän yllä. Aivan edestämme kuului kivääri- ja konekivääritulitusta. Se merkitsi sitä, että vihollinen oli jo lähellä.

Alhaalla joenuomassa sotilasosasto kahlasi korkealle roiskuvien mutageysirien tiheikössä. Tunnistin pataljoonankomentajan, kapteeni von Brixenin, joka tukeutui kahteen lääkintämieheen käsi siteissä, ja kiiruhdin hänen luokseen. Hän huusi minulle kiireesti, että vihollinen oli tunkeutunut läpi, ja varoitti viipymästä paikalla pitempään ilman suojaa.

Pian ensimmäiset jalkaväenammukset rapisivat ympäröiviin pommikuoppiin ja pirstoutuivat muurinjäänteisiin. Yhä enemmän pakenevia hahmoja katosi taaksemme pölyn

keskelle, kun raivokas konekivääritulitus kertoi etulinjan katkerasta puolustautumisesta.

Hetki oli koittanut. Oli puolustettava Rattenburgia, ja selvitin tympääntyneen näköisille miehille, ettei vetäytyminen tullut kysymykseenkään. Miehet jaettiin ampuma-aukkojen taakse, ja ainoa konekiväärimme asetettiin ikkuna-aukkoon. Pommikuoppa määrättiin sidontapaikaksi, ja sinne määrätty lääkintämies sai heti runsaasti puuhaa. Minäkin otin isännättömän kiväärin lattialta ja ripustin patruunavyön kaulaani.

Koska joukkomme oli pienehkö, yritin haalia vahvistusta ympäristössä johtajatta harhailevista sotilaista. Useimmat noudattivat kutsuamme halukkaasti ja iloitsivat voidessaan liittyä joukkoomme, mutta jotkut jatkoivat kulkuaan vilkaistuaan suuntaamme ja nähtyään, ettei meillä ollut toivoa. Tuollaisissa tilanteissa kaikki hienotunteisuus katoaa. Annoin tähdätä heitä.

Kiväärinpiippujen magneettisesti vetämänä he tulivat hitaasti lähemmäs, vaikka ilmeistä näki, miten vastentahtoisesti he seuraamme liittyivät. Kuultiin monenlaisia verukkeita, neuvotteluja ja enemmän tai vähemmän suopeita suostutteluja.

"Mutta ei minulla ole kivääriä!"

"Sitten odotatte, kunnes joku ammutaan!"

Tulituksen kiihtyessä viimeistä kertaa niin valtavan voimakkaaksi, että talon raunioihin osui useita kertoja ja tiilenpalat ropisivat korkealta teräskypäriemme päälle, minä lensin pelottavan räjähdyksen iskemänä maahan. Miesten ällistykseksi nousin haavoittumattomana ylös.

Mahtavan päätöstuprutuksen jälkeen tuli hiljaisempaa. Tulitus siirtyi ylitsemme ja jäi Langemarckin–Bixschooten

maantielle. Meidän asemamme ei ollut häävi. Tähän asti emme olleet nähneet metsää puilta; vaara oli syöksynyt kimppuumme niin voimakkaasti ja monin muodoin, että emme olleet ehtineet sitä pohtia. Kun myrsky oli jyrissyt ylitsemme, oli nyt valmistauduttava siihen, mitä väistämättä oli edessä.

Ja se saapui. Kiväärit vaikenivat edustallamme. Puolustautujat oli hävitetty. Savun keskeltä ilmaantui tiivis ampumaketju. Mieheni ampuivat kyyristellen raunioiden suojissa, konekivääri papatti. Kuin pois pyyhkäistyinä viholliset katosivat pommikuoppiin ja sitoivat meidät tulituksellaan. Vahvat osastot etenivät oikealla ja vasemmalla. Pian olimme kivääримiesten ympäröimiä.

Tilanne oli toivoton; ei ollut mitään mieltä uhrata miehiä. Annoin perääntymiskäskyn. Nyt oli vaikeaa saada tulitaistelussa sisuuntuneet miehet jaloilleen.

Käyttäen hyväksemme pitkää maanmyötäistä savupilveä pääsimme pakoon, osaksi pitkin jokea, jonka vesi ulottui yli lantion. Vaikka piiritysrengas oli melkein suljettu, kiemurtelimme varovasti ulos. Lähdin pikku linnakkeesta viimeisenä tukien luutnantti Höhlemannia, jonka vaikeasta päävammasta valui verta mutta joka laski leikkiä avuttomuutensa kustannuksella.

Ylittäessämme maantietä kohtasimme 2. komppanian. Kius oli kuullut haavoittuneilta tilanteestamme ja hän oli paitsi omasta tahdostaan myös miestensä vaatimuksesta lähtenyt päästämään meitä pälkähästä.

Siihen oli ryhdytty ilman käskyä. Aie liikutti meitä ja synnytti ylitsepursuavaa hilpeyttä, jonka vallassa teki mieli repiä puita juurineen maasta.

Lyhyen neuvottelun jälkeen päätimme jäädä asemiin ja antaa vihollisen edetä luoksemme. Myös täällä saatiin tykki-

miehet, valomerkinantajat, puhelinmiehet ja muut taistelukentällä harhailleet yksinäiset kulkijat vain väkivalloin ymmärtämään, että näissä oloissa heidänkin oli asetuttava kivääri kädessä makuulle ampumaketjuun. Pyynnöin, käskyin ja kiväärinperin järjestimme uuden tulirintaman.

Sitten istuimme läheiseen juoksuhaudanjäänteeseen ja nautimme aamiaista. Kius otti välttämättömän kojeensa ja valokuvasi. Edessämme vasemmalla Langemarckin suunnassa näkyi liikettä. Miehemme ampuivat ympäriinsä säntäileviä hahmoja, kunnes kielsin sen. Pian sieltä saapui alikersantti ketomaan, että kaartinjalkaväkikomppania oli pesiytynyt tielle ja tulituksemme oli aiheuttanut sille tappioita.

Niin ollen käskin edetä kiivaan kivääritulen alla heidän ylänteelleen. Muutamia kaatui. Luutnantti Bartmer 2. komppaniasta haavoittui vaikeasti. Kius pysytteli vierelläni ja söi voileipänsä loppuun edetessämme. Kun olimme miehittäneet maantien, jonka luota maasto laskeutui Steenbachin joelle, huomasimme että englantilaiset olivat aikoneet tehdä samoin. Ensimmäiset khakinväriset hahmot olivat jo parinkymmenen metrin päässä. Niin kauas kuin silmä kantoi, etumaasto oli täynnä ampumaketjuja ja parijonoja. Heitä kuhisi myös jo Rattenburgin ympärillä.

Englantilaiset touhusivat huolettomasti. Eräs mies kantoi selässään kelaa, jolta keriytyi johtoa. Ilmeisesti heitä ei ollut vielä paljonkaan tulitettu, ja he etenivät reippaasti. Vaikka heillä oli valtava ylivoima, järjestimme heille heti sulun. Ammuimme kiivaasti mutta tarkasti. Näin 8. komppaniaan kuuluvan tanakan korpraalin nojaavan kaikessa rauhassa kivääriään pirstoutuneeseen puunrunkoon: joka laukauksella kaatui yksi hyökkääjä. Muut hätkähtivät ja alkoivat hypäh-

dellä tulituksessa kuin jänikset, kun pienet pölypilvet singahtelivat heidän keskellään. Osa kaatui luoteihin, ja muut ryömivät kranaattikuoppiin piilotellakseen niissä pimeän tuloon asti. Eteneminen pysähtyi siihen paikkaan; he maksoivat siitä kovan hinnan.

Kello yhdentoista aikaan kokardikoristeiset lentokoneet kiitivät hitaasti meitä kohti, mutta ne ajettiin tiehensä kiivaalla tulituksella. Tuon villin räiskinnän keskellä jouduin nauraa hekottamaan miehelle, joka ilmoittautui minulle ja halusi kirjallisen todistuksen siitä, että oli ampunut kiväärillään lentokoneen tuleen.

Heti maantien miehityksen jälkeen olin lähettänyt rykmenttiin tiedon ja pyytänyt lisäjoukkoja. Iltapäivällä saapui jalkaväkijoukkueita, pioneereja ja konekiväärejä vahvistukseksi. Vanhan Fritzin taktiikan mukaisesti kaikki sijoitettiin täpötäyteen etulinjaan. Silloin tällöin englantilaiset ampuivat muutamia miehiä, jotka kulkivat varomattomasti tien poikki.

Kello neljän aikaan alkoi varsin epämiellyttävä srapnellitulitus. Ammukset singottiin kovin tarkasti maantielle. Lentokoneet olivat epäilemättä havainneet uuden puolustuslinjamme, ja tukalia hetkiä oli tiedossa.

Pian tosiaankin alkoi valtava tulitus kevyin ja raskain kranaatein. Makasimme tiiviisti vierekkäin täpötäydessä, viivasuorassa maantienojassa. Tuli hyppi silmillemme, oksat ja savenkimpaleet viuhuivat yllämme. Vasemmalla vieressäni leimahti ammus ja jätti jälkeensä valkoista, tukahduttavaa savua. Konttasin vierusmieheni luo. Hän ei enää liikkunut. Veri tihkui monista pienten terävien sirpaleiden iskemistä haavoista. Myös kauempana oikealla tuli raskaita tappioita.

Puolen tunnin kuluttua tuli hiljaista. Kaivoimme uutterasti syviä kuoppia laakeaan syvennykseen, jotta uuden hyökkäyksen tullessa saisimme jonkinlaista suojaa sirpaleilta. Siinä työssä lapiomme osuivat vuoden 1914 kivääreihin, vöihin ja patruunanhylsyihin — osoitus siitä, että tähän maahan ei vuodettu verta ensi kertaa. Meitä ennen täällä taistelivat Langemarckin vapaaehtoiset.

Aamuhämärän aikaan meitä muistettiin vielä kunnolla. Kyyhötin Kiusin vierellä istumakuopassa, josta olimme saaneet kunnon känsät. Maa keinahteli kuin laivan laidoituslankku ammusten osuessa lähistölle ja viereen. Valmistauduimme loppuumme.

Teräskypärä otsalle painettuna pureksin piippuani. Tuijotin maantielle, jonka kivet kipinöivät rautakappaleiden iskuista, ja sain rohkaistua itseäni pohdiskeluin. Merkilliset ajatukset risteilivät päässäni. Minua askarrutti ankarasti ranskalainen sarjaromaani *Le vautour de la Sierra*, joka oli osunut käsiini Cambraissa. Usein mutisin Arioston sanoja: "Suuri sydän ei pelkää odottaessaan kuoleman hetkeä, kunhan kuolema on kunniakas." Ne herättivät miellyttävää päihtymystä, sellaista kuin voi noidankiikussa tuntea. Kun kranaatit sallivat korvien levähtää, kuulin vierelläni hyräiltävän katkelmia kauniista laulusta Askalonin musta valas ja arvelin, että ystäväni Kius oli mennyt sekaisin. Jokaisella on omat päähänpinttymänsä.

Tulituksen lähestyessä loppuaan suuri sirpale osui käteeni. Kius valaisi taskulampulla. Näimme pintanaarmun.

Puolenyön jälkeen alkoi sataa hiljakseen; paikalle rynnänneen rykmentin tiedustelupartiot etenivät Steenbachille asti ja havaitsivat vain mudan täyttämiä pommikuoppia. Vihollinen oli vetäytynyt joen taakse.

Väkivaltaisen vuorokauden ponnisteluista uupuneina asetuimme kuoppiimme lukuun ottamatta vartiomiehiä. Vedin kuolleen vierusmieheni manttelin ylleni ja vaivuin levottomaan uneen. Aamuhämärän aikaan heräsin viluissani ja huomasin olevani surkeassa jamassa. Satoi kaatamalla ja maantienojan vedet virtasivat pieneen kuoppaani. Kyhäsin pienen padon ja ammensin lepopaikkani tyhjäksi kenttäpakin kannella. Vedenpinnan noustessa korotin patoani kerros kerrokselta, kunnes heikko rakennelma sortui paineen kasvettua ja likainen vesi virtasi kohisten kuoppaan ja täytti sen ääriään myöten. Etsiessäni pistoolia ja teräskypärää liejun seasta lähtivät tupakka ja leipä ajelehtimaan pitkin ojaa, jonka muille asukkaille oli käynyt samalla tavoin. Vapisten ja palellen, vaatteet likomärkinä seisoimme tietäen, että seuraavan tulituksen alkaessa olisimme täysin suojattomia tien mudassa. Se oli viheliäinen aamupäivä. Jälleen sain havaita, että minkäänlainen tykistötulitus ei murra puolustustahtoa niin kuin märkä ja vilu.

Taistelun kokonaismittakaavassa tuo kaatosade tuli kuitenkin taivaanlahjana, sillä englantilaisten hyökkäys ryytyi siihen nimenomaan ensimmäisenä, tärkeimpänä päivänään. Vihollinen joutui kuljettamaan tykkinsä liettyneen pommikuoppavyöhykkeen yli, kun taas me saatoimme kuljettaa räjähteemme ehjiä teitä pitkin.

Kello yhdeltätoista aamupäivällä, kun epäilys oli jo vienyt meistä voiton, saapui pelastava enkeli lähetin hahmossa ja toi käskyn, että rykmentin on kokoonnuttava Koekuitiin.

Marssiessamme takaisin näimme, miten hankalien yhteyksien takana eturintama oli hyökkäyspäivänä ollut. Tiet olivat ihmisten ja hevosten peitossa. Muutaman raastinraudaksi

ammutun tykinlavetin vierellä kaksitoista kammottavasti silpoutunutta hevosta tukki tien.

Rykmentin jäänteet kokoontuivat kostealle niitylle, jonka ylle muutamat srapnellit levittivät maidonvalkeita pallojaan. Siellä oli vain murto-osa komppanian vahvuudesta, keskellä pari upseeria. Millaiset menetykset! Kahdesta pataljoonasta melkein kaikki upseerit ja sotamiehet. Eloonjääneet seisoivat synkin ilmein kaatosateessa ja odottivat majoittajia. Sen jälkeen kuivattelimme puuparakissa hehkuvan uunin ympärillä, ja tukeva aamiainen palautti elämänhalun.

Illan tultua kylään iskeytyi kranaatteja. Yksi osui erääseen parakkiin ja tappoi useita 3. komppanian miehiä. Tulituksesta huolimatta asetuimme pian makuulle toivoen ainoastaan, ettei meitä viskattaisi vastahyökkäykseen tai äkilliseen puolustustaisteluun keskelle sadetta.

Kello kolmelta aamulla saimme lähtökäskyn. Marssimme pitkin ruumiiden ja pirstaksi tulitettujen autojen kattamaa maantietä Stadeniin. Tulituksen voima oli yltänyt tänne saakka: löysimme yhden ainoan kraatterin ympäriltä kaksitoista vainajaa. Stadenissa, joka vielä saapuessamme oli kuhissut elämää, oli nyt vain ammusten vaurioittamia taloja. Autioitunut kauppatori oli täynnä rikkonaista koti-irtaimistoa. Eräs perhe lähti mukanamme kauppalasta kuljettaen jäljessään ainoaa omaisuuttaan, lehmää. He olivat yksinkertaista väkeä; miehellä oli puujalka, vaimo talutti itkevää lasta kädestä. Taakse jäävä sekava meteli täydensi murheellista kuvaelmaa.

2. pataljoonan jäänteet majoitettiin yksinäiselle maatilalle, joka piilotteli mehevien, korkeakasvuisten peltojen keskellä tiheiden pensaiden suojissa. Siellä minut määrättiin

7. komppanian johtoon, ja sen kanssa jaoin ilot ja surut sodan loppuun asti.

Illalla istuimme kaakeliuunin ympärillä. Nautimme vahvikkeeksi väkevää totia ja kuulostelimme uudelleen alkanutta taistelun jymyä. Tuoreen sanomalehden sotatiedonannoista osui silmiini virke: "Meidän onnistui pysähdyttää vihollinen Steenbachin linjalle."

Tuntui merkilliseltä saada tietää, että näköjään sekavat toimemme keskellä synkkää yötä olivat tulleet julkisuuteen. Olimme osaltamme vaikuttaneet siihen, että mahtavin voimin käynnistynyt hyökkäys oli seisahtunut. Vaikka miehistö- ja kalustomäärät olivat valtavia, niin ratkaisevassa kohdassa muutaman taistelijan toiminta vaikutti tulokseen.

Pian asetuimme lepäämään heinäparvelle. Runsaista iltaryypyistä huolimatta useimmat nukkujat hourailivat ja kieriskelivät ympäriinsä, ikään kuin heidän olisi käytävä Flanderin taistelu vielä kerran.

3. päivänä elokuuta lähdimme marssimaan läheisen Gitsin kauppalan rautatieasemalle mukanamme runsaasti hylätyn alueen karjaa ja maanviljelystuotteita. Kutistunut komppania joi rautatieaseman kapakassa taas hyvällä tuulella kahvia, jota kaksi aitoflaamilaista tarjoilijatarta höysti kaikkien iloksi varsin uskalletuin sanakääntein. Erityisen hauskaa sotamiehistä oli, kun naiset maan tavan mukaisesti sinuttelivat kaikkia, myös upseereja.

Muutamia päiviä myöhemmin sain kirjeen Fritziltä Gelsenkirchenin sairaalasta. Hän kirjoitti, että hänelle jäisi pysyvästi jäykkä käsivarsi ja raihnas keuhko. Lainaan hänen kuvauksestaan seuraavan katkelman, joka täydentää omaa selostustani

ja kuvaa, miten kalustotaistelun pauhuun heitetty maitoparta tilanteen koki:

"'Valmistautukaa rynnäkköön!' Joukkueenjohtajani kasvot kumartuivat pikku kuopan yläpuolelle. Kolme sotamiestä lopetti keskustelunsa vieressäni ja nousivat kiroillen ylös. Minä kohottauduin, painoin teräskypärän lujasti päähäni ja astuin ulos hämärään.

Oli sumuista ja koleaa; näkymä oli sillä välin muuttunut. Kranaattitulitus oli kääntynyt toisaalle ja moukaroi kumeasti jysähdellen jättimäisen taistelukentän muita osia. Lentokoneet jyrisivät ilman halki, ja pelokkaasti tähyilevä katse rauhoittui nähtyään siipien alapintaan maalatut suuret rautaristit.

Juoksin vielä kaivolle, joka oli säilynyt merkillisen ehjänä raunioiden ja romun keskellä, ja täytin kenttäpulloni.

Komppanian miehet asettuivat joukkueittain riviin. Kiinnitin nopeasti neljä käsikranaattia vyöhön ja siirryin ryhmääni, josta puuttui kaksi miestä. Tuskin heidän nimensä ehdittiin kirjata muistiin, kun kaikki jo lähtivät liikkeelle. Joukkueet kulkivat jonossa pommikuoppien sivuitse, väistivät hirsiä, painautuivat vasten pensaita ja kulkivat kilisten ja kolisten vihollista päin.

Hyökkäykseen lähti kaksi pataljoonaa; naapurirykmentin pataljoona lähti yhtä aikaa meidän kanssamme. Käsky oli lyhyt ja sitova. Englantilaiset osastot, jotka olivat tunkeutuneet kanavan yli, oli työnnettävä takaisin. Minun tehtäväkseni oli määrätty, että jäisin osastoni kanssa eturintamasta otettuun asemaan torjumaan vastaiskua.

Saavuimme jonkin kylän raunioille. Flanderin kammottavasti myllerretyn tasangon yllä kohosi muutamia mustia,

pirstaleisia puunrunkoja, kaikki mitä oli jäljellä suuresta metsästä. Suunnattomat savuvanat matelivat ilman halki ja peittivät iltataivaan synkkinä, raskaina pilvinä. Paljaan maanpinnan yllä, joka oli myllerretty armottomasti useammankin kerran, leijaili tukahduttavia kaasuja. Ne liikkuivat hitaasti ympäriinsä keltaisina ja ruskeina.

Määrättiin kaasusuojeluvalmius. Tuolla hetkellä alkoi suunnaton tulitus — englantilaiset olivat havainneet hyökkäyksen. Maata sinkoili ilmaan suurina suhisevina suihkulähteinä, ja sirpaleviuhkat pyyhkivät maata kuin sadekuuro. Seisoimme hetken kuin kivettyneinä, sitten kaikki säntäsivät hajalleen. Kuulin vielä kerran pataljoonankomentajamme, ratsumestari Böckelmannin huutavan kaikin voimin käskyn, josta en saanutselvää.

Mieheni olivat kadonneet. Olin vieraassa joukkueessa ja tungeksin muiden kanssa kohti kylän raunioita, jotka armoton kranaattitulitus oli silannut maan tasalle. Riuhtaisimme kaasunaamarit kasvoilta.

Kaikki heittäytyivät maahan. Vasemmalla puolellani oli polvillaan luutnantti Ehlert, jonka tunsin jo Sommesta. Hänen vieressään makasi alikersantti ja tähysteli. Sulkutulen voima oli hirvittävä; myönnän, että se ylitti uskaliaimmatkin odotukseni. Edessämme lepatti keltainen tuliseinämä; maamöhkäleet, tiilenpalaset ja rautasirpaleet satoivat kuurona päällemme ja iskivät kipinöitä teräskypäristä. Minusta tuntui, kuin hengittäminen olisi muuttunut vaivalloisemmaksi eikä raudalla läpeensä kyllästetty ilma enää riittäisi keuhkoille.

Kauan tuijotin hehkuvaa noidankattilaa, jonka ulkorajat muodostuivat englantilaisten konekivääreien suuliekeistä. Yllämme lentävää ammusten tuhatkertaista ampiaisparvea ei

voinut korvin erottaa. Ymmärsin, että puolen tunnin rumputulella valmisteltu hyökkäyksemme oli sortunut jo alkaessaan tuohon voimakkaaseen torjuntatuleen. Kaksi kertaa lyhyin väliajoin valtava jysähdys peitti pauhinan alleen. Kaikkein suurikaliiberisimmat miinat räjähtelivät. Kokonaiset sorakentät lensivät ilmaan, sinkoilivat ympäriinsä ja ropisivat hirvittävällä voimalla alas.

Ehlertin huutaessa kutsun katsoin vasemmalle. Hän kohotti oikeaa kättään, viittoi taakseen ja ponnahti ylös. Nousin vaivalloisesti ja seurasin juosten. Jalkojani poltteli yhä kuin ne olisivat tulessa, mutta pistävä kipu oli hellittänyt.

Tuskin olin ottanut parikymmentä askelta, kun minut pommikuopasta noustessani sokaisi srapnellin leimahdus, joka tuli vajaan kymmenen askelen päästä edestäni kolmen metrin korkeudesta. Tunsin kumeat iskut rinnassa ja olkapäässä. Kivääri putosi automaattisesti kädestäni. Lyyhistyin pää taaksepäin kääntyneenä ja vierin takaisin pommikuoppaan. Pyörtyessäni kuulin vielä Ehlertin äänen, kun hän huusi juostessaan ohi: 'Häneen osui!'

Ehlert ei nähnyt seuraavaa päivää. Hyökkäys epäonnistui, ja vetäytymisvaiheessa hänet tapettiin saattajineen. Takaraivoon osunut luoti päätti tuon urhean upseerin elämän.

Kun toinnuin pitkästä tajuttomuudesta, oli tullut rauhallisempaa. Koetin päästä pystyyn, sillä makasin pää alaspäin, mutta tunsin olkapäässä ankaraa kipua, joka paheni jokaisesta liikahduksesta. Henki kulki lyhyesti ja katkonaisesti; keuhkot eivät saaneet tarpeeksi ilmaa. Kimmoke keuhkoissa ja olkapäässä, ajattelin muistellessani saamaani kahta kumeaa, kivutonta iskua. Riisuin rynnäkköpakkauksen ja vyön ja täydellisen piittaamattomuuden vallassa myös kaasu-

naamarin. Pidin teräskypärän päässä ja ripustin kenttäpullon takinsolkeen.

Minun onnistui päästä ulos pommikuopasta. Ryömittyäni vaivalloisesti noin viiden askelen matkan jäin makaamaan seuraavaan pommikuoppaan. Hetkeä myöhemmin yritin uudelleen ryömiä eteenpäin, koska kentälle ammuttiin jo heikkoa rumputulta. Tämäkin yritys epäonnistui. Kadotin kallisarvoisen vesipulloni ja vajosin pohjattomaan uupumukseen, josta pitkän ajan kuluttua heräsin polttavaan janoon.

Alkoi sataa hiljakseen. Onnistuin keräämään tilkan likaista vettä teräskypärään. Olin menettänyt suuntavaistoni tyystin, eikä minulla ollut selvää käsitystä rintaman suunnasta. Pommikuopat ammottivat vieri vieressä, toiset suurempina, toiset pienempinä, ja näiden syvien monttujen pohjalta näkyi vain saviseinämä ja harmaa taivas. Alkoi ukkostaa, ja uuden rumputulen meteli peitti ukkosenjyrinän alleen. Painauduin tiiviisti kuopan seinää vasten. Savikokkare osui olkapäähäni, raskaita sirpaleita suhahteli pääni yli. Vähitellen kadotin ajantajun; en tiennyt, oliko aamu vai ilta.

Kerran ohi kulki kaksi miestä, jotka harppoivat pitkin askelin yli kentän. Huusin heitä saksaksi ja englanniksi. He katosivat sumuun kuin varjot kuulematta minua. Lopulta kolme muuta miestä tuli luokseni. Heidän joukostaan tunnistin alikersantin, joka oli edellispäivänä maastoutunut viereeni. He veivät minut lähelle pieneen majaan — se oli täynnä haavoittuneita, joista lääkintämiehet huolehtivat. Olin maannut pommikuopassa kolmetoista tuntia.

Taistelun kiivas tulitus jatkoi työtään kuin jättimäinen konevasarapaja tai valssauslaitos. Kranaatteja iskeytyi taukoamatta lähistölle, usein singoten hiekkaa ja multaa katolle. Minut sidot-

tiin ja sain uuden kaasunaamarin, rotevan hillovoileivän ja hiukan vettä. Lääkintämies huolehti minusta isällisesti.

Pian englantilaiset alkoivat edetä. He lähestyivät syöksyittäin ja katosivat pommikuoppiin. Ulkopuolelta kuului huutoja ja käskyjä.

Yhtäkkiä sisään syöksähti nuori upseeri yltä päältä savessa. Hän oli veljeni Ernst, jota rykmentin esikunta oli väittänyt kuolleeksi jo edellispäivänä. Tervehdimme, hymyilimme hiukan hämillämme ja liikuttuneina. Hän silmäili ympärilleen ja katsoi minua peloissaan. Kyynelet tulivat hänen silmiinsä. Vaikka kuuluimme samaan rykmenttiin, oli silti ihmeellistä ja riipaisevaa, että kohtasimme suurella taistelukentällä, ja tuo muisto säilyy mielessäni arvokkaana ja kunniakkaana. Muutaman minuutin kuluttua hän lähti ja toi mukanaan kompaniansa viisi viimeistä miestä. Minut käärittiin telttakankaaseen. Nyöritysten läpi työnnettiin riuku, ja minut kannettiin taistelukentältä.

Kantajat vuorottelivat keskenään. Pikku saattue kiiruhti välillä vasempaan, välillä oikeaan ja väisteli valtavin määrin lenteleviä kranaatteja. Muutaman kerran he joutuivat suojautumaan nopeasti ja heittivät minut sivuun niin, että lensin vauhdikkaasti pommikuoppaan.

Saavuimme lopulta pieneen betoni- ja peltikatteiseen korsuun, jolla oli merkillinen nimi 'Kolumbuksen muna'.

Minut kannettiin alas ja asetettiin puulavitsalle. Korsussa istui kaksi minulle outoa upseeria kuunnellen vaitonaisena tykistön myrskyisää konserttia. Myöhemmin sain tietää, että toinen oli luutnantti Bartmer ja toinen avustajasotilaslääkäri nimeltä Helms. Koskaan ei ole mikään juoma maistunut niin hyvältä kuin sadevedellä jatkettu punaviini, jota hän

kaatoi suuhuni. Kuume iski minuun tulisesti. Vaikeassa hengenahdistuksessa taistelin saadakseni ilmaa, ja minua painoi Alppien voimalla mielikuva, että korsun betonikate makasi rinnallani ja minun oli jokaisella hengenvedolla saatava se kohoamaan.

Apulaislääkäri Köppen saapui hengästyneenä. Hän oli juossut kranaattien ahdistelemana taistelukentän poikki. Hän tunnisti minut ja kumartui puoleeni. Näin, kuinka hänen kasvonsa vääristyivät rauhoittavasti hymyileväksi irvistykseksi. Häntä seurasi pataljoonankomentajani. Kun tuo ankara mies taputti minua kevyesti olkapäälle, minua hymyilytti, sillä mieleeni juolahti, että seuraavaksi mahtaa itse keisari ilmaantua paikalle tiedustelemaan vointiani.

Neljä miestä kokoontuivat yhteen, joivat kenttäastioista ja kuiskuttelivat. Huomasin, että he puhuivat jonkin aikaa minusta, ja erotin erillisiä sanoja, kuten 'veli', 'keuhko', 'haavoittunut', joiden merkitystä pohdin. Sitten he alkoivat puhua ääneen taistelutilanteesta.

Kuolemanväsymykseen, jonka vallassa makasin, tunkeutui nyt tietoisuus onnekkuudesta, joka kävi yhä voimakkaammaksi ja säilyi tykönäni viikkoja. Ajattelin kuolemaa, eikä ajatus herättänyt minussa levottomuutta. Kaikki näytti minusta hämmästyttävän yksinkertaisilta, ja vaivuin uneen ajatellen: 'Olet kunnossa.'"

Regniéville

4. päivänä elokuuta 1917 nousimme junasta kuuluisassa Marsla-Tourissa. 7. ja 8. komppania majoittuivat Doncourtiin, jossa vietimme muutaman päivän leppoisaa elämää. Vain muonaannosten niukkuus aiheutti minulle hämminkiä. Meitä oli ankarasti kielletty etsimästä pelloilta ruokaa; silti kenttäsantarmit ilmoittivat melkein joka aamu miehistä, jotka oli tavattu yöllä perunannostosta ja joita en voinut välttää rankaisemasta — "koska heidän olisi pitänyt osata olla jäämättä kiinni", kuten perusteluni kuului, joskin epävirallisesti.

Näiden päivien kuluessa jouduin myös oppimaan, että vääryydellä hankittu omaisuus vie turmioon. Tebbe ja minä olimme ottaneet hylätystä flaamilaisesta kartanosta mukaamme ruhtinaan lasivaunut ja ymmärsimme suojata ne junamatkan ajaksi uteliailta katseilta. Nyt suunnittelimme suurellista huviretkeä Metziin, jotta voisimme kerrankin nauttia elämästä täysin siemauksin. Niinpä eräänä iltapäivänä otimme valjaat ja lähdimme matkaan. Valitettavasti kieseissä ei ollut jarruja, koska ne oli tarkoitettu Flanderin tasangoille eikä Lothringenin mäkimaastoon. Jo kylässä aloimme kiitää alamäkeen ja pian etenimme sellaista vauhtia, ettei siinä voinut hyvin käydä. Ensimmäisenä loikkasi kyydistä ajomies, sitten Tebbe, joka lensi pahaksi onneksi maatalouskoneiden rykelmään. Minä jäin yksinäni silkkipolstereille ja tunsin oloni varsin epämu-

kavaksi. Yksi ovista lennähti auki ja repeytyi kokonaan irti osuttuaan lennätinpylvääseen. Lopuksi vaunut vierivät alas rinnettä ja murskaantuivat talonseinään. Poistuessani murskaantuneesta ajoneuvosta ikkunan kautta totesin hämmästykseksenі, että olin säilynyt vahingoittumattomana.

9. päivänä elokuuta divisioonan komentaja, kenraalimajuri von Busse tarkasti komppanian ja kiitti sen oivallista taistelumenestystä. Seuraavana iltapäivänä nousimme junaan ja matkustimme Thiaucourtin lähelle. Sieltä marssimme saman tien uuteen asemaamme, joka sijaitsi Côte Lorrainen metsäylängöllä vastapäätä monista päiväkäskyistä tuttua, pirstaksi ammuttua Regniévillen kylää.

Ensimmäisenä aamuna katsastin lohkoni, joka minusta vaikutti melko pitkältä yhdelle komppanialle ja osin koostui puoliksi sortuneiden hautojen sekamelskasta. Etulinja oli monin paikoin tuhoutunut täällä käytettyjen kolmijalkaisten siipimiinojen osumista. Tunnelini sijaitsi noin sata metriä taempana niin sanotussa yhteyshaudassa, lähellä Regniévillestä lähtevää tietä. Ensimmäistä kertaa pitkään aikaan oli vastassamme jälleen ranskalaisia.

Geologi olisi tuntenut olonsa mukavaksi tässä asemassa. Yhdyshaudat kulkivat perä perää kuuden kerrostuman läpi, korallikalkista "Gravelotten merkeliin", johon taisteluhauta oli kaivettu. Kellanruskea kallio oli täynnä kivettymiä, ennen kaikkea tuhansin kappalein litteitä, sämpylänmuotoisia merisiilejä, jotka reunustivat hautojen seinämiä. Aina kun kuljin osaston läpi, palasin korsuun taskut täynnä näkinkenkiä, merisiilejä ja ammoninsarvia. Merkeli oli siitä miellyttävää, että se kesti rajuilmoja paremmin kuin tavallinen savimaa. Lisäksi hauta oli paikoin muurattu huolella ja pohja katettu

pitkälti betonilla, joten runsaatkin sadevedet valuivat helposti pois.

Tunnelini oli syvä ja kostea. Eräs sen ominaisuus ei juuri riemastuttanut: tällä seudulla nimittäin esiintyi tavallisen asemesta melkoisen vikkelä täilaji. Ilmeisesti nämä lajit suhtautuvat toisiinsa yhtä vihamielisesti kuin mustarotta ja isorotta. Täällä ei tavallisesta liinavaatteiden vaihdosta ollut mitään apua, sillä hyppykykyiset loiset väijyskelivät kavalasti makuusijojen oljissa. Epätoivon valtaama nukkuja viskoi lopulta peitot ulos voidakseen ryhtyä perusteelliseen ajojahtiin.

Myös muonitus jätti paljon toivomisen varaa. Laihan päivälliskeiton lisäksi annettiin vain kolmannes leipää ja naurettavan pieni höyste, joka oli yleensä puoliksi pilaantunutta marmelaatia. Siitä söi aina puolet lihava rotta, jota yritin turhaan saada loukkuun.

Reservi- ja lepokomppaniat oleskelivat syvälle metsään piilotetussa alkukantaisessa hirsirakennusrykelmässä. Minua miellytti erityisesti majapaikkani reserviasemassa, pikkuleirissä, joka oli ahdettu tiiviisti kapean metsäkanjonin rinteen suojaan. Asuin siellä pikkuriikkisessä majassa, joka oli rakennettu puoliksi rinteen sisään ja joka oli syvällä pähkinäpensaiden ja kornellipuiden katveessa. Ikkunasta näkyi vastapäinen metsän peittämä vuorenharjanne ja kanjonin pohjalla kapea niittykaistale, jonka halki virtasi puro. Huvittelin syöttämällä lukemattoman monia ristilukkeja, jotka olivat kutoneet mahtavat verkkonsa pensaisiin. Hirsimajan takaseinälle koottu monenkirjava pullokokoelma paljasti, että jo useat asukkaat olivat viettäneet täällä mietiskelytuokioitaan, ja minäkin varoin lyömästä laimin asiaankuuluvaa käytäntöä. Kun usva nousi iltaisin notkelmasta ja sekoittui tulisijani raskaaseen

valkoiseen savuun ja minä kyyhötin avoimen oven äärellä ensi hämärässä raikkaan syysilman ja tulen lämmön välissä, tuntui siihen sopivan rauhallinen ryyppy: puolet punaviiniä ja puolet munalikööriä kuperassa lasissa. Samalla lueskelin ja kirjasin muistiinpanojani. Nämä hiljaiset juhlat haihduttivat mielestäni sen, että täydennyspataljoonasta saapunut: kauemmin palvellut herra oli ottanut komppaniani komentoonsa ja minä suoritin jälleen joukkueenjohtajana pitkäveteistä taisteluhautapalvelusta. Vanhasta tottumuksesta koetin välttää loputonta vartiopalvelusta lukuisin partioretkin.

24. päivänä elokuuta urhea ratsumestari Böckelmann haavoittui kranaatinsirpaleesta — kolmas pataljoonankomentaja, jonka rykmentti menetti lyhyen ajan kuluessa.

Hautapalveluksen aikana ystävystyin alikersantti Kloppmannin kanssa, joka oli jo iäkkäämpi ja avioitunut mies ja erinomaisen taisteluhaluinen. Hän kuului ihmisiin, joilta ei puutu hitustakaan rohkeutta ja jollaisia on vain yksi sadoista. Sovimme, että voisimme pistäytyä vieraisilla ranskalaisen haudoissa, ja suoritimme ensimmäisen käyntimme 29. päivänä elokuuta.

Ryömimme vihollisen esteelle, johon Kloppmann oli edellisenä yönä leikannut aukon. Epämukava yllätys oli, että piikkilanka oli paikattu; siitä huolimatta leikkasimme sen uudelleen auki kohtalaisen meluisasti ja astuimme hautaan. Väijyttyämme pitkään lähimmän olkavarustuksen takana hiivimme eteenpäin seuraten puhelinjohtoa, joka päättyi maassa sojottavaan pistimeen. Asema oli moninkertaisten piikkilankojen ja yhden säleoven sulkema, mutta se oli miehittämätön. Kun olimme tutkineet kaiken tarkkaan, lähdimme samaa reittiä takaisin ja suljimme aukot huolellisesti, jotta käyntiämme ei huomattaisi.

Seuraavana iltana Kloppmann vakoili jälleen asemassa, mutta hänet otettiin vastaan kiväärinlaukauksin ja sitruunanmuotoisin käsikranaatein, "ankanmunin", joista yksi putosi aivan hänen maahan painetun päänsä viereen kuitenkaan räjähtämättä. Hänen täytyi lähteä kiireesti livohkaan. Seuraavana iltana lähdimme kahdestaan matkaan ja havaitsimme, että etumainen hauta oli miehitetty. Vakoilimme vartiomiehiä ja määritimme heidän sijaintinsa. Eräs vihelteli mukavaa sävelmää itsekseen. Lopulta meitä tulitettiin, ja hiivimme takaisin.

Kun seisoin taas haudassa, sinne ilmaantuivat yhtäkkiä toverini Voigt ja Haverkamp, jotka olivat selvästikin juhlineet ja saaneet päähänsä lähteä viihtyisästä pikkuleiristä syvälle pimeän metsän läpi toivioretkelle etumaiseen linjaan, "tulla partioimaan", kuten he sanoivat. Periaatteeni on aina ollut, että kukin vastatkoon omista toimistaan niin kuin parhaaksi katsoo, ja annoin heidän siksi kiivetä haudasta, vaikka vihollinen oli yhä varpaillaan. Heidän partioretkensä ainoana tarkoituksena oli etsiä ranskalaisten rakettien silkkisiä laskuvarjoja, ja heilutellen näitä valkoisia liinoja he juoksentelivat itsensä uuvuksiin vihollisen piikkilangan edessä. Heitä tietenkin ammuttiin, mutta aikanaan he palasivat turvallisesti takaisin. Bacchus suojeli omiaan tapansa mukaan.

10. päivänä syyskuuta lähdin pikkuleiristä rykmentin komentopaikkaan anoakseni lomaa. "Ajattelin jo Teitä", vastasi eversti, "mutta rykmentin täytyy suorittaa vaarallinen tiedustelutehtävä, jonka järjestämisen tahdon jättää Teidän hoidettavaksenne. Valitkaa sopivat miehet ja harjoitelkaa heidän kanssaan Souslœuvren leirissä."

Meidän olisi tunkeuduttava kahdesta kohdasta vihollisen taisteluhautaan ja koetettava ottaa vankeja. Partio jakaantuisi

kolmeen osaan, kahteen iskujoukkoon sekä osastoon, jonka olisi miehitettävä vihollisen etummainen linja ja turvattava selustamme. Minä otin komennon sekä vasemmanpuoleisen joukon, ja oikean määräsin luutnantti von Kienitzille.

Kun tiedustelin vapaaehtoisia, astui pataljoonan kaikista komppanioista yllätyksekseni — olihan jo vuoden 1917 loppu — melkein kolme neljäsosaa eteenpäin. Valitsin osallistujat tapani mukaan kulkemalla pitkin rivistöä ja etsimällä "hyviä kasvoja". Muutamat yli jääneet melkein itkivät, kun heidät torjuttiin.

Ryhmäni koostui, minut mukaan luettuna, neljästätoista miehestä, näiden joukossa vänrikki von Zglinitzky, alikersantit Kloppmann, Mevius, Dujesiefken ja kaksi pioneeria. 2. pataljoonan pahimmat hurjapäät olivat kohdanneet.

Kymmenen päivää harjoittelimme käsikranaattien heittämistä ja suoritimme rynnäkköä todenmukaisissa rakennelmissa. Oli ihme, että intoilijoiden joukosta vain kolme haavoittui sirpaleista jo ennen lähtöä. Muutoin emme osallistuneet palvelukseen, joten syyskuun 22:sen iltapäivällä lähdin villiintyneen mutta käyttökelpoisen joukkion isäntänä toiseen asemaan, jonne meidän oli määrä majoittua yöksi.

Illalla Kienitz ja minä kuljimme synkän metsän halki pataljoonan komentopaikkaan, jonne ratsumestari Schumacher oli kutsunut meidät viimeiselle aterialle. Sitten asetuimme tunneliimme lepäämään vielä muutamaksi tunniksi. On merkillinen tunne, kun tietää, että seuraavana päivänä on edessä elämän ja kuoleman koitos, ja ennen nukahtamista tutkistelee itseään ja tekee tiliä.

Kello kolme meidät herätettiin. Nousimme ylös, peseydyimme ja annoimme laittaa aamiaista. Suutuin heti pahan-

päiväisesti, koska sotilaspalvelijani oli pannut aivan liikaa suolaa munakkaaseen, jolla halusin vahvistaa itseäni ja juhlistaa merkittävää päivää; kerrassaan mukava alku.

Työnsimme lautaset sivuun ja kävimme sadannen kerran läpi kaikki yksityiskohdat, joihin saattaisimme törmätä. Keskustelun aikana nautimme kirsikkalikööriä, samalla kun Kienitz koetti parhaansa mukaan kertoa ikivanhoja vitsejä. Kaksikymmentä vaille viisi kokosimme miehet yhteen ja veimme heidät etummaisen linjan bunkkeriin. Piikkilankaan oli jo leikattu aukkoja, ja pitkät, kalkkijauheella vedetyt nuolet osoittivat suurten viisareiden lailla hyökkäyskohtiimme. Puristimme toistemme käsiä ja erosimme odottaen, mitä tuleman piti.

Olin pukenut ylleni työvälineet, jotka soveltuivat suunnitelmiimme: rinnalla kaksi hiekkasäkkiä, kummassakin neljä varsikäsikranaattia, vasemmanpuoleisissa iskusytyttimet, oikeanpuoleisissa aikasytyttimet, oikeassa takintaskussa parabellum pitkässä hihnassa, oikeassa housuntaskussa pieni mauserpistooli, vasemmassa takintaskussa viisi munakäsikranaattia, vasemmassa housuntaskussa fosforikompassi ja vihellyspilli, vyössä jousihaka käsikranaattien viskaamiseksi, tikari ja piikkilankasakset. Sisätaskussa pullotti lompakko ja kotimaanosoite, housujen takataskussa taskumatti täynnä kirsikkalikööriä. Olkahihnat ja Gibraltar-nauhat olimme jättäneet pois, jotta vihollinen ei saisi mitään tietoa alkuperästämme. Jokaisella oli tunnuksena valkoiset nauhat kummassakin käsivarressa.

Neljä minuuttia vaille viisi vasemmanpuoleinen naapuridivisioona aloitti harhautustulituksen. Täsmälleen kello viisi taivas alkoi liekehtiä rintamamme takana ja ammukset kiitivät kohisevana pilvenä päidemme yli. Seisoin Kloppmannin

kanssa tunnelin suulla ja poltin viimeisen savukkeen; meidän oli kuitenkin suojauduttava lukuisilta lyhyiksi jääneiltä laukauksilta. Kello kädessä laskimme minuutteja.

Kello 5.05 lähdimme tunnelista valmiita reittejä esteelle. Juoksin edellä pidellen käsikranaattia korkealla kädessä ja näin myös oikean partion ryntäävän ensi hämärässä eteenpäin. Vihollisen este oli hutera. Ylitin sen kahdella loikalla, mutta kompastuin sen takana piikkilankalieriöön ja syöksyin pommikuoppaan, josta Kloppmann ja Mevius kiskoivat minut ylös.

"Eteenpäin!" Loikkasimme ensimmäiseen hautaan kohtaamatta vastarintaa, mutta oikealla alkoi räiskyvä käsikranaattitaistelu. Piittaamatta siitä astuimme yli hiekkasäkkisulun, kuljimme kyyryssä pommikuoppaan ja nousimme ylös toisen linjan edustalla espanjalaisratsurivin edessä. Koska tämäkin linja oli tyystin tuhoutunut eikä vangeista ollut toivoa, kiiruhdimme pysähtymättä pitkin vallitettua juoksuhautaa. Sitten asetin pioneerit eteen raivaamaan tietä, mutta koska vauhti ei minua tyydyttänyt, siirryin itse kärkeen. Meillä ei ollut aikaa ilotulitteluun.

Saapuessamme kolmanteen linjaan löysimme jotakin, mikä salpasi henkemme: maassa lojuva hehkuva tupakannatsa ilmoitti vihollisen olevan lähituntumassa. Annoin miehilleni merkin, tartuin lujemmin käsikranaatteihin ja hiivin pitkin vankkarakenteista hautaa, jonka seinää vasten nojasi loputtomasti hylättyjä kivääreitä. Sellaisessa tilanteessa kaikki yksityiskohdat piirtyvät muistiin. Niinpä mieleeni painui kuin unessa kenttäpakki, jossa sojotti lusikka. Kaksikymmentä minuuttia myöhemmin tuo havainto pelastaisi henkeni.

Yhtäkkiä edestämme katosi varjomaisia hahmoja. Juoksimme niiden perään ja jouduimme umpikujaan, jonka seinään oli kaivettu tunneliaukko. Asetuin tunnelin suulle ja huusin: "Montez!"* Vastaukseksi singottiin käsikranaatti. Ilmeisesti räjähteessä oli aikasytytys; kuulin pienen paukahduksen ja ehdin hypätä taaksepäin. Kranaatti räjähti pääni korkeudella vastapäisen seinämän vieressä, silpoi silkkilakkini, haavoitti vasenta kättäni useista kohdin ja irrotti pikkusormen pään. Vierelläni seissyt pioneerialikersantti sai sirpaleen nenäänsä. Astuimme muutaman askelen taaksepäin ja pommitimme vaaranpaikkaa käsikranaatein. Eräs yli-innokas mies viskasi aukkoon sytytysputken ja esti näin hyökkäyksen jatkumisen. Käännyimme ympäri ja etenimme kolmatta linjaa vastakkaiseen suuntaan tavoittaaksemme lopulta viholliset. Joka puolella näkyi pois heitettyjä aseita ja varusesineitä. Mieleemme nousi yhä painostavammin kysymys: "Missä näiden lukemattomien kiväärien omistajat mahtavat olla? Missä he väijyvät?", mutta kiiruhdimme päättäväisesti käsikranaatit valmiina ja pistoolit ojossa yhä syvemmälle autioon, ruudinsavuiseen taisteluhautaan.

Kulkureittimme on selvinnyt minulle vasta jälkikäteen asiaa pohtiessani. Huomaamattamme olimme kääntyneet kolmanteen juoksuhautaan ja lähestyimme jo oman sulkutulemme alla neljättä linjaa. Silloin tällöin riuhtaisimme auki seinään upotetun komeron ja panimme käsikranaatin muistoksi taskuumme.

Kun olimme muutaman kerran juosseet poikittaishaudoissa ristiin rastiin, ei kukaan enää tiennyt, missä olimme ja missä

---

* Tulkaa ylös!

suunnassa saksalaisten asema sijaitsi. Fosforikompassin neulat tanssahtelivat vapisevissa käsissä, ja etsiessämme kiihtyneinä Pohjantähteä kouluviisautemme jätti meidät pulaan. Läheisen haudan mekkala paljasti, että vihollinen oli tointunut ensimmäisestä hämmennyksestään. Hän arvaisi pian tilanteemme.

Kun olimme vielä kerran tehneet täyskäännöksen, minä kuljin viimeisenä ja näin yhtäkkiä erään hiekkasäkkiolkavarustuksen takana konekiväärin piipun heilahtelevan edestakaisin. Hyppäsin sen luo, kompastuin ranskalaisen ruumiiseen ja näin alikersantti Kloppmannin ja vänrikki von Zglinitzkyn ahertavan kiväärin kanssa, samalla kun sotamies Haller etsi silpoutuneen ruumiin papereita. Hosuimme aseen kimpussa kuumeisesti piittaamatta ympäristöstä, jotta saisimme edes jotakin saaliiksi. Yritin irrottaa kiinnitysruuveja; joku toinen leikkasi piikkilankasaksilla patruunasidettä. Lopulta tartuimme kolmijalalla seisovaan kapistukseen viedäksemme sen mukanamme sellaisenaan. Tuolla hetkellä rinnakkaishaudasta, siitä suunnasta jossa oletimme oman linjan olevan, kuului vihollisen innostunut mutta uhkaava ääni: "Qu'est-ce qu'il y a?"*, ja meitä kohden lensi korkeassa kaaressa musta pallo, joka juuri ja juuri erottui hämärää taivasta vasten. "Varokaa!" Meviuksen ja minun välissä jysähti. Sirpale iskeytyi Meviuksen käteen. Hajaannuimme ja eksyimme yhä syvemmälle haudan sokkeloihin. Minun seurassani olivat enää pioneerialikersantti, jolta valui veri nenästä, sekä Mevius, joka oli haavoittunut käteen. Tuhoamme viivytti vain ranskalaisten sekaannus, sillä he eivät uskaltautuneet vieläkään ulos kolois-

* Kuka siellä on?

taan. Kysymys oli silti enää minuuteista, ennen kuin törmäisimme suurempaan osastoon, joka mielihyvin päästäisi meidät tuskistamme. Ilmapiiri ei ollut kovinkaan armelias.

Kun olin jo lakannut toivomasta, että pääsisimme ehjin nahoin ulos tästä ampiaispesästä, minulta pääsi yhtäkkiä ilonkiljahdus. Katseeni osui kenttäpakkiin, jossa sojotti lusikka; nyt alkoi selvitä. Koska oli tullut jo aivan valoisaa, meillä ei ollut sekuntiakaan hukattavana. Juoksimme avoimen kentän yli kohti omaa linjaamme ensimmäisten kiväärinluotien viheltäessä ympärillämme. Ranskalaisten etulinjassa kohtasimme luutnantti von Kienitzin partion. Kun vastaamme kaikui huuto "Ryhtikierros!", tiesimme että pahin oli takana. Valitettavasti pudottauduin vaikeasti haavoittuneen miehen päälle. Kienitz kertoi minulle nopeasti, että hän oli ajanut ranskalaiset vallittajat etummaisesta haudasta käsikranaatein ja heti pidemmälle edetessään menettänyt miehiä.

Pitkähkön odotuksen jälkeen saapui vielä kaksi miestäni, aliupseeri Dujesiefken ja jalkaväensotilas Haller, mikä tarjosi edes laihaa lohtua. Harhaillessaan Haller oli päätynyt erääseen syrjäiseen sivuhautaan ja löytänyt sieltä kolme hylättyä konekivääriä, ruuvannut yhden irti jalustastaan ja ottanut mukaansa. Koska tuli yhä valoisampaa, juoksimme ei-kenenkään-maan yli omaan etulinjaamme.

Neljästätoista miehestä, jotka olivat lähteneet kanssani, palasi vain neljä, ja myös Kienitzin partio oli kärsinyt raskaita tappioita. Alakuloani lievitti hiukan kelpo oldenburgilainen Dujesiefken, joka kertoi ulkopuolella vaiheistamme tovereilleen, samalla kun minun käteni sidottiin tunnelissa, ja päätti kertomuksensa sanoen: "Mutta luutnantti Jüngeriä minä aloin kunnioittaa; voi pojat kuinka hän kiiti barrikadien yli!"

Sen jälkeen marssimme, melkein kaikilla kädet ja pää siteissä, metsän halki rykmentin komentopaikkaan. Eversti von Oppen tervehti meitä ja antoi tarjota meille kahvia. Vaikka hän oli pettynyt menetystemme takia, hän esitti meille kiitoksensa. Se lohdutti meitä. Sitten minut pantiin autoon ja vietiin divisioonaan, joka halusi tarkan selonteon. Koska korvissani kaikuivat vielä käsikranaattien raastavat jysähdykset, nautin kyydistä täysin siemauksin ja nojasin mukavasti pieluksiin auton huristellessa nopeasti maantietä pitkin.

Divisioonan yleisesikuntaupseeri otti minut vastaan työhuoneessaan. Hän oli todella kiukkuinen, ja harmikseni tajusin, että hän halusi sälyttää lopputuloksen syykseni. Kun hän osoitti sormellaan karttaa ja kysyi esimerkiksi: "Miksi Te ette kääntynyt suoraan tähän juoksuhautaan?", huomasin, ettei hän kyennyt kuvittelemaan sellaista sekaannusta, jossa käsitteet oikea ja vasen menettävät merkityksensä. Hänelle kaikki oli suunnitelmaa, meille katkerasti koettua todellisuutta.

Divisioonankomentaja tervehti minua ystävällisesti ja karkotti pian pahan tuuleni. Söin päivällistä hänen vierellään kuluneessa asetakissa, käsi siteessä, ja koetin saattaa aamuiset tekomme ilman turhaa kainostelua oikeaan valoon, mikä minulta myös onnistui.

Seuraavana päivänä eversti von Oppen tarkasti partion vielä kertaalleen, jakoi rautaristejä ja myönsi jokaiselle osallistujalle neljätoista vuorokautta lomaa. Iltapäivällä ne vainajat, joiden ruumiit oli saatu tuotua takaisin, haudattiin Thiaucourtin sotilashautausmaalle. Tämän sodan uhrien keskellä lepäsi myös vuosien 1870–1871 sotureita. Erästä vanhaa sammaloitunutta hautakiveä koristi kirjoitus: "Katseelle kau-

kainen, sydämellä tuntien ikuisesti läheinen!" Suureen kivitauluun oli hakattu kirjoitus:

Sankartyöt ja sankarhaudat
uudet vanhain viereen kaivetaan,
näin valtakunta suureks saatiin
ja omanamme hallitaan.

Illalla luin ranskalaisen sotatiedonannon: "Saksalaisten toimet epäonnistuivat Regniévillen luona. Otimme vankeja." Siellä olivat sudet tehneet sisäänmurron ja eksyneet karsinaan. Lyhyestä tiedotuksesta saatoin ilokseni päätellä, että menettämiemme tovereiden joukossa oli eloonjääneitä.

Muutaman kuukauden päästä sain kirjeen yhdeltä kadonneista, jalkaväensotilas Meyerilta, joka oli menettänyt jalkansa kranaattitaistelussa; hän oli kolmen toverinsa kanssa pitkään harhailtuaan käynyt taisteluun ja jäänyt vaikeasti haavoittuneena vangiksi, minkä jälkeen muut, näiden joukossa myös alikersantti Kloppmann, olivat kaatuneet. Kloppmann tosin kuului miehiin, joita ei voi kuvitella vangittuna.

Koin sodassa monenlaisia seikkailuja, mutta tämä oli painajaismaisin. Yhä joudun ahdistuksen valtaan, kun muistelen harhailuamme tuntemattomissa, kylmän aamunkoin valaisemissa haudoissa. Se oli kuin unen sokkelossa.

Muutamia päiviä myöhemmin luutnantit Domeyer ja Zürn ryntäsivät srapnelliammusten suojissa useiden saattajien kanssa vihollisen etulinjaan. Domeyer kohtasi ranskalaisen nostoväkimiehen, jolla oli mahtava täysparta ja joka Domeyerin kehottaessa: "Rendez-vous!", vastasi raivoissaan:

"Ah non!"*, ja hyökkäsi hänen kimppuunsa. Ankaran painiottelun päätteeksi Domeyer ampui häntä kaulaan ja joutui palaamaan laillani ilman vankeja. Minun retkeni aikana kulutettiin sellainen määrä räjähteitä, että vuonna 1870 ne olisivat riittäneet kokonaiseen taisteluun.

* Antautukaa! Enkä!

Vielä kerran Flanderiin

Samana päivänä, jolloin palasin lomaltani, baijerilaiset joukot tulivat tilallemme ja meidät majoitettiin läheiseen Labryn kylään.

17. päivänä elokuuta meidät lastattiin junaan ja matkustimme puolitoista vuorokautta Flanderin perukoille, joilta olimme vasta kaksi kuukautta sitten lähteneet. Yövyimme Iseghemin kauppalassa ja marssimme seuraavana aamuna Roulersiin eli flaamiksi Roeselaereen. Kaupungin tuho oli edennyt ensimmäiseen vaiheeseen. Kaupoissa myytiin vielä tavaraa, mutta asukkaat majailivat jo kellareissa, ja säännölliset tulitukset raastoivat porvarillista elämää riekaleiksi. Majapaikkaani vastapäätä sijaitsi näyteikkuna täynnä naistenhattuja, jotka vaikuttivat aavemaisen oudoilta sodan melskeessä. Öisin ryöstelijät murtautuivat hylättyihin asuntoihin.

Oolstraatilla sijaitsevassa majapaikassani olin ainoa, joka asui maanpinnan yläpuolella. Talo kuului verkakauppiaalle, joka oli paennut sodan alkaessa ja jättänyt vanhan talouden-hoitajan tyttärineen valvomaan taloa. Molemmat huolehtivat orpotytöstä, jonka olivat tavanneet kadulta harhailemasta, kun marssimme kaupunkiin. He eivät tienneet edes tämän nimeä tai ikää. He pelkäsivät valtavasti pommeja ja rukoilivat minua melkein polvillaan, etten sytyttäisi ylhäällä valkeaa ja houkuttelisi pahoja lentokoneita paikalle. Hymyni kuiten-

kin hyytyi, kun seisoin ikkunan ääressä ystäväni Reinhardtin kanssa tarkkailemassa englantilaista, joka liihotteli valonheittimien loisteessa matalalla kattojen yllä; silloin jättiläispommi räjähti talon vieressä ja paineaalto viskasi lasinsirpaleet ympäri korvia.

Seuraaviin taisteluihin minut määrättiin tiedustelu-upseeriksi ja komennettiin rykmentin esikuntaan. Valmistuakseni tehtävään lähdin jo etukäteen 10. baijerilaisen reservirykmentin komentopaikkaan, sillä tulisimme vaihdossa sen tilalle. Komentaja osoittautui ystävälliseksi herraksi, vaikka hän saapuessani murisi määräystenvastaisesta "punaisesta myssynauhasta"; se pitäisi peittää harmaalla ompelella, jotta se ei houkuttelisi osumia pään alueelle.

Kaksi taistelulähettiä opasti minua viestikeskukseen, josta saisi hyvän yleisnäkymän. Tuskin olimme lähteneet komentopaikasta, kun kranaatti lennätti niittymaan korkealle ilmaan. Oppaani osasivat kuitenkin taitavasti väistellä tulitusta, joka puolenpäivän aikaan muuttui taukoamattomaksi jymyksi, ja kulkivat lukuisten pienten poppelimetsiköiden suojaamassa maastossa. He seurasivat vanhan materiaalitaistelijan vaistoa, joka kykenee tiheässäkin tulituksessa löytämään puoliksi turvallisen polun, ja etenivät kultaisena hehkuvan syysmaiseman halki.

Erään yksinäisen maatalon portailla, joilla näkyi tuoreita osumajälkiä, näimme vainajan, joka makasi kasvoillaan. "Onpas siitä lakaistu!" arveli kelpo baijerilainen. "Sakeaa ilmaa", arveli toinen katsellen epäluuloisena ympärilleen ja jatkoi nopeasti matkaansa. Viestikeskus sijaitsi ankarasti tulitetun Passchendaele–Westroosebeke-maantien toisella puolen ja osoittautui samanlaiseksi kokoontumispaikaksi kuin

se, jota olin johtanut Fresnoyssa. Keskus oli pystytetty rauniokasaksi ammutun talon viereen, eikä sillä ollut senkään vertaa suojaa, että se voisi selvitä ensimmäisestä täysosumasta. Kolme upseeria, jotka viettivät siellä seurallista onkaloelämää ja ilahtuivat suuresti vaihdon lähestymisestä, saivat kertoa vihollisesta, asemista ja lähestymisestä, ja sen jälkeen lähdin Roodkruisin ja Oostnieuwkerken kautta takaisin Roulersiin, jossa esitin everstille selonteon.

Kulkiessani kaupungin katuja tutkin lukuisten pikku kapakoiden hupaisia nimiä, jotka heijastivat flaamilaista leppoisuutta. Ketäpä ei houkuttelisi nimikilpi, jossa luki sellainen otsikko kuin "De Zalm" (Lohi), "De Reeper" (Haikara), "De Nieuwe Trompette" (Uusi torvi), "De drie Koningen" (Kolme kuningasta) tai "Den Olifant" (Elefantti)? Jo tervetulotoivotus ja tuttavallinen sinuttelu tuolla juurevalla kielellä saivat hyvälle tuulelle. Jumala suokoon, että tämä mahtava maa, joka jo niin monet kerrat on saanut toimia sotanäyttämönä, selviäisi tästäkin sodasta entisenlaisena.

Illalla kaupunkiin syydettiin jälleen pommeja. Laskeuduin kellariin, jossa naiset olivat painautuneet vavisten nurkkaan, ja sytytin taskulamppuni rauhoittaakseni pikku tyttöä, joka huusi kauhusta, sillä räjähdys oli sammuttanut valon. Täällä näkyi jälleen, kuinka lujasti ihminen on juurtunut kotimaahansa. Huolimatta suuresta pelosta, jota naiset tunsivat vaaran uhatessa, he takertuivat maaperään, joka saattoi milloin tahansa muuttua haudaksi.

Lokakuun 22. päivän aamuna lähdin nelimiehisen tiedusteluryhmäni kanssa Kalveen, jossa rykmentin esikunta vaihdettaisiin iltapäivän kuluessa. Rintamalla riehui ankara tulitus, jonka välähdykset värjäsivät usvan verenkarvaiseksi. Oostni-

euwkerken porteilla muuan talo sortui rymisten vieressämme saatuaan osuman raskaasta kranaatista. Kivirauniot vierivät tielle. Koetimme kiertää paikkakunnan mutta jouduimme kulkemaan sen läpi, koska emme tienneet Roodkruisin–Kalven suuntaa. Kiiruhtaessamme eteenpäin kysyin tietä tuntemattomalta alikersantilta, joka seisoi kellarinovella. Vastauksen sijasta hän työnsi kätensä taskuihin ja kohautti olkapäitään. Koska tulituksen keskellä ei ollut aikaa hukattavaksi, loikkasin hänen luokseen ja kaivoin tarvittavat tiedot pistoolilla, jota pidin hänen nenänsä alla.

Tämä oli ensimmäinen kerta, kun kohtasin taistelussa miehen, joka ei järjestänyt hankaluuksia pelkuruuttaan vaan ilmeisestikin täydellisen haluttomuutensa tähden. Vaikka moinen haluttomuus kävi sodan viimeisinä vuosina toki yhä voimakkaammaksi ja yleisemmäksi, oli erittäin epätavallista, että se ilmeni taistelutoimien aikana, sillä taistelu yhdistää miehet mutta toimettomuus johtaa hajaannukseen. Taistelussa ollaan todellisen pakon alla. Sen sijaan marssittaessa keskellä materiaalitaistelusta vetäytyviä kolonnoja sotakurin rapautuminen ilmeni paljaimmin.

Roodkruisissa, tienhaarassa sijaitsevalla pienellä maatilalla, tilanne kääntyi vakavaksi. Tykinlavetit viilettivät pitkin tulitettuja teitä, jalkaväkiosastot kiemurtelivat maastossa kummallakin puolen ja lukemattomat haavoittuneet raahautuivat takaisin etulinjasta. Kohtasimme nuoren tykkimiehen, jonka olkapäästä törrötti pitkä särmikäs sirpale kuin katkennut keihäänkärki. Hän taivalsi ohitsemme unissakävelijän lailla kohottamatta katsettaan.

Käännyimme tieltä oikealle rykmentin komentopaikkaan, jota ympäröi tuliseppele. Lähistöllä kaksi puhelinmiestä laski

kaalipellolle kelalta johtimiaan. Aivan toisen viereen iskeytyi kranaatti; näimme hänen lentävän maahan ja uskoimme hänen kuolleen. Hän nousi kuitenkin saman tien ylös ja jatkoi tyynesti johtimien vetämistä. Koska komentopaikka oli vain pieni betonirakennelma, jossa oli hädin tuskin tilaa komentajalle ja hänen adjutantilleen ja lähettiupseerille, etsin majapaikan lähistöltä. Asetuin viesti-, kaasusuojelu- ja miinanheitinupseerien seuraksi kevytrakenteiseen puuparakkiin, joka ei paljonkaan muistuttanut pomminkestävän majoitustilan ihannetta.

Iltapäivällä lähdin asemaan, sillä oli saapunut tieto, että vihollinen oli aamulla hyökännyt 5. komppaniaamme vastaan. Reittini kulki viestikeskuksen kautta Nordhofiin, maataloon, joka oli pommitettu lähes tunnistamattomaksi ja jonka raunioiden alle valmiuspataljoonan komentaja oli majoittunut. Sieltä lähti viitteenomainen polku taistelujoukkojen komentajan luo. Edellispäivien ankarat sateet olivat muuttaneet pommikuoppakentän liejuerämaaksi, joka erityisesti Paddebachin uomassa oli hengenvaarallisen syvä. Harharetkilläni kuljin monien yksinäisten ja sikseen jätettyjen vainajien ohi; usein vain pää tai käsi nousi pommikuopan liejupinnan ylle. Tuhannet lepäsivät vailla ystävän käden pystyttämää hautamuistomerkkiä.

Kun olin ylittänyt Paddebachin äärimmäisen vaivalloisesti pitkin kranaattien kaatamia poppeleita, löysin jättimäisestä pommikuopasta 5. komppanian päällikön luutnantti Heinsin sekä joukon uskollisia. Pommikuoppa-asema sijaitsi rinteessä, ja koska se ei ollut täysin vettynyt, vaatimattomat rintamasotilaat saattoivat pitää sen asumiskelpoisena. Heins kertoi, että aamulla englantilainen ampumaketju oli ilmesty-

nyt näkyviin mutta kadonnut tulitettaessa. Tämä oli ampunut muutamia eksyneitä 164. rykmentin miehiä, jotka olivat ketjun lähestyessä juosseet pakoon. Muutoin kaikki oli järjestyksessä; niinpä lähdin takaisin komentopaikkaan ja esitin everstille selonteon.

Seuraavana päivänä päivällisemme keskeytyi varsin karkeasti muutamien kranaattien osuessa aivan puuseinän viereen ja lennättäessä mutapatsaansa verkkaisesti ropisten kattohuovalle. Kaikki syöksyivät ulos ovesta; minä pakenin läheiseen maataloon ja menin sateen takia sisään. Illalla sama tapaus toistui, mutta tällä kertaa jäin ulkosalle, koska sade oli lakannut. Seuraava kranaatti osui keskelle rappeutunutta rakennusta. Näin sattuma vaikuttaa sodassa. Voimakkaammin kuin missään muualla täällä vaikuttaa sääntö "pieni syy, suuret seuraukset".

25. päivänä lokakuuta jouduimme lähtemään parakeista jo kello kahdeksalta, ja vastapäinen parakki sai toisesta ammuksesta täysosuman. Muut ammukset lensivät sateen kastelemaan metsään. Ne tuntuivat vain poksahtavan siellä mutta repivät maahan valtavia pommikuoppia. Edellispäivän kokemusten viisastuttamana etsin suurelta kaalipellolta komentopaikan takaa yksinäisen, luotettavanoloisen pommikuopan, josta lähdin aina vasta soveliaan turva-ajan kuluttua. Näinä päivinä otin hyvin surullisena vastaan uutisen luutnantti Brechtin kuolemasta; hän oli kaatunut taistelussa Nordhofin oikealla puolella pommikuoppakentällä divisioonan tiedustelu-upseerina. Hän kuului niihin harvoihin miehiin, joita jopa tässä materiaalisodassa ympäröi erikoislaatuinen hohde ja joita saattoi pitää haavoittumattomina. Hänenlaisensa miehet erottuivat muiden joukosta — he nauroivat, kun annettiin

jälleen uusi taistelukäsky. Tuollaisten kuolinuutisten tullessa alkoi mielessä vääjäämättä kaihertaa ajatus, ettei itselläkään ehkä ollut paljon aikaa jäljellä.

Lokakuun 26. päivän aamuhetket täytti epätavallisen ankara rumputuli. Myös oma tykistömme kaksinkertaisti jyrinänsä vastaukseksi eturintamalta nouseviin sulkutulimerkkeihin. Jokainen metsikkö ja jokainen pensaikko oli täynnä tykkejä, joiden takana puolikuurot tykkimiehet hoitivat tehtäviään.

Koska etulinjasta palaavat haavoittuneet antoivat epäselviä ja liioiteltuja tietoja englantilaisten hyökkäyksestä, minut lähetettiin kello yksitoista neljän miehen kanssa etulinjaan hankkimaan tarkempaa tietoa. Reittimme kulki ankaran tulituksen läpi. Kohtasimme lukemattomia haavoittuneita, muiden muassa luutnantti Spitzin, 12. pataljoonan komentajan, jota oli ammuttu leukaan. Jo ennen taistelujoukkojen komentajan tunnelia jouduimme tähdättyyn konekivääritulen — merkki siitä, että vihollinen oli varmaankin murtanut linjamme. 3. pataljoonan johtaja majuri Dietlein vahvisti epäilykseni. Vanhan herran betonirakennelmasta oli kolme neljäsosaa veden alla, ja hän oli juuri konttaamassa ulos haeskellen liejuun pudonnutta merenvahaimukettaan.

Englantilaiset olivat tunkeutuneet etummaisen linjan läpi ja valloittaneet vuorenharjanteen, jolta saattoi tulittaa Paddebachin uomaan, taistelujoukkojen komentajan asemaan. Merkittyäni nämä muutokset punaisilla viivoilla karttaan kannustin mieheni uuteen kestävyysjuoksuun liejun halki. Ryntäsimme kiireesti avoimen tasangon yli seuraavaan notkelmaan ja sieltä hitaammin Nordhofiin. Kummallakin puolellamme kranaatit osuivat rämeeseen ja nostattivat valtaisia, lukemattomien kuraroiskeiden ympäröimiä liejupatsaita

korkealle ilmaan. Nordhofia tulitettiin räjähdyskranaatein, ja sinne oli edettävä syöksyittäin. Nämä kranaatit räjähtivät erityisen äkeästi ja voimakkaasti. Niitä putoili ryhminä lyhyin väliajoin. Oli aina syöksyttävä lyhyen matkaa eteenpäin ja sitten odotettava pommikuopassa seuraavaa osumaa. Etäisen ujelluksen alkuhetken ja vieressä tapahtuvan räjähdyksen välisenä aikana elämänhalu kasvoi erityisen tuskalliseksi, koska ruumis joutui odottamaan kohtaloaan liikkumatonna ja suojaa vailla.

Ankarassa tulituksessa oli höysteenä myös srapnelleja, ja yksi sinkosi kuulalastinsa väliimme niin että läiske kävi. Yksi saattomiehistäni sai osuman teräskypäränsä takareunaan ja kaatui maahan. Maattuaan jonkin aikaa huumaantuneena hän nousi ylös ja jatkoi juoksuaan. Nordhofin ympäristö oli täynnä pahoin ruhjoutuneita ruumiita.

Koska suoritimme tiedustelutehtävämme tunnontarkasti, jouduimme usein paikkoihin, joihin ei vielä hiljattain ollut menemistä. Näin saimme yleiskuvan taistelukentän salatuista tapahtumista. Kaikkialla näimme kuoleman aikaansaannoksia; oli kuin tässä autiomaassa ei asuisi enää ainuttakaan elävää sielua. Erään pirstoutuneen pensaikon takana makasi ryhmä tuoreen mullan peitossa, joka oli laskeutunut miesten päälle osuman jälkeen; etäämpänä kaksi lähettiä makasi pitkällään pommikuopan äärellä, josta vielä kohosi räjähdyskaasujen kitkerä savu. Toisesta paikasta löysimme useita ruumiita, jotka lojuivat pienellä alueella: paarinkantoryhmä tai eksynyt reserviosasto oli joutunut keskelle tulipyörrettä ja kohdannut siinä loppunsa. Me saavuimme paikalle, katsastimme kuoleman tyyssijan salaisuudet yhdellä silmäyksellä ja katosimme jälleen savuun.

Kun olimme vielä päässeet ankarasti tulitetun Passchendaele –Westroosebeke-maantien ympäristön läpi, saatoin esittää selonteon eversti von Oppenille.

Seuraavana aamuna minut lähetettiin jo kello kuudelta eturintamaan selvittämään, oliko rykmentti yhtenäinen ja missä kohdin oli aukkoja. Matkalla kohtasin vääpeli Ferchlandin. Hänen oli tuotava 8. komppanialle käsky, että sen oli edettävä Goudbergiin ja suljettava meidän ja vasemmanpuoleisen naapurirykmentin välinen aukko, jos sellaista oli. Saadakseni hoidettua tehtäväni niin nopeasti kuin suinkin en voinut muuta kuin saattaa häntä. Pitkän etsiskelyn jälkeen löysimme 8. komppanian päällikön, ystäväni Tebben, pommikuoppamaiseman luotaantyöntävästä osasta läheltä viestikeskusta. Hän ei näyttänyt juuri ilahtuvan siitä, että kirkkaassa päivänvalossa olisi suoritettava noin näkyvä liike. Aamun valaiseman pommikuoppakentän sanomaton autius painosti harvasanaista seurusteluamme; panimme tupakaksi ja odotimme komppanian kokoontumista.

Jo muutaman askelen jälkeen jouduimme vastapäiseltä kukkulalta tähdättyyn jalkaväkituleen ja jouduimme loikkimaan yksitellen pommikuopasta toiseen. Ylitettyämme seuraavan rinteen tulitus muuttui niin kiivaaksi, että Tebbe asettui pommikuoppa-asemaan odottamaan yön suojaa. Savuketta poltellen hän lähti osastoonsa ja jakoi ryhmät.

Minä päätin selvittää, millaisia aukkoja rintamassa oli edempänä ja lepäsin vähän aikaa Tebben pommikuopassa. Vihollistykistö alkoi pian rangaista komppaniaa uskaliaasta etenemisestä ja tulitti maastolohkoja. Suojapaikkamme reunalle osunut räjähde viskasi kartat ja silmät täyteen savea ja houkutteli minut harkitsemaan lähtöä. Jätin jäähyväiset

Tebbelle ja toivotin onnea seuraavien tuntien ajaksi. Hän huusi perääni: "Anna, Herra, illan tulla, niin aamu tulee itsestään!"

Etenimme varovasti Paddebachin suojatonta uomaa, piilottelimme kumoon ammuttujen mustapoppelien suojissa ja käytimme niiden runkoja siltoina. Välillä joku vajosi liejuun enemmän kuin kupeitaan myöten ja olisi vääjäämättä hukkunut, jos toverit eivät olisi ojentaneet kivääriinperiä avuksi. Valitsin marssin suuntapisteeksi betonirakennelman, jota sotilasryhmä ympäröi. Edellämme neljä kantajaa raahasi paareja samaan suuntaan kuin me. Havaittuani ihmetellen, että eturintamaan tuotiin haavoittunutta, katsoin kiikarilla ja näin joukon khakinvärisiä hahmoja, joilla oli laakeat teräskypärät. Samalla hetkellä kajahtivat jo ensimmäiset laukaukset. Koska suojautuminen oli mahdotonta, juoksimme takaisinpäin samalla kun ammukset ropisivat ympärillämme liejuun. Pakojuoksu mudassa oli erittäin uuvuttavaa; mutta kun täysin hengästyneinä tarjosimme jonkin aikaa englantilaisille maalitaulun, joukko räjähdyskranaatteja täytti meidät uudella innolla. Kranaateista oli se hyöty, että niiden savu peitti meidät näkyvistä. Epämukavinta tuossa juoksussa oli se, että osuman saanut muuttuisi väistämättä suoruumiiksi. Kiiruhdimme pommikuoppien harjanteita kuin mehiläiskennojen reunamia. Veriset norot osoittivat, että monet olivat jo kadonneet tänne.

Kuolemanväsyneinä saavuimme rykmentin komentopaikkaan, jossa luovutin muistiinpanoni ja selostin tilanteen. Olimme saaneet aukon selville. Tebbe etenisi yöllä ja sulkisi sen.

28. päivänä lokakuuta 10. baijerilainen reservirykmentti tuli tilallemme, ja meidät majoitettiin rintaman taakse kyliin

valmiina hyökkäämään milloin tahansa. Esikunta siirtyi Mostiin.

Iltaisin istuimme erään hylätyn kapakan salissa ja juhlimme lomalta palanneen luutnantti Zürnin ylennystä ja kihlausta. Rangaistukseksi moisesta kevytmielisyydestä meidät herätti seuraavana aamuna jyrisevä rumputuli, joka etäisyydestä huolimatta hajotti ikkunaruutuni. Heti sen jälkeen annettiin hälytys. Ilmeisesti aukossa oli piillyt yllätyksiä. Huhu kertoi, että englantilaiset olivat tunkeutuneet siellä rykmentin asemaan. Vietin päivän odottaen käskyjä armeijan pääesikunnan tähystyspaikalla, jonka ympäristöön kohdistui hajanaista kylvötulta. Kevyt kranaatti lensi erään mökin ikkunasta sisään, ja kolme tiilipölyn sokaisemaa haavoittunutta tykkimiestä ryntäsi ulos. Kolme muuta makasi kuolleina raunioiden alla.

Seuraavana aamuna sain baijerilaiselta komentajalta seuraavan taistelutehtävän: "Vihollisen toistuvien hyökkäysten takia vasemmanpuoleisen naapurirykmentin asema on painunut yhä kauemmas taakse ja rykmenttien välinen aukko on kasvanut huomattavasti. Koska vaarana on, että rykmentin asema voidaan kiertää vasemmalta puolen, lähti 73. jalkaväkirykmentin 1. pataljoona eilen illalla vastaiskuun, mutta joutui kaikesta päättäen sulkutulen hajottamaksi eikä tavoittanut vihollista. Tänä aamuna 2. pataljoona lähetettiin aukkoon. Siitä ei toistaiseksi ole saatu tietoa. On selvitettävä 1. ja 2. pataljoonan asemat."

Lähdin matkaan ja kohtasin jo Nordhofin luona kapteeni von Brixenin, 2. pataljoonan komentajan, jolla oli asemapiirros jo taskussaan. Kopioin sen itselleni ja sain tehtäväni oikeastaan valmiiksi, mutta lähdin vielä taistelujoukkojen komentajan betonibunkkeriin saadakseni omakohtaisen yleis-

katsauksen. Reitin varrella lojui kaatuneita, joiden kalpeat kasvot tuijottivat vetisistä pommikuopista tai jotka olivat jo niin liejun peitossa, että ne saattoi vain vaivoin tunnistaa ihmisiksi. Useimpien hihassa loisti sininen Gibraltar-nauha.

Taistelujoukkoja komensi baijerilainen kapteeni Radlmaier. Tämä äärimmäisen työteliäs upseeri selvitti minulle perusteellisesti sen, minkä kapteeni von Brixen oli jo nopeasti kertonut. 2. pataljoonamme oli kärsinyt suuria tappioita; monien kaatuneiden joukossa olivat pataljoonan adjutantti sekä urhean 7. komppanian päällikkö. Adjutantti Lemière oli Fresnoyssa huhtikuussa kaatuneen 8. komppanian päällikön veli. Molemmat veljekset olivat Liechtensteinista, ja he taistelivat vapaaehtoisina Saksan riveissä. Molemmat kaatuivat samalla tavoin, suuhun osuneesta luodista.

Kapteeni osoitti betonirakennelmaa, joka sijaitsi kahdensadan metrin päässä ja jota oli edellisenä iltana puolustettu erityisen ankarasti. Pian hyökkäyksen jälkeen pikku linnakkeen komentaja, muuan ylikersantti, oli nähnyt englantilaisen vievän kolmea saksalaista takaisinpäin. Hän ampui englantilaisen kuoliaaksi ja vahvisti miehistöään kolmella sotilaalla. Kun he olivat käyttäneet kaikki ammuksensa, he kahlitsivat erään englantilaisen ovelle estämään enempää tulitusta, ja pimeyden laskeuduttua he pystyivät vetäytymään huomaamattomasti.

Toista betonibunkkeria, jota komensi luutnantti, oli englantilainen upseeri vaatinut antautumaan; vastauksen asemesta saksalainen ryntäsi ulos, tarttui englantilaiseen ja riuhtaisi hänet sisään ällistyneiden sotilaidensa silmien edessä.

Tuona päivänä näin pieniä paarinkantajaosastoja liikkumassa avoimesti lippuja kantaen jalkaväen tulitusvyöhyk-

keellä, eikä heitä kohden ammuttu laukaustakaan. Soturit kohtasivat tuollaisia näkymiä tässä maanalaisessa sodassa vain silloin, kun hätä oli käynyt kestämättömäksi.

Paluumatkaani vaikeutti englantilaisten kranaattien ärsytyskaasu, joka tuoksui mädäntyneiltä omenilta ja joka oli imeytynyt tiiviisti maaperään. Kaasu ahdisti henkeä ja toi kyynelet silmiin. Kun olin esittänyt tiedoksiantoni komentopaikassa, kohtasin aivan sidontapaikan luona paareilla kaksi tuttua, vaikeasti haavoittunutta upseeria. Toinen oli luutnantti Zürn, jota olimme kaksi iltaa sitten juhlineet iloisesti. Nyt hän makasi puolipukeissa irrotetulla ovella, kasvoillaan tuo vahankeltainen varmaa kuolemaa ennustava väri, ja tuijotti minua jäykästi, kun astuin hänen luokseen taputtaakseni hänen kättään. Toiselta, luutnantti Haverkampilta, olivat kranaatinsirpaleet murskanneet jalan ja käsivarren luut niin pahoin, että amputaatio näytti todennäköiseltä. Hän makasi kalmankalpeana, piirteet kivettyneinä paareillaan ja poltti savuketta, jonka hänen kantajansa saivat sytyttää ja panna hänen huulilleen.

Näinä päivinä menetimme jälleen kauhistuttavalla tavalla nuoria upseereita. Toinen Flanderin taistelu oli yksitotinen. Se käytiin sitkeän liejun keskellä, ja se vaati ankaran veronsa.

3. päivänä marraskuuta meidät lastattiin junaan ensimmäisiltä Flanderin-ajoilta tutulla Gitsin asemalla. Näimme siellä taas kaksi flaamitarta, mutta he eivät enää olleet yhtä eloisia. Hekin näyttivät kokeneen tällä välin monia suursodan päiviä.

Pysähdyimme muutamaksi päiväksi Tourcoingiin, Lillen kauniiseen sisarkaupunkiin. Ensimmäistä ja viimeistä kertaa sodan aikana jokainen 7. komppanian sotilas nukkui täällä höyhenpatjalla. Minä asuin komeaa kamaria erään teollisuus-

paronin talossa Rue de Lillen varrella. Nautin ensimmäisestä illasta äärimmäisen tyytyväisenä nahkanojatuolissa marmorikamiinan tulen äärellä.

Muutamat päivät kuluivat ennen kaikkea siihen, että iloitsimme olemassaolostamme, josta olimme ankarasti taistelleet. Oli vielä vaikeaa käsittää säästyneensä kuolemalta, ja vasta voitetusta elämästä hankittiin varmuus nauttimalla siitä kaikin keinoin.

Cambrain kaksoistaistelu

Tourcoingin ihanat päivät kuluivat nopeasti. Vietimme muutaman päivän Villers-au-tertressä, jossa saimme täydennystä. 15. päivänä marraskuuta 1917 lähdimme Lécluseen, jossa meidän asemamme lepopataljoona asui. Lécluse oli suurehko, järvien ympäröimä kylä Artois'ssa. Laajojen ruo'ostojen suojissa eli ankkoja ja nokikanoja, vedet kuhisivat kaloja. Vaikka kalastaminen oli ankarasti kielletty, järviltä kuului usein öisin merkillisiä ääniä. Eräänä päivänä sain paikkakunnan komendanttivirastosta muutamien miesteni sotilaspassit, sillä heidät oli tavattu kalastamasta käsikranaatein. En kuitenkaan tehnyt siitä isompaa numeroa, koska miehistön hyvä mieliala oli paljon lähempänä sydäntäni kuin ranskalaisen vedenviljan suojelu tai paikallispomojen lautanen. Siitä lähtien näkymätön käsi toi melkein joka ilta jättiläishauen ovelleni. Päivällisellä tarjosin sitten molemmille upseereilleni aterian, pääruokalajina "haukea à la Lohengrin".

19. päivänä marraskuuta tarkastin joukkueenjohtajieni kanssa aseman, johon lähipäivinä siirtyisimme. Asema sijaitsi Vis-en-Artois'n kylän edustalla. Emme päässeet taisteluhautoihin kuitenkaan niin nopeasti kuin olimme ajatelleet, sillä meidät hälytettiin melkein joka ilta ja asetettiin valmiuteen milloin Wotan-linjaan, milloin tykistösuojalinjaan tai Duryn

kylään. Kokeneille sotureille oli selvää, ettei moinen voinut jatkua hyvin.

29. päivänä saimmekin kuulla kapteeni von Brixeniltä, että osallistuisimme suurisuuntaiseen vastahyökkäykseen asemakaarroksessa, jonka Cambrain hyökkäysvaunutaistelu oli työntänyt rintamaamme. Vaikka olimme iloisia siitä, että saisimme vihdoinkin vaihtaa alasimen tehtävät moukariin, pohdiskelimme, selviäisikö Flanderin uuvuttama miehistö tästä kokeesta. Minä luotin kuitenkin komppaniaani; se ei ollut kieltäytynyt vielä koskaan.

Marraskuun 30:nnen ja joulukuun 1:sen välisenä yönä nousimme kuorma-autoihin. Siinä kärsimme ensimmäiset tappiot, koska eräs mies pudotti käsikranaatin ja se räjähti salaperäisesti ja haavoitti häntä ja hänen toveriaan. Toinen koetti teeskennellä heikkomielistä välttyäkseen taistelulta. Pitkän epätietoisuuden jälkeen hän palasi lopulta järkiinsä alikersantin tönäistyä häntä voimakkaasti kylkeen, ja saatoimme nousta kyytiin. Tuossa tilanteessa näin, kuinka vaikeaa semmoisessa roolissa on pysyä.

Matkustimme ahtaasti kuin sillit tynnyrissä aivan Barallen edustalle, missä odotimme ojassa tuntikaupalla käskyä. Kylmyydestä piittaamatta heittäydyin niitylle pitkäkseni ja nukuin aamunkoittoon asti. Koska olimme valmistautuneet hyökkäykseen, otimme melkoisen pettyneinä vastaan tiedon, että 225. rykmentti, jonka alaisuuteen meidän oli komennettu, ei ollut ottanut meitä rynnäkköön mukaan. Meidän olisi mentävä linnanpuistoon valmiuteen.

Kello yhdeksältä tykistömme suoritti voimakkaita tuliiskuja, jotka kello 11.45–11.50 kiihtyivät rumputuleksi. Bourlonin metsä, johon ei voitu vahvojen linnoitusten takia

hyökätä etupuolelta vaan joka oli säästynyt, katosi kellanruskeisiin savupilviin. Kello 11.50 näimme kiikareilla ampumaketjun ilmaantuvan autiolle pommikuoppakentälle, samalla kun takamaastossa patterit valjastettiin ja niitä siirrettiin eteenpäin. Saksalainen lentokone ampui englantilaisen kiintopallon liekkeihin, ja tähystäjät hyppäsivät laskuvarjoilla. Kone kierteli vielä muutaman kerran hyppääjien ympärillä ja tulitti näitä valojuova-ammuksin, mikä kertoi sodan muuttuneen myös entistä armottomammaksi.

Seurattuamme hyökkäystä jännittyneinä linnanpuiston kukkulalta ahmimme kenttäpakillisen makaroneja ja asetuimme päivälevolle jäiseen maahan. Kello kolmelta meidät käskettiin rykmentin komentopaikkaan, joka oli piilotettu kuivuneen kanavan sulkukammioon. Kuljimme sinne joukkueittain heikon kylvötulen alla. Komentopaikalta 7. ja 8. komppania lähetettiin valmiuskomentajan luo vaihtamaan kaksi 225. rykmentin komppaniaa. Kanavanpohjaa oli edettävä viisisataa metriä ankarassa sulkutulessa. Juoksimme yhtenä könttänä menetyksittä määränpäähämme. Kaatuneiden paljous osoitti, että jo useat komppaniat olivat maksaneet täällä veriveronsa. Tukijoukot kyyhöttivät aivan kiinni seinämässä ja hakkasivat kiireesti suojautumisaukkoja muuriin. Koska kaikki paikat olivat täysiä ja kohde houkutteli maastonmerkkinä tulitusta, johdin komppanian oikealle pommikuoppakentälle ja annoin miesten etsiä itse paikkansa. Sirpale osui kilahtaen pistimeeni. Hakeuduin sopivaan pommikuoppaan Tebben kanssa, joka oli 8. komppaniansa kanssa seurannut esimerkkiämme, ja levitimme sen ylle telttakankaan. Sytytimme kynttilän, söimme illallista, poltimme piippua ja seurustelimme viluissamme. Tebbe ei synkissäkään oloissa luopunut tyystin

keikaroinnista, ja hän kertoi pitkän tarinan neidosta, joka oli ollut hänellä mallina Roomassa.

Kello yhdeltätoista sain käskyn, että oli edettävä entiseen etulinjaan ja ilmoittauduttava taistelujoukkojen komentajalle. Keräsin miehet kokoon ja lähdin johtamaan heitä. Suuria kranaatteja iskeytyi enää muutamin kappalein, ja yksi toi meille terveiset suoraan helvetistä räjähtäen aivan edessämme ja täyttäen kanavanpohjan paksulla savulla. Miehet pysyivät vaiti, kuin jäinen nyrkki olisi puristanut niskaa, ja kompuroivat kiireesti piikkilankojen ja kiviraunioiden yli jäljessäni. Tuntui kammottavalta kulkea tuntemattoman aseman halki yöaikaan, vaikka tulitus oli heikkoa; merkilliset harhaaistimukset eksyttivät silmiä ja korvia. Kaikki oli kylmää ja vierasta kuin noidutussa maailmassa.

Lopulta kanavasta löytyi etulinjan kapea suuaukko, ja kuljimme täpötäysiä hautoja pitkin pataljoonan komentopaikkaan. Astuin sisään ja löysin joukon upseereita ja lähettejä niin sakean ilman keskeltä, että sitä olisi voinut leikata veitsellä. Sain tietää, ettei hyökkäyksellä ollut saavutettu tässä kohden paljonkaan ja että yritystä jatkettaisiin aamulla. Kammion tunnelma ei ollut kovinkaan luottavainen. Kaksi pataljoonankomentajaa aloitti pitkän neuvottelun adjutanttiensa kanssa. Silloin tällöin erikoisaseupseerit heittelivät huomautuksia keskusteluun korkeilta lavitsoiltaan, jotka olivat täpötäysiä kuin kanahäkit. Tupakansavu kävi tukahduttavaksi. Sotilaspalvelijat koettivat leikata tungoksessa isännilleen leipää; haavoittunut mies syöksyi sisään, ja hätkäytti kaikkia ilmoittaessaan vihollisen käsikranaattihyökkäyksestä.

Lopulta saatoin kirjoittaa hyökkäyskäskyni muistiin. Minun oli kello kuudelta aamulla lähdettävä komppanian kanssa ete-

nemään Lohikäärmetietä ja kuljettava Siegfried-linjaa niin pitkälle kuin pääsisimme. Asemarykmentin molemmat pataljoonat hyökkäisivät kello seitsemän oikealta puoleltamme. Aikaerotus sai minut epäilemään, että johto ei luottanut suunnitelmaan ja käytti meitä koekaniineina. Esitin vastalauseen hajautettua hyökkäystä kohtaan ja sain aikaiseksi, että mekin hyökkäisimme vasta kello seitsemältä. Seuraava aamu osoitti, että muutoksella oli suuri merkitys.

Koska en tiennyt Lohikäärmetien sijaintia, pyysin lähtiessäni karttaa, mutta yhtään ylimääräistä ei muka ollut. Tein omat johtopäätökseni ja lähdin raittiiseen ilmaan. Vieraassa komennossa ei saa hemmottelua.

Kun olin kauan harhaillut raskaasti lastattujen miesteni kanssa pitkin asemaa, eräs mies huomasi pienen eteenpäin haarautuvan haudan, joka oli suljettu espanjalaisilla ratsuilla ja jota koristi puoliksi haalistunut kyltti "Lohikäärmetie". Kun kuljin edemmäksi, kuulin jo muutaman askelen edettyäni vierasta ääntensorinaa. Livahdin hiljaa takaisin. Olin osunut englantilaisen hyökkäyskiilan kärkeen, jossa ei juuri noudatettu varovaisuutta, joko sekaannuksen tai välinpitämättömyyden takia. Annoin ryhmän sulkea haudan välittömästi.

Aivan Lohikäärmetien vieressä oli valtava maakuoppa, ilmeisesti hyökkäysvaunuansa; kokosin komppanian siihen, selitin taistelutehtävän ja jaoin joukkueet hyökkäykseen. Puheeni keskeytyi toistuvasti kevyisiin kranaatteihin. Yksi suutari jopa osui vastapäiseen seinämään. Seisoin kuopan reunalla ja jokaisen ammuksen osuessa näin kuun valaisemien teräskypärien kumartuvan yhtä aikaa syvään edessäni.

Peläten suurta pahansuopaa osumaa lähetin ensimmäisen ja toisen joukkueen asemaan ja asetuin kolmannen kanssa

kuoppaan. Eräät osaston miehet, jotka olivat edellisenä päivänä saaneet selkäänsä Lohikäärmetiellä, saivat miehet aroiksi kertoessaan, että viidenkymmenen askelen päässä englantilainen konekivääri sulki juoksuhaudan ylipääsemättömästi. Siksi sovimme, että kohdatessamme ensimmäistä vastarintaa loikkaisimme oikealle ja vasemmalle suojaan ja hyökkäisimme sädemäisesti käsikranaatein.

Vietin loputtoman pitkät tunnit kyyhöttäen ahtaassa montussa luutnantti Hopfin kanssa. Nousin ylös kello kuudelta ja annoin viimeiset määräykset tuon erityislaatuisen tunnelman vallassa, joka edeltää jokaista hyökkäystä. Mahassa tuntuu oudolta, puhelet ryhmänjohtajien kanssa, koetat veistellä vitsejä, juoksentelet sinne tänne kuin ennen pääesikunnan juhlaparaatia, lyhyesti sanottuna koetat keksiä mahdollisimman paljon puuhaa välttyäksesi kalvavilta ajatuksilta. Eräs mies tarjosi minulle kahvia kuivaspriillä lämmitetystä kupista, ja se loihti elämänhalun ja itseluottamuksen takaisin.

Täsmälleen kello seitsemältä lähdimme sovitussa järjestyksessä pitkänä jonona. Lohikäärmetie oli miehittämätön; barrikadin takana tyhjä rumpurivistö paljasti, että pahamaineinen konekivääri oli viety pois. Havainto sai meidät hyvälle tuulelle. Kuljimme kaivantoa, kun olin varmistanut ja sulkenut oikealle haarautuvan hyväkuntoisen juoksuhaudan. Kaivanto muuttui yhä laakeammaksi, ja aamun sarastaessa olimme lopulta avoimella kentällä. Teimme täyskäännöksen ja astuimme oikeanpuoleiseen hautaan, johon epäonnistunut hyökkäys oli jättänyt jälkensä. Maa oli englantilaisten vainajien ja sotakaluston peitossa. Tämä oli Siegfried-linja. Yhtäkkiä iskuryhmien johtaja luutnantti Hoppenrath tempasi sotamieheltä kiväärin kädestä ja ampui. Hän oli yhdyt-

tänyt englantilaisen vartiomiehen, joka pötki pakoon heitettyään muutamia kranaatteja. Tilanne ei päättynyt siihen, sillä vastarinta jatkui melkein saman tien. Käsikranaatteja lensi kummaltakin puolen, ja ne räjähtivät moninkertaisesti jysähdellen. Iskuryhmät hyökkäsivät. Heitinammukset kulkivat ketjussa kädestä käteen. Tarkk' ampujat asettuivat olkasuojien taa ottaakseen vihollisheittelijät jyvälle, joukkueenjohtajat tähyilivät suojausten yli nähdäkseen, milloin vastaisku oli tulossa, ja kevyiden konekiväärien miehistöt asettivat aseensa sopiviin paikkoihin. Pehmitimme hautaa edemmäksi käsikranaatein ja ammuimme sitä pitkin kivääreillä. Ympäristö vilkastui nyt laajalti, ja ammusparvet lentelivät olinpaikkamme ylitse.

Lyhyen taistelun jälkeen vastapuolelta kuului kiihtyneitä ääniä, ja ennen kuin ehdimme ymmärtää mitä oikein tapahtui, ensimmäiset englantilaiset tulivat kädet ylhäällä luoksemme. Yksi toisensa jälkeen kiersi olkavarustuksen ja irrotti vyönsä, samalla kun kiväärimme ja pistoolimme osoittivat heitä uhkaavasti. Nämä olivat kovin nuoria, reippaita poikia uusissa asepuvuissa. Komentaen "Hands down!"* käskin heidän kulkea ohi ja komensin ryhmän viemään heitä. Useimmat osoittivat luottavaisella hymyllään, etteivät he uskoneet meistä mitään epäinhimillistä. Toiset koettivat lepytellä meitä ojentamalla savukerasioita ja suklaalevyjä. Yhä kasvavan metsästäjänriemun vallassa näin, että olimme suorittaneet suuren vanginoton; jonolla ei näkynyt loppua. Olimme laskeneet jo sataviisikymmentä miestä, ja yhä uusia tuli näkyviin kädet ylhäällä. Seisautin erään upseerin ja kysyin häneltä, mihin suuntaan asema jatkui ja paljonko miehiä oli; hän vas-

* Kädet alas!

tasi hyvin kohteliaasti. Hän seisoi suotta asennossa. Sitten hän vei minut komppanianpäällikön, haavoittuneen kapteenin luo, joka oleskeli läheisessä korsussa. Siellä oli nuori mies, suunnilleen kaksikymmentäkuusivuotias, jolla oli hienopiirteiset kasvot. Hän nojasi tunnelinkehykseen jalka luodin lävistämänä. Kun esittäydyin, hän kohotti kätensä, jossa kimmelsi kultainen ketju, vei sen lippaan, kertoi nimensä ja ojensi minulle pistoolinsa. Hänen ensi sanansa osoittivat, että olin tekemisissä miehen kanssa. "We were surrounded about."* Hänen oli saatava selittää viholliselleen, miksi hän oli luovuttanut komppaniansa niin nopeasti. Puhuimme ranskaksi niitä näitä. Hän kertoi, että läheisessä korsussa oli saksalaisia haavoittuneita, joita hänen miehensä olivat sitoneet ja hoitaneet. Kun kysyin, miten vahvasti Siegfried-linja oli miehitetty kauempana, hän ei antanut tietoja. Luvattuani, että huolehdin hänet ja muut haavoittuneet takamaastoon, paiskasimme kättä hyvästiksi.

Hoppenrath seisoi tunnelinsuulla ja ilmoitti, että olimme saaneet parisensataa vankia. Kahdeksankymmenen miehen komppanialta se ei ollut hullumpi saavutus. Asetettuani vartiomiehet katselimme ympärillemme valloitetussa haudassa, joka oli täynnä aseita ja varusesineitä. Vartiokorokkeilla oli konekiväärejä, miinanheittimiä, käsi- ja kivääärikranaatteja, kenttäpulloja, turkisliivejä, sadetakkeja, telttakankaita, lihasäilyketölkkejä, marmelaatia, teetä, kahvia, kaakaota ja tupakkaa, konjakkipulloja, työkaluja, pistooleja, valorakettipistooleja, liinavaatteita, käsineitä, lyhyesti kaikkea mitä vain voi kuvitella. Kuin entisaikojen palkkasoturi-

* Jouduimme piiritetyiksi

johtaja määräsin pienen ryöstelytauon, jotta miehet saisivat huoahtaa ja katsella tavaroita lähemmin. Minäkään en voinut vastustaa kiusausta vaan valmistin tunnelinsuulla pienen aamiaisaterian ja täytin piippuni oivallisella Navy cut -tupakalla, samalla kun raapustin selontekoani taistelujoukkojen komentajalle. Varovaisena miehenä lähetin jäljennöksen pataljoonankomentajallemme.

Puolen tunnin kuluttua astelimme jälleen erinomaisella tuulella eteenpäin — en halua kiistää, että englantilaisella konjakilla saattoi olla siihen hienoinen vaikutuksensa — ja etenimme olkavarustukselta toiselle pitkin Siegfried-linjaa.

Meitä tulitettiin hautaan rakennetusta hirsimajasta, ja nousimme seuraavalle vartiokorokkeelle katselemaan ympäristöä. Samalla kun vaihdoimme asukkien kanssa laukauksia, eräs mies lensi maahan kuin näkymättömän nyrkin iskusta. Luoti oli mennyt hänen teräskypäränsä päältä sisään ja uurtanut päälakeen pitkän vaon. Aivot sykähtelivät haavassa jokaisen sydämenlyönnin tahdissa, mutta hän kykeni palaamaan takaisin. Jouduin kuitenkin määräämään, että hänen oli jätettävä tornisterinsa, vaikka hän halusi tinkimättä ottaa sen mukaan, ja vannotin häntä kulkemaan erittäin hitaasti ja varovaisesti.

Kutsuin vapaaehtoisia hyökkäämään avoimen kentän poikki ja kukistamaan vastarinnan. Miehet katsoivat epäröiden toisiaan; vain kömpelö puolalainen, jota olin aina pitänyt vähämielisenä, kiipesi haudasta ja lähti tallustelemaan hitaasti kohti hirsirakennusta. Valitettavasti olen unohtanut tuon yksinkertaisen miehen nimen, vaikka hän opetti minulle, että ketään ei tunne todella ennen kuin on nähnyt hänen vaaranpaikassa. Nyt myös vänrikki Neupert ryntäsi ryhmineen suo-

jaksi, samalla kun me etenimme yhtä aikaa hautaa myöten. Englantilaiset ampuivat muutamia laukauksia ja livistivät tiehensä jättäen mökin sikseen. Yksi ryntääjistä oli kaatunut kesken juoksunsa ja makasi kasvoillaan maassa muutaman metrin päässä tavoitteesta. Hän oli saanut osuman sydämeensä; sellainen kaataa miehen pitkäkseen ikään kuin nukkumaasentoon.

Kulkiessamme edemmäksi kohtasimme näkymättömien käsikranaatinheittelijöiden ankaraa vastarintaa, ja pitkään jatkuneen teurastuksen jälkeen jouduimme vetäytymään takaisin hirsirakennelman luo. Siellä linnoittauduimme sulkujen suojaan. Sekä me että englantilaiset jätimme taistellessamme hautaan joukon kaatuneita. Valitettavasti näiden joukossa oli myös alikersantti Mevius, jota olin oppinut Regniévillen yönä arvostamaan urheana taistelijana. Hän makasi kasvot verilammikossa. Kun käänsin hänet ympäri, näin otsassa sellaisen aukon, ettei siihen voisi mikään auttaa. Olin juuri vaihtanut hänen kanssaan muutaman sanan; yhtäkkiä en ollut enää saanut kysymykseen vastausta. Kun muutamaa sekuntia myöhemmin kiersin olkavarustuksen, jonka taakse hän oli kadonnut, hän makasi jo kuolleena. Siinä oli jotakin kammottavaa.

Kun vihollinenkin oli vetäytynyt hiukan, alkoi itsepintainen tulitaistelu, jonka aikana viidenkymmenen metrin päähän sijoitettu Lewis-konekivääri piti päämme alhaalla. Meidän kevyt konekivääri osallistui kaksintaisteluun. Molemmat aseet nakuttivat puoli minuuttia sylkien luoteja kohti toisiaan. Sitten meidän konekivääriampujamme korpraali Motullo sai osuman päähänsä ja lyyhistyi. Vaikka hänen aivonsa valuivat kasvoja pitkin leukaan asti, hän oli yhä täysissä järjissään, kun kannoimme hänet lähimpään tunneliin. Motullo oli vanhahko

mies, ja hän kuului sotilaisiin, jotka eivät koskaan ilmoittautuneet vapaaehtoisiksi; mutta kun hän seisoi konekivääринsä takana, tarkkailin häntä voimatta irrottaa katsettani hänen kasvoistaan, sillä ympärillä lentelevistä luotisuihkuista huolimatta hän ei vetänyt päätään tuumaakaan alemmaksi. Kun tiedustelin hänen vointiaan, hän pystyi vastaamaan minulle yhtenäisin lausein. Sain vaikutelman, että kuolettavat haavat eivät aiheuttaneet hänelle tuskia, että hän ei kenties tiennyt niistä mitään.

Vähitellen tilanne rauhoittui, sillä englantilaisetkin rakensivat sulkua. Kello kahdeltatoista kapteeni von Brixen, luutnantti Tebbe ja luutnantti Voigt saapuivat; he onnittelivat minua komppanian menestyksestä. Asetuimme hirsirakennelmaan, söimme aamiaiseksi englantilaisten muonaa ja keskustelimme tilanteesta. Välillä neuvottelin huutaen noin kahdenkymmenenviiden englantilaisen kanssa, joiden päät kohoilivat noin sata metriä edempänä juoksuhaudasta ja jotka näköjään halusivat antautua. Heti kun nousin suojausten yläpuolelle, minua kuitenkin ammuttiin taempaa.

Yhtäkkiä sululle tuli liikettä. Käsikranaatit lensivät, kiväärit paukkuivat, konekiväärit papattivat. "Ne tulevat! Ne tulevat!" loikkasimme hiekkasäkkien taa ja tulitimme. Yksi miehistäni, korpraali Kimpenhaus, hyppäsi taistelun tuoksinassa barrikadin päälle ja ampui hautaan niin kauan, kunnes kaksi pahaa osumaa käsivarsiin pakottivat hänet alas. Painoin tilanteen sankarin muistiini, ja ilokseni sain kaksi viikkoa myöhemmin onnitella häntä ensimmäisen luokan rautarististä.

Tuskin olimme palanneet tuosta välinäytöksestä aamiaiselle, kun hornanmelu alkoi uudestaan. Tapahtui yksi niistä merkillisistä välikohtauksista, jotka muuttavat tilanteen odottamattomalla tavalla. Meteli johtui vasemman naapuriryk-

mentin upseerikokelaasta, joka halusi saada yhteyden meihin ja joka oli ankaran tappelunhalun vallassa. Juopumus näkyi kiihdyttäneen hänen luontaisen urheutensa silkaksi raivoksi. "Missä Tommy luuraa? Rakeille huutia! No, kuka on mukana?" Vimmoissaan hän hajotti kauniin barrikadimme ja syöksyi eteenpäin raivaten tiensä käsikranaatein. Hänen edellään kulki hänen lähettinsä ja kaatoi kivääriinlaukauksilla ne, jotka selvisivät räjähteistä.

Oman hengen kylmäpäinen vaarantaminen ja rohkeus vaikuttavat aina innostavasti. Raivo tarttui meihinkin, ja haalittuamme muutamia käsikranaatteja osallistuimme kilvan tuohon viikinkimäiseen ajojahtiin. Tuota pikaa etenin juoksijoiden joukossa pitkin asemaa, eikä muitakaan upseereita sekä komppaniani jalkaväkimiehiä tarvinnut kauan odottaa. Jopa pataljoonankomentaja, kapteeni von Brixen oli kivääri kädessä etumaisten mukana ja ampui päittemme yli useita vihollisen kranaatinheittelijöitä.

Englantilaiset puolustautuivat urhoollisesti. Jokaisesta olkavarustuksesta taisteltiin. Mustat Mill-käsikranaatit risteilivät ilmassa meidän varrellisten kranaattiemme kanssa. Jokaisen vallatun olkavarustuksen takaa löysimme vainajia tai yhä nytkähteleviä ruumiita. Tapoimme näkemättä toisiamme. Meillekin tuli tappioita. Lähetin viereen iskeytyi rautakappale, jota hän ei kyennyt väistämään; hän lyyhistyi kasaan, ja veri tihkui lukuisista haavoista saveen.

Loikkasimme hänen ruumiinsa yli. Ukkosenjyrähdykset osoittivat tiemme. Sadat silmät vaanivat maalia kivääärien ja konekivääreiden takana kuolleen maiseman keskellä. Olimme jo kaukana oman linjamme edustalla. Joka puolella luodit vinkuivat teräskypärien ympärillä ja iskeytyi-

vät räsähtäen haudanseinämään. Aina kun horisontin yläpuolelle ilmestyi munanmuotoinen rautaesine, silmä erotti sen niin tarkasti, että ihminen kykenee moiseen vain silloin kun on kysymys elämästä ja kuolemasta. Odotuksen hetkinä oli valittava sellainen olinpaikka, josta näkyi mahdollisimman paljon taivasta, sillä tappavan kappaleen uurteinen pinta erottui riittävän selvästi vain taivaan kelmeää taustaa vasten. Silloin heitettiin itse ja syöksyttiin eteenpäin. Vihollisen kaatuneeseen ruumiiseen luotiin tuskin silmäystäkään; hän oli kohdannut loppunsa, ja uusi kaksintaistelu alkoi. Käsikranaattienvaihto muistuttaa miekkailua; on loikittava kuin baletissa. Kranaattitaistelu on kaksintaisteluista tappavin, sillä se voi päättyä vain siihen, että toinen osapuoli lentää ilmaan. Niinkin voi käydä, että molemmat kaatuvat.

Näiden hetkien aikana saatoin katsella kauhistelematta vainajia, joiden yli jouduin kaiken aikaa loikkimaan. Kaikki makasivat lyyhistyneinä velttoina ja siinä asennossa, jossa elämä yleensä poistuu ruumiista. Loikkieni aikana jouduin riitaan upseerikokelaan kanssa, joka oli todella huimapäinen miekkonen. Hän vaati itselleen ensimmäistä sijaa ja käski, että minä en saisi heittää vaan minun olisi ojennettava räjähteitä hänelle. Lyhyiden pelottavien komentojen välillä, joilla ohjataan etenemistä ja ilmoitetaan vihollisen liikkeistä, kuulin hänen äänensä: "**Yksi** heittää! Minä olin opettajana rynnäkkökoulutuspataljoonassa!"

Jäljessämme tulleet 225. rykmentin miehet raivasivat oikealle haarautuvan juoksuhaudan. Pakkotilanteeseen joutuneet englantilaiset koettivat paeta avoimen kentän poikki, ja he kaatuivat tulitukseen, joka oitis kääntyi heihin joka taholta.

Siegfried-linja muuttui tukalaksi myös niille, joiden kannoilla pysyttelimme tiiviisti. He koettivat karata oikealle lähtevään yhteyshautaan. Loikkasimme vartiokorokkeille ja näimme jotakin, mikä sai meidät kiljumaan villisti riemusta: hauta, jota pitkin he koettivat paeta, kaartui lyyran siiven lailla takaisin oman hautamme puoleen ja meni ahtaimmassa kohdassa alle kymmenen askelen päästä. He joutuivat siis uudemman kerran kulkemaan ohitsemme. Korokkeeltamme saatoimme nähdä kiireessä horjahtelevien englantilaisten teräskypärät. Heitin etummaisten jalkoihin käsikranaatin, jolloin he pysähtyivät äkisti ja perässä tulevat kiilautuivat heihin. Nyt he jäivät pelottavaan pullonkaulaan; käsikranaatit lensivät kuin lumipallot ilman halki ja peittivät kaiken valkeaan savuun. Alhaalta ojennettiin meille yhä lisää heiteltävää. Ruuhkautuneiden englantilaisten keskellä välähteli salamoita, vaatteenriekaleet ja teräskypärät lentelivät korkealle. Vihan- ja kauhunhuudot sekoittuvat toisiinsa. Tulen alla loikkasimme haudanreunalle. Koko alueen kiväärit oli suunnattu meihin.

Huuman tuoksinassa lensin maahan kuin vasaran iskusta. Haaveista heränneenä riuhtaisin teräskypärän päästäni ja kauhukseni näin metallissa kaksi suurta aukkoa. Upseerikokelas Mohrmann säntäsi avukseni ja rauhoitti minua vakuuttamalla, että takaraivossa näkyi vain verinen naarmu. Kaukaa ammuttu luoti oli iskeytynyt teräskypärän läpi ja hipaissut kalloa. Puoliksi huumaantuneena hoipuin takaisinpäin hätäisesti käärityn side päässä siirtyäkseni loitommalle taistelun polttopisteestä. Tuskin olin päässyt seuraavan olkavarustuksen ohi, kun sotilas ryntäsi jälkeeni ja ilmoitti, että Tebbe oli juuri kaatunut tällä paikalla saatuaan osuman päähänsä.

Tieto iski minut täysin lamaan. Erinomainen ystävä, jonka kanssa olin monien vuosien kanssa kokenut yhdessä ilot, surut ja vaarat ja joka muutamaa hetkeä aikaisemmin oli vielä huutanut minulle sukkeluuksia, oli kuollut pieneen lyijynpalaseen! Koetin käsittää tapahtuman; valitettavasti se oli liiankin totta.

Samaan aikaan tässä hengenvaarallisessa haudanpätkässä vuotivat kuiviin komppaniani kaikki aliupseerit ja kolmasosa sotamiehistä. Luodit osuivat päähän solkenaan. Myös luutnantti Hopf kaatui; hän oli jo vanhahko mies, ammatiltaan opettaja, saksalainen koulumestari sanojen parhaassa merkityksessä. Molemmat vänrikkini ja useat muut haavoittuivat. Siitä huolimatta 7. komppania piti valloitetun aseman luutnantti Hoppenrathin, komppanian viimeisen upseerin, johtamana vaihtoon saakka.

Sodan kiihdyttävien tuokioiden joukossa mikään ei vaikuta niin voimakkaasti kuin kahden iskuosaston johtajan kohtaaminen taisteluaseman ahtaiden saviseinämien keskellä. Paluuta ei ole eikä armoa anneta. Tämän tietävät kaikki, jotka ovat nähneet heidät taisteluhaudassa: ruhtinaat loikkivat valtakunnassaan ees taas ankarin, määrätietoisin ilmein, uhkarohkeasti, taitavasti, katselevat toisiaan terävin, verenhimoisin silmin — miehiä, jotka olivat tilanteen tasalla ja joita ei katsauksissa mainita.

Paluumatkalla pysähdyin kapteeni von Brixenin luo, joka kävi muutaman sotamiehen kanssa tulitaistelua rinnakkaishaudasta kohoilevien päiden kanssa. Asetuin hänen ja erään toisen kiväärimiehen väliin ja tarkkailin luotien osumia. Unenomaisessa mielentilassa, joka seuraa haavoittumisen aiheuttamaa järkytystä, en tullut ajatelleeksi, että siteeni paistoi kauas kuin valkea turbaani.

Yhtäkkiä sain taas iskun otsaani ja lensin haudan pohjalle, samalla kuin silmäni sokenivat veren valuessa. Vieressäni seissyt mies putosi yhtä aikaa alas ja alkoi vaikertaa. Luoti osui teräskypärän läpi ohimoon. Kapteeni pelkäsi menettävänsä toisen komppanianpäällikön samana päivänä, mutta lähemmin katsoessaan hän näki vain kaksi pintanaarmua hiusrajassa. Ne tulivat kaiketi kimmokkeesta tai haavoittuneen miehen kypäränsirpaleista. Haavoittunut mies, jonka kanssa kannoimme ruumiissamme saman luodin metallia, vieraili luonani sodan jälkeen; hän työskenteli tupakkatehtaassa ja oli muuttunut osuman jälkeen kivulloiseksi ja omituiseksi.

Uuden verenhukan heikentämänä liityin kapteenin seuraan, joka palasi komentopaikalleen. Ohitettuamme Mœuvren kylän juoksumarssia kiivaassa tulituksessa pääsimme kanavanpohjalle korsuun, jossa sain siteet ja jäykkäkouristusruiskeen.

Iltapäivällä asetuin kuorma-autoon ja matkustin Lécluseen, jossa esitin illallisella eversti von Oppenille selonteon. Kun olin puolinukuksissa mutta erinomaisella tuulella tyhjennettyäni hänen kanssaan viinipullon, lausuin hyvästit ja heittäydyin raskaan päivän jälkeen vapaaillan tunnelmissa vuoteelle, jonka uskollinen Vinke oli minulle valmistanut.

Kaksi päivää myöhemmin pataljoona siirtyi Lécluseen. 4. päivänä joulukuuta divisioonan komentaja kenraali von Busse piti osallistuneille pataljoonille puheen ja mainitsi erityisesti 7. komppanian. Johdin komppanian hänen ohitseen pää siteissä.

Sain syystäkin olla ylpeä miehistäni. Vajaa kahdeksankymmentä miestä oli valloittanut pitkän osuuden juoksuhaudasta,

saanut saaliiksi useita konekivääreja, miinanheittimiä ja kalustoa sekä ottanut kaksisataa vankia. Ilokseni sain tiedottaa useita ylennyksiä ja kunniamerkkejä. Niinpä luutnantti Hoppenrath, iskuosaston johtaja, vänrikki Neupert, hirsirakennuksen valloittaja, ynnä kylmäpäinen barrikadinpuolustaja Kimpenhaus saivat rintaansa hyvin ansaitun I luokan rautaristin.

En vaivannut edes sairaalaa viidennellä kaksoishaavoittumisellani vaan annoin vamman parantua joululoman aikana. Takaraivon haava umpeutui nopeasti. Otsan sirpale kasvoi sisään tehden seuraa kahdelle muulle, jotka olivat Regniévillestä lähtien olleet vasemmassa kädessäni ja korvanlehdessäni. Tuona aikana minut yllätettiin Hohenzollernin ritarikunnan ristillä, joka lähetettiin minulle rintamalta.

Tämä kultareunainen risti sekä pataljoonan kolmen muun komppanianpäällikön lahjoittama hopeapokaali, johon oli kaiverrettu sanat "Mœuvresin voittajalle", ovat muistoni Cambrain kaksoistaistelusta, joka jää historiaan: asemasodan tappava seisahdustila koetettiin ensimmäistä kertaa voittaa uusin menetelmin.

Myös läpi ammutun teräskypärän toin mukanani ja säilytän sitä yhdessä toisen kypärän kanssa, jota intialaisten lansieerien yliluutnantti kantoi johtaessaan miehiään meitä vastaan.

Cojeulinpurolla

Jo ennen lomaani vapautimme vaihdossa 9. päivänä joulukuuta 1917 muutaman rauhallisen päivän jälkeen 10. komppanian etulinjasta. Kuten jo kerroin, asema sijaitsi Vis-en-Artois'n kylän edustalla. Minun osastoni rajautui oikealla Arras–Cambrai-maantiehen, vasemmalla Cojeulinpuron soistuneeseen uomaan, jonka yli pidimme partioiden avulla öisin yhteyttä vieruskomppaniaan. Vihollisen asemaan ei ollut näköyhteyttä etumaisten hautojen välissä olevan kohouman takia. Lukuun ottamatta muutamia partioita, jotka onnistuivat pääsemään öisin piikkilankaesteellemme, sekä läheiselle Hubertuksen maatilalle asennetun generaattorin surinaa emme havainneet vihollisen jalkaväestä mitään elonmerkkejä. Sen sijaan toistuvat kaasumiinahyökkäykset olivat epämukavia, ja ne vaativat lukuisia uhreja. Hyökkäykset tehtiin useiden satojen maahan kaivettujen rautaputkien avulla, jotka laukaistiin sähkön avulla yhtä aikaa. Heti kun tulenhohde leimahti, huudettiin kaasuhälytys, ja jolla ei ollut osuman tullessa naamari kaavoilla, sen kävi huonosti. Monin paikoin kaasu sitä paitsi saavutti lähes absoluuttisen tiheyden, jolloin naamareistakaan ei ollut mitään apua, koska happea ei yksinkertaisesti ollut hengitettäväksi. Näin kärsittiin monia tappioita.

Minun korsuni oli kaivettu aseman takana ammottavan sorakuopan jyrkkään seinämään, jota tulitettiin ankarasti

lähes joka päivä. Taempana kohosivat tuhotun sokeritehtaan mustat teräsrangat.

Sorakuoppa oli kammottava paikka. Käytetyillä sotatarvikkeilla täytettyjen pommikuoppien keskellä oli tuulen kallistamia hautaristejä. Yöllä ei voinut nähdä kättä silmiensä edessä, ja yhden valoraketin sammuttua oli odotettava seuraavaa, jotta ei joutunut turvallisilta pitkospuilta Cojeulin pohjukan liejuun.

Milloin minulla ei ollut puuhaa rakenteilla olevissa vartiohaudoissa, vietin päivät jääkylmässä tunnelissa, luin kirjaa ja tömistin lämpimikseni jalkoja tunnelinkehykseen. Samaan tarkoitukseen kelpasi myös kalkkikallion syvennykseen kätketty vihreä piparminttulikööripullo, jota minä ja lähettini kävimme usein puhuttamassa.

Palelimme niin että tuntui; jos olisimme päästäneet nuotion savun nousemaan sorakuopasta joulukuiselle taivaalle, paikka olisi pian muuttunut asumiskelvottomaksi, sillä vihollinen tuntui toistaiseksi pitävän sokeritehdasta komentopaikkana ja haaskasi enimmän osan ammuksistaan vanhaan teräshäkkyrään. Niinpä vasta hämärän koittaessa tuli jäykistyneisiin jäseniimme eloa. Pikku uuniin sytytettiin tuli, ja paksun savun lisäksi se levitti miellyttävää lämpöä. Pian tunnelin portailla kolisivat Vis'stä palaavien ruoanhakijoiden astiat, joita jo hartaasti odotettiin. Kun iankaikkinen lanttu-, ryyni- ja kuivavihannesruokavalio vaihtui papuihin tai makaroniin, eivät mielialat voineet enää paremmaksi tulla. Usein kuuntelin huvikseni pienen pöytäni ääressä lähettien mutkatonta seurustelua, kun nämä tupakansavuun kääriytyneinä kyyhöttivät uunin ääressä ja kenttäpakillinen totia tuoksui vahvasti. Sota ja rauha, taistelu ja kotimaa, lepopaikka ja loma käsitel-

tiin juurta jaksaen, ja usein muutoinkin kuulin osuvia huomautuksia. Niinpä taistelulähetti lähti lomalle lausuen: "Voi pojat että on mukavaa kun nukkuu ensimmäistä yötä kotosängyssä ja äitimuori nujuaa ihan kylkeen kiinni!"

19. päivänä tammikuuta meidät vaihdettiin kello neljältä aamulla, ja marssimme sakean lumimyrskyn läpi Gouyhin, jossa meidän oli määrä viipyä pitkähkön aikaa ja valmistautua hyökkäystaistelutehtäviin. Ludendorffin komppanianpäälliköille jaetuista koulutuskäskyistä, ymmärsimme, että jo lähiaikoina sotaa uskallettaisiin ryhtyä ratkaisemaan suurtaistelulla.

Harjoittelimme melkein unohtuneita kivääritaistelu- ja liikuntasotaotteita, ja kivääreillä ja konekivääreillä ammuttiin innokkaasti. Koska rintaman takana joka kylä oli ylisiä myöten täynnä, käytettiin kaikkia mahdollisia rinteitä ampumaratoina, niin että usein ammukset sinkoilivat maaston yli kuin taistelussa konsanaan. Komppaniani konekivääriampuja ampui kevyellä konekivärillään erään toisen rykmentin komentajan satulasta kesken arvostelua. Onneksi tämä selvisi vähäisellä jalkavammalla.

Muutamia kertoja suoritin komppanian kanssa harjoitushyökkäyksiä mutkikkaassa hautajärjestelmässä kovin käsikranaatein hyödyntääkseni Cambrain taistelun kokemuksia. Siinäkin tuli haavoittuneita.

24. päivänä tammikuuta eversti von Oppen jätti jäähyväiset ja lähti Palestiinaan ottamaan prikaatin komentoonsa. Hän oli komentanut rykmenttiä, jonka taisteluhistoria kietoutui läheisesti hänen nimeensä, yhtäjaksoisesti syksystä 1914 alkaen. Eversti von Oppen oli elävä osoitus siitä, että jotkut ihmiset ovat syntyneet komentamaan. Häntä ympäröi aina

järjestyksen ja luottamuksen ilmapiiri. Rykmentti on viimeinen yksikkö, jossa vielä voi tuntea toisensa; se on suunnilleen suurin sotilasperhe, ja tuollaisen miehen leima vaikuttaa näkymätönnä tuhansiin. Valitettavasti hänen jäähyväissanansa "Näkemiin Hannoverissa!" eivät saaneet toteutua, sillä hän kuoli pian aasialaiseen koleraan. Kun olin jo kuullut hänen kuolemastaan, sain häneltä vielä omakätisen kirjeen. Häntä minun on kiittäminen paljosta.

6. päivänä helmikuuta siirryimme jälleen Lécluseen, ja 22. päivänä meidät majoitettiin neljäksi päiväksi pommikuoppakentälle Dury–Hendecourt-maantien vasemmalle puolelle, jotta vallittaisimme öisin etulinjaa. Nähdessäni aseman, joka oli vastapäätä entisen Bullcourtin kylän raunioita, minulle selvisi, että täällä suoritettaisiin osa suurhyökkäyksestä, josta kuiskailtiin odotuksen vallassa pitkin koko länsirintamaa.

Kaikkialla rakennettiin kiihkeän kuumeisesti, kaivettiin tunneleita ja vedettiin uusia teitä. Pommikuoppakenttä oli kylvetty täyteen paljaassa maastossa seisovia kylttejä, joissa hieroglyfein kaiketi ilmoitettiin pattereiden ja komentopaikkojen tulevat asemat. Lentokoneemme suorittivat taukoamatta sulkulentoja, jotta vihollinen ei pääsisi kurkkimaan. Jotta joukoille ilmoitettaisiin täsmällinen kellonaika, laskettiin joka keskipäivä tarkalleen kello kaksitoista kiintopalloista merkiksi musta pallo, joka nostettiin pois kello 12.10.

Kuun lopulla marssimme jälleen Gouyhin entiseen majoituspaikkaamme. Äkseerattuamme useita kertoja pataljoonan ja rykmentin vahvuudella harjoittelimme kaksi kertaa koko divisioonan voimin läpimurtoa suureen valkoisin nauhoin merkittyyn asemaan. Sen jälkeen divisioonankomentaja piti puheen, josta kaikille selvisi, että hyökkäys alkaisi lähipäivinä.

Tyytyväisenä muistelen viimeistä iltaa, jolloin istuimme pyöreän pöydän äressä ja pohdimme kiihkeästi tulevaa liikuntasotaa. Innostuksen vallassa pantiin viimeinenkin taaleri viiniin — mihin me enää rahaa tarvitsisimme? Pian olisimme joko vihollislinjan tuolla puolen tai paremmassa tuonpuoleisessa. Ainoastaan huomauttamalla, että tukialueella sentään haluttiin jatkaa elämää, saattoi kapteeni estää meitä sinkoamasta laseja, pulloja ja posliinia seinään.

Emme lainkaan epäilleet suuren suunnitelman onnistumista. Meistä se ei ainakaan olisi kiinni. Miehistökin oli hyvässä kunnossa. Kun heidän kuuli puhuvan kuivakkaaseen alasaksilaiseen tapaansa tulevasta "Hindenburgin tasankolaukasta", niin tiesi, että kävisivät kimppuun kuten aina: hellittämättä, luotettavasti ja turhia huutelematta.

17. päivänä maaliskuuta marssimme auringonlaskun jälkeen rakkaaksi muuttuneeseen majapaikkaamme Brunemontiin. Tiet olivat tungokseen asti täynnä tauotta marssivia rivistöjä, lukemattomia tykkejä ja loputtomia kuormastoja. Tarkoin laadittua liikekannallepanosuunnitelmaa noudatettiin silti kurinalaisesti. Voi joukkoa, joka ei pysynyt tiellä marssiaikataulussa: se työnnettiin ojaan, ja se joutui odottamaan tuntikausia, ennen kuin onnistui tunkeutumaan johonkin rakoon. Jouduimme kuitenkin kerran ruuhkaan, jossa kapteeni von Brixenin ratsu seivästyi raudoitettuun aisaan ja kuoli.

Suuri taistelu

Pataljoona majoitettiin Brunemontin linnaan. Saimme tietää, että maaliskuun 19:nnen vastaisena yönä meidän olisi marssittava etulinjaan, asetuttava valmiuteen pommikuoppakentän tunneleihin Cagnicourtin lähelle ja että suurhyökkäys käynnistyisi aamulla 21. päivänä maaliskuuta 1918. rykmentin oli tehtävä läpimurto Ecoust-Saint-Meinin ja Noreil'n kylän välistä ja edettävä ensimmäisenä päivänä Moryhin. Monchyn asemataistelun aikaan seutu oli ollut tukialuettamme, ja tunsimme sen hyvin.

Lähetin luutnantti Schmidtin, jota hänen soman vartensa takia nimitimme melkein yksinomaan "pikku Schmidtiksi", varmistamaan komppanian majoituksen. Sovitulla hetkellä lähdimme marssimaan Brunemontista. Tienristeyksessä, jossa opasjoukot odottivat meitä, komppaniat erosivat ja lähtivät etenemään sädemäisesti. Kun olimme toisen linjan tasalla, jonne meidän oli määrä majoittua, kävi ilmi, että oppaamme olivat eksyneet. Alkoi harhailu heikosti valaistussa, vetisessä pommikuoppamaastossa; kyseltiin toisilta yhtä epätietoisilta joukoilta. Jotta miehet eivät tyystin nääntyisi, komensin pysähtymään ja lähetin oppaat eri suuntiin.

Ryhmät asettivat kiväärit kokoon ja ahtautuivat valtavaan pommikuoppaan, samalla kun minä istuin luutnantti Sprengerin kanssa pienemmän kuopan reunamalle, jolta voi kat-

sella suureen kraatteriin kuin parvekkeelta. Jo jonkin aikaa noin sadan askelen päässä oli leimahtanut muutamia osumia. Uusi ammus iskeytyi lähemmä; sirpaleet kopsahtelivat saviseinämään. Eräs mies huusi ja väitti haavoittuneensa jalkaan. Samalla kun tunnustelin uhrin liejuisesta saappaasta osumaa, komensin ryhmät hajaantumaan ympäröiviin pommikuoppiin.

Korkealla ilmassa vinkui jälleen. Kaikilla oli kouristava tunne: se tulee tänne! Silloin jysähti suunnaton, huumaava räjähdys — kranaatti oli osunut keskellemme.

Puoliksi huumaantuneena kohottauduin ylös. Suuresta pommikuopasta hehkuivat tuleen syttyneet konekiväärien patruunavyöt räikeää vaaleanpunaista hehkua. Se valaisi räjähdyksen sankkaa savua, jonka keskellä kieriskeli kasa mustia ruumiita ja ympäristöön hajaantuvien eloonjääneiden varjot. Samanaikaisesti kajahti moninkertainen, kauhistuttava tuskan- ja avunhuuto. Synkän joukon kieriskely savuavan ja hehkuvan kattilan syvyyksissä paljasti sekunnin ajaksi kuin hornankuvitelmana kauhun pohjattoman kuilun.

Lyhyen lamaannuksen ja jäykistävän kauhun jälkeen säntäsin ylös ja juoksin muiden lailla sokkona yöhön. Vasta suistuttuani pää edellä kranaattikuoppaan tajusin, mitä oli tapahtunut. — Ei katsota eikä kuunnella mitään, nyt vain kauas täältä pois synkkään pimeyteen! — Mutta miehet! Minun täytyi huolehtia heistä; heidät oli uskottu minun vastuulleni. — Pakotin itseni takaisin kauhunpaikalle. Matkalla kohtasin jalkaväensotilas Hallerin, joka oli Regniévillessä saanut konekiväärin saaliikseen, ja otin hänet mukaan.

Haavoittuneet huusivat edelleen pelottavasti. Muutamat ryömivät minua vastaan ja tunnistettuaan ääneni vaikersi-

vat: "Herra luutnantti, herra luutnantti!" Yksi rakkaimmista alokkaistani, Jasinski, jolta sirpale oli katkaissut säären, tarrasi jalkaani. Kiroten voimattomuuttani taputin häntä neuvottomana olalle. Tuollaiset hetket syöpyvät mieleen.

Jouduin luovuttamaan onnettomat uhrit muutamille eloonjääneille paarinkantajille, jotta voisin johtaa luokseni kokoontuneet haavoittumattomat miehet pois vaaralliselta alueelta. Puoli tuntia aikaisemmin olin johtanut sodanajan vahvuista komppaniaa. Nyt harhailin muutaman täysin lannistuneen miehen kanssa juoksuhautojen sokkelossa. Eräs maitoparta, joka oli harjoituksessa muutamaa päivää aikaisemmin itkenyt ammuslaatikon painoa tovereidensa pilkatessa, raahasi nyt vaivalloisesti mukanamme tuota kantamusta, jonka hän oli kuuliaisesti pelastanut hirvittävästä iskusta. Se havainto oli minulle liikaa. Heittäydyin maahan ja aloin nyyhkyttää kouristuksenomaisesti, miesten seisoessa alakuloisina ympärilläni.

Kiiruhdettuamme kranaatinräjähdyksen uhkaamina muutamia tunteja tuloksetta pitkin hautoja, joissa oli liejua ja vettä nilkkoihin asti, kyyristyimme kuolemanväsyneinä seinämän ammuskomeroon. Vinke levitti peitteen ylleni; silti en nukkunut silmäntäyttäkään vaan odotin aamunkoittoa tupakoiden, täydellisen turtumuksen vallassa.

Aamun ensimmäinen kajo paljasti uskomattoman eloisan pommikuoppakentän. Lukemattomat osastot etsivät yhä suojiaan. Tykkimiehet raahasivat räjähteitä, miinanheittimet matkasivat kulkupeleissään; linjamiehet ja valomerkkiryhmät vetivät johtimiaan. Tuhannen metrin päässä vihollisesta oli menossa täydellinen markkinameininki, mutta hän ei tuntunut huomaavan mitään. Lopulta törmäsin konekivääri-

komppanian päällikköön, luutnantti Fallensteiniin, vanhahkoon rintamaupseeriin, joka osasi näyttää majapaikkamme. Hänen ensimmäiset sanansa kuuluivat: "Jestas, miten te olette tuonnäköinen? Kasvonnehan ovat aivan keltaiset." Hän osoitti suurta tunnelia, jonka ohi olimme juosseet yöllä varmaankin kymmenkunta kertaa. Kohtasin siellä pikku Schmidtin, joka ei vielä tiennyt onnettomuudestamme mitään. Täältä löytyivät myös miehet, joiden olisi pitänyt osoittaa meille tie. Tuon päivän jälkeen olen aina valinnut oppaat itse ja ehdottoman huolellisesti, kun siirrymme uuteen asemaan. Sodassa oppii tehokkaasti, mutta oppirahat ovat kalliit.

Saatuani miehet majoitukseen lähdin takaisin yölliselle kauhunpaikalle. Kohta näytti hirvittävältä. Palaneen osumapaikan ympärillä makasi yli kaksikymmentä ruumista, melkein kaikki tunnistamattomaksi silpoutuneina. Muutamia kaatuneista jouduimme myöhemmin merkitsemään kadonneiksi, sillä heistä ei ollut jäänyt mitään jäljelle. Viereisten ampumahautojen miehet olivat ryhtyneet kaivelemaan verisen sotkun keskeltä vainajien verisiä tavaroita ja etsimään ryöstösaalista. Ajoin heidät tiehensä ja komensin lähettini kokoamaan lompakot ja arvoesineet, jotta ne pelastuisivat omaisille. Seuraavana päivänä joutuisimme kuitenkin jättämään ne hyökkäyksessä jälkeemme.

Ilokseni Sprenger ilmaantui muutamien miesten kanssa läheisestä tunnelista, jossa he olivat yöpyneet. Käskin ryhmänjohtajien ilmoittautua ja sain kuulla, että meitä oli vielä kuusikymmentäkolme miestä. Yli sadanviidenkymmenen joukolla olimme lähteneet edellisiltana riemumielin! Minun onnistui laskea yli kaksikymmentä kuollutta ja yli kuusikymmentä haavoittunutta, joista monet myöhemmin vielä menehtyivät vam-

moihinsa. Etsinnät tarkoittivat monia kierroksia haudoissa ja pommikuopissa, mutta ne myös veivät ajatukset pois kauhukuvista.

Ainoana heikkona lohtuna oli, että olisi voinut käydä pahemminkin. Esimerkiksi jalkaväensotilas Rust oli seisonut niin lähellä osumakohtaa, että hänen ammuslaatikkonsa kantohihnat olivat alkaneet palaa. Alikersantti Peggau, joka tosin menetti henkensä seuraavana päivänä, oli seisonut saamatta naarmuakaan kahden toverinsa välissä, jotka olivat repeytyneet täysin riekaleiksi.

Vietimme loppupäivän masentuneissa tunnelmissa, enimmäkseen nukkuen. Jouduin käymään monta kertaa pataljoonankomentajan luona, koska hän halusi yhä uudelleen keskustella hyökkäyksestä. Muutoin juttelin niitä näitä kahden upseerini kanssa laverilla makoillen pitääkseni tuskalliset ajatukset loitolla. Kertosäkeenä toistui: "Luojan kiitos, pahin kohtalo voi olla, että ammutaan kuoliaaksi!" Koetin rohkaista muutamin sanoin miehiä, jotka kyyhöttivät yhdessä tunnelinportailla, mutta sillä ei tuntunut olevan vaikutusta. Minä en oikein ollut rohkaisutuulellakaan.

Kello kymmeneltä illalla lähetti toi käskyn, että oli lähdettävä marssimaan etulinjaan. Kolostaan ulos kiskottavasta villieläimestä tai merimiehestä, joka tuntee pelastavan lankun vajoavan jalkojensa alta, mahtoi tuntua samalta kuin meistä, kun jouduimme lähtemään lämpimästä, turvallisesta tunnelista kolkkoon yöhön.

Ulkona oli jo levotonta. Kiiruhdimme ankarassa srapnellitulessa pitkin Felix-hautaa ja pääsimme etulinjaan tappioitta. Kun kuljimme alhaalla hautojen läpi, niin päidemme yläpuolella tykistö jo siirtyi eteentyönnettyihin asemiin siltoja pit-

kin. Rykmentille, jonka etumaiseksi pataljoonaksi meidän oli määrä asettua, oli osoitettu kohtalaisen kapea osasto. Kaikki tunnelit olivat hetkessä tupaten täynnä. Ulkopuolelle jääneet kaivoivat itselleen syvennyksiä haudanseinämään, jotta tulevan hyökkäyksen alkaessa saisivat edes jotakin suojaa tykistötulelta. Pitkällisen säntäilyn jälkeen oli kaikille löytynyt paikka. Kapteeni von Brixen kokosi komppanianjohtajat vielä kerran neuvotteluun. Tahdistimme kellot viimeisen kerran ja kättelimme jäähyväisiksi.

Asetuin kahden upseerini viereen tunnelinportaille odottamaan, kunnes kello tulisi 5.05 ja tulivalmistelu alkaisi. Tunnelma oli hiukan kohentunut, sillä sade oli lakannut ja tähtikirkas yö ennusti kuivaa aamua. Kulutimme aikaa tupakoiden ja jutellen. Kello kolmelta syötiin aamiaista ja kenttäpullo kiersi. Aamun ensi hetkinä vihollisen tykistö virkosi sellaiseen eloon, että pelkäsimme englantilaisten haistaneen palaneen käryä. Yksi monista maastoon sijoitetuista ampumatarvikekasoista lensi ilmaan.

Hiukan ennen alkua annettiin seuraava langaton tiedotus: "Hänen majesteettinsa keisari sekä Hindenburg ovat saapuneet taistelunäyttämölle." Tiedotusta tervehdittiin suosionosoituksin.

Osoittimet etenivät yhä pitemmälle; laskimme viimeisiä minuutteja. Vihdoin kello oli 5.05. Hirmumyrsky alkoi. Liekehtivä esirippu kohosi korkealle, ja sitä seurasi välittömästi ennenkuulumaton jyminä. Raivoava ukkonen, joka peitti alleen raskaimmatkin laukaukset, sai maan vavahtelemaan. Taempaa kantautuva lukemattomien tykkien jättimäinen tuhojyly oli niin pelottavaa, että suurimmatkin tähän mennessä koetut taistelut olivat sen rinnalla kuin lastenleikkiä.

Nyt tapahtui se, mitä emme olleet koskaan uskaltaneet toivoa: vihollisen tykistö vaikeni; se oli lyöty maahan yhdellä jättimäisellä iskulla. Emme saattaneet enää pysyä tunnelissa. Seisoimme suojusten päällä ja ihmettelimme englantilaisten hautojen yllä liekehtivää torninkorkuista tuliseinämää, joka verhosi takanaan vaeltavat verenpunaiset pilvet.

Näkymää häiritsi silmien kyyneltyminen ja limakalvojen voimakas polttelu. Vastatuuli peitti meidät omien kaasukranaattiemme savuun ja voimakkaaseen karvasmantelin tuoksuun. Katselin huolissani, kuinka useat miehet alkoivat yskiä ja kakoa ja repivät lopulta naamarin kasvoiltaan. Siksi yritin tukahduttaa ensimmäisen yskän ja pidätin hengitystä. Vähitellen kaasu haihtui, ja muutaman hetken kuluttua voimme ottaa naamarit pois.

Päivä oli valjennut. Suunnaton jyminä kasvoi takanamme kaiken aikaa, vaikka sen voimistuminen tuntui jo mahdottomalta. Eteemme oli syntynyt läpinäkymätön savu-, pöly- ja kaasuseinämä. Ohikulkijat huusivat korviimme riemukkaita tervehdyksiä. Jalkaväkimiehet ja tykkimiehet, pioneerit ja puhelinmiehet, preussilaiset ja baijerilaiset, upseerit ja sotamiehet olivat haltioituneet tulimyrskyn alkuvoimasta ja odottivat kiihkeästi kellon tulevan 9.40. Kello 8.25 etulinjamme taakse valmiiksi keskitetyt raskaat miinanheittimemme ryhtyivät työhön. Näimme suunnattomien kahden sentnerin miinojen lentävän korkeassa kaaressa ilman halki ja pudottuaan räjähtävän vulkaanisella raivolla. Niiden osumat muodostivat kipinöivän kraatteriketjun.

Jopa luonnonlait näyttivät menettäneen pätevyytensä. Ilma väreili kuin kuumana kesäpäivänä, ja ilmanpaineen vaihtelu sai kiinteät kohteet tanssahtelemaan sinne tänne. Varjot vilah-

tivat pilvien keskellä. Meteli oli muuttunut kaikenkattavaksi, eikä sitä enää kuullut. Vain epäselvästi saattoi havaita, että tuhannet konekiväärit ampuivat taempana lyijypilviä sinitaivaalle.

Tulivalmistelun viimeiset tunnit muuttuivat vaarallisemmiksi kuin neljä ensimmäistä, joiden aikana liikuimme huoletta suojusten yllä. Vihollinen tulitti raskaalla patterilla, joka heitti yhä uusia ammuksia täpötäysiin taisteluhautoihimme. Väistääkseni niitä lähdin vasemmalle ja törmäsin adjutanttiin, luutnantti Heinsiin, joka kysyi minulta luutnantti von Solemacheria: "Hänen on otettava välittömästi pataljoona komentoonsa. Kapteeni von Brixen kaatui juuri." Järkyttyneenä tuosta kauhuuutisesta lähdin takaisin ja asetuin syvään maakuoppaan. Lyhyellä matkallani olin jo ehtinyt unohtaa tosiasiat. Kuljin kuin nukkuja, unissakävelijä myrskyn halki.

Maakuoppani edustalla seisoi alikersantti Dujesiefken, seuralaiseni Regniévillestä, ja pyysi minua tulemaan hautaan, sillä pienimmästäkin osumasta maamassat sortuisivat päälleni. Räjähdys vei häneltä sanat suusta: hän kaatui maahan toinen jalka irti repeytyneenä. Siihen ei mikään auttanut. Loikkasin hänen ylitseen, säntäsin oikealle ja ryömin ketunkoloon, johon kaksi pioneeria oli jo paennut. Lähiympäristössä raskaat ammukset jatkoivat raivoamistaan. Valkean pilven keskellä sinkoili yhtäkkiä mustia maapaakkuja; osuma oli hautautunut kaikenkattavaan jylinään. Vasemmalla puolellamme juoksuhaudassa kolme komppaniani miestä repeytyi kappaleiksi. Yksi viimeisistä osumista, suutari, löi kuoliaaksi pikku Schmidtin, joka istui yhä tunnelinportailla.

Seisoin Sprengerin kanssa kello kädessä ketunkoloni edustalla ja odotin suurta hetkeä. Komppanian jäänteet olivat

kokoontuneet ympärillemme. Meidän onnistui piristää heidän luontaista raskasmielisyyttään kokkapuheilla ja kääntää ajatukset toisaalle. Luutnantti Meyer, joka tirkisteli hetkisen olkavarustuksen takaa, kertoi minulle myöhemmin, että hän oli pitänyt meitä vähämielisinä.

Kello 9.10 upseeripartiot lähtivät haudasta varmistamaan asemamme. Koska linjojen välillä oli etäisyyttä yli kahdeksansataa metriä, meidän oli lähdettävä liikkeelle tulituksen aikana ja asetuttava ei-kenenkään-maalle niin että voisimme loikata vihollisen etumaiseen linjaan kello 9.40. Myös Sprenger ja minä kiipesimme muutaman minuutin kuluttua olkavarustuksen yli komppania perässämme.

"Nyt vihdoin näytetään, mihin seitsemäs pystyy!" "Nyt on kaikki samantekevää!" "Seitsemäs komppania kostaa!" "Kostetaan kapteeni von Brixenin puolesta!" Otimme pistoolit käteen ja astuimme piikkilangan yli, samalla kun ensimmäiset haavoittuneet jo raahautuivat sen läpi takaisin.

Katsoin vasemmalle ja oikealle. Kansojen rajamaa tarjosi merkillisen näkymän. Hyökkäävä pataljoona odotti silmänkantamattomana rintamana, komppaniat yhteen sulloutuneina pommikuopissa vihollislinjan edustalla, jota mylleretiin tulimyrskyin yhä uudelleen. Nähdessäni tämän patoutuneen joukon läpimurto tuntui minusta varmalta. Riittäisivätkö voimamme myös hajottamaan vihollisen reservit ja pirstomaan ne? Se tuntui itsestään selvältä. Päätöstaistelu, viimeinen ryntäys näkyi koittaneen. Täällä kansojen kohtalo pantaisiin täytäntöön; oli kysymys maailman tulevaisuudesta. Tajusin hetken merkityksen, ja uskon, että jokainen tunsi persoonallisuutensa sulautuvan joukkoon ja pelkonsa katoavan.

Tunnelma oli merkillinen, ankaran jännityksen kiihdyttämä. Upseerit seisoivat pystypäin ja lausuivat kiihtyneitä sukkeluuksia. Näin Solemacherin keskellä pikku esikuntaansa, pukeutuneena mantteliin niin kuin metsästäjä, joka odottaa koleana päivänä ajoonlähtöä, kädessään vihreäpesäinen puolipitkä piippu. Nyökkäsimme toisillemme veljellisesti. Usein raskaan miinan lentorata jäi liian lyhyeksi, ja se nosti ilmaan kirkontorninkorkuisen suihkulähteen ja peitti odottajat multaan, eivätkä nämä taivuttaneet päätänsäkään. Taistelunjyminä oli muuttunut niin voimakkaaksi, ettei kukaan ollut enää täysissä järjissään.

Kolme minuuttia ennen hyökkäystä Vinke ojensi minulle täyden kenttäpullon. Otin pitkän siemauksen. Oli kuin olisin nauttinut vettä. Puuttui vielä hyökkäyssavuke. Paineaalto sammutti tulitikun kolmesti.

Suuri hetki koitti. Tulivalssi vieri ensimmäisiä hautoja kohti. Lähdimme etenemään.

Raivo nousi kuin myrsky. Tuhannet olivat kai jo kaatuneet. Sen saattoi vaistota; vaikka tulitus jatkui, se tuntui vaimentuvan, ikään kuin sen käskyvoima hupenisi.

Ei-kenenkään-maa oli täynnä hyökkääjiä, jotka astuivat yksin, ryhmittäin tai suurina joukkoina kohti tulista esirippua. He eivät juosseet eivätkä hakeneet suojaa, kun torninkorkuiset patsaat kohosivat heidän välissään. Hitaasti mutta vääjäämättä he etenivät kohti vihollislinjaa. Näytti siltä kuin haavoittuvaisuus olisi mennyttä.

Syntyneen massan keskellä oli samalla yksinäistä; osastot olivat sekoittuneet. Olin kadottanut oman joukkoni näkyvistäni. Se oli huvennut kuin laine tyrskyyn. Vain Vinke ja yksivuotisvapaaehtoinen nimeltä Haake olivat vierelläni. Oikea

käsi puristi pistoolinkahvaa, vasen bamburuokoista ratsupiiskaa. Minulla oli yhä ylläni pitkä päällystakki, vaikka minun oli melko kuuma, sekä määräysten mukaiset käsineet. Edetessämme meidät valtasi viikinkimäinen raivo. Kasvava tappohalu siivitti askeliani. Viha nosti katkerat kyynelet silmiini.

Taistelutantereen yllä levännyt valtava tuhoamisen tahto tiivistyi aivoihin ja upotti ne punaiseen sumuun. Huusimme toisillemme nyyhkyttäen ja sopertaen katkonaisia lauseita, ja ulkopuolinen tarkkailija olisi voinut luulla, että olimme pakahtua suunnattomasta onnesta.

Vaikeuksitta ylitimme pirstoutuneen piikkilankaesteen ja loikkasimme yli ensimmäisen haudan, jota tuskin enää erotti. Hyökkäysaalto tanssahteli tasoittuneiden kaivantojen yli kuin aaveiden rivistö halki valkean, aaltoilevan savun. Täällä ei ollut enää vihollisesta tietoakaan.

Vastoin kaikkia odotuksia toisella linjalla meitä vastaan nakutti konekiväärituli. Loikkasin saattajineni pommikuoppaan. Sekuntia myöhemmin kuului valtava räjähdys, ja vajosin kasvoilleni. Vinke tarttui minua kaulukseen ja käänsi minut selälleni: "Onko herra luutnantti haavoittunut?" Ei löytynyt mitään. Vapaaehtoisella oli reikä olkavarressa, ja hän vahvisti voihkien, että kuula oli osunut häntä selkään. Revimme häneltä asepuvun ja sidoimme hänet. Vaakasuora uurre osoitti, että srapnelli oli räjähtänyt kasvojemme tasalla pommikuopan reunalla. Oli ihme, että elimme yhä. Vihollinen oli vielä voimakkaampi kuin olimme luulleet.

Tällä välin muut olivat menneet ohitsemme. Kiiruhdimme heidän peräänsä ja jätimme haavoittuneen omilleen, kun olimme ensin asettaneet puukepin maahan ja siihen valkoista

harsokangasta merkiksi hyökkääjiä seuraavalle paarinkantaja-aallolle. Puoliksi vasemmalla edessämme savusta kohosi Ecoust–Croisilles-junaradan mahtava penger, jonka yli meidän oli kuljettava. Penkereen ääreen rakennetuista ampuma-aukoista ja tunnelinikkunoista ropisi kivääri- ja konekiväärituli niin tiiviinä kuin olisi kaadettu herneitä säkistä. Tulitus oli tähdättyä.

Myös Vinke oli joutunut minusta eroon. Kuljin kapeikossa, jonka seinämissä ammotti sortuneita korsuja. Raivoissani tallasin mustaa, myllättyä maaperää, josta vielä kohosi kranaattiemme tukahduttava kaasu. Olin aivan yksin.

Silloin näin ensimmäisen vihollisen. Ruskeapukuinen hahmo, ilmeisesti haavoittunut, kyyhötti parinkymmenen askelen päässä keskellä myllerrettyä kaivantoa nojaten molempia käsiään maahan. Havaitsimme toisemme, kun tulin mutkan takaa. Näin hänen hätkähtävän, kun ilmestyin näkyviin, ja tuijottavan minua silmät suurina, samalla kun minä lähestyin hitaasti vihaisena piilottaen kasvoni pistoolin taakse. Verinen välikohtaus oli tulossa, todistajista ei tietoakaan. Oli vapauttavaa vihdoin nähdä vastustaja silmästä silmään. Asetin piipun ohimolle, vihollinen lamaantui pelosta, ja puristin toisella nyrkilläni asetakkia, jossa näkyivät arvo- ja kunniamerkit. Upseeri — hän lienee komentanut tässä haudassa. Valittaen hän vei kätensä taskuun mutta ei vetänyt sieltä asetta vaan valokuvan ja piteli sitä kasvojeni edessä. Hän seisoi kuvassa tasanteella monipäisen perheen ympäröimänä.

Avunhuuto kohosi unohtuneesta, uskomattoman kaukaisesta maailmasta. Pidin myöhemmin suurena onnena sitä, että jätin hänet sikseen ja ryntäsin eteenpäin. Juuri tuo mies

näyttäytyi usein unissani. Se on saanut minut toivomaan, että hän näki vielä kotimaansa.

Ylhäältä loikkasi komppaniani miehiä alas kapeikkoon. Minun oli läkähdyttävän kuuma. Riisuin päällystakin yltäni ja heitin sen sivuun. Muistan yhä, kuinka huusin muutamia kertoja hyvin tarmokkaasti: "Nyt luutnantti Jünger riisuu manttelinsa!", ja jalkaväkimiehet nauroivat kuin olisin lausunut mehevänkin sukkeluuden. Ylhäällä kaikki juoksivat suojauksen yli piittaamatta enintään neljänsadan askelen päässä nakuttavasta konekivääritulesta. Minäkin juoksin sokeasti tultasyöksevää ratapengertä kohti. Jossakin pommikuopassa törmäsin pistoolia heiluttelevaan hahmoon, joka oli pukeutunut ruskeaan samettiin. Siinä oli Kius, joka oli saman mielialan vallassa ja tervehdykseksi sysäsi minulle kourallisen ammuksia.

Päättelin siitä, että hyökkäys oli törmännyt vastarintaan pommikuoppa-alueen reunalla, sillä olin ennen rynnäkköä varannut itselleni runsain määrin pistoolinpatruunoita. Todennäköisesti etummaisista haudoista ajetut joukot olivat pesiytyneet tänne ja sukeltautuivat esiin milloin täällä, milloin tuolla. Tästä vaiheesta minulla ei ole omakohtaisia muistikuvia. Selvisin siitä kuitenkin haavoittumatta, vaikka ystävien ja vihollisten luodit lensivät kuin ampiaisparvi paitsi pommikuopista myös ratapenkereltä. Vihollisella tuntui olevan siellä melkein ehtymätön ammusvarasto.

Huomiomme kohdistui nyt tuohon suojaan, joka kohosi edessämme uhkaavana seinämänä. Läpikotaisin myllerretty kenttä, joka oli meidän ja penkereen välissä, oli täynnä hajaantuneita englantilaisia. Osa koetti vielä päästä penkerelle, osa oli jäänyt käsikähmään.

Kius kertoi minulle myöhemmin yksityiskohtia, ja kuuntelin niitä saman tunteen vallassa, joka viriää kun kuulen jonkun kolmannen kertovan omia humalaisia toilauksiani. Hän oli ajanut jotakuta englantilaista käsikranaateilla pitkin juoksuhautaa. Kun häneltä olivat heittoräjähteet loppuneet, hän alkoi heitellä vihollistaan maapaakuilla "pitääkseen tämän juoksussa", samalla kun minä olin seissyt ylhäällä suojauksen päällä pidellen nauraen kylkiäni.

Tuollaisten seikkailujen tuiskeessa me saavutimme, itse sitä juuri huomaamatta, ratapenkereen, joka edelleen syöksi tulta kuin suuri kone. Täällä muistini palaa havaitessamme äärimmäisen suotuisan aseman. Meihin ei ollut osunut, ja kun seisoimme aivan penkereen seinämän juurella, se muuttui esteestä suojaksi. Kuin havahtuen syvästä unesta näin saksalaisten teräskypärien lähestyvän pommikentältä. Ne kohosivat kuin teräksinen oras tulella kylvetystä maasta. Samalla hetkellä havaitsin, että aivan jalkojeni juuressa säkkikankaan peittämästä tunnelinikkunasta pisti ulos raskaan konekivääri piippu. Meteli oli niin voimakas, että vain piipun tärinästä saattoi tajuta aseen tulittavan. Puolustautuja oli siis enää käsivarrenmitan päässä meistä. Turvallisuutemme perustui siihen, että olimme näin lähellä vihollista. Siinä piili myös vihollisen tuho. Aseesta kohosi kuuma savu. Se oli varmasti osunut jo moniin ja niitti edelleen. Piippu liikkui vain vähän; tulitus oli tähdättyä.

Tuijotin lumottuna kuumaa, tärisevää rautakappaletta, joka kylvi kuolemaa ja hipoi melkein jalkojani. Sitten ammuin kankaan läpi. Alapuolelleni ilmaantui mies, joka repi kankaan irti ja heitti aukosta käsikranaatin sisään. Tömähdys ja ulos tulviva valkoinen savu paljastivat vaikutuksen. Keino oli kar-

kea mutta hyväksi koettu. Piippu ei enää liikahdellut, ase vaikeni. Juoksimme pitkin penkeren viertä antaaksemme seuraavalle aukolle samanlaisen käsittelyn, ja mursimme näin muutamia nikamia puolustuksen selkärangasta. Kohotin käteni ilmoittaakseni miehillemme, joiden ammukset sinkoilivat korviimme aivan lähietäisyydeltä. He viittoivat ystävällisesti takaisin. Nyt saarroimme sadan muun kanssa penkeren samanaikaisesti. Ensi kertaa sodassa näin massojen vyöryvän yhteen. Englantilaiset pitivät penkeren toisella puolen kahta porrasmaisesti kaivettua hautaa miehitettyinä. Laukauksia vaihdettiin muutaman metrin etäisyydeltä, käsikranaatit lensivät kaaressa.

Loikkasin ensimmäiseen hautaan; rynnätessäni lähimmän olkavarustuksen taakse törmäsin englantilaiseen upseeriin, jonka takki ja kaulansuojus olivat auki; tarrasin häneen ja heitin päin hiekkasäkkiseinämää. Takaani ilmaantui valkeahiuksinen majuri, joka huusi: "Iske se rakki hengiltä!"

Se ei ollut tarpeen. Käännyin alempaan hautaan, joka vilisi englantilaisia. Oli kuin laiva uppoaisi. Muutamat heittelivät ankanmunia, toiset ampuivat Colt-revolvereilla, useimmat pakenivat. Vedin pistoolin liipaisimesta kuin unessa, vaikka patruunat olivat loppuneet aikaa sitten. Vierelläni edennyt mies heitti käsikranaatteja alas juoksijoiden sekaan. Lautasenmuotoinen teräskypärä nousi kieppuen korkealle ilmaan.

Taistelu oli minuutissa ohitse. Englantilaiset loikkasivat ulos haudoista ja pakenivat avoimen kentän poikki. Penkeren harjalla raivosi mieletön saattotulitus. Pakenijat lensivät nurin juostessaan, ja muutamassa sekunnissa maa oli kaatuneiden peitossa. Näin kävi penkeren toisellakin puolen.

Myös saksalaiset olivat jo etumaastossa. Vierelläni seisoi alikersantti, joka tuijotti taistelua suu auki. Otin hänen kivääri-nsä ja ammuin englantilaisen, joka oli joutunut käsirysyyn kahden saksalaisen kanssa. Molemmat hämmentyivät hetkeksi näkymättömästä avusta ja jatkoivat kohta eteenpäin.

Menestys vaikutti taianomaisesti. Vaikka enää ei voinut puhua yhtenäisesti johdetuista joukoista, oli kaikilla vain yksi suunta: eteenpäin! Kaikki jatkoivat matkaa.

Valitsin suunnistuskohteeksi pienen kohouman, jonka huipulla näkyi mökin rauniot, hautaristi ja tuhoutunut lentokone. Kiiruhdimme muiden kanssa laumana kohti oman tulivalssimme liekkiseinää. Jouduimme heittäytymään pommikuoppaan ja odottamaan tulen etenemistä. Vieressäni oli toisesta rykmentistä nuori upseeri, joka riemuitsi kanssani ensimmäisen rynnäkön erinomaisesta onnistumisesta. Yhteinen innostus saattoi meidät hetkessä läheisiksi, kuin olisimme tunteneet toisemme jo vuosia. Seuraava loikka erotti meidät taas ikiajoiksi.

Jopa noiden kauheiden tuokioiden aikana tapahtui huvittavaa. Muuan mies nosti vieressäni kivääri-n poskelle kuin metsästysretkellä muka ampuakseen jäniksen, joka loikki yhtäkkiä linjamme ohi. Päähänpisto oli niin ällistyttävä, että saatoin vain nauraa. Mitään niin kauheaa ei voi ollakaan, ettei joku neropatti sitä käyttäisi temppuunsa.

Talonraunion vieressä oli ampumahaudanpätkä, jota konekivääri-tuli pyyhki alhaalta käsin. Juoksin sinne yhdellä ryntäyksellä ja näin, että hauta oli miehittämätön. Heti perässä tulivat Oskar Kius ja von Wedelstädt. Wedelstädtin taistelulähetti tuli viimeisenä, lyyhistyi kesken juoksunsa maahan ja jäi kuolleena makaamaan saatuaan osuman silmäänsä. Kun

von Wedelstädt näki komppaniansa viimeisen miehen kaatuneen, hän painoi päänsä haudan seinämään ja itki. Hänkään ei näkisi seuraavaa päivää.

Alhaalla oli vahvasti linnoitettu sola-asema ja sen edustalla kummassakin rinteessä kaksi suojattua konekivääripesäkettä. Tulivalssi oli jo kulkenut tämän aseman yli; vihollinen näkyi tointuneen ja ampui minkä ehti. Välissä oli viisisataa metriä leveä maastonsuikale, jonka yli luotisuihkut suhisivat kuin ampiaisparvet.

Lyhyen hengähdystauon jälkeen ryntäsimme pikku haudastamme päin vihollista. Kysymys oli elämästä ja kuolemasta. Muutaman loikan jälkeen minä olin saattajani kanssa yksin vasenta konekivääripesäkettä vastaan. Pienen maavallituksen takana erotin selvästi lattean kypärän sekä pienen vesihöyryvanan. Lähestyin pienin hyppäyksin, jotta minua ei ehdittäisi tähdätä, ja juoksin siksakkia, jotta kiväärejä ei ehdittäisi suunnata. Aina maatessani saattomies heitti minulle rasiallisen patruunoita, joiden avulla kävin kaksintaistelua. "Patruunoita, patruunoita!" Käännyin ja näin saattajan makaavan nytkähdellen kyljellään.

Vasemmalta, missä vastarinta ei ollut yhtä ankaraa, ilmaantui muutamia miehiä, jotka koettivat tavoittaa puolustautujaa lähinnä käsikranaattien avulla. Ryntäsin viimeisen kerran ja horjahdin piikkilankaesteen yli juoksuhautaan. Englantilaiset juoksivat oikeanpuoleiseen pesäkkeeseen, kun heitä tulitettiin joka puolelta, ja jättivät aseet jälkeensä. Konekivääri oli puoliksi valtavan messinkihylsykasan alla. Ase höyrysi ja oli yhä hehkuvan kuuma. Sen edessä makasi vastustajani, vankkarakenteinen englantilainen, jolta luoti oli muljauttanut toisen silmän ulos. Jätti, jonka suuri valkoinen silmämuna

roikkui mustalla ohimolla, näytti kauhealta. Koska olin nääntyä janoon, en aikaillut enempää vaan etsin vettä. Tunnelinsuu näytti houkuttelevalta. Kurkistin sisään ja näin alhaalla miehen, joka järjesteli ja täytti ammusvöitä polvellaan. Näköjään hänellä ei ollut mitään aavistusta tilanteen muuttumisesta. Otin hänet kaikessa rauhassa pistoolin tähtäimeen, mutta sen sijaan että olisin ampunut heti, niin kuin varovaisuus kehotti, huusin hänelle: "Come here, hands up!"* Hän hypähti korkealle, toljotti minua huumaantuneena ja katosi tunnelin hämärään. Sinkosin käsikranaatin perään. Todennäköisesti tunnelissa oli toinenkin uloskäynti, sillä olkavarustuksen takaa ilmaantui tuntematon mies ja totesi lakonisesti: "Ne, jotka juuri ampuivat, on hoidettu."

Lopulta löysin peltiastian, joka oli täynnä jäähdytysvettä. Nielin öljyistä nestettä pitkin siemauksin, täytin englantilaisen kenttäpullon ja tarjosin juotavaa muillekin, jotka yhtäkkiä ilmaantuivat ampumahautaan.

Erikoisuutena mainittakoon, että ensimmäinen konekivääripesäkkeessä mieleeni tullut ajatus koski kylmettymistä, josta silloin kärsin. Turvonneet nielurisat ovat aina saaneet minut huolestumaan terveydestäni; tunnistelin siksi kurkkuani ja havaitsin ilokseni, että läpikäymäni ensiluokkainen höyrykylpy oli parantanut minut.

Samaan aikaan oikeanpuoleinen konekivääripesäke ja kuusikymmentä metriä edempänä sijaitsevan kapeikon miehittäjät tekivät yhä ankaraa vastarintaa. Kaverit puolustautuivat todella loistavasti. Koetimme suunnata englantilaisen konekiväärin heihin, mutta siinä ei onnistuttu; sen sijaan luoti

* Tulkaa tänne, kädet ylös!

suhahti pääni ohi, hipaisi takanani seissyttä jääkäriluutnanttia ja haavoitti yhtä miestä pahasti reiteen. Paremmin onnistui kevyen konekiväärin miehistö, joka nosti aseensa kaarevan ampumahautamme reunalle ja tulitti englantilaisten sivustaa.

Tätä yllätyshetkeä hyökkääjät käyttivät oikealla hyväkseen ja juoksivat suoraan kapeikkoon vielä aivan haavoittumattoman 9. komppaniamme luutnantti Gipkensin johdolla. Kaikista pommikuopista kohosi kiväärein aseistautuneita hahmoja. He juoksivat pelottavan hurraa-huudon saattelemana päin vihollisen asemaa, jossa suuri joukko puolustautujia ilmestyi näkyviin. Nämä juoksivat kädet kohotettuina taemmaksi säästyäkseen ensimmäisen hyökkäysaallon raivolta, ennen kaikkea eräältä Gipkensin lähetiltä, joka riehui kuin viikinki. Seurasin liikkumatta rynnäkköä, joka kulki aivan pienen vallituksemme ohi. Täällä näin, ettei puolustaja voi odottaa armeliaisuutta hyökkääjältä, jota kohti ampuu luoteja vielä viiden askelen päästä. Soturi, jonka silmät peittää ryntäyksen aikana verinen huntu, ei halua ottaa vankeja; hän haluaa tappaa.

Rynnäköllä vallattu kaivanto oli täynnä aseita, sotilaspukuja ja varusteita. Seassa oli kaatuneita harmaissa ja ruskeissa univormuissaan, haavoittuneet voihkivat. Eri rykmenttien sotilaita oli sännännyt koolle, ja he seisoivat tiiviinä rykelmänä huutaen toisilleen. Upseerit näyttivät heille kävelykepeillä kaivannon pituutta, ja taistelujoukko lähti kömpelösti liikkeelle, ällistyttävän välinpitämättömänä.

Kaivanto kulki ylängölle, jolla näkyi vihollisen kolonnia. Kuljimme eteenpäin pysähtyen silloin tällöin ampumaan, kunnes jouduimme pysähtymään ankaran tulituksen takia. Oli piinallista kuulla luotien suhahtavan pään vierestä maahan.

Joukkoomme jälleen liittynyt Kius kohotti litistyneen luodin, joka oli jäänyt hänen nenänsä eteen. Tuolla hetkellä eräs mies sai kauempana vasemmalla luodin teräskypäräänsä niin, että koko kaivanto kaikui. Käytimme hyväksemme tulitustaukoa päästäksemme pommikuoppaan, joita täällä oli jo melko harvassa. Pataljoonamme eloonjääneet upseerit olivat siellä koossa; pataljoonaa johti nyt luutnantti Lindenberg, sillä myös luutnantti von Solemacher oli kuollut vatsaan osuneesta luodista rynnätessään ratapenkerelle. Solan oikeaa rinnettä käveli kaikkien riemuksi 10. jääkärirykmentistä luoksemme komennettu luutnantti Breyer tulen läpi kävelykeppi kädessä, puolipitkä metsästäjänpiippu suussa ja pyssy olalla, kuin jänismetsällä konsanaan.

Kerroimme lyhyesti seikkailuistamme ja tarjosimme toisillemme kenttäpulloja ja suklaata, sitten "yleisestä toivomuksesta" lähdettiin eteenpäin. Konekiväärit olivat kadonneet, ilmeisesti sivustauhkan vuoksi. Olimme edenneet toistaiseksi kolme tai neljä kilometriä. Kaivanto vilisi nyt hyökkääjiä. Niin kauas kuin silmä taemmaksi kantoi, he etenivät ampumaketjuina, riveinä ja ryhmärivistöinä. Valitettavasti olimme liian tiheässä; paljonko kaatuneita oli tullut, se ei onneksi selvinnyt hyökkäyksen aikana.

Vastarintaa kohtaamatta pääsimme ylänteelle. Oikealla puolellamme ampumahaudasta juoksi khakinvärisiä hahmoja. Noudatimme Breyerin esimerkkiä, kun hän pysähtyi hetkeksi ja ottamatta piippua suustaan tähtäsi heihin, ja jatkoimme sitten marssia. Ylänne oli linnoitettu lukuisin korsuin, joita oli sijoitettu epäsäännöllisesti eri puolille. Niitä ei puolustettu; todennäköisesti niiden sisällä ei ollut vielä huomattu lähestymistämme. Ulos tulvivat savupilvet osoittivat,

että joitakin savustettiin ohi kuljettaessa; toisista asukit tulivat ulos kasvot kalpeina ja kädet ylhäällä. Heidän oli luovutettava kenttäpullot ja savukkeet, sitten heille osoitettiin suunta taaksepäin, ja he lähtivät sinne kiireesti. Eräs nuori englantilaismies oli jo antautunut minulle, kun hän kääntyi yhtäkkiä ympäri ja katosi korsuunsa. Koska hän ei komennostani huolimatta tullut ulos vaan piileskeli sisällä, teimme hänen epäröinnistään lopun muutamalla käsikranaatilla ja jatkoimme eteenpäin. Kapea kinttupolku katosi ylängön tuolle puolen. Tienviitta ilmoitti, että se vei Vraucourtiin. Kun toiset jäivät vielä korsujen luo, minä lähdin Heinsin kanssa ylänteeltä eteenpäin.

Notkon tuolla puolen olivat Vraucourtin kylän rauniot. Kylän edustalla välähtelivät patterin laukaukset, ja sen miehistö pakeni kohti kylää ensimmäisen hyökkäysaallon lähestyessä ja tulittaessa. Myös erääseen kapeikkoon rakennettujen korsujen miehet ryntäsivät ulos. Osuin yhteen mieheen sillä hetkellä, kun hän loikkasi ensimmäisen korsun ovesta.

Kuljin kapeikkoa eteenpäin kahden komppaniani miehen kanssa, jotka olivat sillä välin ilmoittautuneet minulle. Oikealla puolen oli miehitetty asema, josta meitä tulitettiin ankarasti. Vetäydyimme ensimmäiseen korsuun, jonka yli sinkoili pian molempien osapuolten luoteja. Kaikesta päättäen korsu oli toiminut patterin lähettien ja polkupyörämiesten majoituspaikkana. Edustalla makasi ampumani englantilainen, aivan nuori poikanen, jonka ohimon läpi luoti oli vinosti kulkenut. Hän makasi kasvot veltostuneina. Pakottauduin katselemaan häntä, tuijottamaan silmästä silmään. Nyt laki ei enää kuulunut: "Sinä tai minä." Olen usein muistellut häntä, vuosien vieriessä yhä useammin. Valtio, joka vapauttaa

meidät vastuusta, ei voi vapauttaa meitä surusta; meidän on se kannettava. Suru yltää syvälle uniin.

Emme piitanneet kiihtyvästä tulituksesta, vaan asetuimme taloksi ja teimme selvää jäljelle jääneistä elintarvikkeista. Vatsamme nimittäin muistuttivat, ettemme olleet syöneet mitään koko hyökkäyksen aikana. Löysimme kinkkua, vehnäleipää, marmelaatia ja kiviruukullisen inkiväärilikööriä. Vahvistettuani itseäni istuin tyhjälle keksilaatikolle ja lueskelin englantilaisia sanomalehtiä, joissa sanasodan kohteena vilisivät "the huns".* Vähitellen aikamme kävi pitkäksi ja palasimme loikkien kapeikon alkupäähän, johon oli kokoontunut joukko miehiä. Sieltä näimme 164. rykmentin pataljoonan päässeen Vraucourtin vasemmalle puolen. Päätimme hyökätä kylään, ja kiiruhdimme uudelleen kapeikon läpi. Hiukan ennen kylän reunaa oma tykistömme, joka ampui yhä itsepintaisesti samaan kohtaan, otti meidät maalikseen. Raskas kranaatti iskeytyi keskelle tietä ja repi neljä omaa miestämme. Muut juoksivat takaisin.

Myöhemmin sain tietää, että tykistöä oli käsketty edelleen ampumaan mahdollisimman kauas. Käsittämätön määräys riisti meiltä voiton hedelmät. Hampaita kiristellen jouduimme pysähtymään tuliseinämän eteen.

Etsien aukkoa kuljimme kauemmas oikealle, jossa muuan 76. hansalaisrykmentin komppanianpäällikkö oli juuri hyökkäämässä Vraucourtin asemaa vastaan. Osallistuimme hyökkäykseen hurraa-huudoin, mutta tuskin olimme tunkeutuneet asemaan, kun oma tykistö ampui meitä jälleen. Kolme kertaa hyökkäsimme, ja kolme kertaa jouduimme vetäyty-

* "Hunnit", siis saksalaiset.

mään. Kiroillen asetuimme pommikuoppiin, joissa kranaattien sytyttämä kulovalkea koetteli meitä ankarasti ja tappoi useita haavoittuneita. Myös englantilaisten kivääринlaukaukset tappoivat muutamia miehiä, muiden muassa korpraali Grützmacherin omasta komppaniastani.

Ilta hämärtyi hiljakseen. Kivääritulitus kiihtyi vielä paikoitellen ankaraksi mutta vaikeni vähitellen. Nääntyneet taistelijat etsivät paikan, jossa voisivat viettää yön. Upseerit huusivat käheänä nimeään kootakseen hajonneet komppaniansa.

Ympärilleni oli viimeisen tunnin aikana kokoontunut kaksitoista miestä 7. komppaniasta. Koska alkoi tulla kylmä, vein heidät takaisin pikku korsulle, jonka edessä englantilaismieheni makasi, ja lähetin heidät etsimään peitteitä ja kaatuneiden päällystakkeja. Saatuani heidät kaikki majoitettua annoin periksi uteliaisuudelleni, joka houkutti minua läheiseen tykistökaivantoon. Tämä oli yksityistä huvia; siksi otin mukaan jalkaväensotilas Hallerin, jolla oli taipumuksia seikkailuun. Astelimme kiväärit valmiina kohti kaivantoa, jonka edustalla tykistömme tuli yhä raivosi, ja tutkimme sitten korsun, jonka englantilaiset tykistöupseerit olivat ilmeisesti aivan äskettäin hylänneet. Pöydällä seisoi suunnaton gramofoni, jonka Haller asetti oitis käyntiin. Hilpeä melodia, joka rullalta kajahti, teki aavemaisen vaikutuksen. Viskasin laatikon maahan, missä se päästi vielä pari narahdusta ennen kuin vaikeni. Korsu oli sisustettu erittäin mukavaksi: jopa pieni kamiina, jonka reunuksilla piippuja ja tupakkaa. Kamiinan ympärille oli aseteltu nojatuoleja piiriin. Merry old England!* Emme tietenkään piitanneet omistusoikeuksista vaan otimme

* Vanha kunnon Englanti!

mitä mielimme. Haalin itselleni leipäsäkin, liinavaatteita, pienen metallipullollisen viskiä, karttalaukun sekä muutaman Roger & Gallet'n pakkauksen, todennäköisesti rakkaita muistoja Pariisin-lomalta. Asukkaat olivat livistäneet ilmeisen kiireesti.

Viereisessä kammiossa oli keittiö, ja ällistelimme kunnioittavina sen varastoja. Siellä oli kokonainen arkku täynnä tuoreita munia, joista imimme heti koko joukon tyhjäksi, sillä olimme jo melkein unohtaneet sellaisia olevan olemassakaan. Seinähyllyillä oli pinoittain lihasäilyketölkkejä, purkkikaupalla maukasta tiivistettyä marmelaatia, lisäksi kahvitiivistettä, tomaatteja ja sipuleja, lyhyesti sanottuna kaikkea, mitä herkkusuu voi toivoa.

Näky palasi usein muistiini, kun kituutimme juoksuhaudoissa pienillä leipäannoksilla, vetisellä keitolla ja laihalla marmelaatilla.

Nähtyämme vihollisen kadehdittavat taloudelliset olot poistuimme korsusta ja tutkimme kaivantoa, josta löysimme kaksi upouutta tykkiä hylättyinä. Iso läjä kimaltelevia, hiljattain laukaistuja kartusseja kertoi, että tykit olivat lausuneet painavan sanansa hyökkäyksen aikana. Otin liitukiven ja merkitsin tykkeihin komppaniani numeron. Tosin sain huomata, että jäljempänä tulevat osastot eivät juuri piittaa voittajan oikeudesta; jokainen pyyhki edellisen merkinnän pois ja kirjoitti tilalle omansa, kunnes viimeiseksi jäi linnoituskomppanian merkintä.

Sitten palasimme takaisin toisten luo, koska oma tykistö sinkosi yhä rautaa niskaamme. Vetäytyneiden joukkojen keskelle muodostettu etulinjamme oli kaksisataa metriä taempana. Asetin ulkopuolelle kaksoisvartion ja käskin muita pitä-

mään kiväärit käsillä. Kun olin määrännyt vuoronvaihdot ja istuskellut jonkin aikaa ja merkinnyt päivän tapahtumia viitesanoin muistiin, vaivuin uneen.

Kello yksi heräsimme hurraa-huutoihin ja oikealta kuuluvaan tulitukseen. Tartuimme kivääreihin, ryntäsimme ulos ja asetuimme suureen kranaattikuoppaan. Edempää palasi muutamia eksyneitä saksalaisia, joita tulitettiin linjoiltamme. Kaksi jäi tielle makaamaan. Välikohtauksesta viisastuneina odotimme, että ensimmäinen kiihtymys asettui. Ilmoittauduimme huutamalla ja palasimme omalle linjallemme. Siellä istui 2. komppanian johtaja luutnantti Kosik, joka ei vilustukseltaan voinut lausua sanaakaan ja joka oli haavoittunut käsivarteen, seurassaan noin kuusikymmentä miestä 73. rykmentistä. Koska Kosikin täytyi palata sidontapaikalle, otin komentooni hänen joukkonsa, jossa oli kolme upseeria. Lisäksi rykmentistä olivat jäljellä Gipkensin ja Vorbeckin osastot, jotka olivat yhtä lailla sekalaista seuruetta.

Lopun yötä vietin muutaman 2. komppanian aliupseerin kanssa maakuopassa täristen kylmyydestä. Aamulla nautin saaliseineksiä ja lähetin viestinviejän Quéantiin hakemaan keittiöstä kahvia ja syötävää. Oma tykistömme aloitti jälleen kirotun tulituksensa ja aamun ensi tervehdykseksi lähetti meille täysosuman pommikuoppaan, jossa majaili neljä miestä konekivääri komppaniasta. Aamuhämärässä kersantti Kumpart miehineen kasvatti joukkoamme.

Tuskin olimme saaneet yön kylmyyden ajettua jäsenistämme, kun vastaanotin käskyn hyökätä kauempaa oikealta 76. rykmentin jäänteiden kanssa Vraucourtin asemaan, joka oli jo osin hallussamme. Tiheässä aamusumussa siirryimme valmiuspaikkaan, kukkulalle Ecoustin eteläpuo-

lelle, missä makasi suuri joukko edellispäivän vainajia. Kuten yleensä epäselvien hyökkäyskäskyjen edellä, järjestettiin rynnäkönjohtajien neuvonpito, joka keskeytyi vasta konekivääri suihkun vinkuessa jalkojemme ympärillä. Kaikki syöksyivät lähimpään pommikuoppaan lukuun ottamatta kersantti Kumpartia, joka jäi makaamaan vaikertaen. Kiiruhdin lääkintämiehen kanssa sitomaan hänet. Hän oli saanut pahan osuman polveen. Poistimme haavasta käyrillä pihdeillä useita luunpalasia. Hän kuoli muutaman päivän kuluttua. Tapaus koski minuun erityisen paljon, koska Kumpart oli ollut kolme vuotta aikaisemmin ohjaajani Recouvrencessa.

Neuvotellessani kapteeni von Ledeburin kanssa, joka oli ottanut sekalaiset joukko-osastomme komentoonsa, osoitin miten mieletöntä olisi hyökätä suoraan edestä. Osin jo hallussamme olevaan Vraucourtin asemaan voitaisiin edetä paljon vähäisemmin menetyksin vasemmalta. Päätimme säästää miehet ryntäykseltä, ja tapahtumien kulku osoittikin päätöksemme oikeaksi.

Toistaiseksi asetuimme kukkulalle pommikuoppiin. Aurinko alkoi vähitellen paistaa, ja paikalle ilmaantui englantilaisia lentokoneita, joista kolojamme tulitettiin konekivääreirein, mutta omat koneemme ajoivat ne pian matkoihinsa. Ecoustin notkossa liikkui patteri, outo näky vanhoille taisteluhautasotureille; se ammuttiin pian lakoon. Yksi hevonen riistäytyi irti ja laukkasi maaston halki; hallava hepo kiiti aavemaisesti poikki avaran, aution tasangon, jonka yllä ammusten pilvet riippuivat. Vihollisen lentokoneet eivät ehtineet viipyä poissa kovin pitkään, kun meitä alettiin tulittaa. Ensin räjähti muutama srapnelli, sitten useita kevyitä ja raskaita kranaatteja. Olimme kuin tarjottimella. Muutamat pelokkaat miehet kiih-

dyttivät tulitusta säntäilemällä päättömästi ympäriinsä sen sijaan, että olisivat pysyneet suojautuneina pommikuopissaan ja antaneet terveisten mennä yli. Tuollaisissa tilanteissa on asiat jätettävä kohtalon huomaan. Vaalin periaatetta popsimalla sotasaaliiksi saadun karviaismarmelaatipurkin herkullista sisältöä. Lisäksi vedin jalkaan korsusta löytyneet töppöset, jotka oli kudottu skottilaisesta villasta. Niin aurinko ilmestyi hiljakseen näkyviin.

Jo jonkin aikaa oli Vrancourtin linnoituksen vasemmalla puolella näkynyt liikettä. Nyt näimme suoraan edessämme saksalaisten kahvakäsikranaattien kaarevat lentoradat ja valkeat osumat. Tämä oli sovittu hetki.

Käskin hyökätä tai paremminkin vain lähdin asemaa kohti oikea käsi koholla. Kohtaamatta ankaraa tulitusta pääsimme vihollisen taisteluhaudalle ja loikkasimme sinne 76. rykmentin hyökkäysjoukon tervehtiessä iloisesti. Käsikranaattihyökkäys eteni hiljakseen niin kuin Cambraissa. Vihollisen tykistö ei valitettavasti pysytellyt kauan piilossa, koska tunkeuduimme itsepintaisesti hänen linjojensa poikki. Ankara tulihyökkäys srapnellein ja kevyin kranaatein osui meihin etummaisiin suoraan, pääosin kuitenkin tukijoukkoihin, jotka ryntäsivät takanamme avoimen kentän poikki kohti taisteluhautaa. Huomasimme, että tykkimiehillä oli meihin esteetön näköyhteys. Se oli voimakas yllyke, sillä yritimme tehdä vihollisesta mahdollisimman nopeasti selvää juoksemalla tulen ali.

Vraucourtin asema näkyi olevan yhä rakenteilla, sillä monin paikoin juoksuhaudat oli osoitettu vain poistamalla turvekerros. Kun loikimme sellaisen kohdan yli, ympäristön tulitus keskittyi meihin. Yhtä lailla mekin tulitimme vihollisia, jotka kiiruhtivat edellämme pitkin näitä kuoleman juoksu-

ratoja, niin että kaivamattomat juoksuhaudat olivat pian täynnä kaatuneita. Se oli villiä ajometsästystä srapnellipilvien alla. Kiiruhdimme yhä lämpimien, tanakoiden hahmojen yli, joiden lyhyiden kilttien alta paistoivat vahvat polvet, tai ryömimme heidän ylitseen. Nämä olivat ylämaalaisia, ja vastarinnan laatu osoitti, että vastassamme oli todellisia miehiä.

Kun olimme edenneet muutamia satoja metrejä, yhä tiheämmin putoilevat käsi- ja kivääirikranaatit pakottivat meidät pysähtymään. Tilanne uhkasi muuttua. Alkoi tulla hankalat paikat. Kuulin kiihtyneitä huutoja.

"Tommy tekee vastahyökkäyksen!"

"Pysy paikallas!"

"Haluan vain ottaa yhteyttä!"

"Käsikranaatteja eteen; kranaatteja, kranaatteja!"

"Varokaa, herra luutnantti!"

Varsinkin hautataisteluissa tuollaiset takaiskut ovat pahasta. Pieni iskujoukko ryntää kärjessä eteenpäin tulittaen ja heitellen kranaatteja. Kun heittelijät hypähtelevät eteen- ja taaksepäin väistääkseen tappavia ammuksia, he törmäävät jäljessä tulijoihin, jotka juoksevat liian tiiviinä muodostelmana. Siinä syntyy helposti sekaannus. Jotkut koettavat loikata suojausten päällekin ja joutuvat tarkk' ampujien saaliiksi, mikä oitis rohkaisee vihollista roimasti.

Minun onnistui koota kourallinen miehiä ja muodostaa olkavarustuksen taakse vastarintapesäke. Hauta säilyi avoimena, meidän ja ylämaalaisten yhteisenä käytävänä. Vaihdoimme laukauksia näkymättömän vihollisen kanssa, joka piilotteli muutaman metrin päässä. Vaadittiin rohkeutta, jotta uskalsi pitää päätä pystyssä luotien iskeytyessä ja pöllyttäessä olkavarustuksen hiekkaa. Vieressäni eräs 76. rykmentin mies,

heraklesmainen hampurilainen satamatyöläinen, ampui hurjin ilmein suojautumista ajattelemattakaan patruunan toisensa jälkeen, kunnes lyyhistyi verta vuotaen. Luoti oli mennyt hänen otsansa läpi paukahtaen kuin olisi osunut lankkuun. Hän lysähti kulmaukseensa ja jäi kyyröttämään pää seinämään nojaten. Hänen verensä virtasi haudanpohjalle kuin sangosta kaataen. Hänen korisevat hengenvetonsa muuttuivat yhä harvemmiksi ja vaikenivat lopulta tykkänään. Tartuin hänen kivääriinsä ja jatkoin tulittamista. Lopulta tuli tauko. Kaksi vielä edempänä olevaa miestä koettivat loikata suojauksen yli. Toinen putosi haudan pohjalle saatuaan osuman päähänsä; toinen pääsi perille vain ryömien saatuaan osuman mahaansa.

Istuimme odottamaan haudanpohjalle ja poltimme englantilaisia savukkeita. Silloin tällöin yli lensi tarkoin tähdättyjä kivääirikranaatteja. Saatoimme nähdä ne ja väistää loikkien. Mahaan haavoittunut mies, aivan nuorukainen, makasi välissämme ja venytteli melkeinpä kissamaisesti nautiskellen laskevan auringon valossa. Hän nukkui pois lapsellinen hymy kasvoillaan. Siinä näyssä ei ollut mitään ahdistavaa, vaan tunsin kuolevaa kohtaan vain veljellistä kiintymystä. Myös hänen toverinsa voihke vaikeni vähitellen. Hän kuoli keskellemme vilunpuistatuksiin.

Yritimme useita kertoja syvään kumartuneina ryömiä yläMaalaisten ruumiiden yli pitkin viitekaivantoja päästäksemme etenemään, mutta jouduimme joka kerran vetäytymään tarkk' ampujien ja kivääirikranaattien takia. Melkein jokainen näkemäni osuma oli tappava. Niinpä haudan etuosa täyttyi vähitellen haavoittuneista ja kuolleista; näiden tilalle tuli taempaa koko ajan täydennystä. Pian jokaisen olka-

varustuksen takana seisoi kevyt tai raskas konekivääri. Niiden avulla pidimme haudan englantilaista päätyä yhä lujemman paineen alla. Minäkin asetuin yhden kuularuiskun taa ja ammuin, kunnes etusormi mustui savusta. Täällä saatoin yllättää senkin skotin, joka kirjoitti minulle sodan päätyttyä ystävällisen kirjeen Glasgow'sta ja kuvasi tarkoin paikan, jossa oli haavoittunut. Kun jäähdytysvesi oli haihtunut, astiat pantiin kiertämään ja täytettiin uudelleen luonnonmenetelmällä, vähemmän hienostuneen leikinlaskun ryydittämänä. Pian aseet alkoivat hehkua.

Aurinko oli matalalla horisontissa. Toinen taistelupäivä näytti päättyneen. Katselin ensi kerran kunnolla ympärilleni ja lähetin selonteon ja luonnoksia taka-alueelle. Taisteluhautamme leikkasi viidensadan metrin päässä Vraucourt–Mory-maantien, joka oli naamioitu suojakankaalla. Sen takaisessa rinteessä vihollisjoukot kiiruhtivat yli tulitetun kentän. Pilvettömän iltataivaan halki lensi musta-valko-punaisin lipuin koristettu laivue. Laskeneen auringon viime säteet värjäsivät sen ruusunpunaiseksi kuin flamingoparven. Taittelimme asemakarttamme auki ja käänsimme valkean taustapuolen esiin näyttääksemme, miten kauas vihollisalueelle olimme tunkeutuneet.

Viileä iltatuuli ennusti kirpeää yötä. Lämpimään englantilaiseen päällystakkiin kääriytyneenä nojasin haudanseinämään ja keskustelin pikku Schultzin, intialaispartiokumppanin kanssa. Hän oli ilmaantunut neljän raskaan konekiväärin kanssa paikalle toveriavuksi, kun oli tullut kuumat paikat. Kaikkien komppanioiden miehet tarkkailivat vartiokorokkeilla vihollisasemia nuoret terävät piirteet teräskypärän kätkössä. Näin heidän kohoavan liikkumattomina haudan

hämärästä kuin hyökkäystorneissa. Heidän johtajansa olivat kaatuneet; he seisoivat oma-aloitteisesti oikealla paikalla.

Valmistauduimme puolustautumaan jo yöllä. Asetin pistoolini ja tusinan englantilaisia ankanmunia viereeni, ja tunsin näin valmistautuneeni vaikka millaisiin tulijoihin, härkäpäisimpään skottiinkin.

Silloin käsikranaatit alkoivat räjähdellä uudestaan oikealla, ja vasemmalla kohosi saksalaisia valomerkkejä. Hämärän keskeltä kantautui tuulen mukana moniääninen hurraahuuto. Se innosti. "He ovat päässeet ympäri, he ovat päässeet ympäri!" Suurtekoja edeltävänä innostuksen hetkenä kaikki tarttuivat kivääriinsä ja ryntäsivät taisteluhautaa eteenpäin. Lyhyen käsikranaattienvaihdon jälkeen joukko ylämaalaisia kiiruhti maantielle. Nyt ei mikään enää pidätellyt. Piittaamatta huudoista: "Varokaa, vasemmanpuoleinen konekivääri tulittaa yhä!", loikkasimme ylös haudasta ja pääsimme hetkessä maantielle, joka vilisi typertyneitä ylämaalaisia. He vetäytyivät pelottavan rynnäkön edessä mutta törmäsivät paetessaan omaan piikkilankaesteeseensä. He pysähtyivät ja lähtivät sitten juoksemaan esteen viertä. Hurraa-huutojen pauhatessa he joutuivat juoksemaan tiheän tulituksen keskellä kuolemaansa. Tuolla hetkellä saapui myös pikku Schultz konekivääreineen.

Maantie tarjosi apokalyptisen näyn. Kuolema korjasi runsaan sadon. Kaikkialle kaikuva sotahuuto, käsiaseiden tiheä tulitus ja heitinammusten kumea voima siivittivät hyökkääjää ja halvaannuttivat puolustautujan. Pitkän päivän aikana taistelu oli kytenyt kuin tuli; nyt se sai vihdoin ilmaa. Ylivoimaisuutemme kasvoi hetki hetkeltä, sillä ryntäyksessä venähtänyttä iskujoukkoa seurasi oitis leveä vahvistusten kiila.

Kun olin päässyt maantielle saakka, katsoin alas jyrkältä pientarelta. Skottien asema kulki tien toisella puolella pitkin syvennettyä maantienojaa, joka oli siis alapuolellamme. Ensi sekuntien aikana katseemme olivat kuitenkin kääntyneet muualle; piikkilankaesteen viertä juoksevat ylämaalaiset vetivät kaiken huomiomme puoleensa. Heittäydyimme pientaren yläreunalle ja tulitimme. Tämä kuului niihin ainutkertaisiin hetkiin, jolloin vihollinen on ahdistettu aivan nurkkaan ja itse haluaa palavasti olla monessa paikassa yhtä aikaa.

Kiroillen askartelin jumiutuneen aseen kanssa, kun tunsin, että joku iski minua lujasti olkapäähän. Käännyin ympäri ja näin pikku Schultzin vääristyneet kasvot. "Ne kirotut siat ampuvat vielä tuolta!" Katsoin minne hän osoitti ja näin vasta nyt tien toisella puolella hautasokkelossa joukon kiireisiä hahmoja, joista osa latasi kuumeisesti, osa tähtäsi kiväärillä. Oikealta lensivät jo ensimmäiset käsikranaatit ja sinkosivat yhden skotin ruhon korkealle ilmaan.

Järki komensi jäämään paikalle ja tekemään vihollisesta taistelukyvyttömän täältä ylempää käsin. Maali oli helppo. Sen sijaan heitin kiväärin pois ja ryntäsin kädet nyrkissä osapuolten väliin. Pahaksi onneksi minulla oli yhä ylläni englantilainen päällystakki ja punareunainen kenttälakkini. Olin siis jo vihollisen puolella ja vieläpä vihollisen vaatteissa! Kesken voitonhuumaa tunsin kovan iskun vasemmalla puolen rintaa; ympärillä pimeni. Hyvästi!

Uskoin saaneeni luodin sydämeen, mutta kuolemaa odottaessani en tuntenut kipua enkä pelkoa. Kaatuessani näin maantien savessa valkoisia, litteitä piikiviä; niiden järjestys oli mielekäs, välttämätön, niin kuin tähtien. Ne tuntuivat kertovan suuria salaisuuksia. Kivet olivat yhtäkkiä tutum-

pia ja tärkeämpiä kuin minua ympäröivä teurastus. Kaaduin maahan, mutta ihmeekseni pääsin nousemaan heti ylös. Koska en löytänyt takista reikää, käännyin uudestaan viholliseen päin. Eräs komppaniani mies ryntäsi luokseni: "Herra luutnantti, mantteli pois!", ja repi vaarallisen vaatekappaleen harteiltani.

Uusi hurraa-huuto halkoi ilmaa. Oikealta puolelta, jota oli jo koko iltapäivän työstetty käsikranaatein, ryntäsi joukko saksalaisia tien yli apuun, kärjessä upseeri ruskeaa samettia yllään. Hän oli Kius. Hän oli onnekseen kaatunut nilkkaansaan juuri, kun englantilainen konekivääri käynnistyi viimeisen kerran. Niinpä luotisuihku lensi hänen ylitseen — niin läheltä, että yksi luoti repi hänen lompakkonsa, joka oli housuntaskussa. Skoteista tehtiin nyt hetkessä selvää. Tien ympäristö oli kaatuneiden peitossa, ja muutamia eloonjääneitä ajettiin tulella takaa.

Lyhyen tajuttomuuteni aikana myös pikku Schultz oli tavannut kohtalonsa. Sain myöhemmin tietää, että myös hän oli samanlaisen kiihkon vallassa loikannut alas hautaan riehuakseen siellä. Vyönsä jo irrottanut skotti oli nähnyt hänen hyökkäävän tuollaisessa tilassa, ottanut maasta isännättömän kiväärin ja ampunut tappavan laukauksen.

Seisoin Kiusin kanssa keskustelemassa valloitetussa, käsikranaattien savun täyttämässä juoksuhaudassa. Pohdimme, kuinka saisimme haltuumme tykit, jotka ilmeisesti olivat välittömässä läheisyydessä. Yhtäkkiä hän keskeytti minut: "Oletko sinä haavoittunut? Takkisi alta valuu verta!" Itse asiassa tunsin omituista keveyttä ja kosteutta rinnan päällä. Riisuimme paitani ja näimme, että luoti oli mennyt aivan rautaristin alta vinottain sydämen yli rintakehän läpi. Pieni

pyöreä sisäänmenoaukko näkyi selvästi oikealla puolella ja hiukan isompi ulostuloaukko vasemmassa kyljessä. Koska olin juossut tien yli terävässä kulmassa vasemmalta oikealle, joku omista miehistä oli luullut minua englantilaiseksi ja ampunut muutaman askelen päästä. Epäilin vahvasti sitä, joka oli repinyt minulta päällystakin, sillä hän oli tarkoittanut hyvää, jos niin voi sanoa, ja syy oli minun.

Kius pani minulle siteen ja vain suurella vaivalla sai minut lähtemään taistelukentältä. Erosimme lausuen: "Nähdään Hannoverissa!"

Valitsin saattajan ja käännyin vielä ankarasti tulitetulle maantielle hakemaan karttalaukkuani, jonka tuntematon auttajani oli repinyt minulta yhdessä englantilaisen päällystakin kanssa. Päiväkirjani oli siellä. Sitten kuljimme takaisinpäin hautaa, jota olimme edenneet taistellen.

Sotahuutomme oli ollut niin valtaisa, että vihollisen tykistö oli herännyt täyteen eloon. Maastossa tien toisella puolella ja ennen kaikkea taisteluhaudassa oli harvinaisen tiivis sulkutuli. Koska vammani riitti minulle, liikuin syöksyittäin hartiasuojalta toiselle.

Yhtäkkiä haudan reunalta kuului voimakas räjähdys. Sain iskun pääkoppaan ja kaaduin huumaantuneena kasvoilleni. Kun havahduin, makasin pää alaspäin raskaan konekiväärin lavetilla ja tuijotin punaista lammikkoa, joka levisi haudanpohjalle huolestuttavan nopeasti. Veri virtasi maahan niin vastustamattomalla voimalla, että menetin kaiken toivoni. Koska saattajani kuitenkin väitti, ettei nähnyt aivojani, sain uutta rohkeutta. Kohottauduin ylös ja juoksin eteenpäin. Sain maksaa varomattomuudesta, sillä olin lähtenyt taisteluun ilman teräskypärää.

Kaksinkertaisesta verenvuodosta huolimatta olin erittäin kiihtynyt ja vaadin kaikkia, jotka haudassa tapasin, juoksemaan eteenpäin ja osallistumaan taisteluun. Pian olimme päässeet kevyen kenttätykistön vyöhykkeeltä ja juoksimme hitaammin, sillä vain kovaonninen mies voisi enää saada osuman sinne tänne iskeytyvistä raskaista paukuista.

Noreuil'n solatiellä kuljin prikaatin komentopaikan ohi, ilmoittauduin kenraalimajuri Höbelille ja selostin menestystämme ja pyysin häntä lähettämään hyökkääjille apua. Kenraali kertoi, että minut oli jo eilen ilmoitettu komentopaikkaan kuolleeksi. Ei ollut ensimmäinen kerta tässä sodassa. Ehkä joku oli ensimmäiseen hautaan hyökätessämme nähnyt minun lyyhistyvän srapnellin viereen, joka haavoitti Haakea.

Sain tietää, että olimme ottaneet kentän hitaammin kuin oli laskettu. Ilmeisesti olimme olleet tekemisissä englantilaisten eliitin kanssa; hyökkäyksemme oli edennyt keskeisten asemien kautta. Ratapenkereen ei raskas tulituksemme ollut juuri vaikuttanut; olimme vallanneet sen vastoin kaikkia sotataidon sääntöjä. Emme kuitenkaan olleet päässeet Moryhin. Olisimme ehkä voineet saavuttaa sen ensimmäisenä iltana, jos oma tykistömme ei olisi sulkenut tietä. Vihollinen oli vahvistunut yön aikana. Mitä ihmisvoimin voitiin saavuttaa, oli kuitenkin saavutettu ja enemmänkin; tämän kenraali myönsi.

Noreuil'ssa paloi aivan tien vieressä korkea pino käsikranaattilaatikoita. Kiiruhdimme sen ohi sekavin tuntein. Kylän takana tyhjän räjähdeauton kuljettaja otti minut kyytiinsä. Jouduin riitaan kolonnan johtajan kanssa, sillä hän halusi heittää kyydistä kaksi haavoittunutta englantilaista, jotka olivat tukeneet minua loppumatkasta.

Noreuil'n ja Quéantin välisellä maantiellä oli uskomaton ruuhka. Joka ei ole sellaista nähnyt, ei voi käsittää, millaisia loputtomia kuormastoja suurhyökkäys käyttää ravinnokseen. Quéantin takana liikenteen vilinä muuttui uskomattomaksi. Tunsin alakuloa mennessäni pikku Jeannen mökin ohi; siitä näkyivät hädin tuskin perustukset.

Käännyin valkoista nauhaa kantavan liikenneupseerin puoleen, ja hän osoitti minut henkilöautoon, joka meni Sauchy-Cauchyn kenttäsairaalaan. Jouduimme useita kertoja odottamaan puoli tuntia, kun ruuhkautuneet kärryt ja autot tukkivat tien. Vaikka kenttäsairaalan leikkausosaston lääkärit työskentelivät kuumeisesti, kirurgi ihmetteli onnekasta haavoittumistani. Myös päävammassani oli sisäänmeno- ja ulostuloreikä, mutta kallo ei ollut murtunut. Paljon tuskallisemmalta kuin haavoittumiset, jotka olin aistinut vain kumeina iskuina, tuntui sairaala-apulaiselta saamani käsittely sen jälkeen kun lääkäri oli kepeän elegantisti läpäissyt luotien kulkukanavat koettimellaan. Tässä toimenpiteessä minulta lähti tukka pään ampumahaavojen ympäriltä, ilman saippuaa ja tylsällä veitsellä.

Mainiosti nukutun yön jälkeen minut vietiin Cantiniin potilaiden kokoamispaikkaan, ja ilokseni kohtasin siellä ystäväni Sprengerin, jota en ollut nähnyt sitten hyökkäyksen alun. Hän oli haavoittunut jalkaväen luodista reiteen. Täällä löysin myös tavarani — uusi osoitus Vinken luotettavuudesta. Kadotettuaan minut näkyvistään hän oli haavoittunut ratapenkerellä. Hän oli kuitenkin päättänyt ennen lähtöään sairaalaan ja maatilalleen Westfaleniin, ettei lepäisi ennen kuin tiesi haltuunsa uskottujen tavaroideni päätyvän minulle. Sellainen hän oli, ei niinkään sotilaspalvelija vaan

vanhempi toveri. Usein, kun muona kävi vähiin, löysin pöydältäni voikimpaleen "eräältä komppanian mieheltä, joka ei halua nimeään mainittavan" mutta jota ei ollut vaikea arvata. Vinke ei ollut niin seikkailunhakuinen kuin Haller, mutta hän seurasi minua taisteluun kuin muinainen vasalli konsanaan ja piti huolenpitoani tehtävänään. Kauan sodan jälkeen hän pyysi minulta kuvaani, "jotta voisi kertoa veljenpojille omasta luutnantistaan". Hän osoitti, millaisia hiljaisia voimia kansa lähetti sotaan nostoväkimiesten hahmossa.

Oleskeltuani lyhyen aikaa baijerilaisten kenttäsairaalassa Montignyssa minut nostettiin Douaissa sairaalajunaan ja vietiin Berliiniin. Siellä kuudes kaksoisvammani parantui kahdessa viikossa yhtä hyvin kuin aikaisemmatkin. Epämiellyttävää oli ainoastaan kimeä ja taukoamaton kilinä, joka soi korvissa. Viikkojen kuluessa se kuitenkin vaimeni ja hiljeni lopulta kokonaan.

Vasta Hannoverissa sain tietää, että myös pikku Schultz, kuten todettua, oli kaatunut kahakassa monien muiden tuttavien lailla. Kius oli saanut vaarattoman haavan vatsaansa. Samassa tilanteessa oli särkynyt myös hänen kameransa, jossa oli sarja kuvia hyökkäyksestämme ratapenkerelle.

Vietimme jälleennäkemisjuhliamme pienessä hannoverilaiskapakassa, jonne olivat saapuneet myös veljeni jäykkine käsineen ja Bachmann jäykkine polvineen. Juhliamme seuratessa olisi tuskin tullut ajatelleeksi, että vain neljätoista päivää aikaisemmin olimme eronneet aivan toisenlaisen musiikin kuin pullonkorkkien iloisten poksahdusten kaikuessa.

Päiviä varjostivat kuitenkin pian uutiset, joista saattoi päätellä, että hyökkäys oli pysähtynyt ja strategisesti tarkastellen

epäonnistunut. Tämän vahvistivat englantilaiset ja ranskalaiset lehdet, joita selailin Berliinin kahviloissa.

Suuri taistelu merkitsi minulle myös sisäistä käännettä, eikä vain siksi, että tästä lähin pidin häviötä mahdollisena.

Voimien suunnaton latautuminen kohtalon hetkellä, jolloin taisteltiin kaukaisesta tulevaisuudesta, ja näiden voimien niin yllättävä ja hämmentävä purkautuminen olivat ensi kertaa vieneet minut yksilöä suuremman kokemuksen syvyyksiin. Se erosi kaikesta aikaisemmin kokemastani: tämä kaste ei vain avannut kauhun hehkuvia kammioita vaan myös vei niiden läpi.

Englantilaisten hyökkäyksiä

4. päivänä kesäkuuta 1918 palasin rykmenttiini, joka lepäsi Vraucourtin kylässä, nyt kaukana rintaman takana. Uusi komentaja, majuri von Lüttichau, määräsi minut takaisin 7. komppaniani johtoon.

Kun lähestyin majapaikkaa, miehet juoksivat luokseni, ottivat kantamukseni ja vastaanottivat minut riemusaatossa. Oli kuin olisin palannut perheen pariin.

Asuimme aaltopeltiparakkikylässä keskellä villiintynyttä niittymaisemaa, jonka vehreyden keskellä loistivat lukemattomat keltaiset kukkaset. Autio alue, jonka olimme ristineet "Ruunalaksi", oli täynnä laiduntavia hevoslaumoja. Astuessaan mökinovesta ulos tunsi samaa ahdistavaa tyhjyydentunnetta, joka usein valtaa cowboyn, beduiinin ja kaikki muut erämaan asukkaat. Iltaisin teimme pitkiä kävelyretkiä parakkien ympäristöön ja etsimme peltopyiden pesiä ja ruohon kätkemiä aseita, muistoja suuresta taistelusta. Eräänä iltapäivänä ratsastin Vraucourtiin solatietä, josta kaksi kuukautta aikaisemmin taistelimme ankarasti; tien vierukset olivat täynnä hautaristejä, joista löytyi monia tuttuja nimiä.

Pian rykmentti komennettiin etulinjaan Puisieux-au-Montin kylää suojelevaan asemaan. Ajoimme kuorma-autoissa keskellä yötä Achiet-le-Grandiin asti. Jouduimme pysähtymään usein, kun yöpommikoneiden valoammukset saivat tien

erottumaan pimeästä valkeana juovana. Lähellä ja kaukana raskaiden räjähteiden vinkuna peittyi osumien kumeaan jyrinään. Silloin valonheittimet etsiskelivät taivaalta pahantahtoisia yölintuja, srapnellit räiskyivät kuin sirot leikkikalut ja valoammukset ajoivat tosiaan takaa pitkinä ketjuina kuin tuliset sudet.

Sitkeä ruumiiden haju leijui enemmän tai vähemmän läpitunkevana valloitetun seudun yllä, aina yhtä kiihdyttävänä kuin viesti kammottavasta maasta.

"Hyökkäyshajuste", kuului viereltäni vanhan soturin ääni, kun olimme näköjään kulkeneet muutamia minuutteja joukkohautojen rivistössä.

Achiet-le-Grandista kuljimme Bapaumen-junaradan pengertä ja sitten maaston halki asemaan. Tulitus oli melko eloisaa. Kun pysähdyimme hetkeksi, lähistölle iskeytyi kaksi keskikokoista kranaattia. Kauheat muistot maaliskuun 19. päivän yöstä saivat meihin vauhtia. Aivan etulinjan takana seisoi vaihdettu, meluisa komppania, jonka kohdalle osuimme juuri silloin, kun tusina srapnelleja tukki heidän suunsa. Mieheni syöksyivät päistikkaa lähimpään juoksuhautaan sadattelujen sadellessa. Kaksi joutui palaamaan verissään lääkintäkorsuun.

Kello kolmelta saavuin nääntyneenä korsuuni, jonka tilanahtaus ennusti varsin epämieluisia päiviä.

Kynttilän punertava liekki paloi paksun savupilven keskellä. Kompastelin lukuisiin jalkoihin, ja taikasanalla "Vaihto!" sain kämppään eloa. Leivinuunin muotoisesta kolosta kuului sarja kirosanoja, sitten näkösälle ilmestyivät hitaasti ajelemattomat kasvot, kuparihomeen syömät olkalaput, kulunut asepuku sekä kaksi savimöykkyä, joiden arvelin sisältävän saap-

paat. Istuimme yhdessä hataran pöydän ääreen ja selvitimme luovutusmuodollisuudet, ja kumpikin yritti nylkeä toiselta tusinan verran säilyketölkkejä ja muutamia valopistooleja. Sen jälkeen edeltäjäni kompuroi ulos ahtaasta tunneliaukosta ennustaen, että tämä sontaruuma ei kestäisi enää kolmea päivää. Sitten olin A-lohkon uusi päällysmies.

Asema, jonka katsastin seuraavana aamuna, ei juuri ilahduttanut. Heti korsun edustalla kohtasin kaksi veren tahrimaa kahvinhakijaa, jotka olivat saaneet lähestymistiellä srapnellilatingin niskaansa. Muutamaa askelta myöhemmin jalkaväensotilas Ahrens ilmoitti lähtevänsä saatuaan osuman kimmokkeesta.

Edessämme oli Bucquoyn kylä ja takanamme Puisieux-au-Mont. Komppania oli kapeassa etulinjassa porrastamattomana, ja oikealla puolen oli 76. jalkaväkirykmentti suuren miehittämättömän aukon takana. Rykmentin osaston vasen sivusta ulottui pirstottuun metsäsaarekkeeseen, metsikköön 125. Komennon mukaisesti tunnelit oli jätetty kaivamatta. Meidän ei pitänyt pesiytyä vaan pysyä hyökkäyskannalla. Siksi aseman edessä ei myöskään ollut piikkilankaestettä. Kaksi miestä asui kussakin pienessä maakuopassa, jotka oli suojattu niin kutsutulla Siegfried-pellillä, noin metrin korkuisella ovaalinmuotoisella aaltopeltikaarella. Niiden avulla naamioimme ahtaat, leivinuuninmuotoiset tilapäissuojat.

Koska korsuni oli vieraan osaston alueella, etsin aluksi uutta majapaikkaa. Mökinkaltainen rakennelma eräässä sortuneessa juoksuhaudassa vaikutti sopivalta, kun olin kokoon haalimillani tappopeleillä saanut sen puolustuskuntoiseksi. Siellä vehreyden keskellä vietin lähettieni kanssa erakonelämää, jota vain viestintuojat välillä häiritsivät, sillä kaikenkat-

tava paperisota ulottui jopa tähän syrjäiseen onkaloon. Päätä pudistellen sai kranaatinosumien välissä lukea muiden tärkeiden asioiden ohella senkin uutisen, että X:n paikkakunnan komendantilta oli karannut mustatäpläinen terrieri nimeltä Zippi – ellei sitten halunnut syventyä lapsenruokkokanteeseen, jonka palvelusneito Makeben oli nostanut korpraali Meyeria vastaan. Piirrokset ja toistuvat määräaikaistiedotukset tarjosivat tervetullutta vaihtelua.

Mutta palataan korsuuni, jonka olin ristinyt "Harhainrauhan majaksi". Ainoana huolenaiheenani oli kate, jota saattoi pitää ainoastaan suhteellisen pomminkestävänä, toisin sanoen se kesti, kunhan ei ammuttu. Lohduttauduin kuitenkin ajattelemalla, etten ollut paremmassa asemassa kuin mieheni. Joka päivä Haller levitti peitteen erääseen jättimäiseen pommikuoppaan, jonne olimme kaivaneet polun, ja otimme aurinkoa. Ruskettumistani häiritsivät kuitenkin välillä lähelle iskeytyneet kranaatit ja alas suhisevat sirpaleet.

Öisin raskas tulitus puhkesi yllemme kuin lyhyt, tuhoisa kesämyrsky. Silloin makasin merkillisen ja perusteettoman turvallisuudentunteen vallassa laverillani, joka oli pehmustettu tuoreella ruoholla. Kuuntelin, kuinka osumat jysähtelivät ympärillä niin, että hiekka valui tärähdysten voimasta alas seiniä. Toisinaan astuin ulos ja katselin vartiokorokkeelta öistä, alakuloista maisemaa, joka muodosti aavemaisen vastakohdan yllämme tanssiville tuli-ilmestyksille.

Tuollaisina hetkinä minut valtasi mieliala, jota en ollut aikaisemmin kokenut. Oli tapahtumassa syvällinen mullistus, joka johtui siitä, että olimme eläneet määrättömän kauan kiihkeästi kuilun partaalla. Vuodenajat seurasivat toisiaan: tuli talvi ja taas kesä, ja aina oltiin taistelussa. Väsymys pääsi

voitolle ja sotanäkymiin tottui, mutta juuri tottumuksen takia tapahtumat näyttäytyivät himmenneessä ja toisenlaisessa valossa. Tapahtumien väkevyys ei enää sokaissut. Tuntui myös siltä, että mieliala, jonka vallassa oli lähdetty matkaan, oli kulunut loppuun eikä enää kantanut. Sota esitti ratkaisemattomia arvoituksia. Se oli merkillistä aikaa.

Etumainen linja oli kärsinyt vihollisen tulituksesta melko vähän; muutoin se olisi pian muuttunut hallintakelvottomaksi. Yleensä tulitus, joka kiihtyi illan tunteina erittäin tiheäksi hyökkäykseksi, kohdistui Puisieux'hön ja sen ympäristön kaivantoihin. Se vaikeutti suuresti ruoanhakua ja vaihtoja. Satunnainen osuma räjäytti yhden lenkin ketjustamme välillä tuolla, välillä täällä.

14. päivänä kesäkuuta kello kahdelta aamulla Kius, joka myös oli palannut ja johti 2. komppaniaa, tuli vaihtoon. Vietimme lepoaikamme Achiet-le-Granden ratapenkeren luona, missä parakkimme ja korsumme olivat tulituksen katveessa. Englantilaiset ampuivat meitä usein raskaalla laakatulella, jonka uhriksi joutui myös 3. komppanian vääpeli Rackerbrand. Tuhoisa sirpale oli iskeytynyt heikkorakenteisen parakin läpi, jonka hän oli järjestänyt toimistokseen penkeren harjalle. Jo muutamia päiviä aikaisemmin oli tapahtunut paha onnettomuus. Lentokone oli pudottanut pomminsa keskelle 76. jalkaväkirykmentin soittokuntaa, jonka ympärille kuulijat olivat kokoontuneet. Uhrien joukossa oli myös monia meidän rykmenttimme miehiä.

Ratapenkeren lähistöllä lojui lukuisia hajalle ammuttuja hyökkäysvaunuja kuin maihin ajautuneita laivoja, ja kävelyretkilläni tarkastelin niitä huolellisesti. Välillä kokosin myös komppaniani niiden luo ja opetin näiden teknisessä sodan-

käynnissä yhä yleisemmäksi käyvien taisteluelefanttien taktiikkaa, torjuntaa ja haavoittuvia kohtia. Vaunuissa oli pilkallisia, uhkaavia tai onnea tuottavia nimiä, tunnuksia ja sotamaalauksia. Oli apilanlehtiä, onnenmyyriä ja valkoisia pääkalloja. Yhteen oli piirretty hirsipuu, josta roikkui avoin silmukka; tämä oli nimeltään "tuomari Jeffries". Hyökkäysvaunut olivat kuitenkin huonokuntoisia. Oli varmasti epämiellyttävää oleskella hyökkäyksen aikana ahtaassa tankkitornissa, joka oli täynnä putkia, tankoja ja johtoja, samalla kun kolossi rullasi kuin avuton jättikuoriainen käyriä reittejä taistelukentän yli väistelläkseen tykistön tuli-iskuja. Säälin suuresti miehiä, jotka joutuivat tuollaiseen tuliseen ahjoon. Lisäksi maasto oli lukuisten palaneiden lentokoneenrankojen peitossa — merkki siitä, että koneet tekivät yhä voimakkaammin tuloaan taistelukentälle. Eräänä iltapäivänä lähellämme levittäytyi laskuvarjon jättimäinen valkea kupu, jonka varassa taistelulentäjä oli hypännyt palavasta lentokoneestaan.

7. komppania joutui epävarman tilanteen takia palaamaan Puisieux'hön jo kesäkuun 18. päivän aamuna, jotta se olisi taistelujoukkojen komentajan käytettävissä kalustonsiirtoihin ja taktisiin liikkeisiin. Asetuimme Bucquoyn ulosmenotien lähelle kellareihin ja tunneleihin. Juuri kun saavuimme, joukko kranaatteja lensi ympäröiviin puutarhoihin. Se ei kuitenkaan estänyt minua syömästä aamiaista pienessä huvimajassa tunnelini edustalla. Vähän ajan kuluttua lensi uusi ryväs. Heittäydyin maahan. Vieressäni leimahti. Muuan komppaniani lääkintämies, nimeltään Kenziora, oli juuri menossa ohi muutama kenttäpakki vettä mukanaan mutta lyyhistyi saatuaan osuman alavatsaansa. Juoksin hänen luokseen ja kiskoin hänet erään valorakettitähystäjän kanssa

lääkintätunneliin, jonka suu oli onneksi aivan osumakohdan vieressä.

"No, söittehän Te jo kunnon aamiaisen?" kysyi tohtori Köppen, vanha kunnon armeijalääkäri, joka oli saanut minutkin jo erinäisiä kertoja käsiteltäväkseen, kun hän sitoi miehen suurta mahahaavaa.

"Kyllä, kyllä, täyden pakillisen makaronia", uikutti uhri, joka uskoi jo erottaneensa toivonpilkahduksen.

"Eihän tässä sitten ole mitään hätää", koetti Köppen lohdutella, samalla kun nyökkäsi minulle varsin mietteliäänä.

Vaikeasti haavoittuneilla on erittäin tarkka huomiokyky. Siinä samassa hän voihkaisi suuret hikikarpalot otsalla: "Se vamma on kuolettava, minä tunnen sen ihan selvästi." Ennustuksesta huolimatta saatoin puoli vuotta myöhemmin puristaa hänen kättään palatessani Hannoveriin.

Iltapäivällä tein yksinäisen kävelyretken läpeensä tuhottuun Puisieux'hön. Jo Sommen taistelun aikoihin kylä oli moukaroitu raunioiksi. Pommikuoppia ja seinänjäänteitä peitti paksu kasvusto, jonka keskeltä loistivat raunioissa viihtyvän seljan valkeat kukinnot. Lukuisat tuoreet osumat olivat repineet aukkoja kasvipeitteeseen ja paljastaneet jo moninkertaisesti myllerretyn puutarhamaan uudelleen.

Kylänraitti oli täynnä pysähtyneen etenemisen jätteitä. Rikki ammutut autot, hylätyt räjähteet, ruostuneet käsiaseet ja puoliksi mädäntyneiden hevosten ääriviivat, joiden ympärillä surisi välkkyviä kärpäsparvia, kertoivat miten katoavaista kaikki taistelussa oli. Kylän korkeimmalla kohdalla kohonnut kirkko erottui enää synkkänä kivikasana. Kun poimin villiintyneitä ruusuja kimpuksi, kranaattiosumat kehottivat noudattamaan varovaisuutta täällä kalman karkelopaikalla.

Muutamia päiviä myöhemmin vapautimme vaihdossa 9. komppanian, joka palveli pääpuolustuslinjalla, noin viisisataa askelta etulinjan takana. Siinä haavoittui kolme miestä 7. komppaniasta. Seuraavana aamuna kapteeni von Ledebur haavoittui korsuni lähellä jalkaan srapnellinkuulasta. Vaikka hän kärsi pahasta keuhkotaudista, hän piti taistelua kutsumuksenaan. Niinpä vähäinen vamma koitui kuolemaksi. Hän menehtyi pian sairaalassa. 28. päivänä ruoanhakijoideni johtaja kersantti Gruner haavoittui kranaatinsirpaleesta. Tämä oli lyhyen ajan kuluessa komppaniani yhdeksäs miestappio.

Vietettyämme viikon etulinjassa jouduimme vielä miehittämään pääpuolustuslinjaa, koska vaihtopataljoonamme oli lamaantunut lähes kokonaan espanjantaudin takia. Meidänkin miehistämme yhä useampia ilmoittautui päivittäin sairaaksi. Naapuridivisioonassa kuumetauti riehui niin ankarana, että vihollislentokone pudotti lentolehtisiä, joiden mukaan englantilaiset voisivat tulla vaihtoon, jos joukot eivät pian vetäytyisi. Saimme kuitenkin tietoomme, että tauti levisi vastapuolellakin yhä laajemmalle; me olimme kuitenkin heikon muonan takia alttiimpia. Varsinkin nuoret miehet kuolivat yhdessä yössä. Lisäksi olimme kaiken aikaa taisteluvalmiudessa, sillä metsikön 125 yllä leijui jatkuvasti musta savupilvi kuin kehnon paistinpannun päällä. Tulitus oli siellä niin kiivasta, että eräänä tyynenä iltapäivänä räjähdyskaasut myrkyttivät osan 6. komppaniasta. Jouduimme laskeutumaan tunneleihin kuin sukeltajat happilaitteineen ja noutamaan tajuttomat ylös. Heidän kasvonsa olivat kirsikanpunaiset, ja he hengittivät raskaasti kuin näkisivät painajaisia.

Eräänä iltapäivänä löysin osastostani maahan kaivetun arkun, joka oli täynnä englantilaisia räjähteitä. Tutkiakseni

kiväärikranaatin rakennetta ruuvasin yhden auki ja otin nallin ulos. Sisään jäi osanen, jota luulin räjähdysjauhelehdeksi. Osa paljastui kuitenkin toiseksi nalliksi, sillä se laukesi voimakkaasti räjähtäen koettaessani purkaa sitä kynnellä, ja repäisi irti vasemman etusormenpääni ja aiheutti muutamia verisiä haavoja kasvoihin.

Samana iltana, kun seisoin Sprengerin kanssa bunkkerini suojuksen päällä, lähellä räjähti raskas kranaatti. Kiistelimme etäisyydestä, jonka Sprenger arvioi kymmeneksi, minä kolmeksikymmeneksi metriksi. Nähdäkseni, kuinka paljon voisin luottaa tietooni, päätin mitata etäisyyden. Havaitsin kahdenkymmenenkahden metrin päässä pommikuopan, jonka ulkomuoto kertoi pahemmanpuoleisesta räjähteestä.

20. päivänä heinäkuuta olin jälleen komppaniani kanssa Puisieux'ssä. Koko iltapäivän seisoin raunioilla ja havainnoin taistelukenttää, joka teki varsin epäilyttävän vaikutuksen. Välillä kirjasin yksityiskohtia muistikirjaani.

Metsikkö 125 peittyi usein ankarissa tuli-iskuissa paksuun savuun, samalla kun vihreät ja punaiset valoraketit kohosivat ja laskeutuivat. Välillä tykistö vaikeni, sitten kuului muutaman konekiväärin papatus ja käsikranaattien etäisiä kumahduksia. Havaintopaikaltani kokonaisuus näytti melkeinpä viehkeältä leikiltä. Suurtaistelun väkivaltaisuus puuttui, ja silti taistelun katkeruuden saattoi vaistota.

Metsikkö oli kuin tulehtunut haava, johon näkymättömien sotajoukkojen huomio kohdistui. Molempien tykistöt kisailivat metsiköstä kaksi petoeläintä, jotka taistelevat saaliistaan; ne raastoivat puita ja lennättivät säleitä korkealle ilmaan. Metsikköä miehitti yhä pienempi joukko miehiä, mutta he kykenivät pitämään sen yhä; paikka näkyi kauas kuolleen

alueen keskellä ja tarjosi osoituksen siitä, että vahvimpienkin voimakeinojen yhteenotto on vain vaaka, jolla ihminen nyt niin kuin kaikkina aikoina punnitaan.

Illan tullen minut kutsuttiin valmiusjoukkojen komentajan luo ja sain tietää, että vihollinen oli tunkeutunut vasemmassa sivustassa haudastoomme. Jotta etumaasto saataisiin uudelleen hallintaan, määrättiin luutnantti Petersen raivaamaan iskukomppanian kanssa Pensaikkohauta ja minut raivaamaan miesteni kanssa eräässä notkelmassa samansuuntaisesti kulkeva lähestymistie.

Lähdimme aamun sarastaessa mutta jouduimme jo lähtöasemassamme niin ankaraan jalkaväen tuleen, että luovuimme tehtävästä vähäksi aikaa. Annoin miehittää Elbingin tien ja nukuin univelkaani jättimäisessä luolatunnelissa. Kello yksitoista heräsin käsikranaatin räjähdykseen, joka kuului vasemmasta sivustasta sulkumme suunnalta. Kiiruhdin paikalle ja näin tavanomaisen barrikaditaistelun. Vallituksen kohdalla pyörteilivät käsikranaattien valkoiset savupilvet, muutamaa olkavarustusta taempana rätisivät joka puolella konekiväärit. Kaiken keskellä miehet loikkivat suojautuneina edestakaisin. Englantilaisten pikku ylläkkö oli jo torjuttu, mutta se oli maksanut meille yhden miehen, joka makasi käsikranaatinsirpaleiden repimänä sulun takana.

Illalla minut käskettiin viemään komppania takaisin Puisieux'hön. Perillä sain määräyksen osallistua seuraavana aamuna kahden osaston kanssa pieneen sotatoimeen. Meidän oli kello 3.40 viisi minuuttia kestävän tykistö- ja miinavalmistelun jälkeen vallattava niin kutsuttu Notkelmahauta pisteestä K pisteeseen Z_1. Vihollinen oli pureutunut tänne niin kuin muihinkin yhdyshautoihin ja linnoittautunut sulku-

jen taa. Valitettavasti operaatio, johon määrättiin rynnäkkökomppaniasta luutnantti Voigt iskuryhmän kanssa ja minut kahden osaston kanssa, oli selvästikin päätetty kartalla, sillä erästä laaksoa pitkin kiemurteleva Notkelmahauta jätti monin paikoin näkymän vapaaksi pohjalle saakka. En pitänyt koko suunnitelmasta, ja päiväkirjassani on käskyn jäljessä seuraava huomautus: "No, tätä voitaneen huomenna kuvata. Käskynjaon täydellistä arvostelua en voi aikapulan takia esittää — istun nimittäin F-lohkon bunkkerissa, kello on kaksitoista, ja herätys on kello kolme."

Käsky on aina käsky, ja niinpä Voigt ja minä seisoimme miehinemme kello 3.40 aamuhämärissä Elbingin tien lähellä valmiina lähtöön. Miehitimme polvensyvyistä juoksuhautaa, josta katsoimme kuin kapealta parvekkeelta alas notkelmaan, kun se alkoi sovitulla hetkellä täyttyä savusta ja tulesta. Yksi suurista sirpaleista, jotka lentää suhisivat tuon välähtelevän myllerryksen keskeltä meidän asemaamme asti, haavoitti jalkaväensotilas Klavesia käteen. Täällä oli tarjona jälleen sama näkymä, jota olin jo monet kerran seurannut hyökkäyksen edellä: hämärässä odottava sotajoukko, joka väistää samanlaisin liikkein ohi kiitäviä luoteja tai heittäytyy maahan samalla, kun jännitys tihenee — tämä näkymä vaikuttaa mieleen kuin pelottava, äänetön seremonia, jolla veriuhri ilmoittaa tulostaan.

Määrätyllä hetkellä lähdimme liikkeelle, ja saimme etua siitä, että tulitus oli käärinyt Notkelmahaudan tiheään savuverhoon. Hiukan ennen pistettä Z_1 kohtasimme vastarintaa, joka murrettiin käsikranaatein. Koska olimme saavuttaneet kohteemme emmekä kaivanneet enempää taistelua, rakensimme sulun ja jätimme sen taakse konekivääriryhmän.

Iloa tuollaisessa tilanteessa tarjosivat ainoastaan iskujoukon miehet, jotka muistuttivat minua elävästi vanhasta kunnon Simplicissimuksesta. Opin tässä tuntemaan uudenlaiset taistelijat — vuoden 1918 vapaaehtoiset, jotka eivät näköjään olleet vielä kasvaneet kuriin mutta joiden mieli oli urhea. Nuo nuoret hurjapäät, joilla oli valtavat hiuskuontalot ja nauhasäärykset, joutuivat parinkymmenen metrin päässä vihollisesta ankaraan riitaan, kun yksi oli haukkunut toista "jänishousuksi", kiroilivat kuin palkkasoturit ja kukkoilivat kerskaillen. "Jestas, eivät täällä kaikki sentään jänistä niin kuin sinä!" huusi toinen lopuksi ja ryntäsi yksinään vielä viisikymmentä metriä pitkin hautaa.

Sulkuryhmä palasi jo iltapäivällä. Ryhmä oli kärsinyt menetyksiä eikä voinut puolustaa enää asemaansa. Olin jo jättänyt heidät kohtalonsa huomaan ja ihmettelin, kuinka joku oli ylimalkaan voinut kulkea Notkelmahautaa valoisaan aikaan ja selvitä hengissä.

Tästä ja monista muista vastaiskuista huolimatta vihollinen kökötti tiukasti etulinjamme vasemmassa sivustassa sekä sulutetuilla yhdysteillä ja uhkasi pääpuolustuslinjaa. Tuo naapurusto ei ollut enää ei-kenenkään-maan tuolla puolen, ja ajan oloon se alkoi muuttua varsin rasittavaksi; alkoi tuntua selvältä, että omissakaan haudoissa ei ollut enää turvallista.

24. päivänä heinäkuuta lähdin tiedustelemaan pääpuolustuslinjan uuteen C-lohkoon, joka minun olisi otettava seuraavana päivänä komentooni. Annoin komppanianpäällikön luutnantti Gipkensin näyttää Pensashaudan sulun. Se oli siitä erikoinen, että englantilaisten puolella sitä lujitti tulitukseen pysähtynyt hyökkäysvaunu kuin asemaan upotettu teräslinnake. Tarkastellaksemme yksityiskohtia asetuimme pienelle

penkille, joka oli kaivettu olkavarustukseen. Kesken puheen tunsin kuinka minuun äkkiä tartuttiin ja kiskaistiin sivuun. Seuraavalla hetkellä luoti pöllähti hiekkaistuimeeni. Gipkens oli onneksi huomannut, kuinka neljänkymmenen askelen päässä vihollissulun ampuma-aukosta oli hitaasti tullut ulos kivääri, ja hänen tarkat maalarinsilmänsä pelastivat henkeni, sillä tuolta etäisyydeltä aasikin olisi minuun osunut. Olimme pahaa aavistamatta asettuneet kahden sulun väliseen katveeseen, ja englantilaiset vartiomiehet saattoivat nähdä meidät yhtä hyvin kuin jos olisimme asettuneet pöydän ääreen heidän eteensä. Gipkens oli toiminut nopeasti ja oikein. Kun pohdin tilannetta myöhemmin, kysyin itseltäni, eikö kiväärin huomaaminen olisi lamaannuttanut minut silmänräpäyksen ajaksi. Minulle kerrottiin, että tuossa vaarattoman näköisessä paikassa oli jo kolme 9. komppanian miestä kuollut saatuaan osuman päähänsä; paikka oli siis epäterveellinen.

Iltapäivällä tavallisenoloinen tulitus houkutteli minut ulos bunkkerista, jossa istuin juuri leppoisasti kahvipöydän ääressä lueskelemassa. Etulinjasta nousi sulkutulimerkkejä yksitotisena sarjana, kuin helminauhana. Takaisin nilkuttavat haavoittuneet kertoivat, että englantilaiset olivat tunkeutuneet B- ja C-lohkossa pääpuolustuslinjalle, A-lohkossa etumaastoon. Heti sen jälkeen saapui suru-uutinen luutnanttien Vorbeck ja Grieshaber kaatumisesta. He olivat kaatuneet puolustaessaan lohkojaan, ja luutnantti Kastner oli haavoittunut vaikeasti. Häntä oli jo muutama päivä aikaisemmin raapaissut merkillisesti luoti, joka muuten haavoittamatta oli sivaltanut häneltä nännin kuin veitsellä leikaten. Kello kahdeksalta myös Sprenger, joka oli johtanut 5. komppaniaa sijaisena, saapui sirpale selässä korsuuni, vahvisti itseään "kurkista-

malla putkeen", jota myös "kiikaritähtäimeksi" kutsuttiin, ja lähti sidontapaikkaan lausuen sitaatin: "Peräänny, peräänny, Don Rodrigo." Hänen ystävänsä Domeyer seurasi häntä käsi veressä. Hänen sitaattinsa oli tuntuvasti lyhyempi.

Seuraavana aamuna miehitimme C-lohkon, joka oli ehditty välillä tyhjentää vihollisista. Siellä oli pioneereja, Boje, Kius ja osa 2. Komppaniaa sekä Gipkens ja 9. komppanian jäänteet. Haudassa makasi kahdeksan kuollutta saksalaista ja kaksi englantilaista, joiden päähineen kokardissa luki: "South-Africa — Otago-Rifles." Kaikki olivat silpoutuneet käsikranaattien osumista. Vääristyneissä kasvoissa oli pahoja vammoja.

Annoin miehittää sulun ja raivata haudan. Kello 11.45 tykistömme aloitti kiivaan tulituksen edessämme sijaitseviin asemiin, mutta me saimme enemmän osumia kuin englantilaiset. Onnettomuutta ei tarvinnut kauan odottaa. Huuto "Lääkintämies!" kiiri vasemmalta pitkin hautaa. Säntäsin paikalle ja löysin Pensashaudan sulun edustalta parhaan joukkueenjohtajani muodottomat jäännökset. Hän oli saanut täysosuman ristiselkään omasta kranaatista. Asepuvun ja alusvaatteiden riekaleet, jotka räjähdyksen paine oli repinyt hänen yltään, roikkuivat hänen yläpuolellaan pirstoutuneessa orapihlajassa, josta hauta oli saanut nimensä. Käskin peittää hänet telttakankaalla, jotta emme joutuisi katselemaan tuota näkyä. Samassa paikassa haavoittui pian kolme miestä lisää. Korpraali Ehlers kaatui paineaallon huumaamana maahan. Eräältä toiselta meni sirpale kummankin ranteen läpi. Hän horjui veren tahrimana takaisin käsivarret paarinkantajan harteilla. Tämä pieni saatto muistutti sankarillista korkokuvaa, sillä auttaja kulki kumarassa ja uhri pysytteli vaivalloisesti suorassa — nuori mies, jolla

oli mustat hiukset ja kauniit, määrätietoiset, nyt marmorinvalkoiset kasvot.

Komensin taistelulähetin toisensa jälkeen komentopaikkoihin ja vaadin viipymättä korjaamaan tulta tai tykistöupseereja olemaan läsnä haudassa. Vastausten asemesta vielä yksi raskas miinanheitin ryhtyi työhön ja muutti haudan tykkänään lahtipenkiksi.

Kello 7.15 saapui pahoin viivästynyt käsky. Siitä päättelin, että kello 7.30 alkaisi ankara tykistötuli ja kello 8.00 rynnäkkökomppaniasta kaksi ryhmää murtautuisi luutnantti Voigtin johdolla Pensashaudan sulusta läpi. Heidän oli edettävä pisteeseen A saakka ja luotava yhteys oikealle rinnakkaiseen suuntaan edenneen iskuryhmän kanssa. Kaksi ryhmää minun komppaniastani määrättiin miehittämään valloitettua hautaa.

Suoritin kiireesti tarvittavat valmistelut, sillä tykistötuli alkoi jo, etsin molemmat ryhmät ja puhuin lyhyesti Voigtin kanssa, joka lähti muutaman minuutin päästä, kuten käsky kuului. Koska pidin toimenpidettä lähinnä iltakävelynä, joka ei johtaisi mihinkään, laahustin lakki päässä ja kahvakäsikranaatti kainalossa ryhmieni takana. Hyökkäyshetkellä, joka ilmoitti saapumisestaan räjähdyspilvin, koko seudun kaikki kiväärit suuntautuivat Pensashautaan. Juoksimme kumarassa olkavarustukselta toiselle. Eteneminen sujui hyvin; englantilaiset pakenivat taempaan linjaan jättäen jälkeensä yhden kaatuneen.

Jotta seuraava välikohtaus kävisi ymmärrettäväksi, on muistettava, että emme olleet asemassa vaan etenimme pitkin yhtä lähestymisteistä, joihin englantilaiset tai paremminkin uusiseelantilaiset olivat pureutuneet. Taistelimme täällä näet, kuten

minulle selvisi maapallon toiselta puolen saapuneista kirjeistä vasta sodan jälkeen, uusiseelantilaista miehistöä vastaan. Tämä lähestymistie, nimenomaan Pensashauta, kulki pitkin harjannetta, ja vasemmalla puolen laaksossa kulki samansuuntaisesti Notkelmahauta. Kuten todettua, olin vallannut notkelmahaudan 22. päivänä heinäkuuta Voigtin kanssa ja olimme jättäneet sinne puolustusryhmän mutta ryhmä oli hylännyt haudan; nyt hauta oli uusiseelantilaisten miehittämä tai ainakin valvoma. Molemmat kulkuväylät olivat yhteydessä toisiinsa poikkikaivannoin, mutta Pensashaudan syvyyksistä ei voinut nähdä notkelmaan.

Kuljin siis etenevän osaston jäljessä ja olin hyvällä tuulella, sillä vihollisesta oli toistaiseksi näkynyt vain muutamia suojausten yli pakenevia hahmoja. Edelläni kulki aliupseeri Meier ryhmänsä viimeisenä, ja hänen edellään näin haudan käänteissä välillä komppaniani pikku Wilzekin. Tässä järjestyksessä ohitimme kapean yhdyshaudan, joka nousi notkelmasta ja yhtyi haarukkamaisesti Pensashautaan. Kahden haaran väliin oli jäänyt suiston kaltainen maamöhkäle, jonka läpimitta oli ehkä viisi askelta. Olin juuri astunut ensimmäisen haaran ohi ja Meier oli jo toisen kohdalla.

Tällaisiin haaraumiin on hautataistelussa tapana asettaa kaksinkertaiset vartiot huolehtimaan turvallisuudesta. Voigt oli joko lyönyt tämän laimin, tai yhdyshauta oli jäänyt häneltä kiireessä kokonaan huomaamatta. Joka tapauksessa kuulin aliupseerin yhtäkkiä kiljaisevan edessäni äärimmäisen kiihtyneenä ja näin hänen kohottavan kiväärinsä ja ampuvan pääni ohi yhdyshaudan toiseen haaraan.

Koska maamöhkäle peitti näkymän, en ymmärtänyt tapahtumaa lainkaan, mutta minun tarvitsi ottaa vain yksi askel

taaksepäin nähdäkseni ensimmäiseen haaraan. Sieltä avautui näkymä, joka sai minut jähmettymään, sillä melkein kosketusetäisyydellä seisoi vankkarakenteinen uusiseelantilainen. Samalla hetkellä laaksossa kaikui vielä näkymättömien hyökkääjien huuto näiden kiiruhtaessa suojausten yli katkaisemaan tiemme. Kuin taikaiskusta selustaamme ilmestynyt uusiseelantilainen, jonka nähdessäni seisoin kuin noiduttuna, ei onnettomuudekseen ollut perillä läsnäolostani. Hänen huomionsa keskittyi vain alikersanttiin, jonka laukaukseen hän vastasi käsikranaatilla. Näin hänen tempaisevan vasemmalta rinnaltaan sitruunanmuotoisen heittoräjähteen, jonka hän aikoi singota Meierin perään samalla, kun tämä koetti paeta kuolemaa ryntäämällä eteenpäin. Samanaikaisesti minä otin kahvakäsikranaatin, joka oli ainoa aseeni, ja enemmänkin sysäsin kuin heitin sen lyhyessä kaaressa aivan uusiseelantilaisen jalkoihin. En voinut jäädä katselemaan hänen taivasmatkaansa, sillä tuo oli viimeinen hetki, jolloin saatoin toivoa ehtiväni lähtöasemaan. Juoksin siis kiireesti takaisin ja näin pikku Wilzekin ilmaantuvan vielä taakseni, sillä hän oli osannut väistää uusiseelantilaisen kranaattia juoksemalla minun suuntaani Meierin ohi. Peräämme heitetty teräsmuna repi häneltä vyön ja housuntakamuksen, muttei aiheuttanut muuta vahinkoa. Jälkeemme asetettu sulku oli niin tiivis, että Voigt ja neljäkymmentä muuta hyökkääjää jäivät saarroksiin ja kuolivat. Aavistamatta mitään merkillisestä tapauksesta, jota olin todistamassa, he tunsivat kuoleman lähestyvän kannoillaan. Taisteluhuudot ja lukuisat räjähdykset kertoivat, että he myivät henkensä kalliiseen hintaan.

Päästäkseni heitä auttamaan johdin upseerikokelas Mohrmannin ryhmän Pensashautaan. Jouduimme kuitenkin pysäh-

tymään sulun luo, koska pullomiinoja satoi tiheästi. Sirpale lensi rintaani mutta pysähtyi henkselinsolkeen.

Alkoi valtaisa tykistötulitus. Kirjavista savupilvistä sinkoutui multaryöppyjä, ja syvällä maan sisässä räjähtävien ammusten kumeisiin jysähdyksiin sekoittui kirkkaita metallisia säröhdyksiä, jotka toivat mieleen sirkkelin äänen. Rautamöhkäleet lensivät vinkuen kammottavan lähelle, samalla kun sirpalepilvet lauloivat ja visersivät. Koska oli varauduttava hyökkäykseen, otin maassa lojuneen teräskypärän päähäni ja kiiruhdin muutaman saattajan kanssa takaisin taisteluhautaan.

Kauempaa ilmaantui näkyviin hahmoja. Nojauduimme myllättyyn haudanseinämään ja ammuimme. Vieressäni aivan nuori soturi näpräsi kuumeisin käsin konekiväärinsä latausvipua saamatta ainuttakaan luotia ulos, kunnes tempasin aseen häneltä. Muutama laukaus lähtikin. Sitten ase lakkasi jälleen toimimasta kuin painajaisunessa, mutta hyökkääjät katosivat hautoihin ja pommikuoppiin tulituksen kiihtyessä. Tykistö ei enää erotellut osapuolia.

Kun menin taistelulähetin seuraamana bunkkerilleni, jotakin iskeytyi väliimme seinämään ja repäisi minulta harvinaisen raivokkaasti teräskypärän päästä ja sinkosi sen kauas. Luulin saneeni koko srapnellilatingin niskaani ja asetuin puoliksi huumaantuneena ketunkolooni, jonka viereen iskeytyi muutamaa sekuntia myöhemmin kranaatti. Se täytti ahtaan tilan paksulla savulla, ja pitkulainen sirpale murskasi kurkkupurkin jalkoihini. Jotta en hautautuisi, ryömin takaisin hautaan ja käskin molempia taistelulähettejä ja sotilaspalvelijaani pysymään valppaina.

Se puolituntinen oli tuskallinen; kuolema verotti huvennutta komppaniaa vielä kerran. Tuliaallon tyynnyttyä kuljin

haudan läpi, katsastin vahingot ja totesin, että komppaniamme vahvuus oli vielä viisitoista miestä. Laajaa asemaa ei meidän voimillamme puolustettu. Määräsin siksi Mohrmannille ja kolmelle miehelle sulun puolustuksen ja loppujen kanssa muodostin ampumapesäkkeen pommikuoppaan selkäsuojan taakse. Sieltä voisimme tarpeen vaatiessa sekä taistella sulusta että heittää hyökkääjän niskaan yläpuolelta käsikranaatteja, jos se tunkeutuisi hautoihin. Joka tapauksessa jatkotaistelu rajoittui kevyisiin miinoihin ja kivääri kranaatteihin.

164. rykmentin komppania tuli vaihtoon 27. päivänä heinäkuuta. Olimme lopen uupuneita. Komppanianpäällikkö oli haavoittunut vaikeasti jo saapumismarssilla; muutamaa päivää myöhemmin bunkkeriani tulitettiin, ja se hautasi hänen seuraajansa. Hengitimme kaikki kevyemmin, kun suuren päätöstaistelun kiihtyvien teräsmyrskyjen ympäröimä Puisieux oli jäänyt selkämme taakse.

Nuo hyökkäykset osoittivat, kuinka paljon vihollinen oli voimistunut ja saanut vahvistusta kaikista maailmankolkista. Me saatoimme asettaa taisteluun yhä vähemmän miehiä, usein pelkkiä lapsukaisia, eikä varustusta eikä koulutusta ollut riittävästi. Parhaalla tahdollakaan emme pystyneet sulkemaan aukkoja hyökyaallon edestä kuin heittäytymällä siellä täällä eteen. Cambrain kaltaisiin suuriin vastaiskuihin ei ollut enää voimia.

Kun myöhemmin mietiskelin, kuinka uusiseelantilaiset olivat ilmaantuneet voitonriemuisina suojauksen päälle ja ajaneet meikäläiset kuolettavaan umpikujaan, tuli mieleeni, että he olivat ottaneet nimenomaan sen roolin, jossa me olimme menestyneet Cambraissa 2. päivänä joulukuuta 1917. Olimme nähneet peilikuvamme.

Viimeinen rynnäkköni

30. päivänä heinäkuuta 1918 siirryimme lepopaikkaamme Sauchy-Léstréehen, Artois'n vesistöjen helmeen. Muutaman päivän kuluttua marssimme vielä kauemmas Escaudœuvresiin, hillittyyn työläisesikaupunkiin, jonka jalo Cambrai oli kuin sysännyt ulkopuolelleen.

Asuin Rue-des-Bouchers'lla pohjoisranskalaisen työläisperheen loistohuoneessa. Keskeisin huonekalu oli tavanomainen jättivuode. Sisustuksena oli punaisia ja sinisiä lasimaljakoita tulisijan reunuksella, pyöreä pöytä, tuoleja, seinillä muutamia familistère-osuuskunnan väripainokuvia, "Vive la classe", "Souvenir de première communion", postikortteja ynnä muuta. Ikkunasta oli esteetön näköala kirkkomaalle.

Kirkkaat kuutamoyöt edesauttoivat vihollisen lentokoneita, joiden vierailut kertoivat vastapuolen kalustoylivoiman kasvavan. Yö toisensa jälkeen lukuisat laivueet liihottelivat tänne ja pudottivat kammottavan voimakkaita pommeja Cambraihin ja esikaupunkeihin. Minua eivät häirinneet niinkään moottoreiden hyttysmäinen surina eivätkä pitkään kaikuneet räjähdysäänet kuin isäntäväkeni pelokas säntäily kellariin. Päivää ennen saapumistani oli pommi kylläkin räjähtänyt ikkunan äärellä, singonnut sängyssäni nukkuneen isännän taintuneena ulos huoneesta, katkaissut sängynpylvään ja ampunut

seinän seulaksi. Juuri tuo tapahtuma antoi minulle kuitenkin turvallisuudentunnetta, sillä vanhojen soturien lailla kuvittelin mitenkuten taikauskoisesti, että tuoreessa pommikuopassa on parhaassa turvassa.

Yhden lepopäivän jälkeen koulutus käynnistyi jälleen. Äkseeraus, opetus, nimenhuudot, puhuttelut ja tarkastukset täyttivät suurimman osan päivästä. Kokonainen iltapäivä kului siihen, että yritimme muotoilla kunniatuomioistuimen päätöstä. Muona oli jälleen kerran niukkaa ja kehnoa. Jonkin aikaa illalliseksi oli vain kurkkua, jolle miehet antoivat kuivakkaan humoristisen nimen "puutarhurinmakkara".

Keskityin kouluttamaan ennen kaikkea pientä iskujoukkoa, sillä edellisten taistelujen aikana oli käynyt ilmeiseksi, että taisteluvoimamme entistä voimakkaampi jakautuminen oli jo tapahtunut. Varsinainen hyökkäys täytyi jättää yhä pienemmälle miehistölle, joka oli kehittänyt erityisen ankaran iskuvoiman, kun taas perässäjuoksijoita voi käyttää lähinnä tulivoimaksi. Tällaisissa oloissa toimi mieluummin päättäväisen ryhmän kuin pelokkaan komppanian johtajana.

Vapaa-aikani kulutin lukien, uiden, ampuen ja ratsastaen. Usein ammuin yhden iltapäivän aikana yli sata patruunaa pulloihin tai säilyketölkkeihin. Ratsastusretkilläni löysin joukoittain lentolehtisiä, joilla vihollisen tiedustelupalvelu alkoi yhä laajemmin painoksin tulittaa mielialoja. Poliittisten ja sotilaallisten vihjailujen ohella niissä lähinnä kuvattiin, miten ihanaa elämää vietettiin englantilaisten vankileireillä. "Ja vielä luottamuksellisesti", todettiin eräässä lehtisessä, "kuinka helppoa onkaan erehtyä, kun palaa pimeässä ruoanhausta tai vallitustyöstä!" Eräässä toisessa oli jopa Friedrich von Schillerin runo vapaasta Britanniasta. Otollisella tuulella näitä lähetettiin

pienten ilmapallojen kyydissä rintaman yli; lehtiset oli sidottu nipuiksi, ja sopivan lentoajan jälkeen sytytyslanka vapautti ne. Löytöpalkkiota maksettiin kolmekymmentä pfennigiä kappaleelta, mikä osoitti, että esikunta piti niiden vaikutusta vaaralisena. Nämä kulungit maksatettiin epäilemättä miehitysalueiden asukkailla.

Eräänä iltapäivänä istuin pyörän selkään ja ajoin kohti Cambraita. Ihana vanha kaupunki oli muuttunut synkäksi ja autioksi. Kaupat ja kahvilat oli suljettu; kadut näyttivät kuolleilta huolimatta sotaväestä, jota niillä virtasi. Löysin herra ja rouva Plancot'n, jotka vuosi aikaisemmin olivat tarjonneet minulle viehättävän majapaikan, ja he ilahtuivat sydämellisesti käynnistäni. He kertoivat, kuinka olot olivat huonontuneet Cambraissa joka suhteessa. Erityisesti he valittivat usein toistuvia lentokonevierailuja, joiden takia heidän piti ravata portaita monta kertaa yössä edestakaisin kinastellen, olisiko viisaampaa kuolla ensimmäiseen kellariin pommin tappamana vai hautautua toiseen kellariin raunioiden alle. Minun kävi sääli huolestunutta vanhaa pariskuntaa. Muutaman viikon kuluttua, kun tykit alkoivat puhua, he joutuivat lähtemään päätä pahkaa talosta, jossa olivat viettäneet elämänsä.

23. päivänä elokuuta säikähdin kovasti lujaa koputusta, sillä olin juuri nukahtanut. Lähetti toi marssikäskyn. Jo päivän aikana rintamalta oli kantautunut epätavallisen voimakkaan tykistötulen jyly ja kumina, mikä oli palveluksen, ruokailun ja kortinpeluun taustalla vihjannut, että lepoaika tuskin kestäisi pitkään. Tuolle kanuunanjyrinän kaukaiselle huminalle olimme antaneet kuvailevan nimen "jymmytys" *(wummern)*.

Pakkasimme nopeasti ja lähdimme kaatosateen ja myrskyn keskellä maantietä pitkin Cambraihen. Määränpäämme oli

Marquion, jonne saavuimme kello viideltä aamulla. Komppania majoitettiin suureen, hävitettyjen tallien ympäröimään maataloon, johon kukin majoittui parhaansa mukaan. Minä ryömin ainoan komppaniaupseerini, luutnantti Schraderin kanssa pieneen tiilimajaan, jota oli voimakkaan pukinhajun perusteella käytetty rauhanaikaan vuohinavettana mutta jossa asusti nyt vain muutama suuri rotta.

Iltapäivällä pidettiin upseeripuhuttelu, ja saimme tietää, että meidän olisi yöllä asetuttava valmiuteen Cambrai–Bapaume-maantien oikealle puolelle lähelle Beugnytä. Meitä varoitettiin uusista nopeista ja ketteristä hyökkäysvaunuista.

Jaoin komppaniani taisteluyksiköihin pienessä hedelmätarhassa. Omenapuun alla seisoen puhuin pari sanaa miehille, jotka ympäröivät minun puolikaarimuodostelmassa. Heidän kasvonsa olivat vakavat ja miehekkäät. Ei ollut paljon sanottavaa. Näinä päivinä oli kaikkialla päässyt vallalle käsitys, että olimme joutuneet alakynteen. Käsityksen yleisyyttä voi selittää vain sillä, että jokainen sotaväki nojaa paitsi aseisiin myös mielialaan. Jokaisessa hyökkäyksessä vihollisella oli yhä tehokkaammat varusteet; hänen hyökkäyksensä muuttuivat nopeammiksi ja tarmokkaammiksi. Kaikki tiesivät, että emme voisi enää voittaa. Mutta me pitäisimme puolemme.

Söin illallista Schraderin kanssa pihalla pöydän ääressä, joka oli kasattu kärryistä ja ovesta, ja join pullon viiniä. Sitten ryömimme tiilitalliimme, kunnes vartiomies ilmoitti kello kahdelta aamulla, että kuorma-autot olivat valmiina torilla.

Aavemaisessa valossa kolistelimme halki maiseman, joka oli myllätty edellisvuonna Cambrain taistelussa, ja kääntyilimme seinänraunioiden reunustamilla kaduilla, ohittaen

uskaliaasti tuhottuja pesäkkeitä. Aivan Beugnyn lähistöllä nousimme autoista ja siirryimme kokoontumispaikkaamme. Pataljoona miehitti Beugny–Vaux-maantien solaa. Aamupäivän aikana taistelulähetti toi käskyn, että komppanian oli edettävä Frémicourt–Vaux-maantielle. Tämä sivuttaissiirtyminen teki minulle selväksi, että ennen iltaa joutuisimme vielä veriseen koitokseen.

Kiemurtelin kolmen joukkueeni kanssa hanhenmarssia läpi alueen, jonka yllä lentokoneet kaartelivat pommeja pudottaen ja luoteja kylväen. Perillä jakauduimme pommikuoppiin ja monttuihin, koska yksittäisiä kranaatteja lensi tielle asti.

Olin tuohon aikaan niin huonossa kunnossa, että asetuin oitis juoksuhautaan ja nukuin. Herättyäni luin *Tristram Shandya*, jota kuljetin karttalaukussani, ja vietin iltapäivän lämpimässä auringonpaisteessa maaten välinpitämättömänä kuin vuodepotilas.

Kello 6.15 taistelulähetti kutsui komppanianpäälliköt kapteeni von Weyhen puheille.

"Ilmoitan Teille kaikella vakavuudella, että me hyökkäämme. Pataljoona lähtee puolituntisen tulivalmistelun jälkeen kello seitsemän hyökkäykseen Favreuil'n länsireunalta. Etenemisen suuntapisteenä on Sapignies'n kirkontorni."

Käteltyämme toisiamme hätäisesti säntäsimme komppanioiden luo, sillä tulitus alkaisi kymmenen minuutin päästä ja meidän olisi marssittava vielä pitkälti. Jaoin tiedot joukkueenjohtajille ja annoin marssikäskyn.

"Ryhmät jonossa kahdenkymmenen metrin välein. Marssisuuntana etuvasemmalla Favreuil'n puunlatvat!"

Mainiona osoituksena hengestä, joka yhä eli keskuudessamme, minun oli määrättävä yksi mies jäämään paikalle tie-

dottamaan kenttäkeittiötä. Kukaan ei halunnut ilmoittautua vapaaehtoiseksi.

Kuljin kaukana komppanian edellä lähettieni ja vääpeli Reinecken kanssa, joka tunsi seudun tarkoin. Tykkiemme ammukset räjähtelivät pensaiden ja raunioiden takana. Tulitus muistutti enemmänkin raivoisaa haukkumista kuin tuhoavaa hyökyaaltoa. Näin ryhmieni etenevän taempana mallikelpoisessa järjestyksessä. Niiden ympärillä pöllähtelivät lentokoneiden ammukset; srapnellien kuulalatingit, kuoret ja ohjauslavat lentelivät pirullisesti sähisten kapeiden miesrivistöjen välitse. Oikealla oli ankaran tulituksen kohteena Beugnâtre, josta särmikkäät raudankappaleet lensivät hitaasti ilman halki ja tömähtivät terävästi saviseen maahan.

Marssi muuttui vielä epämiellyttävämmäksi ylitettyämme Beugnâtren–Bapaumen maantien. Yhtäkkiä sarja räjähdyskranaatteja leimahti edessämme, takanamme ja keskellämme. Hajaannuimme ja heittäydyimme pommikuoppiin. Minä syöksyin polvilleni edeltäjän hätäjätökseen ja kiireessä käskin sotilaspalvelijan kaapia pahimmat jäljet puukolla.

Favreuil'n kylän laitamilla pöllähtelivät lukuisat räjähdyspilvet; niiden välissä ruskeat maapatsaat kohoilivat ja lankesivat nopeassa järjestyksessä. Menin ensimmäisten raunioiden luo etsimään asemapaikkaa ja annoin seuraamismerkin kävelykepillä.

Kylä oli täynnä pirstaksi ammuttuja parakkeja, joiden taakse 1. ja 2. pataljoonan osat vähitellen kokoontuivat. Viimeisellä tieosuudella konekivääri vaati lukuisia uhreja. Tarkkailin havaintopaikaltani ohuita pöllähdysvanoja, jotka välillä tarttuivat johonkuhun tulijaan kuin riippaverkko. Muiden muassa komppaniani kersantti Balgilta meni luoti jalan läpi.

Ruskeaan samettiin pukeutunut hahmo ylitti tulitetun alueen hillitysti ja puristi kättäni. Kius ja Boje, kapteenit Junker ja Schaper, Schrader, Schläger, Heins, Findeisen, Höhlemann ja Hoppenrath seisoivat lyijyn ja raudan tuivertaman pensaikon takana ja pitivät suurta hyökkäysneuvottelua. Olimme monina vihan päivinä taistelleet samalla tanterella, ja tälläkin kertaa jo kauas länteen laskenut aurinko loisi säteensä melkein kaikkien vereen.

Osa 1. pataljoonasta vetäytyi linnanpuistoon. 2. pataljoonasta vain omani ja 7. komppania olivat päässeet melkein täysilukuisina tulisen esiripun läpi. Etenimme pommikuoppien ja talonraunioiden kautta kylän länsireunalle solaan. Matkalla poimin mukaan teräskypärän painaakseni sen päähäni — toimenpide, johon ryhdyin vain erityisen arveluttavissa oloissa. Yllätyksekseni Favreuil oli täysin eloton. Puolustuslohkojen miehistöt olivat näköjään hylänneet asemapaikkansa, sillä raunioissa vallitsi jo jännittynyt tunnelma, joka tuollaisissa tilanteissa leimaa isännättömiä alueita ja joka muuttaa silmät äärimmäisen tarkoiksi.

Kapteeni von Weyhe, joka tietämättämme jo makasi yksinään ja vaikeasti haavoittuneena eräässä kylän pommikuopista, oli määrännyt, että 5. ja 8. komppania hyökkäisivät ensimmäisessä aallossa, 6. toisessa aallossa ja 7. komppania kolmannessa aallossa. Koska 6. ja 8. komppaniasta ei näkynyt vielä jälkeäkään, päätin hyökätä piittaamatta enää porrastuksesta.

Kello oli tullut seitsemän. Talonjäänteiden ja puunkantojen kulissin läpi näin, kuinka avoimella kentällä lähestyi ampumaketju tulittaen kevyesti kivääreillä. Se oli varmaankin 5. komppania.

Asetin miehet solan suojaan hyökkäysvalmiuteen ja käskin edetä kahtena aaltona. "Välimatka sata metriä. Minä itse olen ensimmäisen ja toisen aallon välissä!"

Tämä oli viimeinen rynnäkkö. Kuinka usein olimmekaan menneinä vuosina astelleet läntiseen aurinkoon samanlaisessa tunnelmassa! Les Eparges, Guillemont, Saint-Pierre-Vaast, Langemarck, Passchendaele, Mœuvres, Vraucourt, Mory! Taas oli edessä veriset kekkerit.

Lähdimme solasta kuin harjoituspaikalta, paitsi että "minä itse", kuten kaunis komentoilmaus kuului, huomasin äkkiä joutuneeni luutnantti Schraderin kanssa avoimelle kentälle ensimmäisen aallon edelle.

Vointini oli hiukan kohentunut, mutta oloni oli yhä voimaton. Kuten Haller myöhemmin minulle kertoi lähtiessään Etelä-Amerikkaan, hänen vierusmiehensä oli sanonut hänelle: "Kuule, minusta tuntuu, että luutnantti ei enää palaa tänään!" Tuo merkillinen mies, jonka hurja ja hävityshaluinen luonne oli minulle rakas, paljasti minulle yllättävän opetuksen: yksinkertainen mies punnitsee johtajansa sydämen kuin kultavaa'alla. Tosiasiassa tunsin itseni melko uupuneeksi, ja pidin tuota hyökkäystä alun pitäen turhana. Silti muistelen mieluiten juuri sitä. Hyökkäyksestä puuttui suurtaistelun mahtava hyöky, sen kuohuva korskeus; sen sijaan minulla oli varsin persoonaton olo, kuin olisin tarkkaillut itseäni kaukoputkella. Ensi kertaa tässä sodassa saatoin kuulla pienten ammusten vingahdukset, kuin ne viheltäisivät kohteensa ohi. Maisema oli lasimaisen läpikuultava.

Vastaamme kajahteli hajanaisia laukauksia; ehkä taemmat kylänmuurit suojasivat meitä näkymästä liian selvästi. Kävelykeppi oikeassa kädessä, pistooli vasemmassa tallustelin

eteenpäin ja jätin melkeinpä huomaamattani 5. komppanian ampumaketjun osin taakseni, osin oikealle puolelleni. Edetessäni tunsin, että rautaristini oli irronnut rinnasta ja pudonnut maahan. Schrader, sotilaspalvelijani ja minä aloimme etsiä kuumeisesti, vaikka kätkeytyneet kivääримiehet ottivat meidät jyvälle. Lopulta Schrader löysi ristin ruohomättäästä ja kiinnitin sen takaisin.

Maasto vietti alaspäin. Epäselviä hahmoja liikkui punaruskean saven taustaa vasten. Konekivääri ampui luotisuihkunsa meitä päin. Toivottomuuden tunne voimistui. Siitä huolimatta aloimme juosta tulen tanssiessa niskassamme.

Loikkasimme muutaman ampumakuopan ja juoksuhaudantapaisen yli. Juuri kun loikkasin hiukan vankkatekoisemman haudan yli, rintaani osui läpitunkeva isku kuin riistalintuun kesken lennon. Kiljaisten rajusti, niin että kaikki hengitysilma tuntui pusertuvan ruumiista, pyörähdin pituussuunnassa ympäri ja rysähdin maahan.

Nyt oli vihdoin koittanut minun vuoroni. Samanaikaisesti osuman kanssa tunsin, kuinka ammus vei henkeni. Jo maantiellä Moryn luona olin tuntenut kalman kouran — nyt se tarttui lujemmin ja selvemmin. Kun iskeydyin raskaasti haudan pohjaan, olin varma, että loppu oli vääjäämättä käsillä. Ja merkillistä kyllä, tämä hetki kuuluu niihin varsin harvoihin, joiden voin sanoa olleen todella onnellisia. Silloin käsitin kuin salaman valossa elämäni sisimmän muodon. Olin epäuskoisen ällistynyt siitä, että loppu tulisi juuri nyt, mutta ällistys oli laadultaan varsin hilpeää. Sitten kuulin tulituksen muuttuvan yhä heikommaksi, kuin vajoaisin kiven lailla maanpinnan läpi kohiseviin vesiin. Enää ei ollut sotaa eikä vihollisuutta.

Etenemme lävitse

Olen kyllin usein nähnyt haavoittuneiden miesten uneksivan omiaan, kun he eivät ole enää voineet osallistua heitä ympäröivään taistelun melskeeseen, inhimillisten intohimojen voimakkaimpaan kiihkoon. Voin sanoa, että heidän salaisuutensa eivät jääneet minulle aivan vieraiksi.

Kellolla mitattuna tajuttomuusaikani ei varmastikaan kestänyt kovin kauan — suunnilleen sen verran, että ensimmäinen aaltomme saavutti juoksuhaudan, johon olin pudonnut. Heräsin suuren onnettomuudentunteen vallassa, kiilautuneena ahtaiden saviseinämien väliin, samalla kun kyyristelevän ihmisrivistön läpi kulki huuto: "Lääkintämies! Komppanianpäällikkö on haavoittunut!"

Ylleni kumartui hyväntahtoisen näköinen vanhahko mies eräästä toisesta komppaniasta ja avasi vyöni ja takkini. Hän havaitsi kaksi pyöreää veristä tahraa — toisen oikealla puolen rintaa, toisen selässä. Lamaannuksen tunne kahlitsi minut maahan, ja haudan hehkuva ilma sai minut kylpemään tuskanhiessä. Myötätuntoinen auttajani virvoitti minua leyhyttämällä karttalaukkuani kuin viuhkaa. Ponnistelin saadakseni ilmaa ja panin toivoni pimeyteen.

Yhtäkkiä Sapignies'ssa puhkesi tulimyrsky. Epäilyksettä tämä katkeamaton jyly, yhtäaikainen pauhina ja ryske merkitsi enemmän kuin vain puolustautumista heikosti alkaneelta

hyökkäykseltämme. Yläpuolellani näin teräskypärän alle kivettyneet luutnantti Schraderin kasvot, kun hän ampui ja latasi koneen lailla. Välillemme syntyi keskustelu, joka muistutti *Orléansin neitsyen* tornikohtausta. En tosin ollut leikkisällä tuulella, koska tiesin selvästi, että olimme tuhoon tuomittuja.

Schraderilla oli vain harvoin aikaa lausua minulle mitään, koska minua ei laskettu enää mukaan. Voimattomuuden vallassa koetin lukea hänen kasvoistaan, miltä ylhäällä näytti. Kaikesta päättäen hyökkääjät voittivat alaa, sillä kuulin hänen yhä useammin ja kiihtyneemmin osoittavan vierusmiehilleen maaleja, jotka liikkuivat ilmeisesti aivan lähellä.

Yhtäkkiä kauhunhuuto kulki suusta suuhun, kuin pato olisi murtunut tulvan alla: "Vasemmalla ovat päässeet läpi! Meidät on saarrettu!" Tuolla kauhunhetkellä tunsin, kuinka elinvoimani alkoivat jälleen hiipua kipinän lailla. Minun onnistui tarrata kahdella sormella koloon, jonka hiiri tai myyrä oli kaivanut käsivarren korkeudelle haudanseinämään. Kohottauduin hitaasti ylös, samalla kun keuhkoon kerääntynyt veri lirisi haavoista. Tunsin keventyväni saman verran kuin verta valui. Pää paljaana ja päällystakki auki, pistooli nyrkissä tuijotin taistelua.

Valkeiden savupilvien läpi syöksyi ihmisiä kantamuksineen ketjussa viivasuorasti eteenpäin. Muutamat kaatuivat ja jäivät makaamaan, toiset heittivät kuperkeikan kuin jänikset osuman saatuaan. Sadan metrin päässä edessämme viimeiset katosivat pommikuoppamaastoon. He olivat ilmeisesti kuuluneet aivan nuoreen joukko-osastoon, joka ei ollut vielä joutunut tulitukseen, sillä heistä näkyi kokemattomien rohkeus.

Kuin narusta vetäen neljä hyökkäysvaunua ryömi harjanteen yli. Tykistö tallasi ne maahan muutamassa minuu-

tissa. Yksi repeytyi kahtia kuin peltinen leikkikalu. Oikealla urhoollinen upseerikokelas Mohrmann lyyhistyi päästäen kuolinhuudon. Hän oli rohkea kuin nuori leijona; sen olin huomannut jo Cambraissa. Hän sai osuman keskelle otsaansa, tarkemmin tähdätyn kuin se, jonka hän oli minulta sitonut.

Kaikkea ei ollut vielä menetetty. Kuiskasin vänrikki Wilskylle, että hän ryömisi vasemmalle ja sulkisi aukon konekivääreillään. Hän tuli pian takaisin ja ilmoitti, että kahdenkymmenen metrin päässä kaikki olivat jo antautuneet. Siellä oli osia toisesta rykmentistä. Tähän asti olin pitänyt vasemmalla kädellä kiinni ruohomättäästä kuin peräsimestä. Nyt minun onnistui kääntyä, ja eteeni avautui harvinainen näkymä. Englantilaiset olivat osin tunkeutuneet juoksuhautaan, joka liittyi vasemmalta puolelta omaamme, osa marssi pistimet tanassa haudan viertä. Ennen kuin ehdin tajuta, miten lähellä vaara oli, huomioni kiinnittyi uuteen, ankarampaan yllätykseen: selkämme takana etenivät toiset hyökkääjät, jotka saattoivat kätensä kohottaneita vankeja meidän suuntaamme! Vihollinen oli siis tunkeutunut hylättyyn kylään melkein heti sen jälkeen, kun olimme lähteneet hyökkäykseen. Tällä hetkellä englantilaiset kuroivat säkkiä umpeen; he olivat katkaisseet yhteytemme.

Näkymään tuli yhä uusia piirteitä. Englantilaiset ja saksalaiset tulivat kehässä ympärillemme ja vaativat meitä heittämään aseemme pois. Vallitsi sekaannus kuin uppoavassa laivassa. Rohkaisin vieressä seisojia heikolla äänellä taisteluun. He ampuivat ystäviä ja vihollisia. Mykkien ja huutavien piiri ympäröi joukkueemme. Vasemmalla kaksi jättimäistä englantilaista upotti pistimensä juoksuhautaan, josta kohosi rukoilevia käsiä.

Myös meidän keskuudestamme kuului raikuvia huutoja: "Ei kannata jatkaa! Kiväärit pois! Älkää ampuko, toverit!"

Katsoin kahta upseeria, jotka seisoivat kanssani haudassa. He kohauttivat hymyillen olkapäitään ja päästivät vyönsä putoamaan.

Vielä oli valittava vankeuden ja luodin väliltä. Ryömin haudasta ja hoipuin Favreuil'hin päin. Se oli kuin painajaisunta, jossa jalat tuntuivat tarttuvan maahan. Ainut suotuisa seikka oli kaiketi sekaannus, jossa osa vaihtoi jo savukkeita, osa vielä tappoi toisiaan joukolla. Vastaani tuli kaksi englantilaista, jotka veivät 99. rykmentin vankeja kohti linjojaan. Osoitin lähempänä seisonutta pistoolilla ja laukaisin. Toinen ampui kiväärillään minuun kuitenkaan osumatta. Nopeat liikkeet poistivat veren keuhkoista yhdellä iskulla. Pystyin hengittämään vapaammin ja aloin juosta hautaa pitkin. Erään olkavarustuksen takana luutnantti Schläger kyyhötti keskellä tulittavaa ryhmää. He liittyivät mukaani. Muutamat englantilaiset, jotka kulkivat kentän poikki, pysähtyivät paikoilleen, tukivat Lewis-konekivääreinsä maahan ja ampuivat meitä. Lukuun ottamatta minua, Schlägeriä ja kahta saattajaa kaikkiin osui. Hyvin likinäköinen ja silmälasinsa tuolloin menettänyt Schläger kertoi minulle myöhemmin, ettei ollut nähnyt muuta kuin ylös ja alas hyppivän karttalaukkuni. Se oli hänen osviittansa. Suuri verenhukka teki minusta vapaan ja keveän kuin olisin ollut humalassa, ja minua huolestutti vain se, että läkähtyisin liian pian.

Lopulta pääsimme puolikaarenmuotoisen maavallin luo lähelle Favreuil'ta, missä puoli tusinaa raskaita konekivääreä sylki tulta ystävien ja vihollisten niskaan. Täällä oli siis vielä saarrossa aukko tai ainakin saareke sen keskellä; onni oli joh-

tanut meidät tänne. Vihollisen luodit räiskähtelivät linnakkeen hiekkaan, upseerit huusivat, kiihtyneet ihmiset tanssahtelivat edestakaisin. 6. komppanian lääkintämies repi paitani alas ja kehotti minua asettumaan heti pitkäkseni, koska vuotaisin muutamassa minuutissa kuiviin.

Minut käärittiin telttakankaaseen ja raahattiin pitkin Favreuil'n kylän reunaa. Saattamassa oli muutama mies omastani sekä 6. komppaniasta. Kylä oli jo täynnä englantilaisia, joten meitä tulitettiin pian lähietäisyydeltä. Ammukset osuivat pamahtaen ihmisruumiisiin. 6. komppanian lääkintämies, joka kantoi takana telttakangastani, kaatui saatuaan osuman päähänsä; minä putosin maahan hänen mukanaan.

Pieni joukko oli heittäytynyt maahan pitkäkseen ja ryömi luotien keskellä lähimpään syvennykseen.

Minä jäin yksikseni, telttakankaaseen solmittuna tanterelle ja odotin melkeinpä välinpitämättömänä osumaa, joka päättäisi harharetkeni.

Minua ei kuitenkaan ollut hylätty toivottomaan tilaani; saattajani pitivät minua silmällä, ja pian minua yritettiin pelastaa uudemman kerran. Viereltäni kuului korpraali Hengstmannin, pitkän vaalean alasaksilaisen ääni: "Minä otan herra luutnantin selkääni, joko pääsemme läpi tai jäämme sille tielle!"

Valitettavasti emme päässeet läpi; liian paljon kiväärejä odotti kylän laidalla. Hengstmann lähti juoksuun, ja minä pidin häntä kaulasta kiinni. Pian alkoi samanlainen räiske kuin ampumaradalla, jolla ammutaan sadan metrin päähän. Muutaman askelen päästä vieno metallinen ääni kertoi osumasta, joka kaatoi Hengstmannin aivan hitaasti alleni. Hän kaatui ääneti, mutta tunsin kuinka kuolema oli korjannut hänet jo ennen kuin kosketimme maata. Irrotin hänen käsi-

vartensa ympäriltäni, sillä hän piti minusta yhä lujasti kiinni, ja näin, että luoti oli lävistänyt hänen teräskypäränsä ja kallonsa. Tämä urho oli opettajan poika Letterin kylästä Hannoverin läheltä. Myöhemmin, kun pystyin jälleen kävelemään, etsin hänen vanhempansa ja kerroin, mitä oli tapahtunut.

Onneton esimerkki ei pelottanut toista auttajaa yrittämästä pelastusta. Tämä oli lääkintäkersantti Strichalsky. Hän nosti minut harteilleen ja vei onnekkaasti turvaan notkelman taa kuolleeseen kulmaan, samalla kun toinen luotiryöppy vingahteli ympärillämme.

Alkoi pimetä. Toverit ottivat kaatuneelta mieheltä telttakankaan ja kantoivat minua halki aution maaston, jossa monisakaraiset sädetähdet leimahtelivat lähellä ja kaukana korkealle ilmaan. Opin tuntemaan sellaisen kauhun, jota kokee kun on taisteltava saadakseen ilmaa. Savuke, jota eräs mies poltti kymmenen askelta edempänä, uhkasi tukehduttaa minut.

Lopulta pääsimme lääkintäkorsuun, jossa ystäväni tohtori Key harjoitti työskenteli. Hän sekoitti minulle maukasta sitruunalimonaatia ja vaivutti minut morfiiniruiskeella virvoittavaan uneen.

Seuraavana päivänä tukala automatka pani elinvoimani viimeiselle, ankaralle koetukselle. Sotilassairaalassa päädyin sairaanhoitajattarien käsiin ja jatkoin *Tristram Shandyn* lukemista siitä, mihin hyökkäyskäskyn tullessa olin jäänyt.

Ystävällinen osanotto helpotti vaikeita toipumisjaksoja, jotka ovat keuhkovammoille ominaisia. Divisioonan upseerit ja sotamiehet kävivät katsomassa minua. Sapignies'n-hyökkäykseen osallistuneet olivat tosin kaikki joko kuolleet tai Kiusin tavoin joutuneet englantilaisten vangiksi. Kun hitaasti etenevän vihollisen ensimmäiset kranaatit jo iskeytyi-

vät Cambraihin, aviopari Plancot lähetti minulle ystävällisen kirjeen, omasta annoksestaan säästetyn tölkin maitoa sekä ainoan melonin, jonka olivat puutarhastaan saaneet. Vaikeat ajat odottivat heitä. Myöskään viimeinen sotilaspalvelijani ei muodostanut poikkeusta edeltäjiensä sarjassa; hän pysytteli luonani, vaikka hän ei saanut muonaa sairaalasta vaan joutui kerjäämään ruokansa keittiöstä.

Koska aika käy maatessa pitkäksi, sen koettaa saada kulumaan miten milloinkin; niinpä ryhdyin kerran laskemaan kaikki sotavammani. Jos pikkujutut, kuten kimmokkeet ja naarmut, jätetään huomiotta, olin saanut yhteensä vähintään neljätoista osumaa, nimittäin viisi kiväärinluotia, kaksi kranaatinsirpaletta, yhden srapnellinkuulan, neljä käsikranaatinsirpaletta ja kaksi kiväärinluodinsirpaletta, joista oli sisääntulo- ja ulosmenohaavat laskettuna jäänyt jo kaksikymmentä arpea. Tässä sodassa, jossa tulituksen kohteeksi oli jo otettu enemmänkin alueita kuin yksittäisiä ihmisiä, oli minun silti onnistunut saada yksitoista osumaa henkilökohtaisesti itseeni tähdättyinä. Siksi kiinnitin kultaisen haavoittumisansiomerkin, joka minulle tuolloin myönnettiin, täydellä oikeudella rintaani.

Neljäntoista vuorokauden kuluttua makasin joustinpatjalla sairaalajunassa. Saksan maisemat olivat jo saaneet alkusyksyn värikasteen. Minut nostettiin onnekseni Hannoverissa junasta ja vietiin klementiiniläisluostarin sairaalaan. Pian luokseni saapui vieraita, joista veljeni oli erityisen mieluisa; hän oli kasvanut pituutta vielä haavoittumisensa jälkeen, mutta oikea, vaikeasti haavoittunut puoli ei ollut kasvanut mukana.

Huonetoverinani oli Wenzel-niminen nuori taistelulentäjä Richthofen-laivueesta. Hän kuului pitkiin ja hullunrohkeisiin

miehiin, joita tässä maassa yhä kasvaa. Hänessä ruumiillistui laivueen tunnuslause "Rautainen mutta hullu!", ja hän oli jo vienyt ilmataisteluissa hengen kahdeltatoista vastustajaltaan, joista viimeinen oli ehtinyt ampua häneltä olkavarren luun murskaksi.

Juhlin ensimmäistä ulospääsyäni vanhan hannoverilaisen Gibraltar-rykmentin tiloissa Wenzelin, veljeni ja muutaman toverin kanssa, jotka odottivat kuljetusjunaa. Koska sotakelpoisuuttamme epäiltiin, meidän oli välttämättä otettava valtava nojatuolieste monta kertaa rynnäköllä. Meidän kävi kuitenkin kehnosti: Wenzel katkaisi kätensä uudemman kerran, ja minä makasin seuraavana aamuna neljänkymmenen asteen kuumeessa; kuumekäyrä syöksyi muutaman kerran uhkaavasti kohti punaista rajaa, jonka tuolle puolen lääkintätaito ei yllä. Sellaisessa kuumeessa ajantaju katoaa; samaan aikaan kun hoitajattaret taistelivat henkeni edestä, minä makasin kuumehoureissa, jotka olivat usein varsin hilpeitä.

Eräänä tuommoisena päivänä, 22. syyskuuta 1918, sain kenraali von Busselta seuraavan sähkeen:

"Hänen Majesteettinsa Keisari on myöntänyt Teille kunniamerkin Pour le Mérite. Onnittelen Teitä koko divisioonamme nimissä."